

JARNO VALKONEN

LAPIN LUONTOPOLITIikka

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Tampereen yliopiston
päärakennuksen luentosalissa A1, Kalevantie 4, Tampere,
perjantaina 31. päivänä lokakuuta 2003 klo 12.

*Tampereen yliopisto
Tampere 2003*

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Tampereen yliopisto,
sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos

Copyright © Tampere University Press

Myynti
Tiedekirjakauppa TAJU
Yliopistonkatu 38, 33014 Tampereen yliopisto
puhelin (03) 215 6055
fax (03) 215 7685
email taju@uta.fi
<http://granum.uta.fi>

Kansi: Maaret Young
Kannen kuva: Marja Helander: Teos: Palopää, Utsjoki.
Taitto: Aila Helin

Painettu väitöskirja
ISBN 951-44-5761-7

Sähköinen väitöskirja
Acta Electronica Universitatis Tamperensis 284
ISBN 951-44-5775-7
ISSN 1456-954X
<http://acta.uta.fi>

Juvenes Print Tampereen Yliopistopaino Oy
Tampere 2003

**“Liikkeet luonnossa on kuin ympyröitä,
niinkö syklejä ja sillä mallilla kookhaita
ettei tämmönen ihminen niitä ossaa
tuntea.”**

Juhani Koskinen, runokokoelmasta, *Äijä*, 1996

ESIPUHE

Unto Monosen Lapin tangossa lauletaan, että ”Lapin luonto luo outoa taikaa, se on kaunis ja vertaamaton...”. Niinpä. Lapin luonnon voi toisiaan sanoa luovan outoa taikaa, vallankin jos tarkastelee sen merkitysten kirjoja ja siitä käytyjen keskustelujen runsautta. Lapin luonto on samanaikaisesti sekä koti-seutu ja työpaikka että eräretkien ja vapaa-ajan toimintojen näyttämö. Se on myös monenlaisten odotusten, toiveiden ja pettymysten tyyssija, joka edustaa niin pysyvyyttä ja muutosta kuin pärjäämistä ja vastarintaakin. Etenkin Lapissa luonto tuntuu liittyvän (tai liitettävän) miltei kaikkiin asioihin. Luonto on jotakin, josta jokaisella lappilaisella kuulostaa olevan sanottavaa, ja joka selittää kaikenlaisia asioita elämisestä ja olemisesta ihmisten välisiin suhteisiin. Ei siis ihme, että myös minä Ivalon pikku-petsamolaisena ajauduin tekemään väitöskirjatutkimustani Lapin luonnonkäytöstä. Enhän se minäkään malttanut olla sanaani sanomatta asiasta, jonka kanssa olen varttunut ja elänyt. Tässä mielessä kirja on minun puheenvuoroni Lapin luonnosta ja toivon, että se antaisi eväitä uusille keskusteluille Lapista ja luonnosta.

Olen aloittanut tutkimukseni teon talvella 1998 ja 1999. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos ja sen henkilökunta ovat tarjonneet mainion työskentely-ympäristön. Maa- ja metsätalousministeriön maatalouden kehittämisrahasto (Makera), Koneen säätiö sekä Sosiaalitieteiden valtakunnallinen tutkijakoulu ovat rahoituksellaan tehneet työskentelyni taloudellisesti mahdolliseksi.

Tutkimukseni tekoon ovat vaikuttaneet monet ihmiset kommenteillaan, keskusteluillaan tai muuten olemassaolollaan. Kiitän aluksi tutkimuksen ohjaajaa Pertti Alasuutaria, lisensiaattitutkimuksen tarkastajia Yrjö Hailaa ja Jouko Nikulaa sekä väitöskirjan esitarkastajia Ari Lehtistä ja Esa Väliveroosta rakentavista ja asiantuntevista huomioista ja kommenteista.

Kiitos kommenteista ja keskusteluista kuuluu myös kaikille, jotka ovat osallistuneet ensin Pertti Alasuutarin sittemmin Ilkka Armisen johdolla kokoontuneiden Kulttuurin ja vuorovaikutuksen tutkimuksen tutkijakoulun seminaareihin vuosina 1999–2003. Erityisesti kiitän tutkimustani sen eri vaiheissa kommentoineita Ilkka Hakkarasta, Anni-Siiri Länsmania, Kaisa Raitiota, Pekka Rantasta, Ari Rasimusta, Petri Ruuskaa, Harri Sarpavaaraa, Leena Suopajarveä sekä Seija Tuulentietä. Johanna Vaattovaaralle kuuluu suurkiitos työn kielen-tarkastuksesta. Teidän kaikkien ansiosta tutkimuksestani tuli enemmän kuin mihin olisin yksin ikinä kyennyt.

Lopuksi tahdon kiittää vielä kaikkia ystäviäni, Sannaa, isääni ja äitiäni sekä siskoani. Teidän kanssanne on hyvä elää elämää. Omistan tämän kirjan kaikille teille!

Tampereella syksyllä 2003. Tai jotain.

Jarno Valkonen

SISÄLLYS

ESIPUHE	5
1. JOHDANTO	11
1.1. Lappi tutkimusten kohteena	14
1.2. Teoreettis-metodologiset lähtökohdat	25
Konstruktionismi, luonto ja kulttuuri	25
Luontokeskustelut ja luontopolitiikka	30
Diskurssin määritelmä	32
1.3. Tutkimusongelma	36
1.4. Tutkimusaineisto ja analyysimenetelmät	37
Aineisto	37
Miksi juuri julkinen lehdistökeskustelu ja etenkin pääkirjoitusaineisto?	40
Aineiston analyysi	45
1.5. Tutkimuksen rakenne	49
2. LAPIN LUONNONKÄYTTÖ, TALOUS JA TOIMEENTULO	51
2.1. Luonto talouden ja toimeentulon perustana	53
Resurssipuhe	53
Puhe “luontaisesta pohjasta”	56
2.2. Lapin luontoperustaiset kehittämisstrategiat	60
Luonto sosiaalis-taloudellisena resurssina	60
Tavoitteena monipuolinen elinkeinorakenne	64
Monipuolistamisen ongelmat ja luonnon tuotteistaminen	67
2.3. Lopuksi	76
3. LAPPI, LUONTO JA MAISEMA	81
3.1. Autio ja valloitettava maa	82
Kylmä, karu ja autio maa	83
Lupaus mahtavasta tulevaisuudesta	84

Ilmastollinen tekijä	87
“Nollapisteen” tuolla puolen eli kulttuurin leviäminen ...	88
3.2. “Valtakunnan lehtolapsi” eli aluepoliittinen	
Lapin luonto	90
Rajoittava ilmasto	90
Siirtomaapuhe	93
Kutistunut ja saastevapaa Lappi	94
3.3. Uhattu ja ainutlaatuinen Lappi	96
“Saastekuorman alla huokaileva Lapin luonto”	96
Arktinen Lappi	98
Avara ja laaja Lapin maa	99
“Millainen on sinun Lappisi?”	100
Omaehtoinen Lappi	101
3.4. Lopuksi	103
4. OIKEUDENMUKAISUUS ERITYISEN JA YLEISEN LUONNON KOHTAAMISISSA	107
4.1 Erityinen luonto eli puhe oikeudesta omaan ympäristöön	108
Paikalliset olosuhteet ja asiantuntijuus	109
Luottamus	112
Paikallinen luonnonkäytön sääntely ja kontrolli	114
Luonnonkäytön hallinnon ongelmat	118
Lapin paikallistason erityiset ja yleiset luonnot	121
4.2. Yleiset luonnot	122
Kansallisvaltiollinen luonto	123
Matkailun ja virkistyskäytön luonto	126
Luonnonarvojen luonto	129
Globaali luonto	131
4.3. Lopuksi	132
5. LAPIN SOTIENJÄLKEISEN AJAN METSÄKESKUSTELUN KAUDET ...	137
5.1. Tehostamisen kausi	139
“Tarpeeton hävitys”	140
Metsänhoitopuhe	141

Omavaraisuuspuhe	145
Luontaiset elinkeinot ja tehokkuus	146
5.2. Metsäsuunnittelun kausi	147
Metsien moninaiskäytön periaate	149
Tieteellis-suunnitelmallista metsienkäyttöä	152
5.3. Luonnon monimuotoistumisen kausi	155
Luonnonarvopuhe	156
Metsän uudenlainen arvojärjestys	160
Puhe kulttuurisesta metsäsuhteesta	163
5.4. Lopuksi	165
6. POLIITTINEN ELÄIN	169
6.1. Poron laidunpolitiikka	171
Pedon merkitys	171
Poron paikka “kansallisessa puistossa”	176
Poronhoito ja luonnon moninaiskäyttö	181
6.2. Poron lihapolitiikka	184
Poro: lihakarjaa vai luonnontuote?	185
Ylilaidunnus ekologisesta taloudelliseksi ongelmaksi... ..	187
6.3. Poron kehityspolitiikka	189
6.4. Lopuksi	193
7. LAPIN LUONTOPOLITIikka:	
UUDEN POLITIIKAN MAHDOLLISUUDET?	195
7.1. Lapin luonnonkäytön ongelmakohdat	195
Erilaiset luontokäsitykset ja Lapin kehittäminen	196
Kenen luonto, kenen Lappi?	201
Lappi on luonto?	204
7.2. Uuden politiikan mahdollisuus?	206
LÄHTEET	211
LIITTEET	229
ABSTRACT	239

1. JOHDANTO

Yhteiskunnallisena kysymyksenä Suomen Lapin luonto on noussut julkisuuden kentille eri muodoissa ja eri yhteyksissä eri aikoina. Lappi on herättänyt kiinnostusta mm. matkailijoissa, tutkijoissa ja taiteilijoissa jo vuosisatojen ajan. Se on ollut eräänlainen “rajamaa”, johon on liitetty erilaisia visioita, mielikuvia, utopioita ja tulevaisuudenkuvitelmia. Laajempaa yhteiskunnallista huomiota Lappi on kuitenkin saanut osakseen vasta sotienjälkeisenä aikana. Tänä aikana Lapin luonnon kulttuurihistoria on kietoutunut irrottamattomaksi osaksi suomalaisen kansallisvaltion (luonnon)historiaa.

Heti sotien päätyttyä 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa Lapin luonto nostettiin keskeiseksi osaksi suomalaisen yhteiskunnan kehittämispyrkimyksiä. Lapin vapaana virtaavissa joissa, loputtomissa metsissä, mittaamattomissa soissa ja nopeasti kasvavassa väestössä nähtiin piilevän koko kansakunnan tulevaisuus. Puhuttiin, kuinka Lappi on “tulevaisuuden maakunta” ja “lupaus mahtavasta tulevaisuudesta”. Näihin lupauksiin myös uskottiin: Lappia teollistettiin, metsien talouskäyttöä tehostettiin, metsienhakkuut ulotettiin aina läänin perimmäisiin kolkkiin asti, soita ojitettiin sekä kasvavan maatalouden että metsänkasvatuksen tarpeisiin, vesistöjä valjastettiin ja rakennettiin – puhumattakaan monista muista Lappiin kohdistuneista hankkeista.

Vuosikymmenien saatossa Lapin lupaukset ovat laimentuneet, mutta eivät kokonaan hävinneet. Enää ei olla niin suurella äänellä vaatimassa Lapin teollistamista, tämän päivän Lappi hahmottuu “Euroopan viimeisenä erämaana” ja “Suomen matkailun kivijalkana”. Etenkin erilaisten suojelu- ja matkailuhankkeiden perusteluissa usein esitetään Lapista löytyvän Euroopan maanosan ainoat, laajat ja pitkälle luonnonvaraiset alueet. Lappi mielletään lupauksena “erämaisen” ja “alkuperäisen” luonnon olemassaolosta, sen löytämisestä ja säilymisestä, ja samalla tuossa erämaisyydessä nähdään piilevän myös lupaukset Lapin tulevaisuudesta.

Molemmat luontokäsitykset ovat esimerkkejä aikakautensa ajatustavoista, niistä kulttuurisista käsityksistä ja käytännöistä, joiden pohjalta Lapin luonnonkäyttöä on kulloinkin tulkittu ja toteutettu. Niissä kiteytyvät kullekin ajalle ominaiset käsitykset paitsi luonnon ja kulttuurin suhteesta, myös yhteiskunnallisen kehittämisen suunnista. 1940- ja 50-luvuille ominainen tapa esittää Lapin luonto suomalaisen kansakunnan tulevaisuutena perusteli kuin itsestään Lapin luonnonvarojen voimaperäisen käyttöönoton ja Lapin kehittämispyrkimykset. Vastaavasti nykyiset puheet Lapin “erämaisyydestä” ja “ainutlaatuisuudesta” kuvastavat käsityksiä siitä, millainen sija Lapilla on tänä päivänä

suomalaisen yhteiskunnan kehittämisenäkemyksissä ja millaista Lapin kehittämistä ylipäätään pidetään mahdollisena. Luontokäsitykset eivät siis vain kuvaile kohdettaan, vaan sisältävät aina jonkinlaisen näkemyksen yhteiskunnan kehittämisen suunnista ja mahdollisuuksista rajaten samalla toisia, vaihtoehtoisia kehitysnäkymiä pois. Luontokäsitykset eivät kuitenkaan ole sisällöltään tai merkitykseltään yhtenäisiä tai yksiselitteisiä, ja tästä kertovat omaa kieltään vuosikymmenien aikana käydyt lukemattomat Lapin luonnonkäytön riidat. Silti ne ovat kulloisellekin ajalle ominaisia, suhteellisen vakiintuneita kulttuurisesti ja sosiaalisesti mahdollisia tapoja käsitellä ja tulkita Lapin luonnonkäyttöön liittyviä asioista.

Tämän tutkimuksen kohteena ovat sotienjälkeisen ajan Lapin luontokeskustelua jäsentäneet luontokäsitykset ja niitä vastaavat käytännöt. Tutkimuksen keskeisenä lähtökohtana on ajatus, että Lapin luontokeskustelut ovat kulttuurista politiikkaa, *luontopolitiikkaa*, jossa luontoa koskevilla lausumilla vaikutetaan niihin käytäntöihin, joilla kulttuurin ja luonnon suhdetta järjestetään. Nämä luontokäsitykset ovat myös jatkuvan määrittelykamppailun kohteena ja itse asiassa niiden yhteiskunnallinen merkityskin on riippuvainen keskusteluista ja kamppailuista, joita käydään luonnon symbolisesta merkityksestä. Lapin luonnonkäyttöä koskevissa kamppailuissa ei siten ole kysymys niinkään luonnon vaan yhteiskunnan tosiasiaista. Kamppailut ovat luonnon kautta välittyneitä symbolisia kamppailuja yhteiskunnasta ja sen kehittämisen suunnista.

Tämä tutkimus on saanut alkunsa monia muitakin kuin itseäni askarruttaneesta asiasta: mistä sotienjälkeisen ajan Lapin luonnossa kaiken kaikkiaan on kysymys. Lapin luonnonkäyttö herättää alinomaan erilaisia ja usein toistensa kanssa törmäyskurssilla olevia intohimoja. Lapin luonto kietoutuu mitä moninaisimpiin ilmiöihin alkaen lappilaisten toimeentulosta ja identiteetistä päätyen arktisen luonnon ja kansainvälisten suhteiden kysymyksiin. Kysymykset Lapin luonnonkäytöstä ovat toistuvasti kärjistyneet kiivaiksi ympäristökamppailuiksi, ja silloinkin kun ei suoranaisesti kamppailla, Lapin luonnonkäyttö synnyttää päivittäin julkisia kirjoituksia. Halusin selvittää, miten Lapin luonnosta on julkisuudessa keskusteltu sotienjälkeisenä aikana ja minkälaisista asioista sotienjälkeisen ajan Lapin luonnonkäytön ”toimiala” on rakentunut. Tarkemmin sanoen tutkimuksen tavoitteena on analysoida vuosien 1946–2000 välisenä aikana käydyin Lapin luonnonkäyttöä koskevan julkisen keskustelun kautta sotienjälkeisen ajan Lapin luontokeskustelua jäsentäviä luontokäsityksiä, niiden mukaisia käytäntöjä sekä niiden rakentumista, uudistumista ja muuttumista. Pyrin selvittämään, millaisista elementeistä Lapin luontopoliittinen kenttä on rakentunut? Minkälaisia luontokäsityksiä siitä on erotettavissa? Miten luontokäsitykset ovat muuttuneet ja miten muutosten legitimiisyys määritellään sekä

millaisia seurauksia muutoksilla on ollut? Mitä niillä on oikeutettu, perusteltu tai kiistetty? Lähestyn pääkysymystä erilaisten Lapin luonnonkäyttöä koskevien keskustelujen kautta. Tutkimuksen empiirisenä aineistona on joukko sodanjälkeisen ajan Lapin luonnonkäyttöä käsitteleviä julkisia kirjoituksia, pääasiassa neljän sanomalehden Lapin luonnonkäyttöä käsittelevät pääkirjoitukset, ja tulkintatyön tuloksena ovat Lapin luontopolitiikkaa konstituovat diskurssit ja niiden lausumien paikantaminen. Tutkimuksen tavoitteena on esittää tulkinta siitä, mistä Lapin luonnossa on kysymys.

Tutkimus sijoittuu kulttuurisen ympäristösosiologian kenttään, mikä tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa käsitellään Lapin luonnonkäytön historiaa enemmän ympäristöllisiin kuin biologisiin asioihin keskittyen. Toisin sanoen, en tarkastele niinkään sitä, minkälaisina “jälkinä maassa” Lapin luonnonkäytön historia näkyy, vaan enemmänkin sitä, millä tavoin luonnonkäyttöä on kommentoitu, arvotettu ja perusteltu, sekä sitä, minkälaisiin oletuksiin luonnosta ja yhteiskunnasta luonnonkäyttöä koskevat argumentit perustavat. Konkreettiset luonnonkäytön tavat ovat siten keskustelujen sisällä ja niiden perustana.

Luontopolitiikka on tutkimukseni sekä näkökulma että empiirinen tutkimuskysymys. Luontopolitiikka tutkimuksen näkökulmana viittaa luontoa koskevien väittämien kulttuuriseen, sopimuksenvaraiseen ja tilanteiseen luonteeseen. Yhteiskunnassa on olemassa monenlaisia, toisilleen vastakkaisiakin käsityksiä niin luonnosta, luonnonmukaisuudesta kuin luonnon ongelmista. Se, minkälaiseksi jokin luonnonkäytön ilmiö kulloinkin ymmärretään, on riippuvainen sitä koskevasta yhteiskunnallisesta määrittelyprosessista, jota voidaan pitää luonteeltaan poliittisena. Pelkistetyksi sanottuna, aina kun olemme tekemisissä erilaisten luontoa koskevien ongelmanmäärittelyjen ja ratkaisuvaihtoehtojen kanssa, on kyse luontopolitiikasta. Minkälaisista ilmiöistä sotienjälkeisen ajan Lapin luontopolitiikka rakentuu, on empiirinen kysymys, johon tutkimuksessa haen vastausta.

Kun Lapin luonnonkäytön historiaa tarkastellaan luontopolitiikan näkökulmasta, ei tutkimuksessa vastata kysymykseen, mikä on ollut tai olisi “oikea” tapa hyödyntää Lapin luontoa tai mitkä olisivat Lapin luonnonkäytön rajat. Sitä vastoin luontopolitiikan näkökulma korostaa luonnonkäytön ongelmien ja ratkaisujen historia- ja kulttuurisidonnaisuutta, sanalla sanoen, yhteiskunnallisuutta. Luonnonkäytön ongelmien ratkaisut eivät löydy luonnosta tai luonnonrajojen määrittelystä, vaan ne ovat yhteiskunnallisen päätöksenteon kysymyksiä, joissa on huomioitava ilmiön biologisten ja materiaalistien aspektien ohella sen sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet. Luonto ei yksinkertaisesti anna mitään objektiivista eettistä perustaa sille, mitä luonnon ja yhteiskunnan suhteen tulisi tehdä. Se on, kuten Phil Macnaghten ja John Urry (1998, 30–31) sanovat, siihen liian ambivalentti, moninainen ja kulttuurisesti

liian paradoksaalinen. Tuomalla esille luonnonkäytön yhteiskunnallisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia, tutkimus antaa välineitä tarkastella Lapin luonnonkäytön taustalla olevien valintojen moninaisia, toisistaan erillisiä ja vastakkaisiakin perustoja. Tätä kautta tutkimus voi edesauttaa Lapin luonnonkäytön solmu-kohtien avaamista ja lisätä ihmisten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa niihin asioihin, jotka heille ovat tärkeitä. Tutkimus myös osallistuu yhtäältä keskusteluun suomalaisen yhteiskunnan ympäristöpolitiikasta, ja toisaalta asetuu suhteeseen yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen piirissä käytyihin teoreettisiin keskusteluihin ympäristökysymyksistä ja niiden yhteiskunnallisuudesta.

Tässä tutkimuksen johdantoluvussa esittelen aluksi, millainen Lappi on tutkimusten kohteena ja miten tämä tutkimus sijoittuu Lapin luonnonkäytön tutkimusten kenttään. Tämän jälkeen hahmottelen tutkimuksen teoreettis-metodologiset lähtökohdat, joiden varassa olen tehnyt empiiristä analyysiä: konstruktionistisen tutkimusotteen ja diskurssianalyttisen metodin. Näiden pohjalta muotoilen tarkemmin tutkimusongelman, jonka jälkeen esittelen tutkimusaineiston ja analyysissä käytetyt menetelmät.

1.1. Lappi tutkimusten kohteena

Tutkimuksen kohteena on sotienjälkeisen ajan Lapin luonnonkäyttö. Tutkimus siis paikantuu johonkin, sillä on konkreettinen objekti, Lappi. Lappi ei kuitenkaan ole mitenkään yksiselitteinen tai yhteneväinen materiaallinen ja symbolinen asiakokonaisuus. Lappia voidaan lähestyä yhtä hyvin symbolisena yhteisönä, historiallisesti muuttavana alueyksikkönä kuin vaikkapa materiaalisena, luontoa organisoivana käytäntönä (vrt. Häkli 1994, 60). Eri näkökulmat avaavat Lapin kukin omalla tavallaan rajaten samalla toisia näkemisen tapoja pois. Tästä syystä on tärkeää kulloinkin määritellä, mikä Lappi oikeastaan on. Tässä tutkimuksessa teen tämän niin, että sen sijaan, että yrittäisin määritellä mitä Lappi on, tarkastelen millainen Lappi on ollut tutkimusten kohteena ja paikannan oman tutkimukseni suhteessa niihin.

Tutkimus sijoittuu Suomen Lappiin, tarkemmin sanoen Lapin lääniin, nykyiseen Lapin maakunnan alueeseen. Lapin lääni on perustettu vuonna 1938. Pinta-alaltaan se on 96 937 km², mikä on noin 29% koko Suomen pinta-alasta. Valtio on Lapin suurin yksittäinen maanomistaja omistaen noin kaksi kolmasosaa maa-alasta, mutta läänin sisällä maanomistussuhteet vaihtelevat alueittain hyvin paljon. Esimerkiksi Ylä-Lapissa noin 90% on valtion maina hallittuja alueita, kun taas Länsi-Lapissa valtio hallinnoi noin 47% maa-alasta.

Suomen Lappi kuuluu yhdessä Norjan, Ruotsin ja Venäjän Lapin kanssa osaksi laajempaa historiallista Lapin aluekokonaisuutta. Historiallisesti Lappi on tarkoittanut joko yleensä lappalaisten eli saamelaisten asumaa maata tai eritellymmän aluetta, joka nimikkeellä Lapinmaa on erotettu muista maakunnista hallinnollisesti ja oikeudellisesti (Linkola 1983, 11). Nykyisin on varsin epäselvää, mihin Lappi-käsite suoranaisesti viittaa, sillä historiallinen Lappi on jakaantunut yhtäältä kansallisiin Lappeihin (niillä on omat kansalliset historiansa ja näistä juontuvat erityispiirteensä) ja toisaalta 1980-luvulta lähtien Lappia on alettu tarkastella yhä selvemmin osana arktista (ks. luku 3). Sekä arkipuheen että hallinnon tasolla Lapin paikantaminen ei kuitenkaan tuota suurempia ongelmia, koska puhetta käydään kansallisvaltiollisessa kehyksessä (Tuulentie 2001, 106–137). Aineistolähtöisen tutkimusotteen vuoksi myös tämän tutkimuksen paikka on Suomen Lapin lääni. Kuitenkin on syytä muistuttaa, että raja on luonteeltaan metodinen, eikä sisällä väitettä, että kaikki Lappia koskevat keskustelut olisivat selkeästi rajattavissa koskemaan vain Suomen Lappia tai ylipääntensä, mitä Lappi on.

Lapin läänin alue ei ole luonnonmaantieteellisesti eikä kulttuurisesti arvioiden kovinkaan homogeeninen aluekokonaisuus. Lappi jakautuu noin kymmeneen luonnonmaantieteelliseen alueeseen.¹ Maisemallisesti alue jakaantuu viiteen osa-alueeseen: Peräpohjolan jokimaahan, Kemijärven ylämaahan, Aapa-Lappiin, Luonteis-Lapin tunturimaahan ja Taka-Lapin tunturimaahan. (Linkola 1983, 14; Paasi 1988, 8–10.) Kulttuurisesti tarkasteltuna Lapin alue avautuu eri tavoin riippuen siitä, tarkastellaanko Lappia suomalaisen kulttuurin, saamelaiskulttuurin, peräpohjalaisen kulttuurin, yleislappilaisen kulttuurin vai tietyn paikalliskulttuurin näkökulmasta (ks. Lehtinen 1991; Lehtola 1997; Niemi 2000; Tuulentie 2001; Linjakumpu & Suopajarvi 2003).

Myös lappilaisille itselleen Lapin alue hahmottuu varsin heikosti maakunnallisena kokonaisuutena. Lappilaisten aluetietoisuutta tutkineen Anssi Paasin (1986) mukaan, maakunnan asukkailla on käytössä peräti 13 maakunnallista käsitettä ja lisäksi yli viidennes identifioituu kotikuntaansa (mt., 229). Paasi katsoo, että lappilaisille Lappi-käsite viittaaakin enemmän “Lapin ideaan” sosiokulttuurisena kuin selkeästi hahmottuvana aluekokonaisuutena (Paasi 1988, 10). Toisin sanoen “Lapin idea” on lappilaisia yhdistävä tekijä, se, minkä he jakavat ja minkä kautta Lapin eri alueet voivat kokea yhteisöllisyyttä.

Tässä tutkimuksessa Lappi näyttäytyy melko yhteneväisenä alueena (vrt. Lehtinen 1991, 125–135). Alueellisesti yhteneväisen Lappi-kuvan luominen ei kuitenkaan ole ollut työni tavoite. Olen hyvin tietoinen läänin sisäisistä

1 Martti Linkola (1983, 11) muistuttaa, että Lapin luonnonmaantieteelliset rajat ovat edelleen määrittelemättä. Luonnonmaantieteelliset kuvaukset Lapista vaihtelevat sen mukaan tarkastellaanko Lappia esimerkiksi kasvillisuuden tai ilmaston kautta.

erityisyyksistä (luku 4; ks. myös Valkonen 2003). Tutkimuksen homogeeninen Lappi-kuva juontuu tutkimusaineistosta ja aineistovetoisesta tutkimusotteesta. Tutkimusaineistossa Lappi näyttäytyy suhteellisen tasalaatuisena aluekokonaisuutena, joka viittaa siihen, että julkinen lehdistökeskustelu omalta osaltaan ylläpitää yhteneväistä Lappi-kuva. Tässä mielessä tutkimusaineistoni tukee Paasin oletusta, että on olemassa suhteellisen yhteneväinen Lappi, joka konstruoituu julkisessa keskustelussa, ja jonka kautta lappilaiset (ja ei-lappilaiset) jakavat ja muokkaavat ymmärrystään Lapista, luonnosta ja sen käytöstä. Tämä Lappi, kutsuttakoon sitä diskursiiviseksi Lapiksi, tai Paasin (1988, 10) tavoin “Lapin ideaksi”, on tämän tutkimuksen kohde.

Lapissa luontoa on perinteisestikin käytetty monin eri tavoin. Sotienjälkeisen ajan Lapin luonnonkäytön kenttä rakentuu mm. sellaisista käyttömuodoista kuten asuminen, virkistys- ja kotitarvekäyttö, poronhoito ja muut luontaiselinkeinot, maatalous, matkailu- ja matkailurakentaminen, luonnonsuojelu, kaivosteollisuus, vesi- ja tuulivoimarakentaminen, metsäteollisuus sekä metsien muu talouskäyttö (Burgess 1999). Ajallisesti tarkastellen sotienjälkeisen ajan Lapin luonnonkäytön kenttä on muotoutunut siten, että 1940-luvulta pitkälle 1970-luvulle saakka maa- ja metsätalous sekä vesivoimarakentaminen ovat hallinneet luonnonkäytön kenttää, ja mitä lähemmäs nykypäivää tullaan sitä selvemmin ne ovat joutuneet antamaan tilaa muille luonnonkäytön muodoille, etenkin luonnon suojelu- ja matkailukäytölle. Aina ja kaikkialla tämä ei ole sujunut ongelmitta, ja nykyisin puhutaankin paljon luonnon eri käyttömuotojen yhteensovittamisesta (Kangas & Kokko 2001).

Lapin luonnon eri käyttömuotoja on tavattu myös luokitella puhumalla traditionaalisesta, teollisesta ja jälkiteollisesta luonnonkäytöstä (Massa 1994; Burgess 1999; Suopajarvi 2003). Karkeasti jakaen näistä jälkimmäiseen kategoriaan sijoittuvat mm. luonnon matkailu- ja suojelukäyttö ja ensimmäiseen poronhoito ja luontaistalous. Keskelle sijoittuvat kaikki ne, jotka katsotaan kuuluvan teollisen luonnonkäytön piiriin. Tähän luokitteluun on sisällynyt usein myös ajatus, että Lapin luonnonkäytön historia on siirtymää traditionaalisesta jälkiteolliseen luonnonkäyttöön (Massa 1994; Suopajarvi 2001; Heikkinen 2002). Joissakin tapauksissa kategoriat on ladattu arvostuksilla ja odotuksilla toiminnan luonteesta. Tätä kautta on katsottu mahdolliseksi esittää tulkintoja esimerkiksi eri toimijaryhmien luontosuhteesta (esim. Nyysönen 1997, 120–127). Tällaista luokittelua on pidetty ongelmallisena, sillä se ohjaa liiaksi ajattelua ja tekee rajoja sinne, missä niitä ei muuten olisi. Voidaan hyvin kysyä, mihin kategoriaan esimerkiksi traditionaaliseksi ymmärretty poronhoito voidaan nykyisin sijoittaa tai mitä tehdä teollisia piirteitä saaneelle matkailulle (Lohiniva 2001; Saarinen 2001b; Heikkilä 2003).

Tässä tutkimuksessa en ole erityisemmin lähtenyt erottelamaan, luokittelemaan tai määrittelemään luonnonkäytön muotoja, vaan tarkastelen sotienjälkeisen ajan Lapin luonnonkäyttöä yleisessä mutta samalla tietyssä rajatussa mielessä. Tutkimuksen yhtenä rajauksena voidaan pitää sitä, että en ole etsinyt kirjoittelua, missä puhuttaisiin “luonnon koko skaalasta” alkaen säästä päätyen kaupunkiluonnon kysymyksiin. Myös tässä asiassa olen katsonut parhaaksi pitäytyä aineistolähtöisyydessä. Tarkastelen vain sitä luontopuhetta, mitä aineistossa esiintyy.

Tutkimuksen toisena ja laajempaan rajauksena on se, että olen jättänyt saamelaiskulttuurin, vesivoimarakentamisen ja matkailun vaille erityishuomiota huolimatta siitä, että ne ovat usein juuri ne aihealueet, jotka monet tunnistavat ja pitävät keskeisinä Lapin luonnonkäyttöön liittyvinä asioina. Saamelaiskulttuurin kohdalla olen pitänyt rajausta tarpeellisenä siksi, että saamelaiskulttuurissa on kyse niin laajasta asiakokonaisuudesta, että voidakseen sanoa siitä perustellusti edes jotakin, se vaatisi kokonaan oman tutkimuksensa.² Vesistö- rakentamisen ja matkailun kohdalla tilanne on taas sellainen, että en ole katsonut aiheelliseksi erotella esimerkiksi juuri vesistö- rakentamista omaksi keskusteluksi, sillä aineistoni perusteella vesistö- rakentamiskeskustelujen argumentit eivät sanottavasti eroa muusta Lapin luonnonkäyttöä koskevasta puheesta. En väitä, etteivätkö eri luonnonkäytön muodot ole aiheeltaan ja ilmenemis- muodoiltaan erilaisia ja etteivätkö ne synnyttäisi omanlaisiaan keskusteluja, mutta yhtäläillä niin Lapin vesistöjen käyttöä koskevissa keskusteluissa kuin metsätalous- tai matkailupuheessakin käytetään esimerkiksi aluepoliittisia tai sosiaalipoliittisia argumentteja. Toiminnan muoto ei siis sinänsä tee eroa siihen, mihin keskusteluihin se osallistuu tai osallistutetaan. Erilaiset luonnon- käytön muodot voivat hyvinkin jakaa yhteneväisen diskursiivisen kentän huolimatta siitä, että ne muotonsa puolesta ovat omanlaisiaan. Vaikka en siis nosta vesistö- rakentamiskeskusteluja tai luonnon matkailukäyttöä koskevia keskus- teluja esille, ovat ne tutkimuksessa kuitenkin välillisesti läsnä.³

Ajallisesti tutkimuksessa tarkastellaan historiallista jaksoa, joka alkaa vuo- desta 1946, eli Lapin jälleerakennusajasta, päättyen vuoteen 2000, jolloin Lappi on jo jonkin aikaa ollut osa EU-Suomea ja globalisoituvaa maailmaa.

2 Luonnonkäytön näkökulmasta saamelaiskulttuuria ovat tutkineet mm. Elina Helander (1999), Mikko Jokinen (1999; 2002) sekä Seija Tuulentie (2001).

3 Lapin vesistö- rakentamista ja matkailua on myös tutkittu lukuisissa tutkimuksissa. Sosiologisesti vesistö- rakentamista ovat tarkastelleet mm. Timo Järvikoski (1979), Matti Luostarinen (1984 ja 1986) ja Leena Suopajarvi (2001) ja matkailua Seppo Lohiniva (2001) ja Jarkko Saarinen (2001a).

Sotien päätyminen⁴ ja Lapin jälleenrakennusaika on ollut Lapin luonnonkäytön historiassa selkeä vedenjakaja.⁵ Vielä 1920- ja 1930-luvuilla Lapin luonnonvarojen kuten metsien, vesivoiman, viljelymaiden ja malmivarojen arvo oli suhteellisen vähäinen (Massa 1994, 202). Tämä ei tarkoita sitä, etteikö tuona aikana Lapin metsiä tai maata olisi hyödynnetty, käyttö vain oli alueellisesti, menetelmällisesti ja merkitykseltään pienimuotoisempaa. Ennen sotia esimerkiksi Lapin metsiä hakattiin pääasiassa Kemijoen vesistöalueella, mutta hakuita tehtiin myös pohjoisemmassa Lapissa, Inarin ja Petsamon hoitoalueilla (Veijola 1997, 60–78). Lapin olosuhteiden syrjäisyyden ja karuuden katsottiin vielä tällöin asettavan esteitä laajamittaisemmalle taloudelliselle toiminnalle, ja siksi suurisuuntaiset hankkeet antoivat vielä odotuttaa itseään. Petsamon luovutus Suomelle Tarton rauhassa vuonna 1920 herätti suomalaisten kiinnostuksen pohjoisia alueita kohtaan, joka merkitsi muutosta myös Lapin asemassa kansallisella kentällä. Sekä matkailullinen, poliittinen että taloudellinen mielenkiinto Petsamoa kohtaan edisti Lapin maantieverkoston kehittämistä, alueen tuntemuksen ja luonnonvarojen käytön lisääntymistä sekä Lapin yhä kasvavaa suomalaistumista (Lehtola 1997, 88). Pohjoinen ei enää ollut kylmä maan ääri siellä jossakin, vaan myös taloudellisesti kiinnostava alue, jonka kehittämistä aktiivisesti suunniteltiin. Toinen maailmansota jälkiseurauksineen vahvisti tätä näkemystä merkittävästi. Aiemmasta ”ryysyrannasta” (Suistola 1985) tuli ensin kansakunnan taloudellinen selkäranka, sittemmin kehitysalue ja viimein yhä enenevässä määrin valtakunnallinen matkailualue. Tutkimuksellisesti tarkastellen sotienjälkeinen aika muodostaa siis selkeästi rajautuvan periodin, minkä vuoksi keskittyminen pelkästään siihen on perusteltua.

Sotienjälkeisen ajan Lapin luonnonkäytön historiaa voidaan avata monenlaisten historiallisten kehityskulkujen ja muutosten kautta.⁶ Vielä ennen 1960-lukua Lappi oli vahvasti maatalousvaltainen maakunta. Se oli sitä selvästi enemmän kuin muu Suomi. Vuonna 1950 lähes 60% ammatissa toimivasta väestöstä sai elantonsa alkutuotannosta, mihin vaikutti paljon sodanjälkeinen asutus-toiminta (Lehtola 1990, 30). Vuosina 1946–1967 Lappiin perustettiin kaikkiaan 61 uudisasutusalueita ja vuoden 1945 maanhankintalakiin perustuen

4 Lapissa sotien päätyminen on ollut vedenjakaja jo yksin siksi, että Lapin sodan seurauksena Lappi jouduttiin käytännössä rakentamaan uudelleen. Lähes 15 000 rakennusta oli tuhouttu, kuten myös miltei kaikki tiet, sillat, puhelinyhteydet, lumi-aidat, maatalousirtaimistot ynnä muut vastaavat irtaimistot ja välineet (Ursin 1980, 371–394).

5 Sotia edeltävän ajan Lapin luonnonkäytön historiasta enemmän mm. Massa (1983; 1994), Lehtola (1996) ja Veijola (1997).

6 Sotienjälkeisen Lapin historia voidaan kertoa monella tavalla. Tässä käyttämäni esimerkit olen valinnut siksi, että nämä teemat ovat aineistossani toistuvasti esillä.

yhteensä 2 168 maataloustilaa (Massa 1994, 205–206). Tilojen toimeentulo ei perustunut pelkästään maanviljelykseen, vaan maanviljelyksen, karjanhoidon ja metsätöiden muodostamaan kokonaisuuteen, jota maa- ja vesirakennukseen liittyvät työllisyistyöt tasasivat – ja mitä etenkin kausi- ja suhdannevaihteluiden heiluttelemat metsätyöt kaipasivat (Katajamäki 1988, 38; Lehtola 1990, 26). Näistä tekijöistä koostui metsätyö-pienviljelyn talousmuoto, joka Pertti Rannikon (1989) mukaan oli puhtaasti itä- ja pohjoissuomalainen ilmiö.

1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla tapahtunut suureksi muutoksi kutsuttu suomalaisen yhteiskunnan murros vaikutti ratkaisevasti myös Lapin elinkeinorakenteeseen ja väestönkehitykseen. Murroksen syynä pidetään yleisesti maa- ja metsätalouden koneistumista ja sen aiheuttamaa ihmistyövoimantarpeen nopeaa vähentymistä sekä maatalouspolitiikan kurssinmuutosta. Lapissa yhteiskunnan murrokseen liittynyt maalta muutto oli suurimmillaan vuonna 1969, silloin Lapista muutti pois 8 445 henkeä eli yli neljä prosenttia Lapin väestöstä. Lapin elinkeinorakenteessa murros näkyy siten, että kun vielä 1950-luvulla läänin asukkaista lähes 60% työskenteli maa- ja metsätalouden palveluksessa, niin vastaava luku oli pudonnut 1970-luvun alussa 27% ja edelleen 13% 1980-luvun puoleenväliin tultaessa. Samanaikaisesti palvelujen osuus kasvoi lähes puolella, vuosien 1950 ja 1985 välisenä aikana 11 prosentista 35 prosenttiin. (Posio 1975, 6–7; Pennanen 1988, 68.)

2000-luvun alun lappilaisista noin 66% saa leipänsä palveluista. Alkutuotannon osuus on enää vain noin 7 prosentin luokkaa. Vuonna 1990 alkutuotannon piirissä oli vielä 10 000 työpaikkaa, mutta vuonna 2000 niitä oli enää 4 500. Samana aikana palvelualan työpaikkojen määrä on pysytellyt 50 000 tuntumassa. Maa- ja metsätalouden piirissä toimivan työllisen väestön osuus on laskenut tasaisesti, tosin paikkakuntakohtaiset erot voivat olla huomattavia. Esimerkiksi vuonna 2000 Muoniossa oli alkutuotannossa toimivien osuus noin 4%, Savukoskella vastaava prosentti on noin 28. Muoniossa palvelualojen osuus oli vuonna 2000 noin 87%, vastaava prosentti Savukoskella on noin 54. (Lapin Liitto 2003.) Sotienjälkeisen ajan Lapin elinkeinorakenteen kehitykselle on ollut siis ominaista siirtyminen suoraan ja äkkinäisesti alkutuotannosta palvelujen ja matkailun maakunnaksi.

Sotienjälkeisen ajan Lapin luonnonkäytön historia avautuu yhdellä tavalla, kun tarkastelee Lapin metsien ikärakenteen kehitystä. Vuosien 1946–2000 metsien kehityksen yleiskuvana on se, että Pohjois-Suomen metsien vuotuinen kasvu on lisääntynyt 1950-luvun vajaan 12 miljoonasta m³:sta 1990-luvun noin 18 miljoonaan m³:oon. Lapissa puuston vuotuinen kasvu on nykyisin jopa 47% korkeampi kuin 1950-luvulla (Kajala 1996, 23–27). Mutta samanaikaisesti kun Lapin metsien kasvu on lisääntynyt, on metsien olemus huomattavasti

muuttunut.⁷ Nuoret metsät ovat voimakkaasti “raivanneet” tilaa Lapin metsämaan pinta-alasta ja nykyisestä Lapin metsien kasvusta yli puolet kertyy alle 80-vuotiaista metsistä. Esimerkiksi vuonna 1953 yli 160-vuotiaiden metsien osuus Lapin metsämaan pinta-alasta oli noin 32%, kun taas alle 40-vuotiaita metsiä oli noin 10%. Samat luvut olivat vuonna 1984 22% ja 24%. Toisin sanoen enintään 40 vuotta vanhojen metsien osuus on 30 vuodessa kaksinkertaistunut, ja yli 160-vuotiaiden metsien osuus on vähentynyt kolmasosalla. (Mattila 1989; Kajala 1996, 24–25.)

Alueittain Lapin metsien luonne vaihtelee huomattavasti. Nuorten metsien osuus on suurin Etelä- ja Länsi-Lapissa vanhimpien metsien sijaitessa enimmäkseen Ylä- ja Itä-Lapin alueilla. Lisäksi koko Lapin alueella eri metsiköiden ikäjakaumassa on huomattavia eroja. Vanhimmat metsät löytyvät yleensä suojelualueilta, kun taas metsätalousmetsissä metsät ovat alle 60-vuotiaita. (Kinnunen ym. 1998, 16–21, 31–33; Sandström ym. 1999, 16–24; Sandström ym. 2000, 53–59.)

Myös luonnon suojelukäyttö on tuonut oman ja hyvin keskeisen panoksensa sotienjälkeisen ajan Lapin luonnonkäytön historiaan. Lapin virallisen luonnonsuojelun alku voidaan paikantaa vuoteen 1905, jolloin Metsähallituksen päätöksellä perustettiin Pallastunturin säästömetsä, joka oli samalla Suomen ensimmäinen luonnonsuojelualue (Sandström ym. 2000, 22). Vuonna 1914 rauhoitettiin aluemetsänhoitaja Justus Montellin aloitteesta ja Oulun läänin kuvernöörin päätöksellä Enontekiön Mallatunturi. Varsinainen lakisääteinen perusta luonnonsuojelulle luotiin vasta vuonna 1923, jolloin vahvistettiin ensimmäinen luonnonsuojelulaki. Tällöin Lappiin perustettiin Pallas-Ounastunturin ja Pyhätunturin kansallispuistot sekä jo aiemmin rauhoitettu Mallatunturin ja Pisavaaran luonnonpuistot. Vuonna 1956 Lapin luonnonsuojelualueiden määrä kasvoi neljästä yhdeksään, kun perustettiin Kevon, Sompion, Maltion ja Rukauksen luonnonpuistot sekä Lemmenjoen kansallispuisto. Näiden puistojen perustamisen myötä Lapin luonnonsuojelupinta-ala yli kuusinkertaistui. (Sippola 1989, 143–144.)

1970-luvulla toteutetun luonnonsuojelualueiden kehittämissuunnitelman tuloksena Lappiin perustettiin kolme uutta suojelualueita: vuonna 1981 perustettiin Riisitunturin kansallispuisto ja Värriön luonnonpuisto sekä vuonna 1983 Urho Kekkosen kansallispuisto eli ns. Koilliskairan kansallispuisto, minkä perustamista Suomen luonnonsuojeluliitto oli ajanut aktiivisesti jo 1970-luvun alusta lähtien. Lisäksi vuonna 1981 laajennettiin jo aiemmin perustettuja Pyhätunturin ja Lemmenjoen kansallispuistoja (viimeksi mainittua laajennettiin ensimmäisen kerran jo vuonna 1971) sekä Kevon luonnonpuistoa. Näiden seurauksena

⁷ Lapin eri alueiden metsien tilasta: Itä-Lappi Kinnunen ym. (1998), Länsi-Lappi Sandström ym. (1999) sekä Ylä-Lappi Sandström ym. (2000).

Lapin suojelupinta-ala kaksinkertaistui. (Sippola 1989, 143–144; Viitala 1992, 8–11.)

1980-luvun aikana luonnonsuojelu sai muutenkin uusia muotoja. Vuosien 1979 ja 1981 laaditun soidensuojeluohjelman perusteella Lappiin muodostettiin Suomen suurimmat soidensuojelualueet vuonna 1988. Vuonna 1982 valtioneuvosto antoi periaatepäätöksen lintuvesien suojeluohjelmasta. Ounasjoki rauhoitettiin vuonna 1983. Seuraavana tuli harjijensuojeluohjelma vuonna 1984, lehtojensuojeluohjelma vuonna 1989 ja rantojensuojeluohjelma vuonna 1990 (Sandström ym. 2000, 32).

Vuoden 1991 alussa voimaan astuneella erämaalailla perustettiin Lappiin 12 erämaa-aluetta, joiden kokonaispinta-ala on noin 14 890 km². Se on noin 15% Lapin läänin pinta-alasta. Vuoden 1996 metsälaki toi suojelun piiriin puolestaan metsätalousalueiden arvokkaat luontokohteet: lähteiden, purojen ja lampien lähiympäristöt, suosaarekkeet, rotkot ja kurut, jyrkänteet alusmetsineen sekä myös hietikot, kalliot, kivikot, louhikot ja vähäpuustoiset suot. Lähteet taas suojeltiin vesilain muutoksella. (Sandström ym. 2000, 22, 32–44.)

Samana vuonna uudistettiin myös luonnonsuojelulaki (mikä mm. kasvatti rauhoitettavien lajien listaa) ja valtioneuvosto teki periaatepäätöksen vanhojen metsien suojelusta. Periaatepäätöksen mukaan Pohjois-Suomen valtiomaille perustetaan uusia tai laajennetaan vanhoja luonnonsuojelualueita yhteensä 293 600 hehtaaria. Lisäksi 35 300 hehtaaria pienialaisia talousmetsiä säilytetään luonnontilassa alue-ekologisin menetelmin (Suomen ympäristökeskus 1998). Myös Suomen Natura 2000 -luonnonsuojeluohjelman alueista huomattava osa on Lapissa ja varsinkin Ylä-Lapissa, missä niistä sijaitsee peräti 41%. Mutta on muistettava, että valtaosa Natura 2000 -alueista kuuluu jo olemassa olevaan luonnonsuojelualueverkkoon ja erilaisiin suojeluohjelmiin. Tällä hetkellä Lappiin on valmisteilla yksi uusi kansallispuisto, Ylläs-Pallaksen kansallispuisto, joka yhdistäisi Ylläs-Aakenuksen vanhojen metsien suojelualueen ja Pallas-Ounastunturin kansallispuiston.

Nykyisellään noin 91% Suomen lakisäateisistä suojelu- ja erämaa-alueiden pinta-alasta sijaitsee Lapissa ja valtaosa niistä metsä- ja tunturialueilla. Suomen 33 kansallispuistosta 6, 19 luonnonpuistosta seitsemän sekä kaikki 12 erämaalailla perustettua aluetta ovat Lapin läänin alueella. Näiden ja soiden-, lehtojen- ja harjijensuojelu- sekä vanhojen metsien suojelualueiden rinnalla Lapissa on myös muuten kuin lakisäateisesti suojeluun ja virkistykseen varattuja alueita, esimerkiksi yksityismailla sijaitsevia ja eri seutukaavojen suojelualuevarauksia, joista ei ole muita suojelupäätöksiä. Ei tule myöskään unohtaa Metsähallituksen ja Metsäntutkimuslaitoksen hallinnassa olevia korkeita alueita ja suojametsäalueita, joissa ei yleensä saa harjoittaa metsätaloutta.

Kaiken kaikkiaan Lapin läänin alueesta eriateisen suojelun alla on noin 36% pinta-alasta (tähän lukuun ei sisälly Natura 2000 -luonnonsuojeluohjelman alueita). Tämä ei sinällään kerro vielä mitään suojelun vaikutuksista eri alueille, sillä suojelualueet ovat jakaantuneet Lapin alueelle epätasaisesti. Pinta-alallisesti vähiten suojelualueita on Etelä- ja Länsi-Lapissa (alle viiden prosentin luokkaa) ja eniten Ylä-Lapin alueella, missä eriateisen suojelun alla on noin 90% pinta-alasta.

Tutkimuksissa sotienjälkeisen ajan Lapin luonnonkäytön historia on kerrottu varsin yhteneväisen narratiivin puitteissa. Sen juoni on lyhyesti kuvailtuna seuraava: sotienjälkeisenä aikana Suomen kansallisvaltio kurottautui Lappiin (esim. Suistola 1985; Katajamäki 1988; Müller-Wille 1989; Lehtinen 1991; 2002; Vahtola 1991; Massa 1994; Nyysönen 2000; Suopajarvi 2001). Tämän valtiollistamisen prosessin katsotaan saaneen alkunsa 1940- ja 1960-luvuilla, kun Suomen reuna-alueiden kehitys kytkettiin Etelä-Suomen kehityksen malleihin ja Suomea muovattiin kiinteäksi taloudelliseksi kokonaisuudeksi. Lapissa prosessi sai alkunsa heti sotien loputtua valtion aloitettua maaviljelyspainotteisen asutuspolitiikan, Kemijoen vesistö rakentamisen sekä Lapin metsäteollisuuden ja metsäsektorin laajentamisen. Lapin ympäristöhistoriaa tutkinut Ilmo Massa (1994, 258–263) katsoo, että myös valtion 1970- ja 1980-luvulla harjoittama hyvinvointivaltiopolitiikka, jonka seurauksena Lapin kunnat ja elinkeinoelämän tulivat riippuvaisiksi julkisista tulonsiirroista ja avustuksista, on osa Lapin valtiollistamisen prosessia. Myös Lapissa harjoitettua valtion metsätalous-, matkailu- ja luonnonsuojelupolitiikkaa on pidetty osana Lapin valtiollistamisprosessia (Lehtinen 1991; Niemi 2000; Autto 2003).

Tätä narratiivia voi pitää sotienjälkeisen ajan Lapin luonnonkäytön historian yleisenä kuvauksena, mutta ei yksimielisenä. Lapin luonnonkäytön historiaa luotaavat tutkimukset voi karkeasti jakaa kahteen leiriin sen suhteen, miten niissä on tulkittu Lapin valtiollistamisen prosessin seuraukset: katsotaanko Lapin olleen altavastaaaja vai osallinen alueen luonnonkäytössä. Suuri osa tutkimuksista on kallistunut ensin mainitun tulkinnan puolelle. Tämä näkyy yhtäältä käytetyistä tutkimusasetelmista. Lapin luonnonkäyttöä on tutkittu paljon mm. aluepolitiikan näkökulmasta (esim. Luoma 1989; Lehtola 1990; Ponnikas 1999) ja keskus-periferia -asetelmasta käsin (esim. Järvikoski 1979; Massa 1983). Toisaalta tämä näkyy selvästi tutkimusten otsikoista, kuten *Lapin valtaus historiallisessa katsannossa* (Vahtola 1991), *Pohjoinen luonnonvalloitus* (Massa 1994) sekä *Murtunut vastarinta: Inarin hoitoalue, saamelaiset ja metsäluonnon valloitus 1945–1982* (Nyysönen 2000).

Kuten jo valloittamisen metaforastakin voi päätellä, Lapille on katsottu jääneen altavastajaan rooli alueen luonnonkäytössä, ja tätä on pidetty myös synnä moniin Lapin luonnonkäytön ristiriitoihin. Näin ajattelee mm. Massa

(1983; 1994), joka on luonnehtinut Lapin historiaa siirtymänä “ekologisesta kulttuurista valtiolliseen ryöstotalouteen” (Massa 1994, 271). Hänen mukaan sotienjälkeisenä aikana Lapin luonnonvarat kytkettiin valtion toimesta suoraviivaisin ja ekologiasta piittaamattomin toimin palvelemaan elinkeinoelämän ja teollisuuden tarpeita välittämättä Lapin perinteisten elinkeinojen kehittämistä saati alueen asukkaiden mielipiteistä. Sekä tämän että 1970-luvulla alkaneen Lapin hyvinvointivaltioistamisen seurauksena Lapin väestön riippuvuus paikallisesta ympäristöstä on Massan mukaan vähentynyt ja samanaikaisesti riippuvuus keskuksista lisääntynyt. Massa katsookin, että valtion sotienjälkeinen Lapin teollistaminen täyttää ryöstotalouden ja ekologisen kolonialismin tunnusmerkit, ja se on myös syynä nykyisiin Lapin ongelmiin. (Massa 1994, 263–266.)

Toisenlaisiakin näkemyksiä Lapin luonnonkäytöstä on esitetty. Esimerkiksi historian tutkija Jouni Suistola (1985) on kuvaillut Lapin sotienjälkeistä kehitystä siirtymänä “Ryysyrannasta hyvinvointivaltioon”. Samoilla jäljillä on historian tutkija Jouko Vahtola (1991), jonka mielestä on täysin katteetonta puhua Lapista valtiollisen ryöstotalouden kohteena, koska Lappi on osa Suomea. Vahtolan mukaan Lappia olisi tarkasteltava vähintäänkin osana Pohjois-Suomea ja Suomen muiden reuna-alueiden kehitystä, ellei koko Suomen kehitystä vasten. Näin huomattaisiin, että Lapin sotienjälkeinen taloudellinen kehitys ja sosiaalinen hyvinvointi ovat kulkeneet samoja polkuja muun Suomen kanssa. Vahtola epäileekin, että olisiko Suomella tai Lapilla ollut mitään muuta vaihtoehtoa ja olisiko sittenkin niin, että sotien jälkeen tapahtunut Lapin integrointi Suomen kansantalouteen selittää sen, miksi Lappi selvisi jälleenrakennuksesta hyvin? Vahtola painottaa vielä, että etenkin 1970-luvulta lähtien voimistuneita puheita Lapista “siirtomaana” tulisi tarkastella (alue)poliittisesti tarkoitushakuisina. (Vahtola 1991, 335–336, 350–354.) Vahtolan kannan mukaan Lapin luonnonkäytön ongelmia tulisi siis tarkastella suomalaisen kansallisvaltion kehyksessä. Vasta tällöin voitaisiin arvioida, ovatko Lapin luonnonkäyttöön liittyvät toimet olleet Lapin ja Suomen kannalta oikeansuuntaisia.

Vaikka Vahtolan ja Massan näkemyksiä voi pitää vastakkaisina tulkintoina siitä, mitä Lapin valtioistamisen prosessin seuraukset ovat olleet, on niillä myös jotakin yhteistä. Molemmissa lähdetään siitä, että Lapin luonnonkäytön ongelmat olisivat luonteeltaan taloudellisia. Siinä missä Lapin luonnonkäytön ongelmien syyt ovat Massan mukaan talouden epäonnistumisessa, on Vahtolan esittämä argumentti vain vastakkainen näkemys tästä. Kumpikin näkökulma yksinkertaistaa Lapin luonnonvarojen käytön ongelmia taloudesta juontuvaksi ikään kuin ihmisyyhteisöjen ja luonnon vuorovaikutus olisi vain talouden kautta välittyntä. Tämä edellyttää monien erilaisten ja eriaikaisten käytäntöjen niputtamista yhdenmukaiseksi ongelmaksi, jolla on myös yksi eli talouteen

liittyvä ratkaisu. Samalla tämä mahdollistaisi sen, että luonnonkäytön hyötyjä ja haittoja voitaisiin arvioida esimerkiksi tutkimalla, miten luonnonkäytön (taloudelliset) hyödyt ja haitat jakaantuvat eri osapuolille.

Oma tutkimukseni asettuu suhteessa edellä mainittuihin tutkimuksiin siten, että tässä tutkimuksessa ei tarkastella sotienjälkeisen ajan Lappia, luontoa tai luonnonkäyttöä tietyistä, ennalta asetetusta asetelmasta käsin. En siis valmiiksi oleta, että Lapin luonnonkäytön historia olisi tietynlainen kehityskulku tai että Lapin luonnonkäyttö itsessään olisi ongelmallinen ja jota selittäisi esimerkiksi keskus-periferia -asetelma. Tutkimuskohteena on nimenomaan se sotienjälkeisen ajan Lapin luontopoliittinen kokonaisuus, jonka puitteissa Lapin luonnonkäytön kenttä on muovautunut sellaiseksi kuin se nyt on. Tämä tarkoittaa Lapin luonnonkäytön historiallisten kehityskulkujen ja käsitteiden problematisoimista. Siksi esimerkiksi Lappi, luonto tai luonnonkäyttö eivät voi olla etukäteen tutkimukselle asetettuja lähtökohtakategorioita, vaan ne ovat konkreettisia tutkimuskysymyksiä, joiden kautta analysoidaan Lapin luontopoliittisen kentän historiallista rakentumista. Erilaisia Lappia, luontoa ja luonnonkäyttöä koskevia selontekoja, kategorioita, kuvauksia ja luonnehdintoja tarkastellaan osana Lapin luontopoliittisen kentän konstituutiota. Tästä näkökulmasta kiinnostavaa ei ole esimerkiksi Lapin luonnonkäytön historian narratiivisuus sinällään, vaan mieluummin, miten tuo narratiivi julkisessa keskustelussa esitettynä lausumana muuttaa, muovaa ja järjestää sitä Lapin luontopoliittista kenttää, johon se liittyy. Samalla tavalla tämän tutkimuksen kannalta on kiinnostavaa tarkastella, miten jokin tietty Lapin luonnonkäytön asiakokonaisuus konstruoidaan ongelmaksi ja mikä vaikutus sillä on Lapin luontopoliittikan organisoitumiseen.

Tässä yhteydessä on syytä muistuttaa, että valitsemani lähtökohta ei merkitse kannanottoa sitä vastaan, etteikö esimerkiksi jokin Lapin luonnonkäytön ilmiö voisi olla taloudesta tai aluepolitiikasta johtuva ongelma. Lappi, luonto tai luonnonkäyttö saavat kuitenkin perustavalla tavalla erilaisia merkityksiä ja muotoja riippuen siitä, mistä näkökulmasta ja mistä syystä lähestytään. Niinpä jos tavoitteena on analysoida Lapin luontopoliittisen kentän konstituutiota, ei voida etukäteen olettaa, että Lappi, luonto tai luonnonkäyttö olisivat tietynlaisia. Sitä vastoin ne on otettava tutkimuskohteeksi ja kysyttävä, mitä tarkoitusta, käytäntöä tai päämäärää ne ajavat. Tällaisiin kysymyksiin vastaaminen edellyttää Lapin, luonnon ja luonnonkäytön tematisointien ja niiden perustalla olevien sosiaalisten käytäntöjen tarkastelua. On tutkittava niiden muotoa, sisältöä ja merkitystä siinä ajassa ja tilanteessa, missä ne esiintyvät. Näin voi havaita yhtäältä tietyn ilmiön ainutkertaisuuden ja toisaalta jatkuvuuden yllä sellaistenkin muutoskohtien, joita tavallisesti on totuttu pitämään ratkaisevina.

1.2. Teoreettis-metodologiset lähtökohdat

Tämä tutkimus on luonteeltaan kulttuurista ympäristösosiologiaa, missä Lapin luonnonkäytön historiaa tarkastellaan luontopolitiikan näkökulmasta. Tutkimuksessa käsitellään Lapin luonnonkäytön kysymyksiä ympäristösosiologian lähtökohtaoletuksen mukaisesti perustaltaan yhteiskunnallisina, mutta kohdistan tarkastelun luonnonkäytön kulttuurisiin ja “ympäristöllisiin” näkyymiin. Tämä erottaa tutkimuksen esimerkiksi sellaisista ympäristösosiologisista tutkimuksista, missä tutkimuksen kohteena ovat luonnonkäytön materiaaliset tai praktiset ulottuvuudet (Bell 2001; Dunlap, Buttel, Dickens & Gijswijt 2002). Teoreettis-metodologisesti tutkimus on konstruktionistista ja tutkimusotteeltaan diskurssi-analyttinen. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa tarkastelen Lapin luonnonkäytön kenttää ajallis-paikallisesti sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja erilaisista diskursiivisista elementeistä muotoutuneena, ja analysoin sen diskursiivista rakentumista, uudistumista ja muuttumista.

Konstruktionismi, luonto ja kulttuuri

Teoreettisesti tutkimus jakaa konstruktionistisen (ympäristö)sosiologian näkökannan, jonka mukaan yhteiskunnallinen todellisuus rakentuu sosiaalisissa käytännöissä toimijoidensa kautta.⁸ Tämän mukaan yhteiskunnalliset asiantilat nousevat esiin, rakentuvat ja muuttuvat yhteiskunnallisessa tietoisuudessa ihmisten keskinäisen kommunikaation tuloksena. Myös luonto tulee yhteiskunnallisen piiriin kommunikaatiossa, kun sitä tulkitaan ja siitä puhutaan (Luhmann 1989; Eder 1998, 98–99). Yhteiskunta ei esimerkiksi reagoi passiivisesti luonnossa tapahtuviin muutoksiin, vaan ne nousevat yhteiskunnalliseen tietoisuuteen, kun eri toimijat työstävät luontoa koskevia havaintoja poliittisiksi vaatimuksiksi, tavoitteiksi tai toimenpiteiksi (Väliverronen 1996, 14). Tietyn luontoon liitetyn asian tai ilmiön määrittäminen ongelmalliseksi tai muuten merkitykselliseksi on riippuvainen siitä yhteiskunnallisesta prosessista, missä se tunnustetaan, nimetään ja määritellään. “Luonnon ongelma” ei siten

8 Katson edustavani ns. maltillista konstruktionismia, jonka piirissä myönnetään objektiivisen todellisuuden olemassaolo ja vaikutus ihmisyyteille, mutta muistutetaan, että todellisuuden havaitseminen ja tulkitseminen on kompleksinen tapahtuma. Toisin sanoen, vaikka ilmiöillä on reaalinen perusta, jättävät ne siitä huolimatta erilaisille tulkinnoille runsaasti kulttuurista ja sosiaalista liikkumatilaa. (Hayles 1993; Soper 1994; Hannigan 1995; Hakkarainen 1998; Macnaghten & Urry 1998; Heiskala 2000, 199–203).

perustu yksiselitteiseen ja ennalta määriteltyyn ongelmaan, vaan toimijoiden erilaiset käsitykset ilmiön luonteesta ja sen ratkaisemisesta ovat itsessään osa ongelman rakentumista ja muotoutumista. Myös ongelmien ratkaisu on sidoksissa ongelmien määrittelyn prosessiin, ja siksi sitä voidaan pitää luonteeltaan poliittisena (Haila 2001, 13).

Konstruktivistinen näkökulma ei kuitenkaan tarkoita luonnon tai ympäristöongelmien reaalisuuden kiistämistä, eikä fyysisen todellisuuden vaikutusten vähättelyä (vrt. Benton 1994; Murphy 1997, 99–107; Kidner 2000; Buttel ym. 2002, 22–28). Huolimatta siitä, että niin luontokäsityksillä kuin ympäristöongelmissa on materiaallinen ja biologinen perusta, on niillä myös sosiaalinen ja kulttuurinen todellisuutensa. Ne ovat, kuten Bruno Latour (1993) sanoo, hybridejä eli sekoitus luontoa ja kulttuuria. Siksi esimerkiksi ympäristöongelmia ei voida suoraan palauttaa ekologiaan tai biologiaan, vaan arvioitaessa niiden yhteiskunnallista merkitystä on huomioitava niihin liittyvät historialliset, kulttuuriset ja yhteiskunnalliset ulottuvuudet. Luonnon “tapahtumat” ovat tietenkin esisosiaalisia, mutta se, miten luonnon tapahtumista tulee osa yhteiskunnan luontoa, riippuu niistä yhteiskunnallisista käytännöistä ja kulttuurisista malleista, joiden kautta luonto ja sen tapahtumat välittyvät yhteiskuntaan (Eder 1998, 101–108). Konstruktivistisen tutkimusotteen etuna onkin pidetty sitä, että se tekee mahdolliseksi pureutua ympäristökysymysten ja -ongelmien rakentumisen yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin ehtoihin, jotka jäävät näkymättömiksi, jos pidättäydymme vain naturalistisissa tai objektiivisissa luonnon tulkinnoissa (Hannigan 1995; Eder 1996 ja 1998; Jokinen 1998).

Luonnonkäytön kulttuuristen ja yhteiskunnallisten ehtojen esille tuomiseksi on tarpeen kiinnittää huomiota kielellisiin merkityksenantoprosesseihin. Käsityksemme luonnosta rakentuvat pitkälle kielen kautta, kun luontoa kuvataan, käsitteellistetään, tehdään ymmärrettäväksi. Erilaiset kuvaukset luonnosta ovat ajallis-paikallisesti ja kulttuurisesti määräytyneitä, sosiaalisesti konstituoituja luontokonstruktioita, jotka pohjautuvat aina tietynlaiseen luonnon mallintamiseen, joka puolestaan on heijastumaa aikaisemmista kokemuksista ja nykyisestä näkemyksestä luonnosta ja kulttuurista sekä siitä, mitä yhteiskunnassa kulloinkin pidetään tärkeänä (Hajer 1995, 17; Hannigan 1995, 109). Toisin sanoen käsitys luonnosta ei muodostu vain luontoa koskevasta tiedosta tai kokemuksista, vaan sen rakentumiseen vaikuttavat monet sosiaaliset ja kulttuuriset seikat, kuten käsitykset kustannuksista, tekniikoista, yhteiskunnallisista suhteista, analyysit sosiaalisista ja taloudellisista seikoista sekä eettiset kysymykset koskien oikeudenmukaisuutta, syyllisiä ja vastuuta (Hajer 1995, 45; Macnaghten & Urry 1998, 3).

Vaikka luontokäsitykset ovat aika- ja kulttuurisidonnaisia, ei se tarkoita sitä, että ne olisivat sisällöltään tai merkitykseltään yksimielisiä tai ristiiriidattomia. Luontoon voidaan liittää hyvinkin erilaisia merkityksiä riippuen

ajasta, kulttuurista ja käyttöyhteyksistä (Haila & Levins 1992; Hannigan 1995, 19; Macnaghten & Urry 1998). Esimerkiksi luonnollinen ja luonnonmukainen voidaan ymmärtää nykyporosaamelaiseen tapaan perinteisenä saamelaisena elämäntapana nykytekniikalla höystettynä tai ekologin tavoin asioina tai tapahtumina, jotka eivät vaurioita luonnon mekanismeja (Jokinen 1999, 57–59). Mikä luonnonmukaisuuden sisällöksi sitten määrittyy, on riippuvainen sitä koskevasta yhteiskunnallisesta merkityksenantoprosessista. Luonnonkäytön periaatteena esimerkiksi juuri luonnonmukaisuus on harhaanjohtava abstraktio, ellei sitä tarkastella kullekin ajalle ominaisena, historiallisissa prosesseissa muotoutuneena ja sopimuksenvaraisena periaatteena, konstruktiona, jonka sisältö ja merkitys määrittyy yhteiskunnallisissa keskusteluissa.

Luonto on käsitteenä ambivalentti, ja siksi sen käyttökin on joustavaa. Luonto taipuu moneksi, erilaistuu ja liikkuu sujuvasti määreestä toiseen muodostaen samalla “käsitteellisen säiliön” (Everden 1992, 89), jonka sisään voimme tunkea määrätyn määrän asioita, ja jonka kautta voimme jakaa ainakin tiettyyn pisteeseen saakka yhteneväisen käsityksen siitä, mitä luonto on tai ei ole. Luonto on eräänlainen “konkreettinen abstraktio” (Häkli 1999, 137), jonka konstruktiivinen luonne tulee näkyväksi, kun luontokäsitysten rakentumista tarkastellaan erilaisia diskursiivisia käytäntöjä vasten.

Kate Soper (1995, 155–156) on erotellut ekologisesta keskustelusta kolmenlaisia luontokäsityksiä. Hänen mukaan ekologisessa keskustelussa luonto voidaan ymmärtää yhtäältä (i) metafyyysisenä ilmiönä, käsitteenä, jonka kautta esimerkiksi inhimillisyys rakennetaan, toisaalta (ii) realistisena entiteettinä eli fyysisen maailman rakenteina, prosesseina ja kausaalisina voimina jotka siellä vaikuttavat, ja kolmanneksi (iii) “pintana” eli luonnon visuaalisina piirteinä, jonka kautta on mahdollista erotella esimerkiksi erämaa viljelymaasta, maa-seutu kaupungista tai metsä aukiota. Soperin mukaan ekologisessa keskustelussa nämä kolme luontokäsitystä leikkaavat ja limittyvät toisiinsa, mistä seuraa, että tiettyä luonnonkäytön ilmiötä on mahdollista tarkastella hyvinkin erilaisista ja toisilleen vastakkaisista lähtökohdista (mt.). Tämä tulee ilmi konkreettisissa luonnonkäytön kiistoissa, kuten esimerkiksi Vuotoksen tekoallas-hankkeessa, jossa lähes kaikki prosessiin osallistuneet toimijat puhuivat luonnon nimissä, ollen silti eri mieltä asioista. Yksi saattoi vastustaa hanketta, koska allas muuttaa alueen luontoa huomattavasti. Tästä syystä allas oli hänen mukaansa luonnon kannalta huono asia. Toinen taas kannatti hanketta, koska allas edistää vastuullisen ilmastopolitiikan harjoittamista, ja siksi se olisi hänen mielestään luonnon kannalta hyvä asia. (ks. Suopajarvi 2001.)

Luonto käsitteenä mahdollistaa erilaisten luontokäsitysten samanaikaisuuden, sillä luonto on yhtä aikaa sekä paikallinen että globaali (Ingold 2000, 207–217). Käytännön kannalta on kuitenkin aivan eri asia, tulkitaanko

sijainnillisesti paikannettavissa olevan luonnonympäristön käyttökysymys paikalliseksi vai globaaliksi kysymykseksi. Erilaiset luontokäsitykset, kategorisoinnit ja ongelmanmäärittelyt strukturoivat ilmiön jokainen omalla tavallaan, ja samalla sulkevat pois mahdollisia muita tapoja jäsentää ilmiö. Näin tehdessään ne avaavat luonnonkäytön kentän tietyllä tavalla ja esittävät yhdenlaisen vastauksen kysymykseen, millaisen luonnon ja yhteiskunnan me haluamme (Hajer 1996, 256–259). Kyse ei ole siis pelkästään esittämisestä vaan maailman jäsentämisen tavasta, jolla on myös hyvin konkreettisia ja käytännöllisiä seurauksia. Se, kuinka luontokäsitykset rakentavat objektinsa, on tärkeätä, sillä se vaikuttaa siihen, kuinka luontoa tulkitsemme ja sen suhteen toimimme.

Luonnon konstruktivisuus ei rajoitu vain siihen, että luonto on käsitteellisesti konstruoitu. Luontoa konstruoidaan myös konkreettisesti ja fyysisesti niissä tavoissa, joilla ihminen luontoa muokkaa (Pettersen 1999, 339). Luonnonympäristöjen konkreettinen käyttö ei ole pelkkää luonnon muokkaamista, vaan myös luonnon kulttuurista merkitsemistä, yhteiskunnan ja luonnon välisten suhteiden rakentamista. Luonnonympäristöjen käyttöön liittyy monia spatiaalisia ja hallinnollisia käytäntöjä, jotka kaikki vaikuttavat siihen, miten jokin luonnonympäristö on mahdollista tulkita, millaisen statuksen se saa suhteessa toisiin luonnonympäristöihin ja lopulta, millaisen muodon se voi ottaa (ks. esim. Karjalainen 1999; Kosonen 2000, 22–23; Tanskanen 2000; Saarinen 2001, 55–67).

Tunnettuja esimerkkejä luonnon ja kulttuurin eroa tuottavista käytännöistä ovat kaupungin ja maaseudun sekä viljely- ja erämaan väliset eronteot (Milton 1993; Giddens 1994, 201, 212–228; Ingold 2000, 189–218; Haila 2003). Alexander Wilsonin (1992, 157) mukaan maanviljelyksen, vapaa-ajan ja erämaiden maantiede ovat kaikki kulttuurisia tiloja, eräänlaisia kirjoituksia maaperään. Ne perustuvat kulloinkin vallitseviin historiallisiin ja kulttuurisiin määrittelyihin ja prosesseihin, missä luontoa ja luonnollista rakennetaan ja ylläpidetään. Näille eronteille näyttäisi löytyvän selkeät fyysiset perustelut: kaupunki eroaa maaseudusta fyysisten olomuotojen perusteella siinä missä viljelymaa erämaasta. Mutta kuinka perustellusti kaupunkiympäristön muodon pohjalta voidaan väittää, että se on ”luonnottomampi”, eli että se on vähemmän luontoa kuin maaseutu, joka sekin on kauttaaltaan kulttuurisesti tuotettua, hallittua ja muokattua luontoa. Siinä missä maaseutua voi pitää tuotantokeskeisenä ympäristönä, voidaan kaupunkia tarkastella ekologisesti monipuolisena ympäristönä ja päinvastoin (Haila 1990, 79–91; Virtanen 2000).

Entä puhuuko erämaiden luonnonmaantiede suoraan niiden kulttuurisesta perifeerisyydestä eli siitä, että ne olisivat vähemmän kulttuurisia kuin viljelymaa? Jos erämaat ovat kulttuurisen ulkopuolella, niin miten sitten on selitettävissä Lapin nykyisten erämaa-alueiden runsas ja monikulttuurinen paikan-

nimistö ja niiden sijoittuminen paikallisten luontaistaloutta harjoittaneiden kulttuurien keskustaan? Tai miten selittyy se, että Lapin erämaisuus on nykyisin luonnonsuojelullista ja matkailullista erämaisuutta, kun se vielä 1940-, 1950- ja 1960-luvulla oli osoitus taloudellisista mahdollisuuksista ja aluepoliittisesta eriarvoisuudesta? (ks. luku 3)

Lapin erämaat ovat tiettyssä mielessä syrjäisiä, mutta eivät ole sitä ”luonnostaan”. Ne eivät ole valmiina odottamassa löytäjänsä, vaan ne on ensin määriteltävä syrjäiseksi erämaiksi. Ne on asetettu periferiaksi kulttuurisessa paikkojen järjestyksessä ja ne merkityksellistyvät suhteessa toisiin paikkoihin (Shields 1991, 3). Erämaat (tai mielikuvat erämaisuudesta) ovat kulttuurisesti määriteltyjä, laeilla ja asetuksilla rajattuja, hallinnollisesti säädeltyjä, erilaisin ajallisin ja tilallisin keinoin ajatuksellisesti ja käytännöllisesti rakennettuja alueita.

Luontoa, luonnollista, erämaata tai kulttuurista koskevien käsitteellisten erottelujen pohdinta ei ole vain sanoilla saivartelua, sillä erontekojen seuraukset eivät rajoitu vain siihen, että tietyille luonnonympäristölle konstruoidaan tietynlainen identiteetti. Esimerkiksi luonnon suojeleminen alueisiin tekee luonnon ja kulttuurin erosta spatiaalisen: kulttuuri keskustassa ja luonto työnnettynä marginaaliin, mutta marginaalisuudesta huolimatta erilaisten säännösten ja interventiodien kautta hallittua. Samalla se toimii spatiaalisia käytäntöjä tuottavana, muuttaa paikkojen suhteita, positioi ne ja näin tehdessään konstruoi paikoille identiteettejä, jotka taas vaikuttavat siihen, miten niiden suhteen toimitaan (Macnaghten & Urry 1998, 14–15).

Koska tietyt luonnonympäristöt tai alueet kantavat enemmän ”luonnollisia” merkityksiä kuin toiset, kohdistuu niihin myös erilaisia käytäntöjä kuin ”vähemmän luonnollisiin”. Lyhyesti sanottuna, kun jokin tulee määritellyksi luonnoksi, sitä myös kohdellaan kuten luontoa (Bauman 1991, 39–40). Tämä käy ilmi mm. nykyisessä biodiversiteetin ylläpitämiseen tähtäävässä ympäristöpolitiikassa. Biodiversiteetin suojelun ajatuksena on ollut johtaa luonnosta yhteneväinen (tieteellinen) perusta luonnonsuojelulle (Nieminen 2003, 147–148). Eivor Buchtin (1998) mukaan käytännössä on kuitenkin tehty toisin. Biodiversiteettipolitiikka kohdisti jälleen kerran katseensa ns. alkuperäiseen luontoon, mihin Buchtin mielestä ei löydy ekologiaa, eikä biologisia perusteita. Hän kysyy, kuinka esimerkiksi Ruotsissa on perusteltavissa se, etteivät puistot, puutarhat tai kirkkomaat kelpaa eläinten ja kasvien suojelualueiksi, vaikka niiden biodiversiteetti on aivan toista luokkaa kuin ns. ruotsalaisessa alkuperäisluonnossa. Bucht katsookin, että biodiversiteetin säilyttämiseen tähtäävässä politiikassa ovat ekologia ja ideologia lyöneet kättä ja näin se omalta osaltaan yllä pitää luonnon ja kulttuurin tilallista erontekoa. (Buch 1998, 24–25.)

Luonnonympäristöjen fyysiset olomuodot eivät yksin riitä selittämään esimerkiksi sitä, miksi jokin alue kuten Lappi tai paikka kuten Koli saavat tietyn aseman kansallisessa kulttuurissa. Esimerkiksi Lappi on ollut kautta aikojen suomalais-kansallisessa kuvastossa erityisen huomion kohteena, muttei pelkästään sen luonnonolojen vuoksi, vaan osaltaan kulttuurisen erilaisuuden, outouden ja pohjoisen sijaintinsa vuoksi. Etenkin pohjoisuus on Suomessa kuten myös Kanadassa, Norjassa ja Ruotsissa ollut se tekijä, jota vasten kansallista identiteettiä, olemassaoloa ja pärjäämistä on selitetty ja rakennettu (Sörlin 1988; Shields 1991; Lehtinen 1998). Ilmansuuntana pohjoinen ja sitä symboloiva Lappi ovat olleet imaginaarisia vyöhykkeitä, odotusten, toiveiden ja pelkojen maisemaa, jonka “outoutta” on pyritty poistamaan, milloin hallinnollisin, milloin poliittisin keinon sulattamalla se osaksi kansallista kulttuuria – tai kuten nyt, ylläpitämällä sen erilaisuutta matkailullisin tavoittein. Sitä, kuinka paljon tämä vaikuttaa esimerkiksi Lappia koskeviin käsityksiin, voidaan vain arvailla, mutta kuten tässäkin tutkimuksessa tulee esille, sen merkitystä ei voida väheksyä.

Edellä sanottu ei merkitse väitettä, että mitään “luonnollista” ei olisi olemassa tai ettei luonnonsuojelulla olisi mitään merkitystä. Erämaiden kulttuurisuuden tunnistamisen myötä oletus erämaiden luonnollisuudesta tietenkin muuttuu, mutta silti se edelleenkin toimii erilaisia tiloja ja käytäntöjä tuottavana kategoriana. Tärkeätä on kuitenkin huomioda, että kulttuuriset käsitykset luonnosta ovat erilaisten luontoa koskevien käytäntöjen olennainen osa, ja siksi ei voida yksiselitteisesti sanoa, missä määrin naturalistisessa mielessä ymmärretty luonto voitaisiin erottaa sitä koskevista kulttuurisista käsityksistä (Haila & Lähde 2003, 26–32). On myös syytä huomioda se, että aina kun ollaan tekemisissä erilaisten luontokäsitysten eli luonnon määritelmien kanssa, on kyse maailman esittämisestä tietynlaisena, ja tällä on käytännölliset seurauksensa (Soper 1995, 2; Haila 2000, 90).

Luontokeskustelut ja luontopolitiikka

Luonnonkäyttöä koskevat keskustelut ja kamppailut ovat toimintaa, jossa luonnosta tehdään tietynlainen merkityksellinen objekti. Jokainen yksittäisessä luonnonkäytön kiistassa esitetty lausuma luo omalta osaltaan tietyn luonto–kulttuuri -asetelman, jonka kautta pyritään vaikuttamaan siihen, miten kyseinen ilmiö tai asiakokonaisuus voidaan ymmärtää. Luonnon poliittisuus tulee ilmi siinä, että luonnonkäytön kysymyksissä ongelmat kietoutuvat yhteen luontoa koskevien käsitysten kanssa. Luonnonkäyttöä koskevissa kiistoissa on tavallista, että toimijoiden näkökannat tiivistyvät erilaisiksi luontokäsityksiksi, jotka

ovat ristiriidassa keskenään. Luonnonkäytön kiistat ovat paljolti neuvottelua siitä, mistä luonnosta on kulloinkin kyse eli mitä luontokäsitteen alle halutaan kuuluvan ja mitä ei. Koska jokainen käytännöllistä toimintaa koskeva päätös tai toimenpidesuositus nojautuu aina johonkin näkemykseen inhimillisen toiminnan yleisistä tavoitteista (Haila 1991, 59), voidaan luontoa koskevia kiistelyjä pitää nimenomaan poliittisena toimintana. Niissä pyritään rakentamaan luonnosta tietynlainen, tiettyä tarkoitusta vastaava objekti, ja sitä kautta vaikuttamaan siihen, miten luontoon ja sen käyttöön kulloinkin suhtaudutaan ja minkälaiseksi luonnon yhteiskunnallinen merkitys sittemmin muodostuu.

Luontoa tai luonnontilaa koskevat kuvaukset ovat normatiivisia luontokonstruktiota, joiden kautta tuotetaan kollektiivinen tietoisuus siitä, miten luonnon kanssa on toimittava, kuten Klaus Eder (1996, 24–32) tiivistää. Hänen mukaansa normatiiviset luontokonstruktiot kiteytyvät luonnon symbolisessa konstruoinnissa. Luontokonstruktioiden merkitys määrittyy ympäristökeskusteluissa tai -kiistoissa, joita käydään luonnon symbolisesta merkityksestä (mt.). Samalla kun keskustellaan, mitä epäkohtia luonnonkäytössä on tai ei ole, tullaan esittäneeksi, mitä yhteiskunnassa pidetään tärkeänä, mikä olisi suotava yhteiskunnan kehittämisen suunta ja luonnon paikka siinä. Näin ollen ympäristökeskusteluilla ja -kiistoilla on paljon suurempi yhteiskunnallinen merkitys kuin vain jonkin tietyn luonnonympäristön kohtalosta päättäminen; keskusteluilla ja kiistoilla vaikutetaan niihin tapoihin, joilla luonnon kanssa ylipäätään operoidaan (Eder 1996, 31; Beck 1990, 73–77; Haila & Lähde 2003, 26). Luontokäsityksillä on siis poliittista toimintaa ohjaava vaikutus, ja siksi niille annetut tulkinnat ovat osa ympäristöpolitiikkaa. (Palonen 1988, 100; Väliaverron 1994, 18.)

Jotta ympäristökeskusteluja voidaan käydä, on niissä nojaututtava sellaisiin tapoihin puhua luonnosta, jotka suuri osa yleisöstä tunnistaa. Keskustelut luonnonkäytöstä perustuvat aina tiettyihin kulttuurisesti mahdollisiin tapoihin puhua näistä ja monista muista kyseiseen ilmiöön tai asiakokonaisuuteen liittyvistä seikoista. Vaikka yhteiskunnassa on läsnä monia erilaisia luontokonstruktiota, jotka toimivat yhteiskunnassa luonnosta kommunikoimisen välineenä, ei niillä kaikilla ole samanlaista asemaa sosiaalisen todellisuuden järjestäjänä. Ederin (1998, 100–101) mukaan on periaatteessa aivan sama, onko yhteiskunnan havainnot luonnosta tuotettu luonnontieteen menetelmin vai perustuvatko ne ehkä arjen kokemuksiin. Oleellista on se, miten kukin tieto vaikuttaa siihen prosessiin, jossa syntyy se sosiaalinen järjestys, joka mahdollistaa luontoon vaikuttamisen (mt.). Kaikki luontodiskurssit eivät käytännössä organisoivat sosiaalista todellisuutta yhtä laajasti ja tehokkaasti kuin toiset, koska toisilla luontodiskursseilla on yhteiskunnassa legitiimimpi asema kuin toisilla, ja siksi runsaasti faktuaalista todellisuusvaikutusta. Näin ne myös rajoittavat ja vaimentavat

vaihtoehtoisia sosiaalisen ja luonnon todellisuuden tulkintatapoja (Jokinen & Juhila 1991, 50–51). Luontokeskusteluissa kamppailuja käydäänkin nimenomaan näiden hegemonisten luontodiskurssien sisällöstä, merkityksestä, niiden vakiinnuttamisesta tai horjuttamisesta. Näissä kamppailuissa toiset sosiaalisen todellisuuden jäsenystävät määrittyvät erheellisiksi tai vaillinaisiksi, kun taas toiset saavat legitimiin, totuudellisen aseman. Luontokäsitykset myös uudistuvat ja muuttuvat paitsi näissä kamppailuissa myös käytännöissä, jotka ovat rakentuneet kulloinkin vakiintuneen aseman saaneiden luontodiskurssien perustalle. Luonnonkäyttöä koskevat keskusteluissa ja kiistelyissä lausutut erilaiset puheenvuorot rakentavat, ylläpitävät ja muuttavat kulttuurisesti mahdollisia tapoja puhua luontoon liittyvistä asioista. Näin rakentuneita luontokäsityksiä, sen mukaisia asetelmia ja käytäntöjä nimitän diskursseiksi.

Diskurssin määritelmä

Sekä diskurssien määritelmiä että myös diskurssien tutkimukseen käytettyjä menetelmiä on lukuisia (ks. esim. Jokinen & Juhila & Suoninen 1999; Schiffrin, Tannen & Hamilton 2001). Tämän tutkimuksen lähtökohtana on Michel Foucault -vaikutteinen diskurssianalyysi (ks. Hajer 1995; Alasuutari 1996; Alasuutari & Ruuska 1999). Tutkimuksessa sovellettu diskurssien analyysi on saanut vaikutteita etenkin Foucault'n myöhemmän ns. genealogisen kauden tutkimuksista ja teoretisoinneista (Foucault 1998a ja 2000).⁹ Foucault'n genealoginen ote sopii käsillä olevaan tutkimukseen, koska se painottaa tarkasteluun siihen ajalliseen ja tilanteiseen maisemaan, missä erilaisissa diskursiivisissa käytännöissä muodostuneet elementit kohtaavat ja muodostavat suhteellisen yhteneväisen tiettyä asiaa koskevan merkityskentän.

Ymmärrän diskurssin aikaan sidottuna, toisiinsa suhteessa olevien lausumien säännönmukaisena kokonaisuutena, joka itsessään rakentaa ja muokkaa sitä lausumien kenttää, johon se kuuluu (Foucault 1982, 107). Diskurssit rakentuvat, uusiutuvat ja muotoutuvat sosiaalisissa käytännöissä, missä fyysistä ja sosiaalista todellisuutta merkityksellistetään eli tehdään tietynlaiseksi merkitykselliseksi objektiksi. Lausumat, joita esitetään tietyn diskurssin sisällä, avaaavat todellisuuden aina omalla tavallaan, järjestäen sitä, samalla rajaten ulos joitakuuta muita mahdollisia tapoja tulkita todellisuus. Tästä syystä diskursseilla

9 Fabion (1998, xxxii) on luonnehtinut Foucault'n arkeologisen ja genealogisen tutkimusotteen eroja siten, että kun arkeologisella tutkimusotteella Foucault analysoi diskurssin rakentumisen formaaleja ehtoja, niin genealogisella tutkimusotteella hän pyrki pääsemään käsiksi niihin ajallisiin maisemiin, mihin diskursiiviset käytännöt ovat sulkeutuneet ja sijoittuneet.

on myös käytännölliset vaikutuksensa, eli ne ovat sinällään osa käytäntöjä (Foucault puhuu lausumista tapahtumina), jotka vaikuttavat siihen, miten sosiiaalinen ja kulttuurinen todellisuus järjestetään. Foucault'n mukaan diskursseja tuleekin käsitellä käytäntöinä, jotka systemaattisesti muokkaavat niitä objekteja, joista ne puhuvat (Foucault 1982, 49).

Foucault'lle diskurssi on sarja "epäjatkuvia kerrostumia, joiden taktinen funktio ei ole yhteneväinen ja pysyvä" (Foucault 1998a, 75). Diskurssit ovat ikään kuin "elementtejä tai taktisia bunkkereita voimasuhteiden taisteluketjällä; saman strategian sisällä voi olla erilaisia ja jopa vastakkaisiakin tekniikoita, tai ne voivat kierrellä muotoaan muuttamatta vastakkaisienkin strategioiden sisällä" (mt., 76). Diskurssi voi siis koostua sisäisesti ristiriitaisista elementeistä. Vaikka esimerkiksi kahden toimijan päämäärät ovat erilaisia, voivat he silti toimia saman diskurssin sisällä, samoin kuin eri päämääriin suunnattu diskurssi voi toimia sellaisenaan palvelemissa eri strategiaa (Foucault 1994, 75, 168, 218). Näin syntynyt diskurssi ei ole enää kenenkään hallussa: toimijoiden päämäärät voivat olla hyvinkin havaittavissa, mutta ei ole kuitenkaan ketään, jonka voisi sanoa muotoilleen diskurssin tai keneen se voitaisiin suoraan palauttaa.¹⁰

Maarten A. Hajer (1995) pitää kestävän kehityksen periaatetta ja ekologisen modernisaation ideaa esimerkkeinä juuri tällaisista diskursseista, jotka toimivat eri toimijaryhmien intressien ja päämäärien yhdistäjinä tai niiden tuotteena. Ne ovat rakentuneet eri paikoissa syntyneistä erilaisista diskursiivisista elementeistä muodostaen suhteellisen yhteneväisen diskursiivisen muodostelman, jonka hyvinkin erilaiset toimijat voivat tunnistaa omakseen. Tämä myös selittää niiden yleisen hyväksynnän ja tunnistettavuuden. (Hajer 1995, 65–66; Hajer & Fisher 1999.)

Vaikka diskurssit rakentuvat käytännöissä, ei niitä tule nähdä jonakin, jota toimijat voisivat manipuloida haluamallansa tavalla. Diskurssissa voi yhdistyä keskenään ristiriitaisia aineksia, mutta se ei voi tapahtua miten tahansa: lausumien suhteiden on oltava säännönmukaisia (Foucault 1982, 38). Diskurssien säännöt ovat kunkin diskursiivisen järjestelmän sisäisiä; ne ilmenevät eroina toisiin diskursseihin, mitä on mahdollista sanoa missäkin puitteissa. Esimerkiksi luontoa koskeva luonnontieteellinen diskurssi on toisenlainen kuin taiteen diskurssi luonnosta; myös niiden rationaalisuuden ehdot ovat toisenlaisia. Biologian tapa jäsentää luontoa on pitkälti säädelty ja sidoksissa kunkin ajan teoreettisiin sitoumuksiin, kun taas taiteen diskurssissa luonto on huomattavasti

10 Tosin on tilanteita, joissa diskurssin rakentama subjektipositio on sellainen, että diskurssin subjektiksi ei voi kuka tahansa ryhtyä. Tällöin diskurssi on mahdollista kytkeä johonkin tiettyyn toimijaan. Näin käy esimerkiksi silloin, jos diskurssi esitetään jonkin subjektin tai instituution nimissä.

vähemmän säädelty, ja siksi avoimempi kuin biologinen diskurssi (vrt. luontokuvan objektiivisuuskeskustelu, Suonpää 2002, 131–152).

Käytännössä diskurssit limittyvät toisiinsa, rajoittaen sitä, mitä tietyn diskursiivisen muodostelman sisällä voidaan sanoa. Samalla ne luovat tilaa uusille lausumille, jotka voivat olla (ainakin periaatteessa) mistä tahansa diskurssista. Tässä piilee myös diskurssien muutosten dynamiikka. Kirjoituksissa ja teksteissä on aina erilaisia keskenään kilpailevia merkitysjärjestelmiä. Mikä tahansa luonnon, politiikan, talouden jne. tapahtuma tai käytäntö tuotuna diskurssin piiriin voi vaikuttaa diskursiivisen kentän rakentumiseen, uudistaa tai muuttaa sitä. Kun esimerkiksi jokin uusi tilanteenmäärittely alkaa saada siinä määrin laajaa vastakaikua, että eri toimijat ottavat sen omissa toimissaan huomioon, tulee siitä uutta sosiaalista todellisuutta. Siten se myös vaikuttaa paitsi käytäntöihin myös siihen diskursiiviseen järjestelmän rakenteeseen, missä käytännöt tapahtuvat.

Diskurssia ei tule ymmärtää todellisuudesta mitenkään irralliseksi omalakisiksi järjestelmäksi, joka vain heijastelee jotakin todempaa. Kunakin aikana olemassa oleva esimerkiksi luontodiskurssi on kokoelma luontoa koskevaa tietoa, toimijoita, pyrkimyksiä ja strategioita. Siinä on sisäänkirjoitettuna koko se strateginen tilanne, jossa sosiaaliset luontoa koskevat käytännöt toimivat, jossa luontodiskurssia käytetään ja joka tuottaa luontopoliittisen asetelman toimijoineen ja päämäärineen. Esimerkiksi tiettyinä aikoina Lapin luontokeskustelua konstituiva diskurssi sisältää senhetkisen tiedon luonnosta ja yhteiskunnasta. Diskurssi ei ole siksi vailla luontoa, kuten ei luontokaan ole vailla diskurssia (Myerson & Rydin 1996, 4).

Diskurssi yhdistää eri toimijoita ollen paitsi tavoitteellisen toiminnan resurssina ja puitteena, myös tuon toiminnan tuotoksena. Diskurssit voivat koostua yhdestä tai useista pienemmistä diskursseista, jotka risteilevät puheavaruudessa, ja jotka yhdeksi kasaantuessaan muodostavat jotakin, joka on enemmän kuin osiensa summa. Tässä mielessä ymmärrettynä diskurssi ei tarkoita esimerkiksi jotakin aihetta tai teemaa koskevaa puhetapaa, intressiä tai poliittista suuntausta (vrt. Hall 1999, 99; Kantola 2002, 63).

Edellä esittämäni diskurssin määritelmä toimii tutkimuksen teoreettisena kehikkona. Mitä se sitten tarkoittaa varsinaisessa analyysityössä? Otan tätä havainnollistaakseni on esimerkin.

1980-luvun aikana Lapin luontokeskustelua on alettu käydä sellaisen diskurssin puitteissa, missä Lapin luonto näyttäytyy uhanalaisena (ks. luku 3). Keskusteluissa Lapin luonnon uhanalaisuuden nähdään ilmenevän monissa asioissa, kuten esimerkiksi ilmansaasteiden kaukokulkeutumisessa, luonnon pirstoutumisessa tai sen käytön lisääntymisessä. Keskustelijat jakavat käsityksen Lapin luonnon uhanalaisuudesta myös siten, että uhanalaisuuden nähdään asettavan tiettyjä ehtoja sille, miten Lapin luontoa voidaan käyttää. Käsitykset

siitä, millaisia nämä ehdot ovat ja mitä niistä käytännössä seuraa, erottelevat kuitenkin keskustelijoita. Toisille se merkitsee Lapin luonnon rauhoittamista käytöltä ja toisille se on osoitus siitä, että Lapin luonnon käyttöä voidaan jatkaa, koska Lappi ei ole enää mitään erityistä. Keskustelua on käyty esimerkiksi tähän tapaan:

“Vätsärissä ei kuitenkaan tulisi sallia minkäänlaisia hakkuita, koska Kuolan teollisuuden saasteet kuormittavat voimakkaasti koko Itä-Lappia. Hakuut olisivat lisärasite saastekuorman alla huokailevalle karulle metsäseudulle.”
(Suomen Luonto, pääkirjoitus, 2/1991)

“[Lapin ympäristökeskuksen johtaja] Kinnunen haluaa kaataa harhaluulot Lapin neitseellisestä ja koskemattomasta luonnosta. Hän ei kiellä, etteikö neitseellisyttä löydy, mutta toteaa, että pohjoisessa on 7000 kilometriä uittoväyliä ja Suomen suurimmat vesistöjärjestelyt. Lisäksi kokeilualueita on satoja neliökilometrejä ja runsaat ojitukset on vedetty suoraan vesistöihin. Suuret avohakkuut, paikalliset kuormittajat sekä happamoitumisen uhka ovat kaikki arkipäivää pohjoisessa.”

(Pohjolan Sanomat, uutisartikkeli, 16.5.1991)

Yllä olevista tekstiesimerkeistä on luettavissa, että toimijoilla on jokseenkin erilaiset päämäärät ajettavanaan. Tämän pohjalta voisi olettaa, että kirjoittajat käyvät keskustelua eri diskurssissa, mitä he eivät kuitenkaan tee. Molemmat kirjoitukset perustuvat samansuuntaiseen luonnon tilan tulkintaan, joka myös molemmissa kirjoituksissa tuodaan esille. Kirjoittajat siis jakavat oletuksen Lapin luonnon uhanalaisuudesta, ja näin omalta osaltaan uudistavat ja tuottavat sitä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että lausumien suhde olisi siinä, että niillä on sama objekti. Diskurssi ei rajaudu puheen kohteiden perusteella, koska kohteiden määräytyminen on sinänsä osa diskurssia. Lausumat ovat suhteessa toisiinsa siksi, että uhanalaisuusdiskurssi asettaa sääntöjä sille, mitä voidaan sanoa, ja millä käsitteillä Lapin luonnonkäytöstä voidaan puhua (Jokinen & Juhila 1991, 24). Olkoonkin, että yllä olevista tekstiesimerkeistä on erotettavissa myös monia muita (pienempiä) diskursseja, tulevat lausumat ymmärretyksi juuri uhanalaisuusdiskurssin sisällä. Muiden diskurssien rooli on lähinnä siinä, että toimijat käyttävät niitä resurssinaan suunnatessaan uhanalaisuusdiskurssia haluamaansa suuntaan.

Keskustelijat voivat olla siis eri mieltä siitä, mitä luonnon uhanalaisuus merkitsee, ja he voivat myös kyseenalaistaa toistensa tulkinnat tilanteesta. Mutta voidakseen osallistua keskusteluun on siihen osallistujien jaettava kunkin aikakauden keskeiset tavat jäsentää todellisuutta, tässä tapauksessa käsitykset Lapin luonnon uhanalaisuudesta – muussa tapauksessa puhe tulkittaisiin mielettömäksi. Jos osallistuisin esimerkiksi Lapin luontokeskusteluun perustamalla argumenttini oletukseen Lapin luonnosta täysin koskemattomana, ihmistoimien

ulottumattomissa olevana entiteettinä, ei argumenttiani todennäköisesti otettaisi vakavasti tai ainakin osoitettaisiin sen heikkoudet. Toisenlaisella diskursiivisella kentällä senkaltainen puhe voisi olla hyvinkin mielekäästä. Esimerkiksi matkailualalla puheet Lapin luonnon koskemattomuudesta, aitoudesta ja puhtaudesta ovat hyvinkin “rationaalisia” ja jopa suotavia, mitä taas Lapin luonnon uhanalaisuuspuhe ei ole. Uhanalaisuus on siis tässä se tekijä, joka kokoaa yhteen eri lausumat ja lausumien strategiat sekä tekee ne ymmärrettäväksi. Diskurssin sisäiset säännöt rajaavat sitä, minkälaisia objekteja jossakin tiettyssä diskurssissa huomioidaan, mitä niistä voidaan varteenotettavasti sanoa, ja millä käsitteillä niistä voidaan puhua. (Foucault 1982, 36–39; Jokinen & Juhila 1991, 24).

1.3. Tutkimusongelma

Tässä tutkimuksessa tarkastelen sotienjälkeisen ajan Lapin luonnonkäyttöä koskevaa keskustelua Lapin luontopolitiikan sisällöstä käytävänä määrittelykamppailuna, luontopolitiikkana. Käytän tässä politiikka sanaa englannin kielin *politics* -merkityksessä eli viittaamaan yhteiskunnallisiin keskusteluihin, kiistelyihin ja kamppailuihin, joita käydään yhteiskunnallisten toimintojen sisällöstä. Tässä politiikka ymmärretään siis laajemmassa mielessä kuin politiikka puoluepolitiikkana tai päätösten toimeenpanona (Laine & Jokinen 2001, 47). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa huomio kiinnittyy erilaisiin ongelmanmäärittelyihin, erilaisiin Lappia, luontoa ja luonnonkäyttöä konstruoiviin diskursseihin sekä niihin diskursiivisiin käytäntöihin, jotka tuottavat, ylläpitävät ja uudistavat Lapin luontopoliittista kenttää. Toisin sanoen Lapin luonnonkäytöstä käytäviä keskusteluja, kiistelyjä ja kamppailuja tarkastellaan Lapin luontopoliittisella kentällä tapahtuvana toimintana, kentällä, joka paitsi rajoittaa toimintaa, myös mahdollistaa toiminnan. Tämän tutkimuksen kohteena on nimenomaan tuo sotienjälkeisen ajan Lapin luontopolitiikan diskursiivinen kokonaisuus, jonka puitteissa Lapin luonnonkäytön kenttä on muotoutunut sellaiseksi kuin se nyt on.

Yleisenä tutkimuskysymyksenä on, mistä diskursiivisista elementeistä sotienjälkeisen ajan Lapin luontopolitiikka on rakentunut? Tämä pääkysymys voidaan jakaa tarkempiin osakysymyksiin:

1. Mitä Lapilla, luonnolla ja luonnonkäytöllä on eri aikoina tarkoitettu? Miten käsitykset Lapista, luonnosta ja luonnonkäytöstä ovat muuttuneet, miten muutosten legitiimisyys määritellään ja mitä seurauksia

niillä on ollut? Mitä käytäntöjä ja seurauksia erilaiset luontokäsitykset tuottavat, ylläpitävät ja järjestävät?

2. Millaisia eri kategorioita, tematisointeja tai käsitteellistyksiä Lapin luontokeskustelusta on erotettavissa? Millaisiin oletuksiin paitsi Lapista, luonnosta, luonnonkäytöstä, myös yhteiskunnasta ja yhteiskunnallisesta kehittämisestä ne perustuvat? Miten ne perustellaan ja mitä muutoksia niissä on tapahtunut tultaessa tähän päivään?
3. Millaisia eri päämääriä, tavoitteita ja keinoja Lapin luontokeskustelusta on erotettavissa? Mitä on kulloinkin pidetty Lapin luonnonkäytön ongelmana? Millä tavoin ne on katsottu parhaaksi ratkaista eli mitä keinoja ja toimintaperiaatteita on kunakin aikana pidetty hyvinä ja asianmukaisina?

1.4. Tutkimusaineisto ja analyysimenetelmät

Tutkimuksessa käytetään aineistona julkista lehdistökeskustelua analysoitaessa kulloinkin vallitsevia Lapin luontopolitiikkaa konstituivia diskursseja. Julkista lehdistökeskustelua, pääkirjoitusaineistoa, käytetään siis lähteenä, joissa on dokumentoitu niitä diskursseja, joiden puitteissa keskustelijat ovat eri aikoina hahmottaneet, merkityksellistäneet ja ottaneet kantaa erilaisiin Lapin luonnonkäytön kysymyksiin (Foucault 1982, 6–7; Alasuutari 1996, 30).

Aineisto

Tutkimuksen pääaineisto muodostuu kahden Lapin maakunnallisen sanomalehden, Kemissä ilmestyvän Pohjolan Sanomien ja Rovaniemellä ilmestyvän Lapin Kansan¹¹, ja kahden eteläsuomalaisen maakuntalehden, Tampereella

11 Pohjolan Sanomat ja Lapin Kansa on nykyisin luokiteltavissa sitoutumattomiksi Lapin maakunnallisiksi yleislehdiksi. Vuodesta 1928 saakka ilmestynyt Lapin Kansa kuului toimintansa alkuaikoina Maalaisliiton lehtiin, mutta irtaantui riippumattomaksi porvarilliseksi uutislehdeksi 1950–1960-lukujen taitteessa. Pohjolan Sanomat on perustettu vuonna 1815 ja se on ollut vuoteen 2001 saakka Maalaisliittoa ja Keskustaa lähellä oleva sanomalehti, jonka pääasiallinen levikkialue on ollut Peräpohjolan ja Torniojokilaakson alue. Nykyisin Pohjolan Sanomat on Lapin Kansan tavoin sitoutumaton, Alma Median omistuksessa oleva päivälehti.

ilmestyvän Aamulehden ja Helsingissä ilmestyvän Helsingin Sanomien¹², sekä “luonnon äänenkannattajana” toimivan Suomen Luonto -lehden Lapin luonnonkäyttöä käsittelevistä pääkirjoituksista vuosilta 1946–2000. Pääkirjoitusaineiston ohella tutkimuksessa on hyödynnetty sekä kyseisten lehtien muita Lapin luonnonkäyttöä käsitteleviä kirjoituksia että kirjoituksia myös muista lehdistä. Unohtaa ei myöskään sovi aikaisempia tutkimuksia, joiden huomioita ja tuloksia olen tutkimuksessani hyödyntänyt.

Tutkimuksessani keskityn sanomalehdissä käytyyn keskusteluun Lapin luonnosta. Lapin Kansa ja Pohjolan Sanomat ovat olleet koko tarkasteltavana olevan ajanjakson ajan Lapin läänin valtaalehtiä ja muodostaneet yhdessä Lapin maakunnallisen yleisjulkisuuden. Tästä syystä olen valinnut ne aineistoksi. Helsingin Sanomien ja Aamulehden valintaa aineistoksi on puolestaan tukenut se, että Helsingin Sanomat on levikiltään mitattuna Suomen suurin ja Aamulehti toiseksi suurin päivittäin ilmestyvän lehti. Niiden voi sanoa yhdessä muodostaneen ja muodostavan keskeisen suomalaisen yleisjulkisuuden, missä yhteiskunnallisista asioista on tuotu julkisen keskustelun päiväjärjestykseen.

Suomen Luonto -lehden olen valinnut aineistoksi kolmesta syystä: ensiksi aineiston valintaa ohjasi tutkimusaihe eli kiinnostukseni sotienjälkeisen ajan Lapin luontopolitiikkaan ja yleisemmin suomalaisen ympäristökeskustelun historialliseen rakentumiseen. Suomen Luonto on ollut koko ilmestymisensä ajan vaikutusvaltainen media suomalaisessa ympäristökeskustelussa. Lehti on tätä nykyä Suomen suurlevikkisin luontolehti ja on sanottu, että jo pelkästään Suomen Luonnon levikin kehitystä tarkastelemalla voitaisiin tehdä päätelmiä ympäristökäytön yhteiskunnallisen painoarvon kehittymisestä Suomessa (Heiskala ym. 1993, 97).¹³ Myös lehden läheisyys Suomen luonnonsuojeluliittoon (aikaisemmalta nimeltään Suomen luonnonsuojeluyhdistys) tekee siitä merkittävän tekijän yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa: Suomen luonnon-

12 Aamulehti ja Helsingin Sanomat ovat molemmat ns. sitoutumattomia porvarillisia lehtiä. Aamulehti oli vielä vuoteen 1992 saakka kokoomuksen äänenkannattaja. Sitä ennen lehden side kokoomukseen on Jukka Löytömäen (1998, 187) mukaan näkynyt lähinnä poliittisessa uutisoinnissa. Lehdet ovat levikkinsä puolesta Suomen suurimmat päivittäin ilmestyvät lehdet. Helsingin Sanomia voi ainakin levikkinsä puolesta pitää keskeisenä osana maamme valtajulkisuutta.

13 Suomen Luonnon levikki on kasvanut tasaisesti koko sodanjälkeisen ajan. 1940–1950 -luvulla levikki oli noin 250–2 500. 1960- ja 1970-luvulla levikki kasvoi noin 5 000:sta aina 17 000 asti. 1970-luvun lopulta vuoteen 1987 asti levikki pysytteli noin 15 000 kappaleessa. Vuonna 1987 aloitettu puhelinmarkkinointi nosti levikin nousuun ylittäen sadantuhannen rajan vuonna 1992. Vuoden 1994 jälkeen levikki on alkanut laskea ja Suomen Luonnon 2002 Levikintarkastus Oy:n vahvistama levikki on 29 297. (Levikkitiedot: Heiskala ym. 1993; SL:n päätoimittaja Jorma Laurila.)

suojeluliitto on Suomen Luonnon kustantaja, Suomen Luonto tukee liiton tavoitteiden toteutumista aikakauslehden keinoin ja lehden päätoimittajina ovat toimineet mm. luonnonsuojeluliiton puheenjohtajat. Suomen luonnonsuojeluliitto taas on ollut keskeinen toimija ympäristökysymysten yhteiskunnallistamisessa¹⁴, ympäristödiskurssien tuottajana ja ylläpitäjänä, ja näin ollen se on merkittävä ympäristöpoliittinen toimija myös Lapin luonnonkäytön kysymyksissä. (Järvikoski 1991; 1994). Toiseksi, olen halunnut ottaa sanomalehtien pääkirjoitusaineiston rinnalle myös toisenlaista julkista lehdistökeskustelumateriaalia monipuolistamaan aineistoa. Suomen Luonto -lehden pääkirjoitukset ovat toimineet samalla eräänlaisena vertailuaineistona sanomalehtien pääkirjoitusaineistolle. Vertailemalla erilaisia kirjoituksia olen voinut testata sanomalehtien pääkirjoitusaineiston pohjalta tekemieni tulkintojen kestävyyttä. Ne ovat voineet myös valottaa joitakin pääkirjoitusaineistossa esille nousseita mutta hieman epäselväksi jääneitä asioita ja niiden taustoja. Tästä syystä olen käyttänyt tutkimuksessa myös varsinaisen aineiston ulkopuolisia tekstejä eräänlaisena lisäaineistona. Kolmanneksi, olin jo aiemmin kerännyt ja analysoinut Suomen Luonto -lehden vuosina 1946–1995 ilmestyneet pääkirjoitukset aiempia tutkimuksiani varten, ja katsoin voivani hyödyntää tätä valmiiksi analysoimaani aineistoa myös tässä tutkimuksessa.

Tutkimusaineiston keräämisen aloitin maaliskuun 15. päivänä vuonna 1999, jolloin minulla oli mahdollisuus tutustua ja hyödyntää Rovaniemellä Lapin ympäristökeskuksen ylläpitämää varsin laajaa lehtiartikkelikokoelmaa. Lapin ympäristökeskuksen artikkelikokoelma sisältää kirjoituksia vuodesta 1945 tähän päivään, ja kokoelmaan valitut kirjoitukset käsittelevät Lapin ympäristökeskuksen ja sitä edeltäneiden hallintoelinten¹⁵ toimialaan liittyviä kirjoituksia.

14 Suomen luonnonsuojeluliitolla on sanottu olleen keskeinen merkitys 1960-luvun puolessa välissä tapahtuneeseen ”ympäristöherätykseen”. Timo Järvikosken mukaan ”1960- ja 1970-lukujen vaihteessa Suomeen syntyi ympäristöliike, jonka keskeisenä organisaationa toimi Suomen luonnonsuojeluliitto alaorganisaatioineen” (Järvikoski 1991, 169; ks. myös Rytteri 2002, 79–82).

15 Ympäristökeskukset ovat perustettu 1.3.1995 ympäristöhallintouudistuksessa. Sitä ennen esimerkiksi Lapin ympäristökeskusten toimialaa on hoitanut ensin vuodesta 1945 Lapin maaviljelysinööripiiri, 1.7.1970 lähtien Lapin vesipiirin vesitoimisto, joka muuttui 1.10.1986 Lapin vesi- ja ympäristöpiiriksi. Lapin ympäristökeskuksen artikkelikokoelmaan on kerätty kirjoitukset, jotka jotenkin liittyvät viraston toimintaa, (projektit, valvonta-asiat, suunnitelmat, valmistuneita töitä jne.), kirjoitukset, joissa on mainittu viraston nimi tai jonkun työntekijän nimi (virka-asioissa), Ympäristöministeriötä ja Suomen ympäristökeskusta koskevat kirjoitukset sekä yleensä Pohjoisen ympäristön tilaa koskevat kirjoitukset. (Tiedot: Liisa Kaihua, Lapin ympäristökeskus, Rovaniemi.)

Tutustuessani tuohon yli 50 vuoden aikana kertyneeseen aineistoon kävi nopeasti selväksi, että käytännöllisin tapa saada edes jonkinlainen ote tuosta tekstimassasta on otos. Otokseen valikoin kirjoituksia kolmen vuoden välein ja kunkin vuoden jokaiselta neljältä vuodelta. Näin kerättyinä otokseen kertyi kaikkiaan n. 150 kirjoitusta kahdeksasta eri sanomalehdestä, joista tutkimusaineistoksi valikoitui lopulta ainoastaan Pohjolan Sanomien (40 kirjoitusta) ja Lapin Kansan artikkelit (29 kirjoitusta). Olen tehnyt tämän rajauksen silmälläpitäen tutkimusaineiston yhdenmukaisuutta.

Analysoidessani alustavasti tätä aineistoa totesin, että sanomalehtiartikkeleista koostuvalla aineistolla on määrällisesti tarkastellen rajana vain taivas, mikä on tutkimusekonominen ongelma. Sisällöllisestikin se on hyvin hajanainen, mikä vaikeuttaa mm. aineiston yhteiskunnallista ja kulttuurista paikantamista (Mäkelä 1990, 48–52). Tämä pakotti miettimään toisenlaisen aineiston käyttöä. Ratkaisu tähän ongelmaan löytyi, kun analysoidessani tekstejä edelleen havaitsin, että sanomalehtien pääkirjoitukset voisivat toimia riittävänä ja yhdenmukaisena aineistona analysoitaessa, miten ja minkälaisen diskurssien puitteissa sotien jälkeistä Lapin luontokeskustelua on käyty. Päädyin pääkirjoitusaineistoon myös muutamista muista syistä, joihin palaan vielä myöhemmin. Pääkirjoitusaineiston keräämisen aloitin loppukeväästä 1999.

Myös sanomalehtien pääkirjoitusaineiston keräämisessä hyödynsin jo aiemmin valitsemani otostekniikkaa. Syykin tähän oli sama: aineiston paisumisen välttäminen ja siihen liittyvät tutkimusekonomiset seikat. Otos koostuu joka kolmannen vuoden helmi–maaliskuussa ilmestyneistä Lapin luonnonkäyttöä käsittelevistä em. lehtien pääkirjoituksista. Näin kerättyinä otosjaksoja kertyi noin 21 ja artikkeleita kaiken kaikkiaan 398 (liite 1).

Tutkimuksen pääaineistoon kuuluvat myös sodanjälkeisen ajan Suomen Luonto -lehden Lapin luonnonkäyttöä käsittelevät pääkirjoitukset, kaikkiaan 52. Pääosan tästä aineistosta olen kerännyt jo aiemmin. Sitten tutkimusprosessin kuluessa olen puuttuvien vuosien osalta kuitenkin täydentänyt sitä.

Kokonaisuudessaan tutkimuksen pääaineisto koostuu siis vuosina 1946–2000 ilmestyneistä neljän sanomalehden 398 pääkirjoituksesta, 52 Suomen Luonto -lehden pääkirjoituksesta sekä Pohjolan Sanomien ja Lapin Kansan 69 uutisartikkelista, eli kaiken kaikkiaan 519 kirjoituksesta (liite 1).

Miksi juuri julkinen lehdistökeskustelu ja etenkin pääkirjoitusaineisto?

Koska tässä tutkimuksessa aineistona on julkinen, pääasiassa porvarillisten sanomalehtien pääkirjoituksissa käyty keskustelu sotien jälkeisen ajan Lapin

luonnonkäytöstä, on paikallaan miettiä, mistä pääkirjoitukset puhuvat. Kysymys on aiheellinen, sillä yhteiskunnassa ja kulttuurissa luonto välittyy eri tavoin erilaisissa sosiaalisen toiminnan muodoissa. Näin muodostuneet, uudistuneet ja muuttuneet luonnot toimivat myös eri tavoin erilaisilla yhteiskunnallisilla kentillä, ja niiden merkitys on riippuvainen niistä kentistä, joilla ne toimivat. Kysymys on aiheellinen myös siksi, että aineiston yhteiskunnallisen ja kulttuurisen paikan määrittämistä pidetään yhtenä keskeisenä laadullisen tutkimuksen arvioitavuuden kriteerinä. Aineiston luonteella katsotaan olevan merkitystä siihen, minkälaisia päätelmiä sen perusteella voidaan tehdä (Mäkelä 1990, 48–52).

Julkinen lehdistökeskustelu ei ole ainoa ympäristöongelmien määrittelyn areena, vaikkakin tärkeä (Hannigan 1995, 42), eikä edes ainoa mahdollinen tapa tutkia ympäristökysymyksiä. Myös mm. eduskuntakeskustelussa, valtion ympäristöhallinnossa, ympäristöliikkeissä, tutkimusmaailmassa, matkailukäytännöissä sekä erilaisissa harrasteryhmissä käsitellään, määritellään ja tuotetaan ympäristökysymyksiä, kussakin tavallaan. Julkinen lehdistökeskustelu on kuitenkin sikäli keskeinen, että se kokoaa laajasti yhteen erilaisia toimijoita, tietoja ja näkökantoja. Se kertoo siitä, mitä muilla areenoilla tapahtuu ja puhuttelee laajoja yleisöjä (Väliaverron 1996, 89). Julkisessa keskustelussa “syntyvät tärkeysjärjestykset, tematisaatiot, näkökulmat, käsitteellistykset, kaikki ne sosiaalisen todellisuuden jäsenyyksien muodot”, jotka vaikuttavat siihen, mihin suuntaan esimerkiksi päätökset kallistuvat (Luostarinen 1994, 131–132). Julkisessa keskustelussa kommentoidaan laajasti esimerkiksi ympäristöhallinnon esityksiä, toimia ja käytäntöjä, joilla taas on vaikutusta ympäristöhallinnon toimintaan. Siten julkista keskustelumateriaalia voi pitää kattavampana kuin esimerkiksi virallisia asiakirjoja, komiteamietintöjä tai muuta hallinnossa tuotettua tekstimateriaalia. Julkinen keskustelu on yhteiskunnallista puhetta vahvassa mielessä, ja siksi sosiologisesti merkittävää.

Pääkirjoitukset eivät tietenkään ole sama asia kuin julkinen lehdistökeskustelu, eikä edes voida olettaa, että pääkirjoituksissa käsiteltäisiin kattavasti kaikkia esimerkiksi Lapin luontokeskustelussa risteileviä aiheita ja näkökantoja. Pääkirjoitukset ovat vain yksi lehden osa, jossa pienessä tilassa pyritään kiteytetysti sanomaan jotakin jostakin yhteiskuntapolitiikan kannalta tärkeästä asiasta. Kuitenkin tätä voidaan pitää pääkirjoitusaineiston yhtenä etuna: pääkirjoitus on, kuten Pertti Alasuutari (1996, 30) sitä luonnehtii, eräänlainen päällikkötoimittajan laatima “inventaarior” jostakin poliittisesta kysymyksestä käydyssä keskustelusta ja siinä esitetyistä argumenteista. Niissä keskitytään punnitsemaan jostakin yhteiskuntapolitiittisesti tärkeäksi koetusta aiheesta esitettyjä eri näkökohtia ja samalla kaiken tuon pohjalta toimittaja esittää oman arvionsa tai mielipiteensä asiasta. Pääkirjoituksissa ei siis esitetä vain yhtä

hyväksyttävää näkemystä, vaan myös vastakkaiset näkemykset, jotka torjutaan sopivin sanankääntein. Näin yksittäinen pääkirjoitus tulee omalta osaltaan dokumentoituneeksi ne kullekin ajalle ominaiset argumentit, jaetut arvot tai muut premissit, joihin julkiseen keskusteluun osallistujat nojaavat omat argumenttinsa – eli kaiken sen, mistä tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut.

Pääkirjoituksia on kuitenkin totuttu pitämään lehden sinä osana, jossa muita osia selvemmin realisoituu lehden kanta ja suhde yleisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Niiden tehtäväksi on katsottu mm. mielipiteisiin vaikuttaminen ja lukijoiden ohjaaminen halutunlaiseen toimintaan (esim. Teikari 1990, 56–57). Pääkirjoitukset kuuluvat Jukka Törrösen (1997) mukaan lajityypiltäänkin vaikuttamaan pyrkiviin kirjoituksiin. Ne ovat eräänlaisia pysäytettyjä kertomuksia, mikä on yksi suostuttelevan puheen muoto. Se puolestaan on sosiaalisen todellisuuden rakentamista vahvassa mielessä. Suostuttelevassa puheessa pyritään tietoisesti vaikuttamaan siihen, miten asiat tulisi nähdä ja miten sen mukaisesti tulisi toimia. Siten pääkirjoitukset ovat vaikuttamaan pyrkiviä tekstejä samassa mielessä kuin mielipidekirjoitukset tai poliittiset puheetkin (Törrönen 1997, 221, 228–236). Tämä vaikutuspyrkimys onkin herättänyt kritiikkiä¹⁶ ja on mm. kysytty, mistä pääkirjoitukset itse asiassa puhuvat ja miten paljon pääkirjoitusten pohjalta voidaan tehdä yhteiskuntaa tai kulttuuria koskevia päätelmiä. Eikö pikemminkin ole niin, että pääkirjoitukset kertovat niiden kirjoittajien tai lehtien intresseistä tai etteivät niissä esiintyvät argumentit edusta yhteiskuntaa ainakaan laajimmillaan? Tai mitä intressiä sanomalehti ajaa: ylläpitävätkö ne yhteiskunnan hallitsevan luokan etujen mukaista järjestystä tai muuten myötäilevät taloudellisen tai muun valtaeliitin näkemyksiä?

Edellä mainittu kritiikki perustuu yhdenlaiseen tapaan ymmärtää joukkoviestintä ja sen prosessit, ja siten myös yhdenlaiseen tapaan tutkia esimerkiksi pääkirjoituksia. Tämä näkemyksen mukaan joukkoviestintä on viestien siirtämistä tai lähettämistä julkisuudesta vastaanottajille eli yleisölle. Joukkotiedotuksen vaikuttaminen on puolestaan tämän viestintäprosessin tulos: julkisuudesta käsin esitetyt viestit voivat vaikuttaa tai olla vaikuttamatta vastaanottajien ajattelu-, toiminta- ynnä vastaaviin muihin tapoihin (Suhonen 1994, 45). Tutkimuksellisesti tämä tarkoittaa sitä, että voidaan esimerkiksi tarkastella, minkälaisia sitoumuksia, kannanottoja tai teesejä lehtien pääkirjoituksista on löydettävissä tai vertailla eri lehtien vaikuttamispyrkimyksiä (esim. Hemánus 1972, 6–12, 55; Teikari 1990; Suhonen 1994, 88–89, 91). Tämän kaltainen joukkoviestinnän tutkimus on tuttua esimerkiksi politiikan tutkimuksessa ja tiedotustutkimuksen vaikutustutkimuksissa (ks. Suhonen 1994; Kantola 2002, 68–69).

16 Nämä huomiot eivät perustu pelkästään tästä työstä saamaani palautteeseen, vaan vastaavaa on tullut esille kritiikeissä, joita on esitetty vastaanlaidista tutkimuksista, kuten Alasuutari (1996) ja Alasuutari & Ruuska (1999), joissa on käytetty pääkirjoitusaineistoa. Esimerkkejä kritiikistä Ehrnrooth (1999) ja Valtonen (2000).

Tässä tutkimuksessa lähestyn joukkoviestintää edellisestä poikkeavalla tavalla. Tutkimuksen kohteena eivät ole pääkirjoitukset sinänsä, vaan tarkastelen niistä yhteiskunnassa kulloinkin vallitsevia Lapin luonnonkäyttöön liittyviä argumentaatio- ja tulkintatapoja. En siis tutki, minkälainen mielipide esimerkiksi yksittäisessä Lapin Kansan pääkirjoituksessa esitetään jostakin asiasta tai pohdi, mitä tarkoitusperää sen kirjoittanut pääkirjoitustoimittaja sillä ajaa. Sen sijaan tutkin pääkirjoituksia lähteinä, jotka tulevat dokumentoineeksi sitä ”puheavaruutta”, jonka puitteissa Lapin luontokeskustelun osapuolet ottavat kantaa erilaisiin kiistakysymyksiin (Alasuutari 1996, 30; ks. myös Piispa 1997, 15–18).

Lähden siitä, että pääkirjoitukset ovat vaikuttamaan pyrkiviä tekstejä ja itse asiassa juuri se tekee niistä kiinnostavan tutkimusaineiston. Ymmärrän pääkirjoitusten vaikuttamisen kuitenkin toisella tavalla kuin mitä sillä on tavattu ymmärtää. Näin myös se, mitä pääkirjoituksista luetaan ja mihin ongelmiin niitä lukiessa kiinnitetään huomiota, eroaa tavanomaisesta vaikutustutkimuksesta (Väliverronen 1994, 48).

Tässä tutkimuksessa ymmärrän joukkoviestintäjulkisuuden sosiologisen (Pietilä ja Sondermann 1987 ja 1994) ja kulttuurisesti orientoituneen (Carey 1994) joukkoviestinnän tutkimuksen tavoin prosessina, jossa yleisöt eivät ole viestintäprosessin päätepiste vaan lähtökohta. Pietilä ja Sondermann (1987, 9–12) ovat esittäneet, että lehdistön yhteiskunnallinen merkitys ei ole ainoastaan siinä, että se vaikuttaa vastaanottajiinsa suoraan esimerkiksi vaikuttamalla lukijoiden mielipiteisiin. Sanomalehdellä on yhteiskunnallista merkitystä erityisesti siinä, että se tarttuu vastaanottajiinsa ja muodostaa näistä aina jonkin näköisen yhteiskunnallisen ryhmittymän ulospäin yhteiskuntaan, jonka nimissä se sitten puhuu (mt., 10). Joukkotiedotus on rituaalinen teko, jossa informaation välittämisen ohella ehdotetaan puhujan ja kuulijan välistä (tietenkin omanlaistaan) yhteisöä ja muodostetaan sitä (Carey 1994, 85–87). Toisin sanoen aina kun tiedostusvälineet puhuvat, ne myös puhuttelevat ja puhutteluissaan muodostavat ”meisyyttä”.

”Meisyyden” rakentaminen edellyttää sitä, että kirjoituksessa ehdotetut yhteisöllisyyden elementit ovat kirjoituksen yleisöjen tunnistettavissa. Tämä taas tarkoittaa sitä, että kirjoitusten mahdolliset yleisöt on siis ainakin jossakin määrin oletettava etukäteen. Periaatteessa näin on laita kaikissa tiedotusvälineissä, jotka pyrkivät puhuttelemaan suuria väestönosia, mutta etenkin pääkirjoituksissa, mikä on yksi selkeimmin ja tietoisimmin kantaa ottava kirjoitustyyppi. Koska on oletettavissa, että yleisjulkisuuteen viestinsä suuntaavien sanomalehtien pääkirjoitusten tavoitteena on saada mahdollisimman moni vakuuttuneeksi siinä esitetyn toiminnan tai ajattelutavan mielekkyydestä, on niiden kirjoittajien vedottava sellaisiin argumentteihin ja premisseihin, jotka he olettavat ison osan moniäänisistä ja moniarvoisista lukijoistaan jakavan.

Ns. uuden retoriikan tutkimuksen piirissä on korostettu, että ollakseen yli-päättänsä mahdollista, argumentaatioissa on keskustelijoiden välillä oltava ainakin joitakin yhteisymmärryksen edellytyksiä. Eri argumenttien välille tarvitaan siis taustaehtoja tai esisopimuksia, kulttuurin perustavaa laatua olevia “itsestäänselvyyksiä” (Summa 1989, 162), jotka keskustelijat tunnistavat ja hyväksyvät. Chaïm Perelman (1996, 28) pitää taustaehtoja tai esisopimuksia luonteeltaan sopimuksellisina, yhteisöllisinä ja historiallisina. Ne ovat eräänlaisia julkilausumattomia lähtökohtia, yhteisymmärryksen alueita, jotka voidaan vallitsevassa tilanteessa olettaa annetuiksi.¹⁷ Kaikkia lausuman taustaehtoja ei voida koskaan tuoda esille, sillä taustaoletusten ketju voi olla periaatteessa rajaton (Tuulentie 2001, 46). Varsinkin jos puheella on tarkoitus vaikuttaa, argumentin voima riippuu nimenomaan tilanteen sisältämisestä kulttuurisista taustaehtoista. Vaikka pyrkimys vaikuttaa on tietoista, tulee kirjoitukseen väistämättä mukaan myös sellaisia kulttuurisia esisopimuksia, jotka kirjoittaja jakaa kulttuurinsa jäsenenä, eivätkä ne siis ole vain kirjoittajan omia tekstiin liittämiä esityksiä.

Pääkirjoitusta voidaankin pitää hyvänä esimerkkinä kirjoituksesta, jossa näitä esisopimuksia tai taustaehtoja käytetään. Yksittäinen pääkirjoitus kirjaa omalta osaltaan ylös kulloisellekin ajalle ominaisia esisopimuksia, argumentteja ja premissejä eli kulttuurisia käsityksiä ja käytäntöjä ja liittyy näin pääkirjoitusten ketjuun. Siten yksittäinen pääkirjoitus on luonteeltaan enemmän jatkokertomus kuin pysäytetty kertomus (Ruuska 2002, 14; vrt. Törrönen 1997, 221, 228–236). On tietenkä niin, ettei pääkirjoituksessa yhteiskunta järjesty intensiivisimmillään, mutta ainakin laajimmillaan (vrt. Pietilä & Sondermann 1987, 8). Tämä havainnollistuu, kun tarkastellaan esimerkiksi Lapin regionalismille ominaista ilmiötä eli sitä, että Lapissa taloudella on korostunut rooli alueellisen identiteetin perustana.

Anssi Paasi (1986; 1988) on esittänyt, että Lapin alueellisuus tai alueen identiteetti jäsentyy lappilaisille paljolti taloudelliselle perustalle. Tämän ilmiön kulttuurisesta luonteesta kertoo se, että ilmiö myös esiintyy eri paikoissa, mm. Lapin Kansan pääkirjoituksissa, kuten Inka Moring (2000) on havainnut. Verrattessaan eri alueiden keskeisten sanomalehtien pääkirjoituksia Moring huomasi, että Lapin Kansan pääkirjoituksissa Lapin alueen elinkeinoelämä saa suhteellisen paljon huomiota verrattuna Suomen muihin aluelehtiin (Moring 2000, 94–95). Kertooko tämä Lapin Kansan sitoutuneisuudesta alueen talous- ja elinkeinoelämän tavoitteisiin tai pyrkimyksestä vaikuttaa lukijoihinsa? Vai

17 Vastaavaa ovat esittäneet Foucault’a tulkiten Dreyfus ja Rabinow. He kirjoittavat: “juuri siksi, että me jaamme kulttuuriset käytäntömme toistemme kanssa ja siksi, että nämä käytännöt ovat tehneet meistä sen, mitä olemme, meillä on jokin yhteinen perusta, jolta edetä, ymmärtää ja toimia” (Dreyfus & Rabinow 1986, 104).

sittenkin siitä, että taloudella on keskeinen asema lappilaisessa kokemusmaailmassa yleensä, eikä esimerkiksi pääkirjoituksissa erityisesti?

Nähdäkseni edellä mainitsemani esimerkki valottaa erityisen hyvin sitä, että jos pääkirjoituksissa esille tulevia asioita tulkitaan pelkästään kirjoittajan tavoitteellisen toiminnan tuotoksena, jää tällöin havaitsematta ilmiön mahdolliset kulttuuriset ja yhteiskunnalliset ulottuvuudet. Tämä ei silti tarkoita, etteikö tekijällä olisi mitään merkitystä tekstissä tai että teksti olisi autonominen suhteessa tekijäänsä. Teksti pitää sisällensä aina suuren joukon kulttuurisia esisopimuksia ja diskursiivisia rakenteita, jotka viittaavat tekijän ohitse maailmaan. Jos tätä (Paul Ricoeur puhuu tekstin semanttisesta autonomiasta) ei huomioida, ei tekstin tulkinnassakaan ole muuta käypää kriteeriä kuin tekijän intentio (Ricoeur 2000, 61–62). Näin tekstiltä ikään kuin suljetaan sen maailmasuhde kokonaan, kiedotaan se tekijäänsä ja samalla estytään näkemästä se, miten teksti avaa tilan potentiaalisille lukijoille ja luo yleisönsä (mt., 63; myös Foucault 1998b).

Edellä sanotun perusteella oletan, että pääkirjoituksia analysoimalla voi tunnistaa, määritellä ja paikantaa ne kullekin ajalle ominaiset yleiset ja suhteellisen laajasti tunnistetut Lapin luontoa koskevat argumentit, jaetut käsitykset tai muut premissit, joiden pohjalta Lapin luonnonkäyttö on eri aikoina järjestynyt. Pääkirjoituksissa esiintyvä luontopuhe ei ole yhteiskunnallista luontopuhetta intensiivisimmillään, mutta ehkä laajimmin tunnistettua. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että pääkirjoitusaineiston pohjalta tehtävät tulkinnat eivät ole “koko totuus” Lapin luontopolitiikasta, mutta niiden perustalta voidaan kartoittaa Lapin luontopolitiikan historiallisen rakentumisen yleiset kulttuuriset ja diskursiiviset raamit.

Aineiston analyysi

Aineiston analyysin olen suorittanut kolmessa vaiheessa. Ensiksi luokittelin sanomalehtien pääkirjoitukset aineiston käsittelyn helpottamiseksi kahdeksaan eri politiikan lohkokon: aluepolitiikka, talouspolitiikka, sosiaalipolitiikka, metsäpolitiikka, ympäristöpolitiikka (ja luonnonsuojelu), matkailu, luontaiselinkeinot sekä muut. Liitteessä (liite 2) on esitetty, miten pääkirjoitusaineisto on jakautunut lehtikohtaisesti ja ajallisesti mainittuihin lohkoihin.¹⁸

18 Aineiston luokittelussa käyttämäni eri politiikan lohkot muistuttavat varsin pitkälle yleisiä politiikan aloja. Tästä huolimatta ne ovat aineistosta nousevia, aineiston luokitteluun käyttämiä nimiä. Niinpä kun olen luokitellut jonkin tekstin kuuluvan sosiaalipolitiikan alaan, ei se tarkoita sitä, että siinä puhuttaisiin sosiaalipolitiikasta, vaan asioista, jotka liittyvät esimerkiksi työhön, toimeentuloon, hyvinvointiin jne.

Sekä Suomen Luonto -lehden pääkirjoitusten että Pohjolan Sanomien ja Lapin Kansan uutisartikkelien kohdalla vastaavanlainen luokittelu ei käynyt päinsä johtuen ensinnäkin siitä, että ne käsittelivät sanomalehtien pääkirjoituksia korostuneemmin yksittäisiä luonnon käytön tapahtumia. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että yksittäinen kirjoitus olisi ollut mahdollista luokitella miltei mihin tahansa em. kahdeksasta luokasta. Tämän aineiston kohdalla tein luokittelun siten, että luokittelin kirjoitukset niissä käsiteltyjen aiheiden perusteella ja merkitsin jokaisen kohdalle, mihin kaikkiin eri politiikan lohkoihin kirjoitus voitaisiin luokitella.

Myös monet sanomalehtien pääkirjoitukset olisi ollut mahdollista sijoittaa moneen eri lohkoon. Siksi merkitsin kunkin kirjoituksen tiivistelmään myös, mihin muihin lohkoihin siinä viitattiin. Tämän ansiosta myöhemmin oli helppo hakea eri aiheisiin liittyvää kirjoittelua myös muiden lohkojen kirjoituksista, joka ehkäisi myös kirjoitusten pakottamista tiettyyn muottiin.

Tekstianalyysin toisessa vaiheessa tavoitteena oli tunnistaa yksittäisten tekstien argumentit ja premissit sekä tekstien laajemmat diskursiiviset rakenteet. Tutkimusprosessin tässä vaiheessa olen hyödyntänyt Pertti Alasuutarin (1996) tutkimuksessa *Toinen tasavalta* kehittämää pääkirjoitusaineiston analyysiin soveltuvaa menetelmää (myös Alasuutari & Ruuska 1999; Ruuska 2002). Tuossa tutkimuksessa Alasuutarin tavoitteena oli tutkia suomalaisen yhteiskunnan keskeisten yhteiskuntapolitiikan lohkoja koskevien puheavaruuksien rakentumista, niissä risteilleitä argumentteja ja näkökohtia (Alasuutari 1996, 30). Tähän tehtävään hän kehitti metodin, jonka avulla yksittäinen teksti pystytään purkamaan niin, että kirjoituksesta saadaan esille kirjoittajan konstruoima argumentaatiostrukturi eli kirjoittajan jakamat premissit, argumentit sekä diskursiiviset rakenteet (Alasuutari 1999, 136–140).

Käytännössä olen tehnyt analyysin siten, että olen purkanut jokaisen pääkirjoituksen eräänlaiseen argumentaatiostrukturia kuvaavaan analyysikaavioon, jossa jokaisesta pääkirjoituksesta on tunnistettu kirjoituksessa esiintyvien toimintatilanteiden ‘jännitteiden’ kautta toimijoiden päämäärät, keinot niihin pääsemiseksi, esteet, ongelmat tai vastustajat sekä miten nämä esteet, ongelmat tai vastustuksen keinot ja tavat ilmenevät. Otetaan esimerkiksi Helsingin Sanomien 17. maaliskuuta 1997 ilmestynyt pääkirjoitus, joka on otsikoitu *Lappi kunnostuksen tarpeessa*:

VAIKKA LAPISSA on tilaa enemmän kuin missään muualla Suomessa, sieläkin ihminen on suuressa ahneudessaan toiminut vuosikymmeniä hyvin suunnitteleottomasti ja jättänyt luontoon jälkensä, jotka ovat vaikeasti korjattavissa. Kun rieharakentamisen vuodet lienevät nyt jo lopullisesti ohi, onkin korkea aika palata normaaliin päiväjärjestykseen.

Luonnon ja matkailun asiantuntijoilla näyttää olevan yhtäpitävä käsitys siitä, miten ongelmia pitäisi lähteä ratkomaan (Demari 10. 3. 1997). Ympäristöön syntyneiden arpien korjaustyö pääsee vähitellen käyntiin ympäristöhallinnon osoittamin varoin. Matkailuväkikin alkaa tahollaan nyt myöntää, että ihmiset tulevat Lappiin luonnon vuoksi, jota on pakko hoitaa.

Suurimmat ympäristöhaitat löytyvät rakentamisesta, joka rönnsyili 1980-luvulla täysin villisti. Kovalla kiireellä runnottiin kasaan monia rakennuskohteita, jotka tänä päivänä keskeneräisinä rumentavat ympäristöään. Monet matkailukeskukset laajenivat melko vapaasti ilman, että kukaan kantoi suuremmin huolta kokonaisuudesta. Jälki on sen mukaista.

Toinen ongelma, johon pitää kiinnittää entistä enemmän huomiota, on luonnon kulumisen suurten ja edelleen kasvavien matkailuvirtojen käytössä. Se pakottaa ohjailemaan jatkossa turistien kulkua nykyistä paremmin, jotta luonnon pahat kulumat vältettäisiin. Siinä ei ole kuitenkaan mitään pahaa, sillä matkailijat kaipaavat ja arvostavat kunnollista viitoitusta.

Matkailuyrittäjällä ei valitettavasti ole näihin aikoihin varaa korjata ympäristöä. Eikö siihen liittyviä investointeja voisi panna jopa uusien lainojen ehdoksi?

Kun kirjoitus on purettu nelikentän avulla osiin, näyttää kirjoituksen argumentaatiiviestelmä tältä:

Lehti: Helsingin Sanomat
Päivämäärä: 17.3.1997
Otsikko: Lappi kunnostuksen tarpeessa
Ensisijainen luokitus: matkailu
Toissijainen luokitus: ympäristöpolitiikka, talouspolitiikka, muut (Lappi-representaatiot)

Tilanteen kuvaus:

<p><i>TOIMINNAN PÄÄMÄÄRÄT:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Lapin luonnon vetovoimaisuuden säilyttäminen - Lapin matkailun kehittäminen 	<p><i>ONGELMAT, ESTEET TAI VASTUSTAJAT:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - suunnittelematon ja kontrolloimaton luonnonkäyttö - liika raha - väärät asenteet - kasvava matkailu - rahan puute
<p><i>TOIMINNAN KEINOT:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - luonnon käytön säätely - ennaltaehkäisy - ympäristöhallinnon taloudelliset ohjauskeinot 	<p><i>ONGELMIEN ILMENEMISMUODOT TAI VASTUSTUKSEN KEINOT:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - luonnon kulumisen - "villi" matkailurakentaminen - matkailun kasvun uhkaa luontoa - yrittäjillä ei ole varaa korjata jälkiä

Argumentaatiotiivistelmästä voi lukea, että kyseisen päivän Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa toiminnan päämääränä on Lapin matkailuun liittyvien epäkohtien korjaaminen. Kirjoittajan havaitsemat epäkohdat ovat tämän mukaan olleet seurausta vääristä asenteista, kontrolloimattomasta ja suunnittelemattomasta luonnonkäytöstä sekä lisääntyneestä matkailutoiminnasta. Ratkaisuksi ongelmiin kirjoittaja esittää luonnonkäytön säätelyn ja hallinnan parantamista, mitä hän pitää etenkin ympäristöhallinnon tehtävänä. Tämä olisi kirjoittajat mukaan sekä matkailuelinkeinon että matkailijoiden kannalta hyvä ratkaisu.

Olen luokitellut kirjoituksen kuuluvan ensisijaisesti matkailuun, mutta koska se sisältää viittauksia moniin eri keskusteluihin ja kirjoituksessa esitetyt lausumat voidaan suhteuttaa monenlaisiin keskusteluihin, merkitsin argumentaatiotiivistelmään myös nämä muut tekstin toissijaiset luokitukset, jotka tässä tapauksessa ovat ympäristöpolitiikka, talouspolitiikka ja muut (tässä Lappi-representaatiot). Niinpä yllä oleva Helsingin Sanomien pääkirjoitus antaa viitteitä Lapin matkailua koskevan keskustelun lisäksi esimerkiksi siitä, minkä luonteisina Lapin ympäristöongelmia pidetään ja minkälaisia keinoja luonnon kulumisen ehkäisemiseksi pidetään oikeasuuntaisina.

Olen käynyt yksitellen läpi jokaisen kirjoituksen edellä mainitulla tavalla yksitellen läpi ja tehnyt niistä em. argumentaatiotiivistelmän. Tämän avulla aineisto on siis saatu helpommin käsiteltävään muotoon eli yksittäisestä tekstistä saadaan esille, mitkä premissit ja tavoiteltavat päämäärät kirjoittaja hyväksyy, mitkä hän taas hylkää ja mistä syystä. Se tuo esille myös tietoa aineiston rakentumisesta kokonaisuudessaan ja mahdollistaa keskustelujen ajallisten muutosten tarkastelun. Argumentaatiotiivistelmän avulla voi tunnistaa tekstimassasta argumentaatiostruktuuriltaan samankaltaiset kirjoitukset ja paikantaa kirjoitusten muutokset.

Aineiston analyysi ei lopu vielä tähän. Tehdyt argumentaatiotiivistelmät toimivat eräänlaisena "hakuteoksena", jonka avulla tekstimassasta voi nopeasti löytää "samansukuiset" kirjoitukset ja erotella tietyn politiikan lohkoon kuuluvien pääkirjoitusten diskursiiviset elementit (Alasuutari 1996, 33). Lisäksi juonitiivistelmien avulla saadaan hyvin esille aineistona olevan tekstimassan kokonaiskuva, keskustelujen rakentumisen elementit sekä niissä tapahtuneet ajalliset muutokset. Tämä analyysivaihe tuo esille eri aihealueita yhdistäviä ja erottavia teemoja, joiden tarkempi analysoiminen edellyttää kuitenkin palauttamista tekstitasoanalyysiin, mitä voidaan pitää tutkimusprosessin kolmantena vaiheena.

Analyysin kolmannessa vaiheessa aineiston luokittelun ja tekstien juonitiivistelmien tekemisen myötä esiin nousseita havaintoja pyritään analysoimaan tarkemmin, testaamaan jo tehtyjä tulkintoja sekä tarkastelemaan yhä

uudelleen keskustelujen diskursiivista rakentumista. Tekstitason analyysi johdattaa monissa tapauksissa jo tehtyjen luokitusten tarkistamiseen ja korjaamiseen. Tämä taas vaikuttaa jatkossa tehtävään tekstintulkintaan, sillä aineistosta tehtyjen luokitusten avulla aineistoa järjestetään kokonaisuudessa edelleen sitä mukaa, kuin ymmärrys koko tekstiaineistosta paranee. Analyysin kolmas vaihe on siis käytännössä tehtyjen luokitusten ja juonitiivistelmien ohjaamaa tekstien luentaa, palaamista luokituksiin ja taas takaisin teksteihin (vrt. Apo 2002, 29).

1.5. Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksen seuraavat viisi lukua ovat empiirisiä analyysejä niistä keskeisistä diskursiivisista kokonaisuuksista, joiden puitteissa Lapin luonnonkäytön kysymyksiä on jäsennetty ja käsitelty julkisessa lehdistökeskustelussa sotienjälkeisenä aikana. Näissä luvuissa käytän apunani tekstiesimerkkejä kuvaamaan ja valottamaan tekemiäni tulkintoja. Tekstiesimerkkien kautta lukijan on mahdollista seurata, miten Lapin luonnonkäytöstä on puhuttu kunakin aikana. Esimerkkien valinta on tehty niiden havainnollisuuden perusteella. Joidenkin diskurssien rakentumista havainnollistaakseni olen valinnut tekstiesimerkkejä myös varsinaisen tutkimusaineiston ulkopuolelta. Näiden kohdalla kysymys on puhtaasti esimerkkien havainnollisuudesta kussakin yhteydessä, sillä vastaavanlaista puhetta on löydettävissä myös varsinaisesti tutkimusaineistosta, jossa vastaava ilmiö ei tule ehkä yhtä ytimekkäästi kuin käyttämässäni esimerkkiteksteissä.

Luvussa 2 analyysin kohteena on keskustelu Lapin luonnon, talouden ja toimeentulon suhteista. Tässä luvussa tarkastelen, mistä tekijöistä tuo puhe rakentuu, sitä käytetään, miksi Lapin luonnon ja talouden suhde nähdään edelleenkin merkityksellisenä ja millaisia eri tulkintoja Lapin luonnon, talouden ja toimeentulon suhteille on eri aikoina annettu. Luvussa 3 analyysin kohteena on Lapin luonnonoloja koskevat kuvaukset ja etenkin se, millaisia käytäntöjä ja seuraamuksia niillä on ollut eri aikoina ja eri tilanteissa. Seuraavassa luvussa 4 analysoin Lapin luonnonkäytön oikeudenmukaisuuteen liittyvää keskustelua. Tässä luvussa tuon esille, miten Lapissa oikeudenmukaisuuden vaatimukset kytkeytyvät mahdollisuuksiin harjoittaa ja ylläpitää omaa kulttuurista suhdetta luontoon eli oikeudesta omaan ympäristöön, oikeudesta kotipaikkaan. Kahdessa seuraavassa luvussa tarkastelen Lapin luontopolitiikkaa kahden erilaisen elinkeino- ja luontokeskustelun kautta. Näiden lukujen tavoitteena on analysoida sotienjälkeisen elinkeino- ja luontopuheen rakentumista ja sitä, minäkalaisia yhteiskunnallisia taustasitoumuksia elinkeino- ja luontopuhe pitää

sisällensä. Luvussa 5 analyysin kohteena on Lapin metsäkeskustelu, sen rakentuminen ja siinä tapahtuneet muutokset. Tuossa luvussa tarkastelen niitä laajempia sotienjälkeisen Lapin metsäkeskustelua konstituivia diskursseja ja niiden muutoksia, josta esimerkkinä on mm. metsätalouden kestävyyttä koskevien käsitysten muutos. Luvussa 6 aiheena on viime vuosikymmenien poronhoitoa koskeva kriittinen, ns. ylilaidunnusongelman ympärille sulkeutunut keskustelu. Luvussa analysoin porokeskustelua kohdistuen tarkasteluni niihin tapoihin, miten poroista, poronhoidosta ja laidunnuksesta kommunikoidaan erityinen ongelma. Luvussa kysyn, minkälaisia erilaisia luontokäsityksiä porokeskustelusta on erotettavissa ja minkälaisia mahdollisia yhteiskunnallisia taustasitoumuksia niihin sisältyy? Tutkimuksen viimeisessä luvussa vedän analyysien tulokset yhteen ja vastaan tutkimukselle asettamiini kysymyksiin, eli lyhyesti sanottuna siihen, mistä sotienjälkeisen ajan Lapin luontopolitiikassa on kysymys.

2. LAPIN LUONNONKÄYTTÖ, TALOUS JA TOIMEENTULO

Helmikuun 19. päivänä vuonna 1991 Lapin Kansan pääkirjoitustoimittaja pohtii kolumnissaan Lapin luonnon ja ihmisen välistä suhdetta. Kolumnin alussa hän käy vuoropuhelua kuvitteellisen lukijansa kanssa seuraavanlaisesti:

Mikä on Lapin tärkein voimavara?

Lapin ihminen, on vastaus.

Mikä on Lapin ihmisen menestymisen perusedellytys?

Lapin luonto, on vastaus.

Siinä ovat tämän maakunnan avainsanat: ihminen ja luonto.

Niin on ollut vuosisatoja ja niin tulee olemaan tulevaisuudessakin. Vaihtoehtoja ei ole.

* * *

Jotta ihminen voi täällä elää, hänen on käytettävä luontoa hyväksi.

Vaadimme, että elintason pitää olla yhtä hyvä kuin etelässäkin. Se elintason nousu otetaan luonnosta. Ja se on johtanut ristiriitaan ympäristön kanssa. Aiheellinen on kysymys, kuinka tehokkaasti luontoa voidaan hyödyntää sitä liika pilaamatta?

(Lapin Kansa 19.2.1991)

Tekstiesimerkissä kiteytyy yhden Lapin luontokeskustelulle ominaisen puhe-tavan monet esioletukset: luonto on Lapin elinkeinojen ja kehittämisen perusta, Lappi on historiallisestikin riippuvainen luonnosta, Lapissa on saatava elää tasavertaisesti muun maan kanssa, Lapin luonnonympäristöjen käytössä on tiettyjä rajoituksia ja ne voivat aiheuttaa luonnonkäytön ristiriitoja. Pääpiirteittäin tämänkaltainen puhe on pitänyt pintansa Lapin luontokeskustelussa koko sotienjälkeisen ajan. Siinä missä 1940- ja 50-luvuilla tarkasteltiin Lapin metsiä, soita, maita, vesistöjä ja väestöä Lapin talouden ja työllisyyden perustana (esim. Kekkonen 1952, 97–107), voidaan yhä edelleenkin puhua, kuinka “metsä, malmi, maisema ja vesi ovat Lapin rikkauksia”, joihin Lapin työn ja toimeentulon mahdollisuudet perustuvat (Lapin Kansa, uutisartikkeli, 26.02.2001). Aika on muuttunut, mutta puheet eivät. Voikin sanoa, että tässä suhteessa Lappi on hyvin “luontotietoinen” (vrt. Haila 1994, 151).

Kuten kuitenkin yllä olevasta tekstiesimerkistäkin käy ilmi, Lapin elinkeinojen kehittäminen sekä luonnon taloudellinen ja suojelullinen hyödyntäminen

ovat asioita, joiden yhteensovittaminen ei ole aina sujunut ongelmitta. Lapin luonnonkäytön kiistojen keskeinen teema on ollut jo vuosia työllisyyden ja luonnon suojelukäytön välinen suhde. Julkisuudessa luonnonkäytön kiistoja on tavattu käsitellä selkeän vastakkainasettelun kautta: on Lapin taloutta ja toimeentuloa puoltavia tahoja ja heitä vastassa luonnon suojelukäytön nimissä puhuvia. Mutta kuten mm. Pertti Rannikko (1994, 25–26) on todennut, tällainen asetelma on monessa tapauksessa yksinkertaistava ja turhan kaavamainen, luonnonkäytön kiistoissa törmäävät hyvin monenlaiset ilmiöt toisiinsa. Luonnon talous- ja suojelukäytön välisen vastakkainasettelun konstruointi on pikemminkin yksi tapa sulkea diskursiivisesti kompleksinen asia, niin että se samalla mahdollistaa puheen Lapin luonnonkäyttöön liittyvistä asioista monien tuntemalla kielellä (Hajer 1995, 63). Lapin luontokeskustelussa tuota vastakkainasettelua rikkoo jo yksin se, että keskustelijat jakavat käsityksen siitä, että Lapin luonnon, talouden ja toimeentulon välinen suhde on suora ja kiinteä. Siksi on perusteltua olettaa, että luonnonkäytön erimielisyydet eivät liity niinkään siihen, että toimijat kiistelisivät esimerkiksi siitä, pitäisikö Lapin luonnon talouskäyttöä kenties lopettaa kokonaan, vaan ennemminkin siihen, että eri toimijoilla on erilainen näkemys Lapin luontoperustaisen kehittämisen suunnista. Tämä on myös tämän luvun aihe.

Tässä luvussa tarkastelen Lapin luontopolitiikkaa talouskeskustelun kautta. Tarkastelussa keskityn erityisesti Lapin luontokeskustelun niihin puoliin, joissa tehdään tulkintoja Lapin luonnon, talouden ja toimeentulon suhteista. Luvun pääkysymys on, mistä tekijöistä Lapin luonnon, talouden ja toimeentulon suhteita rakentava puhe koostuu ja millaisia eri tulkintoja sille on annettu eri aikoina? Tarkemmin sanottuna kohdistan katseeni niihin talouskeskustelun elementteihin, joissa Lapin luonnon ja talouden suhteita konstruoidaan sekä siihen, minkälaisia erilaisia luonnon rooleja, luonto-objekteja, nämä konstruktioit tuottavat; millainen mahdollisuus luonto on Lapille eri aikoina? Toisin sanoen analysoin Lapin talouskeskustelun rakentumista, siinä tapahtuneita muutoksia sekä sitä, mitä seurauksia sillä on, että luonto nähdään merkityksellisenä tekijänä Lapin taloudelle ja toimeentulolle.

Luku rakentuu siten, että ensimmäisessä osassa analysoin työstä ja toimeentulosta käytävän keskustelun niitä elementtejä, jotka ovat pitäneet pintansa koko tarkasteltavana olevan ajanjakson. Luvun toisessa osassa analyysin kohteena on puolestaan keskustelun historiallinen rakentuminen eli se, miten Lapin luonnon ja talouden suhteita on tulkittu eri aikoina. Luvun lopuksi kokoan analyysin tulokset yhteen.

2.1. Luonto talouden ja toimeentulon perustana

Sotienjälkeisen ajan Lapin luontokeskustelussa piirtyy kuva Lapista, jonka talous ja toimeentulo ovat riippuvaisia luonnonkäytöstä. Tämä on ymmärrettävää, olihan Lappi aina 1960-luvulle saakka selvästi maa- ja metsätaloustalvainen maakunta ja vielä 1990-luvullakin 47% lappilaisista ilmoitti saaneensa tai saavansa elantonsa luontoon perustuvista ammateista (Lehtola 1990, 30; Kajala 1997, 8). Luonnonkäytöllä on siis ollut taloudellista merkitystä Lapille eri aikoina, mihin myös Lapin luontokeskustelussa toistuvasti viitataan. Keskustelut myös omalta osaltaan tuottavat, ylläpitävät ja uudistavat käsityksiä Lapin luonnon, talouden ja toimeentulon suhteista. Näissä puheissa luonnolla on kahdenlainen rooli. Yhtäältä sitä tarkastellaan Lapin talouden ja toimeentulon resurssina, toisaalta taloudellisen kehittämisen rajoittajana.

Resurssipuhe

Arkikeskustelussa luonnonvaroilla tarkoitetaan yleensä luonnossa olevia raaka-aineita tai energiaa, puhutaan esimerkiksi metsä- ja malmivaroista tai vesi- ja tuulivoimasta. Luonnonvara ei kuitenkaan ole luonnossa sellaisenaan oleva ominaisuus, vaan luonnosta ja sen erilaisista elementeistä tulee resurssi eli luonnonvara ihmisen käyttöön vasta, kun ihminen keksii sille mielekästä käyttöä. Luonnonvara-ajattelussa luonto on ikään kuin mahdollisuus, joka on ensin haltuunotettava esimerkiksi kartoittamalla malmiot ja jolle on sen jälkeen löydettävä parhaat mahdolliset käyttötavat ja -periaatteet.

Sotienjälkeisen ajan Lapin luontokeskustelussa puhutaan paljon luonnon mahdollisuuksista. Tämä puhe perustuu esioletukseen, jonka mukaan Lapin luonnossa on mahdollisuuksia, joiden käyttöönotto ja käyttömahdollisuuksien kehittäminen on ensiarvoisen tärkeää Lapin talouselämän ja hyvinvoinnin kannalta. Puheessa luonnon mahdollisuuksista konstruoidaan Lapin luonnosta luonnonvara eli Lapin talouden ja toimeentulon resurssi.

Yksi tapa, jolla kirjoituksissa konstruoidaan Lapin luonnosta luonnonvara, on keskustelu luonnon tarjoamista työllistämismahdollisuuksista. Näille kirjoituksille on ominaista, että ensin niissä kuvaillaan Lapin vaikeaa työllisyystilannetta, sitten listataan erilaisia luonnonkäytön muotoja ja viimein esitetään, kuinka Lapin luonnonkäytössä olisi vielä runsaasti työllistämisen mahdollisuuksia. Näin tehdään mm. Lapin Kansan Lapin maakunnan kehitysnäkymiä esittelevässä pääkirjoituksessa.

“Onhan nykyään harrastus esim. Lapin metsätalouden kohottamiseen kokonaan toisenlaista kuin vielä parikymmentä vuotta sitten. (...) Lapissa voidaan sen toista luontaista talousmuotoa, maa- ja karjataloutta kohottaa aivan arvaamattomissa määrin, voimaperäiselle asutustoiminnalle Lapissa, jos missään on vielä mitä laajimmat mahdollisuudet.

(...) Täällä on raivattu uutta peltoa, kasvatettu uutta karjaa, parannettu metsää, perustettu kouluja j.n.e. ja myöskin laadittu tarkkoihin tutkimuksiin perustuvia kausisuunnitelmia siitä, miten oloja ja tulevaisuutta on tuloksellista ryhtyä toteuttamaan”.

(Lapin Kansa 17.6.1955)

Paitsi, että tekstiesimerkissä rakentuu 1940- ja 50-luvulle ominainen kuva maa- ja metsätalousvaltaisesta Lapista, jolle luonnonympäristöjen käyttö tarjoaa mahdollisuuden talouselämän ja toimeentulon järjestämiselle, kirjoitus myös dokumentoi resurssipuheelle tyypillisen tavan tarkastella Lapin luonnon, talouden ja toimeentulon suhteita. Resurssipuheessa Lapin luonnon kuvataan tarjoavan runsaasti käyttömahdollisuuksia, sitä kautta työtä ja edelleen mahdollisuuksia rakentaa tulevaisuutta. Vastaavalla tavalla puhutaan nykyisinkin:

“Lapin työttömyysluvat eivät osoita alenemisen merkkejä, päinvastoin. työttömyys on kasvussa; joka neljäs lappilainen on ilman työtä – naisista lähes joka toinen. Tilanne on niin paha, että puhuminen ei enää riitä. Lappiin on korkea aika saada työllisyyttä lisääviä päätöksiä – mahdollisuuksiahan on.

(...) Jokainen ymmärtää, että Lapin työllisyysongelmia eivät kokonaan Vuotos ja Keivitsa samanaikaisestikin toteutettuna poista. Ne ovat kuitenkin tärkeitä signaaleja siitä, että maakunnan rikkauksia voidaan hyödyntää. Niiden saattaminen työn alle antaisi myönteisen sysäyksen muillekin aloille”.

(Lapin Kansa 17.8.1995)

Resurssipuheessa luonnosta konstruoidaan paitsi Lapin työn ja toimeentulon perusta, myös tulevaisuuden symboli. Näin ollen luontoa ei nähdä vain konkreettisenä taloudellisenä resurssina, vaan myös eräänlaisena “mentaalisenä” resurssina. Resurssi siksi, että jo pelkkä tietoisuus mahdollisuudesta hyödyntää luontoa työn ja toimeentulon nimissä katsotaan palvelevan lappilaisten tulevaisuususkoa. Kirjoituksissa työn ja työmahdollisuuksien puutetta pidetään epätoivottavana olotilana, koska se aiheuttaa esimerkiksi epävarmuutta tulevaisuudesta ja mahdollisuudesta asua ja elää Lapissa. Tässä katsannossa mahdollisuus hyödyntää Lapin luontoa talouden ja työllistämisen nimissä viestisi tulevaisuuden uskoa ja sitä kautta edesauttaisi myös muunlaisen aktiivisuuden syntymistä, jota taas pidetään jo sinänsä tärkeänä tekijänä työttömyyden riivaamassa Lapissa. Näin luonnossa ja sen käytössä kulminoituvat monenlaiset odotukset alkaen työstä ja toimeentulosta päätyen Lapin asuttunapitämiseen ja elämismaailman hallintaan.

Lapin luontokeskustelussa tähän myös viitataan toistuvasti. Esimerkiksi eräässä vuoden 1970 Lapin Kansan pääkirjoituksessa, jossa pohditaan maaltamuuton syitä ja malmintutkimuksen suuntaviivoja, liitetään malmintutkimus ja maaltamuutto toisiinsa, antaen ymmärtää, että näillä tekijöillä olisi vaikutusta toisiinsa.

“On Lappi köyhä ja siksi jää – sanotaan laulun sanoja kääntäen. Näin ovat asian ajatelleet ne tuhannet, jotka ovat oman maakuntansa hyljänneet ja lähteneet muille maille vierahille, mutta tänne jääneet ovat kyllä sitä mieltä, että Lapistakin – Suomen Lapista – löytyy samalla tavalla rikkauksia kuin niitä on löytynyt sekä läntisestä että itäisestä naapurista.

Eilissä lehdessämme kerrottu uutinen varojen myöntämisestä koko Lapin lääniä käsittävän malminetsintäkilpailun järjestämiseksi oli varmasti melkoinen ilosanoma niille, jotka ovat uskoneet Lapin mahdollisuuksiin myös malmialalla.

(...) [V]oidaan vieläkin esittää kysymys: Onko valtiovalta tehnyt todella kaikkensa, jotta selvitetäisiin perusteellisesti, onko Lapissa malmirikkauksia vai ei? (...) Jos Lappi on köyhä, niin luonnon aikanaan muokkaamalle maaperälle me emme mahda mitään. Mutta suomalainen ei usko ennen kuin näkee.”

(Lapin Kansa 25.3.1970)

Myös tässä kirjoitusesimerkissä Lapin talouselämän ongelmat osoitetaan olevan ratkaistavissa luonnonkäytöllä. Malmintutkimuksen avulla voitaisiin selvittää Lapin luonnon sisältämät mahdollisuudet eli tehdä siitä luonnonvara ja sitä kautta kohottaa Lapin arvoa maalta muuton vuosina. Toisin sanoen kirjoituksessa oletetaan, että tieto luonnon mahdollisuuksista olisi lappilaisten tulevaisuususkon kannalta tärkeää. Näin puhe kytkee yhteen luonnon ja Lapin sosiaaliset ongelmat tehden luonnosta resurssin eli käytännössä keinon ratkaista Lapin sosiaaliset ongelmat.

Resurssipuheelle on ominaista, että puhetta määrittää luonnon taloudellinen arvottaminen. Tämä merkitsee samalla sitä, että tässä puheessa luonnon ehdotonta suojelukäyttöä puoltaville argumenteille ei löydy itsenäistä paikkaa. Tämä näkyy siinä, että myös Lapin luonnon suojelukäyttöä koskevissa keskusteluissa puhutaan luonnosta mahdollisuutena. Esimerkiksi Suomen Luonnon pääkirjoituksessa, “Koilliskairasta toimiva kansallispuisto”, nostetaan esille suojelualueiden merkitys työllistäjänä. Kirjoituksessa oletetaan, että Lapin kuntien penseä suhtautuminen luonnonsuojelualueiden perustamiseen johtuu menettävien työpaikkojen pelosta. Kirjoituksessa ei kiisteta, etteikö näin voisi käydäkin. Kirjoittajan mukaan kuntien epäluuloisuuteen on aihettakin, koska “Suomessa ei vielä ole ainuttakaan kansallispuistoa perustettu asiallisesti: on vain rajattu tietty alue ja laadittu sille säännöt”. Tämän takia suojelualueet eivät työllistä, toisin olisi, jos kansallispuistoja kehitettäisiin.

“Oikein hoidetussa puistossa on opastus järjestetty, aluetta vartioidaan ja tutkitaan, siitä tiedotetaan, ja kaikki tämä luo työpaikkoja. Puolassa on pienimmissäkin puistoissa kymmeniä työntekijöitä, Tatran puistoissa peräti 250; meillä suurimmassa 1 – 2 vartijaa!

Koilliskairan hallinto- ja tutkimuskeskus voisi olla jossakin puiston lähikylässä (Vuotsossa?) sekä 2 – 3 opastuskeskusta puiston sisään tuloreiteillä (Tulppio, Raja-Jooseppi, Saariselkä). Henkilökuntaakin tarvitaan: johtaja, tutkijoita, oppaita, vartioita ja huoltomiehiä. Palveluista on syytä periä maksu, mutta puiston sisäänpääsymaksu ei tunnu mielekkäältä.

Kansallispuistot ovat matkailun tukipilareita. Asiallisesti Saariselän nyt jo laajat matkailupalvelut ovat Koilliskairan luomia, vaikkei puistoa vielä olekaan perustettu. Kun alueen luonnontila turvataan, matkailun työpaikkojen ja palveluiden pysyvyys varmistuu, ja toimintaa voidaan laajentaakin.”

(Suomen Luonto 2/1980)

Esimerkkikirjoituksessa argumentoidaan luonnon suojelukäytön nimissä osoittamalla, että Lapin talouselämällä on vaihtoehtoisiaakin kehittämissuuntia kuin vain esimerkiksi metsien hakkuihin perustuvia. Tässä ei siis kiistetä Lapin luonnon talouskäyttöä, vaan ehdotetaan sille vaihtoehto, tässä tapauksessa luonnon matkailukäyttö. Tämän mukaan kansallispuisto voi toimia yhtä lailla työllistäjänä kuin alueen metsien hakkuut. Kansallispuisto työllistää suoraan organisaationa ja epäsuorasti olemalla matkailun tuote ja infrastruktuuri. Näin kirjoitus siis omalta osaltaan tuottaa ja ylläpitää näkemystä luonnosta Lapin talouden ja toimeentulon resurssina. Erotuksena muuhun luonnonkäyttöpuheeseen luonnon suojelukäyttöä painottavissa teksteissä Lapin luontoresurssin taloudellinen merkitys esitetään olevan lähinnä sen “näyttöarvossa”, eikä niinkään “käyttöarvossa”. Toisin sanoen näissä teksteissä lähdetään siitä, että Lapin talouden ja toimeentulon perusta on luonnonkäytössä, mutta argumentoidaan sellaisen luonnon talouskäytön nimissä, joka muuttaisi luontoa mahdollisimman vähän. Tällaisiksi luonnon talouskäytön muodoiksi esitetään yleensä luontaiselinkeinoja ja matkailua. Kaiken kaikkiaan resurssipuheen puitteissa on siis jollakin tapaa voitava vastata Lapin taloutta, työtä ja toimeentuloa koskeviin kysymyksiin, onpa niiden järjestämisestä sitten mitä mieltä tahansa.

Puhe “luontaisesta pohjasta”

Lapin luonnon, talouden ja toimeentulon suhteita käsittelevässä puheessa luonnolla on myös Lapin talouden ja toimeentulon rajoittajan rooli. Tämä ei tavallisesti tarkoita sitä, että luonnon katsottaisiin asettavan Lapin talouselämälle rajoituksia. Toki tätäkin puhetta esiintyy (ks. luku 6), mutta enemmänkin kyse on siitä, että Lapin talouden ja toimeentulon kehittämisen katsotaan olevan

sidoksissa alueen luonnonvaroihin. Tämä taas merkitsee sitä, että muunlaista kuin luontoperustaista kehittämistä pidetään ainakin jossakin määrin turhana.

Lapin luontokeskustelussa tämä kulminoituu puheina “luontaisesta pohjasta”. Luontainen pohja on keskeinen käsite ja ylimmäinen periaate keskustelussa, jossa pohditaan, miten Lapin työn ja toimeentulon järjestäminen olisi parhaiten hoidettava. Luontainen pohja on itsestään selvänä pidetty esioletus, johon viitataan, mutta useimmiten sen yhteydessä ei pohdita, mitä se tarkoittaa tai mihin sillä ylipäättänsä viitataan. Yleensä se kuitenkin käy ilmi asiayhteyksistä, kuten Lapin Kansan pääkirjoituksessa, jossa esitetään “oman luontaisen pohjan löytämisen” olevan ensisijaista Lapin toimeentulo-ongelmien ratkaisemiseksi.

“Toimeentulon lisäedellytyksiä etsittäessä pitäisikin ensihätään pyrkiä löytämään omaa luontaista pohjaa.

Osaratkaisuna voitaisiin koettaa lisätä ansiomahdollisuuksia maatilatalouden piirissä. Maidon tuotannon lisäämiseen saattaa antaa uutta virikettä näkyvät etelän suurkulutuspisteiden keräilyalueiden laajentumisilmiö pohjoista kohti. Puutarha viljelyn tuntuva lisäämistä puoltaa se seikka, että tämän alan tuotteet tuodaan Lappiin maan eteläosista saakka. Kehittyvä koneellistaminen lisää korjaamoiden tarvetta ja matkamuistoesineellisyys on vielä aivan alkuaskelissa. Porotaloudessakin nähdään vielä runsaasti mahdollisuuksia lähinnä talviruokintakysymyksen ratkettua. (...) Matkailuyrittäminenkin on havaittu tärkeäksi osatekijäksi ja muut palveluelinkeinot lisääntyvät sitten muun edistymisen myötä.

(...) Vaikuttaa todellakin siltä, ettei nimenomaan suurteollisuus vielä huomispäivänä ehdi tuomaan ratkaisua, vaan sitä olisi haettava juuri omalta pohjalta niin pitkälle kuin suinkin mahdollista. Siinä toiminnassa ovat kaikki vähäisiltäkin tuntuvat seikat tarpeellisia, sillä pientenkin paikallisten edellytysten kerrannaisvaikutus muodostuu tärkeäksi kokonaisuutta ajatellen”.

(Lapin Kansa 2.4.1967)

Edellä olevasta tekstiesimerkistä voi lukea kaksi luontainen pohja -puheelle ominaista esioletusta. Ensinnäkin kirjoituksessa oletetaan, että taloudellisesti järkevässä toiminnassa ovat etusijalla sellaiset elinkeinot, jotka ovat Lapille luontaisia eli mitä alueella jo on. Toiseksi kirjoituksessa oletetaan, että Lapille ominaiset elinkeinot ovat luonnonkäyttöön perustuvia. Esimerkkitekstissä puhutaan maa- ja metsätaloudesta, luontaiselinkeinoista ja matkailusta. Sen sijaan “suurteollisuuden” suhteen ollaan hieman epäileviä ja “palveluelinkeinojen” katsotaan tulevan aikanaan. Tämä on tietysti ymmärrettävää – onhan kyseinen kirjoitus julkaistu ajankohtana, jolloin Lappi oli vielä varsin pitkälti maa- ja metsätalousvaltainen maakunta. On kuitenkin huomioitava, että yhä edelleenkin Lapin luonnon ja talouden suhteita käsittelevissä kirjoituksissa puhutaan,

miten jokin luontoon perustuva elinkeino tai talousmuoto on Lapille luontaista, ja siksi oikeansuuntaista. Keskusteluissa voidaan esimerkiksi pohtia, sopiiko jokin luonnon talouskäytön muoto kuin luontojaan Lappiin. Näin voidaan tehdä yhtä hyvin ajettaessa pienimuotoista metsien käyttöä kuin Vuotoksen tekoaltaankin rakentamista.

“Lapin hitaasti kasvanut kova ja kaunis puu on niin arvokasta, että sitä pitäisi käyttää säästeliäästi ja vain arvoaan vastaaviin tarkoituksiin: rakennus- ja koti-tarvepuuksi sekä esimerkiksi huonekaluihin. Sellunkeitto Lapin arvopuusta on häväistystä”.

(Suomen Luonto 8/1992)

“Vuotos-hanke on saanut mittoihinsa nähden kohtuuttoman sodan aikaan Lapissa. Allas on vain 0,25 prosenttia Lapin läänin pinta-alasta. Luonnon suoma “tammen paikka” on hyvä ja tarkoitukseen sopiva”.

(Lapin Kansa 3.2.2000)

Näissä tekstiesimerkissä luonto on ikään kuin tausta, jota vasten arvioidaan, onko jokin toiminto Lapille ominaista. Toisin sanoen Lapille ominaisten toimintojen olemassaolo selittyisi siis alueen luonnonolosuhteilla. Puheessa siis oletetaan, että koska Lapissa on luontoa, Lappi myös elää luonnosta. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että luonto on Lapin talouden ja toimeentulon mahdollistaja, mutta myös rajoittaja. Kaikki taloudelliset toimenpiteethän eivät ole Lapille sopivia. Kirjoituksissa esitetään tähän löytyvän varsin yksinkertainen selitys: ne eivät kuulu Lappiin.

“On selvää, että Pohjois-Suomen työllisyystilanne pysyy jatkuvasti heikkona, jos vuodesta vuoteen turvaututaan ainoastaan tilapäisluontoisiksi katsottaviin työllistämistoimenpiteisiin. Pysyvän parannuksen voi saada aikaan vain Pohjois-Suomen talouselämän perusteiden suunnitelmallinen vahvistaminen, tuotannollisen toiminnan monipuolistaminen ja tehostaminen alueiden luontaisia edellytyksiä silmällä pitäen”.

(Helsingin Sanomat 25.2.1967)

Puhe luontaisesta pohjasta pitää sisällään näkemyksen siitä, miten Lapin kehittämisen ja monipuolistamisen olisi tapahduttava, jotta se olisi “terveellä pohjalla”. Kun puhutaan lyhytaikaisista tai tilapäisluontoisista osaratkaisuksista, viitataan sillä siihen, että työllisyyden parantamiseksi tähtäävässä toiminnassa ei ole riittävästi kiinnitetty huomiota pitkän aikavälin työllistämiseen tähtääviin tekijöihin. Puheessa siis lähdetään siitä, että työpaikkojen hierarkiassa pysyvät työpaikat ovat ensisijaisia ja vasta sen jälkeen tulevat tilapäis- tai työllistämistyöt. Luontaisen pohjan tukeminen, kehittäminen ja kannustaminen ovat siten

keinoja, joilla työpaikkojen pysyvyyteen oletetaan päästävän. Jos luontaisen pohjan mukaisina elinkeinoina nähdään esimerkiksi maa- ja metsätalous, porotalous ja matkailu, näiden elinkeinojen kehittäminen on etusijalla, koska niillä on jo olemassa valmis perusta, miltä ponnistaa. Toisaalta näiden elinkeinojen suhde toisiinsa vaihtelee. Esimerkiksi suojelualueiden perustamisen yhteydessä luvattuja kompensatiotyöpaikkoja ei välttämättä pidetä kovinkaan perusteltuina, jos niiden nähdään vievän "luontaisia" työmahdollisuuksia, kuten metsätöitä.

"Pellon kunnanhallitus suhtautuu epäillen Pohjois-Suomen vanhojen metsien suojelun korvaamiseksi tarjottuihin työllistämismahdollisuuksiin. Pellossa esitetyn suojelun on laskettu vievän suoraan 14 työpaikkaa, seurannaisvaikutuksineen vielä enemmän.

(...) Keskustelussa ymmärrettiin myös suojelun tarpeita, mutta korvaavien pysyvien työpaikkojen luomista pidetään hyvin vaikeana. Nyt ollaan menettämässä luontaisia tuotannolliseen toimintaan ja vientiinkin liittyviä työpaikkoja."
(Lapin Kansa 5.6.1996)

Yllä siteeratussa kirjoituksessa perustetaan metsien suojelukäytön arvostelu esioletukseen siitä, että keinotekoinen työllistäminen on huonoa työvoimapolitiikkaa. Tähän nojautuen kirjoituksessa esitetään, että metsien suojelukäyttö on ongelmallista, koska se uhkaa viedä pysyvät ja luontaiset metsätyöpaikat. Näiden vastakohtana olisivat korvaavat työpaikat, joiden luomista pidetään hyvinkin jos ei mahdottomana niin ainakin vaikeana toteuttaa. Näin puheessa kyseenalaistetaan keinotekoisien työjärjestelyjen mielekkyys nojautumalla oletukseen luontaisten mahdollisuuksien ensisijaisuudesta.

Puhe luontaisesta pohjasta tukee ja luonnollistaa käsitystä luonnonkäytöstä osana lappilaista elämäntapaa. Puhe luontaisesta pohjasta tai luontaisista mahdollisuuksista tuottaa kuvauksen, jossa Lapin vapaus ja toimintamahdollisuuksien piiri esitetään kapeaksi, vaihtoehdottomaksi.

"Selvää on, että kehityseroja ei koskaan voida täysin tasoittaa, eikä tavoite sellaisenaankaan ole järkevä. Eihän kaikilla seuduilla ole samanlaisia luonnon antamia kehitysedellytyksiäkään".

(Helsingin Sanomat 9.3.1964)

Keskusteluissa puhe luontaisen pohjan huomioonottamisesta tuo luonnon ja ihmistalouden sidokselle taloudesta lähtevän perusteen. Se, mikä on talouden toimintaperiaatteiden mukaisesti oikeansuuntaista toimintaa, osaltaan vahvistaa näkemystä Lapin talouden ja luonnon sidoksesta. Näin tässä puheessa talouden kautta ikään kuin luonnollistetaan yhteiskunnallinen asiantila luonnon

olosuhteista johtuvaksi, vaikka sen voisi yhtä hyvin tulkita seuraukseksi yhteiskunnallisesta toiminnasta. Toisin sanoen puhe luontaisesta pohjasta on jossakin määrin ideologisviritteistä puhetta, jossa Lappi sidotaan luontoperustaansa.

2.2. Lapin luontoperustaiset kehittämissstrategiat

Kuten edellä ilmeni, Lapin luontokeskustelussa luonnon ja talouden suhteita tarkastellaan yhtäältä puhumalla luonnon tarjoamista mahdollisuuksista ja toisaalta puhumalla elinkeinojen kehittämisen luontaisesta pohjasta. Nämä puhe- tavat tuottavat, ylläpitävät ja uusintavat käsitystä Lapin luonnon, talouden ja toimeentulon suhteista. Vaikka käsitykset näistä suhteista ovatkin pitäneet pintansa vuosien kuluessa, on Lapin luonnon ja talouden suhteiden järjestämisen katsottu olevan eri tavoin mahdollista eri aikoina. Toisin sanoen suhteille on annettu eri aikoina erilaisia tulkintoja.

Luonto sosiaalis-taloudellisena resurssina

1940- ja 50-luvun kirjoituksissa piirtyy paradoksaalinen kuva maa- ja metsätalousvaltaisesta, köyhästä ja työttömyyden riivaamasta maakunnasta, jonka maaperässä, vesistöissä, metsissä ja kasvavassa väestössä piilevät suuret voimavarat (ks. Kekkonen 1952, 97–107). Tätä kuvaa on omiaan tukemaan se, että tuona aikana julkisessa lehdistökeskustelussa saivat runsaasti palstatilaa niin Lapin työttömyysongelmat kuin luonnonvaratkin, joiden käyttöönottamista pidettiin sekä Lapin että koko Suomen kannalta ensiarvoisen tärkeänä. Lapin luontoa, taloutta ja toimeentuloa koskevassa keskustelussa nämä tekijät nivoutuivat yhteen, niin että luonnonkäyttö näyttäytyi Lapin taloudellisten ja sosiaalisten ongelmien ratkaisuna. Onkin perusteltua sanoa, että tuona aikana luonnonkäytöllä nähtiin olevan Lapille sosiaalipoliittista merkitystä.

Tämän ajan kirjoituksille on tyypillistä, että ensin niissä kuvaillaan Lapin vaikeaa työllisyystilannetta, sen jälkeen todetaan että näin ei saisi olla, ja viimein osoitetaan erilaisia luontoperustaisia työllistämismuotoja ratkaisuksi ongelmiin.

“Rattaat seisovat Kemijokisuulla siinä laajuudessa, että se tietää työn ja rahan puutetta Lapin väestölle, jonka toimeentulolle metsänhakkuut ovat elämisen ehtona, olleet kauan ja tulevat vastakin olemaan.

(...) Kuntain viranomaisten ja toimihenkilöiden on nyt syytä vitkastelematta luoda yksityiskohtaiset työsuunnitelmat, jotta jokaisella kansalaisella on tilaisuus ansaita omalla työllä leipänsä.

Lehdissä on jo mainittu suonkuivatushankkeista, jotka työttömyyden torjumiseksi voidaan panna käyntiin.

(...) Sidemaanajo sopii erinomaisen hyvin talvellakin, samoin kuin siltojen rakentamistyötkin, joten niihin olisi käytävä ajoissa käsiksi. Varatöitä suunniteltaessa olisi syytä harkita, että esim. maanparannustöitä voitaisi panna toimeen laajemmalla alalla”.

(Lapin Kansa 10.8.1949)

Yllä piirtyy tämän ajan kirjoituksille ominainen kuva Lapin taloudellisesta tilasta: Lapin talous- ja elinkeinoelämä on maa- ja metsätalousvetoista, siksi se on riippuvainen yleisistä taloussuhdanteista sekä luonnon olosuhteista; Lapin työmahdollisuudet ovat muutenkin kausiluontoisia ja peruselinkeinonharjoittajat riippuvaisia lisä- ja sivuansiotöistä. Kirjoituksissa näiden tekijöiden katsotaan olevan syynä Lapin sosiaalis-taloudellisiin ongelmiin. Niitä ei kuitenkaan pidetä pääsyyinä, sillä luonnonkäytössä esitetään olevan vielä runsaasti työllistämisen- ja taloudellisia mahdollisuuksia. Kirjoituksissa onkin tavallista, että niissä kytketään yhteen Lapin luonnonolot ja alueen sosiaalis-taloudellinen tilanne. Tämä on myös hyvin ymmärrettävää, sillä näin tehtäessä voidaan osoittaa, ettei Lapin sosiaalis-taloudellinen tilanne ole luonnonolojen aiheuttamaa. Toisin sanoen rinnastamalla Lapin toistuvat työttömyysilmiöt ja luonnonvarat toisiinsa voidaan väittää, että työttömyysongelman syyt eivät ole Lapissa vaan valtionhallinnon vitkastelussa.

“Kun kotiseutu ei voi tarjota leipää eikä tulevaisuutta, on edessä pakkolähtö ja näin menetetään juuri se osa nuorisoa, jota kipeästi tarvittaisiin uusien elämisen- ja tulevaisuudenmahdollisuuksia luomiseen. Erikoisen polttavana tämä toistuva kysymys odottaa pikaisia ratkaisuja meidän maakunnassamme, jossa väestön lisäkasvu on suurin koko maassa. Lapin läänin väestöstä on neljäsosa kansakouluissa ja toinen neljäsosa odottaa pääsyä kansakouluihin. Kun hyvin tunemme ne rajoitetut työ- ja ansiomahdollisuudet, jotka maakunnassamme on tarjolla, ja se suhdanneherkkyys, joka vaivaa maakuntamme liian yksipuolista talouselämää, täytyy suurella huolestuneisuudella esittää kysymys, miten tämän nuorison täystyöllisyys voidaan turvata sen vartuttua työikäiseksi. On oikeastaan merkillistä, että tämä pulma on noussut näin polttavaksi ja huolestuttavaksi tässä maakunnassa, jossa ovat maamme suurimmat käyttämättömät voima- ja raaka-aineverat, suurimmat tulevaisuuden mahdollisuudet”.

(Lapin Kansa 31.1.1952)

Edellä olevassa tekstikatkelmassa kirjoittaja kuvailee Lapin sosiaalis-taloudellisia ongelmia ja Lapin “mahdollisuuksia” antaen ymmärtää, että valtion viranomaiset eivät ole tehneet riittävästi tilanteen korjaamiseksi. Kirjoittaja siis kohdistaa viestinsä valtion viranomaisten suuntaan olettaen, että nämä ovat moraalisesti velvollisia huolehtimaan kansalaisten työstä ja toimeentulosta.

Tämänkaltainen puhe on Pertti Alasuutarin (1996, 105–108) mukaan tyyppillistä 1940- ja 50-lukujen yhteiskuntapoliittiselle keskustelulle. Tänä aikana julkiselle keskustelulle oli ominaista toiminnan osapuolten ratkaisujen etiikan punnitseminen ja erilaisiin moraalisiin periaatteisiin, kuten yhteisvastuuseen vetoaminen. Alasuutarin mukaan tämä johtui osaltaan siitä, että tänä aikana yksimielisyyttä pidettiin tärkeänä perustavissa kansallisvaltiollista olemassaoloa koskevissa kysymyksissä. Toisaalta tänä aikana ei ollut vielä selkeitä yhteiskunnallisia tai poliittisia pelisääntöjä, minkä vuoksi esiintyi jos jonkinlaisia epäilyjä väärinkäytöksistä. (mt.)

Lapin luonnonolojen ja sosiaalis-taloudellisen tilanteen yhteen nivominen on siis yhteiskuntapoliittisesti tehokasta argumentointia. 1940- ja 50-lukujen kirjoituksissa tuleekin esille oletuksia siitä, että Lapin luonnon talouskäytön perusteet olisivat sosiaalipoliittisia. Tähän viitataan erilaisissa teksteissä, kuten esimerkiksi Suomen Kuvalehden artikkelissa “Kemijoki kahleisiin”, jossa oletetaan, että Kemijoen rakentamisen perusteet eivät olleet yksin taloudelliset vaan myös sosiaalipoliittiset.

“On monia muitakin tekijöitä, jotka sanovat painavan sanansa rakennussuunnitelmia tehtäessä. Kaikki eivät ole yksinomaan teknillisiä tai taloudellisia, on myös inhimillisiä. Eräs tekijä on työttömyys. Petäjäskosken suuruinen työmaa sitoo päivittäin seitsemisensataa miestä, parhaimmillaan luku nousee tuhanteen. Paikalliselle väestölle se on suurimerkityksellinen tekijä aikana, jolloin työttömyyden uhka hiiviskelee kaikkialla valmiina laskemaan elintasoa”.

(Suomen Kuvalehti N:o 24, 13.6.1953)

Sama tulee ilmi myös siinä, että erilaisia luonnonkäytön hankkeita perustellaan niiden työllistävällä vaikutuksella. Näin tehdään esimerkiksi eräässä Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa, jossa Metsähallituksen pääjohtajan, professori N.A. Osaran puheisiin nojautuen perustellaan Lapin metsänhoidon kannattavuutta.

“Viime vuosina ja ehkä 30-luvun paria viimeistä vuotta lukuun ottamatta sadonkorjuu Pohjois-Suomen ja Lapin metsissä on tapahtunut täysin yksipuolisesti ilman että jälkitöistä on lainkaan huolehdittu. Tämän menettelytavan tuloksena on vuosikymmenien rästisumma, joka yksistään Oulujoen pohjoispuolisessa osassa olevilla valtionmailla on talouskirjojen mukaan noin 450.000 ha sellaisia entisiä hakkuualueita, joissa jälkitoimenpiteet on laiminlyöty. Tämän alueen kunnostaminen (vanhan metsän poistaminen, kulotus, kylvö ja muut tehtävät) vievät keskimäärin noin 10 miehen päivätyötä hehtaaria kohden. Näin ollen pelkästään tämän rästin selvittäminen vaatii 4.5 miljoonaa miehen päivätyötä metsänhoidon merkeissä”.

(Helsingin Sanomat 28.3.1955)

Näissä teksteissä oletetaan, että Lapin heikko sosiaalis-taloudellinen tilanne olisi edesauttamassa Lapin luonnonvarojen käyttöä. Toisin sanoen luonnonkäytöllä olisi tavoitteena parantaa Lapin sosiaalis-taloudellista tilaa. Yhtenä tekijänä tässä keskustelussa on se, että Lapin sosiaalis-taloudellisen tilanteen varsinaisena ongelmana ei pidetä nykytilannetta, vaan sitä, minkälaiseksi se uhkaa muodostua tulevaisuudessa. Yhtenä keskeisenä uhkatekijänä pidetään Lapin väestön kasvua.

“Viime vuosina on useassa eri yhteydessä kiinnitetty huomiota siihen kestävämmään tilanteeseen johon nimenomaan Pohjois-Suomen syrjäseutujen kunnat ovat joutumassa jatkuvan väestönlisäyksen takia, koska kasvavalle väestömäärälle on yhä vaikeampi löytää työtilaisuuksia. Jatkuvien työllisyystöiden varaan ei voida rakentaa mitään pysyvää vaan tilanne huononee vuosi vuodelta”.

(Lapin Kansa 30.3.1952)

“Väestön lisäkasvu on ollut suurempi kuin Pohjois-Suomen tarve. (...) Pohjois-Suomen yksipuolinen talouselämä ei voi sijoittaa näin suuria työkykyisiä kasvavia vuosiluokkia hyödyllisesti oman alueen piiriin ja seurauksena on joko Etelä-Suomeen tai ulkomaille siirtyminen tahi jäänti kotiseudulle puolittain työttömyystöiden varaan”.

(Kekkonen 1952, 107)

Yllä olevissa tekstiesimerkeissä kuvataan Lapin sosiaalis-taloudellinen tilanne toivottomaksi ja ajan myötä yhä pahenevaksi johtuen sekä alueella nykyisestä tilasta että jatkuvasti kasvavan väestön mukanaan tuomista haasteista. Teksteissä väestön kasvulla viitataan siihen, että Lapin läänin sotienjälkeinen väestönkehitys poikkesi selvästi koko maan tilanteesta. Vuosien 1951–1965 välisenä aikana Lapin väestö kasvoi kaksi kertaa nopeammin kuin koko maassa keskimäärin ja itsenäisyyden alkuvuosista 1960-luvulle kasvuvauhti oli jopa kolminkertainen muuhun Suomeen verrattuna. Kun vuonna 1920 Lapissa asusti noin 85 000 ihmistä, oli heitä vuonna 1963 jo 212 107 (Lehtola 1990, 42; Vahtola 1991, 340). Väestön kasvuun vaikutti paitsi korkea syntyvyys myös sotienjälkeinen asutustoiminta, jälleenrakennus ja laajeneva maa- ja metsätaloussektori. Myös savotat ja vesistönrakennustyömaat vetivät väestöä Lappiin ympäriinsä muualta Suomesta. Julkisessa lehdistökeskustelussa tätä syntynyttä tilannetta pidettiin Lapin “väestöpommina” ja tähän viitaten puhuttiin Lapin “rakenteellisesta työttömyydestä” tai “valtion jatkuvien tulonsiirtojen” tuomista ongelmista.

“Aivan erityisesti korostettiin sitä, että jatkuvan rakenteellisen työttömyyden poistaminen ei ole mahdollista, ellei metsä- ja vuoriteollisuuden alalla päästä eteenpäin”.

(Pohjolan Sanomat 18.2.1958)

“Se, että valtio vuosittain joutuu käyttämään n. 6 mrd mk alueen työllisyyden turvaamiseen, kehottaa ponnella tutkimaan mahdollisuuksia sen elinkeinoelämän kehittämiseen ja luonnonvarojen hyväksikäyttöön, mutta valmistelut ja tutkimustyö on tehtävä mitä suurimmalla huolella kaikki eri ratkaisumahdollisuudet tarkoin punniten”.

(Helsingin Sanomat 11.7.1958)

Näissä teksteissä kuvataan Lapin talous yksipuoliseksi ja sen kehittämistoiminta ponnottomaksi. Kun nämä kuvaukset puiteistetaan Lapin väestökasvun kontekstiin, valtion työttömyyden hoitoon liittyvät toimet näyttävät lähinnä kosmeettisina parannuksina. Tätä kautta Lapin sosiaalis-taloudellisesta tilasta konstruoituu ongelma, jonka lähes ainoa luonteva ratkaisu on alueen luonnonvarojen hyväksikäytön tehostaminen. Tämän ajan Lapin luonnon, talouden ja toimeentulon suhteita koskeville teksteille onkin ominaista, että niissä Lapin luonnon teollista käyttöä pidetään miltei ainoana mahdollisuutena ratkaista Lapin sosiaalis-taloudelliset ongelmat. Toisin sanoen luonnonkäytöllä katsottiin olevan Lapille sosiaalipoliittisia merkityksiä.

Tavoitteena monipuolinen elinkeinorakenne

1960- ja 70-lukujen taitteessa Lapissa tapahtunut maalta muutto ja rakenneuudistus muuttivat huomattavasti Lapin elinkeinorakennetta. Muutamassa vuodessa maa- ja metsätaloussektorin osuus työpaikoista putosi 1950-luvun 60 prosentista 27 prosenttiin tultaessa 1970-luvulle ja Lapin väestömäärä pieneni lähes kymmenen prosenttia. Maalta muutto edelsi mm. maa- ja metsätaloussektoria mullistaneet muutokset, kuten maatalouspolitiikan linjanmuutokset sekä koneellistuminen, jotka vähensivät maa- ja metsätalouden työvoimatarvetta 1960-luvulta lähtien (Massa 1994, 209–211). “Moottorisaha teki jätkästä metsurin, traktori pienviljelijästä maanviljelijän ja kaivinkone lapiomiehestä tarpeettoman” (Suopajarvi 2003, 145).

1960- ja 70-lukujen julkisessa keskustelussa tätä syntynyttä tilannetta puuttiin monin tavoin. Keskeisenä Lapin taloutta ja toimeentuloa hankaloittavana tekijänä pidettiin Lapin elinkeinorakenteen yksipuolisuutta ja kapea-alaisuutta. Aiempien vuosikymmenien Lapin talouden kehittämis- ja työllistämiskäsitteitä arvosteltiin mm. siitä, että niissä ei oltu riittävästi paneuduttu Lapin talouden perustan monipuolistamiseen ja vahvistamiseen, vaan on sen sijaan tyydytty “tilapäisratkaisuihin”.

“On selvää, että Pohjois-Suomen työllisyystilanne pysyy jatkuvasti heikkona, jos vuodesta vuoteen turvaututaan ainoastaan tilapäisluontoisiksi katsottaviin

työllistämistoimenpiteisiin. Pysyvän parannuksen voi saada aikaan vain Pohjois-Suomen talouselämän perusteiden suunnitelmallinen vahvistaminen, tuotannollisen toiminnan monipuolistaminen ja tehostaminen alueiden luontaisia edellytyksiä silmälläpitäen”.

(Helsingin Sanomat 25.2.1967)

Lapin elinkeinorakenteen monipuolistamiseen liitetään monia myönteisiä merkityksiä. Kirjoituksissa esimerkiksi puhutaan, kuinka aluetalouden oikeanlainen kehittäminen, siis monipuolistaminen, edesauttaa Lapin “riittävän väestöpohjan säilymistä”, lisää Lapin talouden “keinovalikoimaa” sekä tuo talous- ja työllisyysongelman hoidolle vaihtoehtoja ja liikkumatilaa. Ennen muuta monipuolisuutta kuitenkin pidetään osoituksena “terveestä” alueellisesta elinkeinorakenteesta.

“Mitä monipuolisemmaksi jonkin alueen elinkeinorakenne saadaan, sitä paremmin pystytään huolehtimaan riittävästi väestöpohjan säilyttämisestä ja myös asukkaiden tyytyväisyydestä”.

(Lapin Kansa 15.4.1973)

Lapin luontokeskustelussa monipuolistaminen on myös argumentti, johon kirjoitukset nojautuvat perustellessaan erilaisia luonnonkäyttöön perustuvia hankkeita. Näille teksteille on tyypillistä, että ensin niissä kuvataan Lapin talouselämän yksipuolisuutta, sen jälkeen tuodaan esille erilaisia luonnon hyödyntämismuotoja ikään kuin osoittamaan Lapin elinkeinoelämän monipuolistamisen mahdollisuudet, ja lopuksi siihen nojautuen vedotaan valtioon tuen saamiseksi hankkeille.

“Elinkeinotoiminnan kapea-alaisuus ja siitä aiheutuva pysyvä ja maan pahin työttömyystilanne aiheuttaa lopulta valtionkin taloudelle monin verroin suuremmat ja jatkuvasti kertaantuvat menot kuin tuotannollisen toiminnan lisääminen etelään verrattuna näennäisesti kalliimminkin kustannuksin”.

(Lapin Kansa 29.4.1976)

“Lapissa jos missä tarvitaan elinkeinopohjan laajentamista. Kaikin keinoin pitäisi tukea tilakohtaista ja sitä laajempaa perheyrittäjyyden perustalle rakentuvaa matkailun palvelutoimintaa. Työllisyyden parantamisessa päästään tätä tietä varmasti kaikkein halvimpiin osaratkaisuihin”.

(Lapin Kansa 28.2.1979)

Vaikka elinkeinorakenteen monipuolistamista pidetään oikeansuuntaisena ratkaisuna Lapin talouden kehittämiseksi, ei monipuolistamista kuitenkaan katsota voitavan tehdä miten tahansa. Esimerkiksi Lapin Kansan pääkirjoituksessa

arvostellaan kuntien pyrkimystä monipuolistaa elinkeinorakennettaan vääransuuntaisena, koska kehittämissuunnissa on unohdettu peruselinkeinot, tässä tapauksessa maatalous.

“Kunnat ovat viime aikoina voimakkaasti pyrkineet osaltaan vaikuttamaan alueensa elinkeinotoiminnan laajentamiseen. Usein on yritetty jopa väenväkisin ja kustannuksia säästämättä perustaa uutta tuotantoa silloinkin, kun sen suhteellinen osuus työllistämisen kannalta on jäänyt vähäiseksi. Maatilatalous on sitten näiden uusien ja sinänsä tietysti kiitettävienkin pyrkimysten rinnalla jäänyt pahoin varjoon, vaikka sillä työpaikkojen säilyttäjänä ja jopa lisääjänä olisi huomattavakin merkitys”.

(Lapin Kansa 15.4.1973)

Yllä olevassa kirjoituksessa kuvataan kuntien harjoittamaa “elinkeino toiminnan laajentamista” monin tavoin erheelliseksi. Se ei aina ole ollut taloudellisesti perusteltua, työllisyyden kannalta se on ollut usein vähäpätöistä ja uuden luomisen huumassa on tavannut unohtua peruselinkeinot, jotka kaikesta huolimatta olisivat työllistämisenkin kannalta merkittäviä. Samalla kun tekstiesimerkki tuottaa kuvauksen siitä, minkälainen olisi oikeaa monipuolistamista ja siihen panostamista, valottaa se omalta osaltaan monipuolistamispuheen taustalla olevaa oletusta eli sitä, että tuona aikana maa- ja metsätaloutta pidetään edelleenkin Lapin talouden ja toimeentulon kannalta ensisijaisina elinkeinoina. Tämä näkyy mm. siinä, että kirjoituksissa kyllä listataan erilaisia luonnon hyödyntämismuotoja ja puhutaan matkailun ja luontaiselinkeinojen mahdollisuuksista, mutta niitä pidetään jossain määrin toisarvoisina. Puhutaan esimerkiksi kalastuksesta tai matkailusta sivuelinkeinona tai lisätulonlähteenä ja vastavasti maa- ja metsätaloudesta “merkittävinä” peruselinkeinona.

“Kalanviljelylaitos, tehostetut kalavesien hoitotoimet ja jalostuslaitos tarjoaisivat jo sinänsä uusia työpaikkoja, mutta vielä suurempi olisi näiden vaikutus posiolaisten sivuansiomahdollisuuksiin, sillä kalastaminen kotivesillä soveltuu kaikille siihen pystyville ja niveltyy erinomaisesti Posion peruselinkeinoihin. Kalastus kun ei ole kellon mukaan kulkemista ja sen voi keskeyttää välillä ilman pelkoa siitä, että “Ahti” sanoo työsuhteen irti”.

(Pohjolan Sanomat 3.2.1976)

“Odotammeko yhä ihmettä tapahtuvaksi? Näin tuntuu päätellen siitä vähäisestä merkityksestä, minkä Lapin luonnonvarojen käytön kannalta merkittävät peruselinkeinot, ennen muuta maatalous ja metsätalous saavat työttömyydestä ja työllisyydestä puhuttaessa. On otettava vakavasti harkittavaksi mahdollisuudet lisätä työpaikkoja peruselinkeinojen piirissä”.

(Pohjolan Sanomat 14.2.1979)

Kuten yllä olevista tekstiesimerkeistä ilmenee, maa- ja metsätalouden katsotaan muodostavan Lapin talouden ja työllisyyden perustan, jonka toimintaedellytyksistä myös työllisyyteen ja toimeentuloon liittyvien ratkaisujen katsotaan riippuvan. Elinkeinorakenteen monipuolistaminen tarkoittaisi siten ratkaisuja, jotka ensisijaisesti tukisivat maa- ja metsätaloussektoria. Niiden ohessa voitaisiin sitten kehittää muita elinkeinomuotoja, joiden merkitys olisi kuitenkin siinä, että ne toimisivat ikään kuin sivu- tai lisäelinkeinoina.

Monipuolistamisen ongelmat ja luonnon tuotteistaminen

1980-luvun alusta lähtien Lapin luonnon, talouden ja toimeentulon suhteita koskeva keskustelu saa uusia piirteitä. Ensinnäkin, erotuksena aiempien vuosikymmenien kirjoituksille, tänä aikana matkailun merkitys korostuu ja matkailupuhe rupeaa ohjaamaan Lapin luonnonkäytön politiikkaa uudella tavalla. Toisaalta Lapin luontoperustaisen elinkeinoelämän monipuolistamista pidetään yhä keskeisenä premissinä, mutta mitä elinkeinorakenteen monipuolistaminen käytännössä tarkoittaa, ei enää ole samassa mielessä yksiselitteistä kuin mitä se oli esimerkiksi 1970-luvun alun keskusteluissa. 1980-luvun alusta lähtien Lapin elinkeinorakenteen monipuolistamisen mahdollisuuksia tarkastellaan suhteessa luontoon, jonka seurauksena keskustelun kohteeksi nousee elinkeinonjen väliset suhteet. Lisäksi keskusteluissa on nähtävissä, miten Lapissa luonnonkäytön tehostamista koskevat argumentit saavat ponnita alueellisista epäkohdista.

Lapin luonnon, talouden ja toimeentulon suhteita koskevassa keskustelussa puhutaan yhä edelleenkin siitä, kuinka esimerkiksi metsätalous on Lapin talouden ja toimeentulon perusta. Näissä teksteissä etenkin suojelukäytön piirissä olevien Lapin luonnonympäristöjen pinta-alan kasvun esitetään uhkaavan Lapin metsäteollisuutta ja sitä kautta siis Lapin taloutta ja toimeentuloa.

“Tulevaisuuden vaihtoehtoja on niukasti. Jos teollisuutta halutaan kehittää, metsänhoitoa on tehostettava ja uusien suojelualueiden muodostaminen lopeutettava. Toinen vaihtoehto on kapasiteetin kuristaminen. Tämä johtaisi pohjoisen elinkeinoelämän taantumiseen ja jo nyt korkean työttömyysasteen huomattavaan nousuun. Valinta on poliittisten päättäjien käsissä”.

(Aamulehti 13.4.1982)

“Lapissa on lukuisia hyviksi todettuja, työllistäviä ja taloudellisesti kannattavia hankkeita, jotka odottavat toteuttamistaan. Maakunnan selkäranka, metsätalous, on antanut vuosikymmenet leivän väestölle. Se on poikunut ympärilleen rakennustöitä, kuljetuksia, elinvoimaa maatiloille ja paljon muuta. Nyt ollaan kuitenkin ajautumassa kohti tilannetta, jossa metsäteollisuus ei uskalla

juuri koskeakaan täkäläisiin metsiin boikottien ja maineen menettämisen pelossa. Yltiöpäinen metsien suojelu ja ylimitoitettu suojeluohjelma vievät pohjaa kaikilta muiltakin maakunnan elinkeinoilta”.

(Lapin Kansa 20.8.1995)

Näissä tekstiesimerkeissä kuvataan yhtäältä, miten Lapin talouden kehittäminen on riippuvainen metsäteollisuudesta, ja toisaalta, kuinka valtion harjoittama ympäristöpolitiikka on ollut Lapissa luonnonsuojelupainotteista. Näiden asioiden katsotaan kuitenkin olevan jossain määrin yhteensopimattomia, koska luonnonsuojelupainotteinen ympäristöpolitiikka kaventaa Lapin talouselämän kehittämismahdollisuuksia. Puheessa siis oletetaan, että luonnon teollinen käyttö ei sinällään ole ongelma, pikemminkin se ylläpitää Lapin luontoperustaisen elinkeinoelämän “vaihtoehtoja” eli monipuolistaa sitä.

Tällaista puhetta käytetään etenkin niissä teksteissä, joissa argumentoidaan luonnon teollisen käytön nimissä, kuten juuri metsäteollisuutta sekä vesistö-rakentamista ja kaivostoimintaa puoltavissa teksteissä. Näissä teollisen luonnonkäytön katsotaan olevan sovitettavissa yhteen muiden Lapin luontoperustaisten elinkeinojen kanssa.

“Metsäkeskustelussa ei ole kuitenkaan syytä asettaa poroa ja paperikonetta vastakkain, vaan löydettävä tie, joka palvelee niin metsäteollisuutta kuin muitakin elinkeinoja.”

(Pohjolan Sanomat 14.2.1985)

1980-luvulta lähtien Lapin luontokeskusteluissa on esitetty kuitenkin myös toisenlaisia tulkintoja Lapin elinkeinorakenteen monipuolistamisen mahdollisuuksista. Esimerkiksi Lapin metsäteollisuutta pidetään nykymuodossaan liian suurena luonnonkäyttäjänä, joka uhkaa muiden luontoperusteisten elinkeinojen harjoittamismahdollisuuksia. Esimerkiksi Lapin Kansa pääkirjoituksessaan otaksuu, että senaikainen metsätalous kaventaa Lapin luonnon monikäytön mahdollisuuksia “huomattavasti”. Kirjoittajan mukaan Lapin metsätalouden ongelmana on yhtäältä se, että Lapin metsätalous ei ole “kestävää”, ja toisaalta, että “vaatimukset metsien monikäytölle ovat kuitenkin viime vuosina voimakkaasti lisääntyneet”.

“Lapin metsätalouden suurin ongelma on siinä, että puuntuotanto on jo pitkään kieppunut kestävien hakkuiden rajoilla. Liikaa on hakattu mäntyä ja erityisesti mäntyttukia.

(...) Ylärajoille mitoitettu, erämaa-alueita kurkotteleva hakkuusuunnite on yhä jonkinasteisessa ristiriidassa kasvavien monikäyttövaatimusten kanssa.

Puu on näihin päiviin asti ollut vahvoilla, sen jälkeen on ollut pitkä väli tyhjää, ja sitten ovat tulleet muut. Mutta (...) myös muilla vaatimuksilla on vahva perustansa”.

(Lapin Kansa 3.3.1988)

Tämä esimerkkiteksti heijastaa olettamusta, että luonnon monikäyttö on yleisesti hyvänä pidetty luonnonkäytön periaate, ja että teollista metsien käyttöä ajava metsäpolitiikka uhkaa sitä. Puheessa siis osoitetaan, että luonnon eri käyttömuodoilla on vaikutusta toisiinsa. Tämän puheen taustalla on nähtävissä tietynlainen tapa tulkita Lapin luontoperustaisen talouden monipuolistamisen mahdollisuudet. Tämän mukaan Lapin elinkeinorakenteen monipuolistamisen ongelmana on, että sama luontokohde on monien erilaisten elinkeinojen resurssi. Esimerkiksi tietty metsäluontokohde voi olla sekä metsätalouden puuntuotantokäytön että matkailu- ja porotalouskäytön resurssi. Nämä elinkeinot vaikuttavat kuitenkin kyseiseen resurssiin eri tavoin. Matkailu ja porotalous eivät kuluta luontoa samassa määrin kuin puuntuotantoon perustuva metsätalouskäyttö. Vastaavasti matkailu ja porotalous ovat enemmän riippuvaisia luonnontilassa olevasta luonnosta, jota taas puuntuotantoon perustuva metsien talouskäyttö ei samalla tavalla ole. Toisin kuin matkailu- ja porotalouskäytössä, puuntuotannossa metsäluonto muuttuu selvästi, ja siten vaikuttaa matkailun ja porotalouden edellytyksiin harjoittaa elinkeinoaan. Näin ongelmaksi tuleekin eri elinkeinojen väliset suhteet. Tämä tulee hyvin näkyviin esimerkiksi siinä tavassa, jolla Levitunturin matkailuyrittäjät vastustavat kittiläläisten maanomistajien pyrkimyksiä hakata Levitunturin näköpiirissä olevan Kätkäntunturin metsiä.

“Matkailun kannalta tärkeää eli koskemattomaa luontoa ei Levin ympäristössä sen jälkeen olisi. Hakkuiden alle jäisi muun muassa Ylläksen suuntaan kulkeva polku- ja hiihtoreitti. (...) Levi on mittavilla investoinneillaan noussut yhdeksi Lapin vilkkaimmaksi matkailukeskukseksi. Hakkuiden pelätään verottavan luontomatkoilijoita”.

(Helsingin Sanomat 13.12.1998)

Yllä olevasta tekstiesimerkistä tulee esille, miten Lapin luontoperustaisessa taloudessa luontoresurssien hyödyntäminen voi olla toisen onni ja toisen turma. Monipuolistamispuheen puitteissa voidaan osoittaa, että tietyn luontoresurssin tehotalouskäyttö ei ole vain kyseisen elinkeinon asia, vaan se voi toiminnallaan kuluttaa myös muiden luontoon perustuvien elinkeinojen harjoittamismahdollisuuksia. Tätä keskustelua käydään nimenomaan puhuttaessa matkailun ja luontaiselinkeinojen sekä vesistö- ja metsien puuntuotantokäytön yhteensovittamisesta.

Edellä oleva tekstiesimerkki tuo esille myös toisen tänä aikana Lapin luonnon, talouden ja toimeentulon suhteita koskevan keskustelun elementin, nimittäin matkailupuheen. Tämän tutkimuksen aineistossa matkailusta puhutaan aina 1950-luvulta lähtien, mutta varsinaisesti se alkaa ohjata Lapin luontokeskustelua 1980- ja 90-luvun aikana. Matkailupuheen vahvistuminen näkyy esimerkiksi siinä, että julkisessa keskustelussa mitä erilaisimpia hankkeita perustellaan

niiden matkailullisella merkityksellä. Matkailun merkityksen nähdään taas pillevän siinä, että sillä on suuria taloudellisia merkityksiä Lapille.

“Lapille matkailu on puunjalostuksen ja metallin jälkeen jo kolmas teollisuuden ala; se kasvaa näistä eniten. Mitä paremmin pystymme sen järjestämään, mitä yksityiskohtaisemmat ohjelmapalvelut, “elämystuotteet” pystymme luomaan ja rakentamaan, sitä pitemmälle pystymme nostamaan matkailun jalostusastetta; sitä enemmän se työllistää maakunnan omaa väkeä; sitä enemmän matkailutulosta jää maakuntaan”.

(Pohjolan Sanomat 13.2.2000)

Kuten tekstiesimerkistä näkyy, matkailupuhe on paljolti talouspuhetta. Luonnonkäytön tutkimuksen kannalta kiinnostavaa on kuitenkin se, että matkailupuheessa luonto saa uudenlaisia merkityksiä verrattuna yleiseen talouspuheeseen. Tämä tulee esille esimerkiksi siinä, että matkailupuhe yhdistää luonnon suojele- ja talouskäytön, niin että on miltei itsestään selvää sanoa, että luonnon suojelekäytöllä myötävaikutetaan Lapin matkailun kehittämiseen. Tutkimusaineistoni perustella tässä ei näytä olevan juurikaan eroa sillä, onko puhuja Lapin luonnon suojele- tai talouskäytölle myönteinen taho. Teksteissä matkailun tuotteesta eli tietynlaisesta luonnosta konstruoidaan eräänlainen normi, joka rupeaa ohjaamaan myös muita luonnon käyttömuotoja. Esimerkiksi Suomen Luonnon porotaloutta koskevassa kirjoituksessa arvostellaan poronhoitajien petopolitiikkaa siitä, että he eivät toimillaan ylläpidä tietynlaista luonnon tilaa, joka taas olisi paitsi luonnonsuojelun, myös Lapin matkailun etujen mukaista.

“Jos petovaino jatkuu, poromiehet menettävät luonnonsuojelijoiden ja suuren yleisön tuen. Myös Lapin matkailun maine on vaarassa. Keski-Euroopan turistit tekevät omat johtopäätöksensä, kun saavat tietää miten EU-Suomen poromiehet kohtelevat rauhoitettuja petoja”.

(Suomen Luonto 8/1995)

Kirjoittaja kuvaa Lapin talouden olevan riippuvainen matkailusta, matkailun taas tietynlaisesta luonnosta, jonka ylläpitäminen olisi myös poromiestenkin etujen mukaista. Teksti tuo omalta osaltaan esille, miten Lapin luonnon matkailukäyttö näyttäytyy eräänlaisena kompromissina luonnon talous- ja suojelekäytön välillä. Tämä käy ilmi myös siinä, että aiemmin luonnon suojelekäyttöön varsin kriittisesti suhtautuneet Lapin kunnat ovat alkaneet vaatia alueilleen luonnonsuojelualueita 1990-luvulla. Esimerkiksi Litokairan kansallispuistoa puuhaavat Ranuan, Pudasjärven ja Kuivaniemen kunnat perustelevat kansallispuiston tärkeyttä sen matkailullisilla ja sitä kautta työllisyys- ja talousvaikutuksilla.

“[P]uiston rakentamisella voitaisiin alueen luonnonarvot säilyttää ja erityisesti ne voitaisiin tuoda lähemmäksi tavallista retkeilijää. Puiston avulla voitaisiin kehittää luontomatkailua ja kansallispuisto tukisi Ranuan eläinpuiston toimintaa.

(...) Hankkeen rakentaminen parantaisi alueen työllisyyttä. Puisto antaisi positiivisen julkisen kuvan alueen kunnille”.

(Lapin Kansa, uutisartikkeli, 19.2.1999)

Tekstiesimerkki kiteyttää omalla tavallaan luonnon suojelu- ja matkailukäytön yhteennivoutumisen. Luonnon suojelukäyttö palvelee yhä selvemmin matkailullisia tarpeita ja toisin päin, matkailun tarpeista löytyy yhä selvemmin luonnon suojelukäytön perusteet. Tämä tukee Alexander Wilsonin (1992, 39) väitettä, että luonnonsuojelu ja turismi kulkevat väistämättä käsikädessä. Wilsonin mukaan esimerkiksi Pohjois-Amerikassa luonnonsuojelu pyrki säilyttämään alkuperäistä luontoa laajenevalta teollisuudesta ei-teolliseen käyttöön. Nämä alueet siirtyivät sittemmin kuin luonnostaan turismin palvelukseen.

Luonnon suojelu- ja matkailukäytön yhteenniveltymisessä on kysymys osaltaan myös luonnon tuotteistamisesta. Kirjoituksissa puhutaan esimerkiksi, miten luontoa on suojeltava ja hoidettava, koska se on matkailun “pääomaa”.

“Matkailuväkikin alkaa tahollaan nyt myöntää, että ihmiset tulevat Lappiin luonnon vuoksi, jota on pakko hoitaa”.

(Helsingin Sanomat 7.3.1997)

“Lapissa ei ole vielä havahduttu huomaamaan kasvavan luontomatkailun tarpeita. Myöskään matkailukeskusten lähialueita ei ole siistitty ja maisemoitu niin hyvin kuin matkailijat toivoisivat”.

(Helsingin Sanomat, uutisartikkeli, 8.6.1998)

Tekstiesimerkeissä näkyy, että kun tietynlaisesta luonnosta tulee matkailun resurssi, on perusteltua esittää, että tuota resurssia on myös vaalittava. Tässä yhteydessä suojelulliset tavoitteet eivät siis ole esimerkiksi luonnon itseisarvosta nousevia, vaan lähinnä matkailullisia. Suojelussa on kyse paitsi matkailun tuotteen hoidosta, myös matkailun tuotteen konstruoinnista.

Lapin matkailun kehittämistä koskevissa kirjoituksissa luonto on matkailun resurssi, jota on tuotteistettava. Matkailuteksteissä luontoa hahmotetaan erilaisina tuotteina, puhutaan esimerkiksi Lapin vesistä “matkailun vetonauloina”, luontoretkeistä “elämyksinä” sekä mietitään, miten jokin luonnonympäristö saataisiin matkailullisesti “mielekkääksi ja houkuttelevaksi”. Lapin luonnon tuotteistamista pidetään myös oikeansuuntaisena kehittämisenä. Esimerkiksi eräässä Pohjolan Sanomien pääkirjoituksessa katsotaan, että Suomen urheilukalastajain liiton kalastusmatkailukampanja ansaitsee kiitosta juuri tästä syystä.

“Hanke on erinomaisen kannattavaa. Ei se ideana vallan ainutlaatuinen ole, mutta pyrkimys järjestelmällisesti hyödyntämään Suomen arktisesta asemasta johtuvaa erikoisasemaa ansaitsee huomiota. On näet merkittävä, että kymmenien tuhansien järvien maata ei aikaisemmin ole oivallettu hyödyntää sen perusominaisuuksia hyödyntäen”.

(Pohjolan Sanomat 22.2.1994)

Luonnon tuotteistamisessa on kysymys luonnonvaran konstruoinnista. Luonnosta tulee samanaikaisesti matkailun tuote ja infrastruktuuri, jossa matkailutoiminta tapahtuu. Tuotteistamisajattelun näkökulmasta ongelmaksi voi muodostua tavallinen ns. jokamiehenoikeuksiin perustuva luonnonkäyttö: se kuluttaa luontoa ilman välitöntä tuotteistamistarjontaa. Se on kontrolloimatonta luonnonkäyttöä, joka on vastoin tuotteistamisen ideologiaa, sillä tuotteistaminen on paitsi tapa tehdä luonnon elementeistä myytäviä, myös yksi tapa kontrolloida ja pilkkoa luontoa erilaisiin alueisiin. Kun luonnonympäristöille konstruoidaan erilaisia matkailullisia imagoja, kohdentuu niihin myös erilaisia hallinnollisia käytäntöjä, joilla imagoja ylläpidetään. Esimerkiksi näin tämän toteaa Metsähallituksen silloinen erämaasuunnittelija, Tapio Tynys.

“Vätsärin suhteen on tehty tietoinen valinta, ettei alueelle rakenneta kämppejä eikä merkitä reittejä. Lisäksi vanhoja autiotupia on suljettu ja purettu. Osa vaeltajista kaipaa hiljaista erämaata. Toisenlainen ns. palveluerämaa reitteineen löytyy UKK-puistosta”.

(Helsingin Sanomat, C 18, 2.5.2001)

Jos Lapin luonto on matkailun tuote ja Lapin alueet ovat matkailusta riippuvaisia, on jokseenkin luontevaa esittää, että luonnon virkistyskäytöstä olisi myös maksettava. Julkisessa keskustelussa onkin esitetty argumentteja ns. jokamiehenoikeuksiin perustuvien oikeuksien kaventamiseksi esimerkiksi tekemällä luonnonkäytöstä maksullista. Tämänkaltaisia toimenpiteitä esitettiin liikelaitostuneen Metsähallituksen toimesta jo 1990-luvun alkupuolella. 2000-luvun alussa asiaan toi julkisuuteen mm. Utsjoen kunnanjohtaja, Jari Kotimäki.

“Villi matkailu ja majoittuminen ei kerta kaikkiaan sovi yhteen Lapin matkailun kehittämisen kanssa. Jokamiehen oikeuksiin vedoten tuhannet karavaanarit majoittuvat milloin missäkin – pihoilla, yksityisillä alueilla ja rannoilla. Ja pahimmillaan on runsaasti matkailuautoja yrittäjän aidan takana.

(...) En halua esittää matkailijoille jyrkkiä kieltoja. Mutta täytyyhän tähän joku tolkkua tulla.

(...) Olisi tervettä aluepolitiikkaa, Lapin matkailullisten strategioiden mukaista toimintaa ja samalla ympäristön kestäväää käyttöä, mikäli villit matkailijat saataisiin asiallisten palveluiden piiriin. (...) Jokamiehen oikeuksiin

vedoten ja “tiehallinnon myötävaikutuksella” syntyy tilanne että matkailuyrittäjä saa karavaanarin alueelleen maksamaan ehkä vain kerran Lapin reissullaan – silloinkin perusteena jätevesien tyhjennys tai matkapyykin peseminen”.

(Pohjolan Sanomat, kalenteri, 25.10.2002)

Lapin luontokeskustelun matkailupuhe ei kuitenkaan ole yksimielistä tai risti-riidatonta. Matkailuun perustuvia Lapin kehittämissivisioita kritisoidaan ensin-näkin siitä, että matkailu ei tarjoa varmaa perustaa Lapin talouden ja toimeen-tulon kehittämislle, ja toiseksi siitä, että matkailun tarpeista lähtevä luonnon-käyttö ei vastaa lappilaisten tarpeita. Aamulehden Vuotoksen tekoaltaan raken-tamista käsittelevä pääkirjoitus tuo esille nämä molemmat näkökannat.

“Jos Vuotos ei rakentamattomana vetäisi riittävästi matkailijoita, ei sieltä leipä lähtisi millään muullakaan keinolla.

Vuotoksessa on kysymys myös ja nimenomaan Lapin ja sen asukkaiden elinoloista. Kumpi painaa enemmän puntarissa: altaan rakentamisen tuomat monet, tosin tilapäiset työpaikat, vai koskematon luonto, jota etelän luonnon-suojelijat kaukaa ihailevat”.

(Aamulehti 27.3.2000)

Aamulehden pääkirjoituslainauksessa kritisoidaan Vuotoksen tekoaltaan vaihto-ehdoksi nostettuja matkailullisia kehittämissivisioita siitä, että matkailuun perus-tuva Lapin talouden ja toimeentulon kehittäminen on epävarmaa, koska ei ole mitään takuita siitä, että tietyn luontoresurssin varaaminen matkailukäyttöön toisi työpaikkoja tai parantaisi alueen taloutta. Tämän mukaan luontoperustai-sena taloutena matkailu ei ole samassa mielessä konkreettista työllistämistä kuin esimerkiksi juuri vesistönrakennustyöt. Matkailun työllistävät vaikutuk-set konkretisoituvat tulevaisuudessa, ja siksi matkailuun panostaminen ei edes-auta senhetkistä sosiaalis-taloudellista tilannetta.

Kirjoitusesimerkin loppupuolella asetetaan vielä vastakkain luonnon suojelukäytön ja lappilaisväestön tarpeet. Näin tehdessään kirjoitus asettaa vastakkain myös luonnon matkailukäytön ja lappilaisväestön tarpeet. Näin siksi, että kirjoittelussa pidetään luonnon suojelukäyttöä edellytyksenä kyseisen alueen matkailukäytölle, kuten edellä on tullut ilmi. Näin ollen samalla, kun kirjoitus kuvaa luonnon suojelukäyttöä muiden kuin ei-lappilaisten tarpeista lähteväksi toiminnaksi, tuottaa se kuvauksen, jonka mukaan myös matkailu, sen kehittäminen ja luonnonkäyttö olisi muiden kuin lappilaisten tarpeista läh-tevää.

1980- ja 90-lukujen Lapin luonnon teollisen käytön nimissä esitetyissä lau-sumissa ei kuitenkaan ole kyse vain erilaisista kehittämissivisioista. Vetoomuk-sissa lisätä Lapin luonnonkäyttöä on nähtävissä myös moraalisen protestin

merkkejä. Esimerkiksi seuraavassa kirjoituksessa, jossa pohditaan luonnonkäytön asemaa Lapin kehittämissuunnitelmissa, Lapin luonnonkäytön yhtenä ongelmana pidetään ymmärtämättömyyttä ja väärinkäsityksiä sekä tästä johtuvia ristiriitoja. Ratkaisuksi kirjoittaja ehdottaa eri intressit huomioivaa luonnonkäytön kehittämissuunnittelua. Tätä kautta voitaisiin ehkäistä Lapin luonnonkäytön ristiriidat, mutta kyse on myös muusta. Lapin kehittämissuunnitelmissa on tavoitteena vastata Lappiin kohdistuneeseen taloudelliseen kritiikkiin, toisin sanoen, niiden tavoitteena on purkaa Etelä-Suomessa vallitsevaa näkemystä Lapin mahdollisuuksien yksipuolisuudesta ja siitä, että Lapissa ei olisi omaehtoista alueelliseen kehittämiseen tähtäävää toimintaa.

“Lapin kehittämistyössä näyttää olevan menossa dynaaminen ja optimistinen kausi. Tätä työtä on toteutettu monella tasolla alkaen pyrkimyksestä kirkastaa eteläsuomalaisten näkemyksiä Lapin monipuolisuudesta.

Olisikin toivottavaa, että kokonaisvaltaisten kehittämishankkeiden valmisteluprosesseille löytyisi riittävät taloudelliset ja henkiset voimavarat, jotta Pohjois-Suomessa voitaisiin toteuttaa mahdollisimman suuri osa tutkimus- ja kehittämistyöstä ilman maantieteellisen ja yhteiskunnallisen etäisyyden mukanaan tuomia haitallisia näkemysvääristymiä”.

(Lapin Kansa, alakerta, 21.3.1988)

“Näkemysvääristymistä” puhumisen voidaan tulkita olevan vastaus niihin 1980-luvulla julkisuudessa esitettyihin puheisiin, joissa Lappia hahmotetaan tukien varassa eläväksi alueeksi ja passiiviseksi toimijaksi. Esimerkiksi Aamulehden pääkirjoitus otsikolla “Arktista hyötyä” on hyvä esimerkki tästä:

“Pohjoisessa Suomessa kehitellään uusia turistipyydyksiä. Ranualla mennään pintaa syvemmälle sukellusaluksella ja nyt Kemin kaupunki tekee jäänmurtajasta matkailullista vetokohdetta. Kaupungin perustama yhtiö ostaa jäänmurtaja Sammon miljoonan markan hinnalla ja tekee siihen 1,8 miljoonan markan muutostyöt.

Liekö jo aika lopettaa puheet arktisesta hysteriaista, joka tekee ihmiset ahdistuneiksi ja tarmottomiksi!”

(Aamulehti 12.9.1987)

Kysyessään “liekö jo aika lopettaa puheet arktisesta hysteriaista” Aamulehden pääkirjoitus tulee osoittaneeksi, että tuollainen näkemys Lapista on ollut mahdollinen. “Arktisen hysterian” kaltainen puhe yleistyi erityisesti 1980-luvun alussa, niin että lappilaiseen kielenkäyttöön vakiintui puhetta kuvaava termikin, “tiurismi” (Suopajärvi 1999, 18). Termi viittaa professori Martti Tiuriin, joka vuonna 1985 esitti, että Lappi on liian kallis Suomelle ja että pohjoisen kehittäminen on liian kallista ja voimavarojen tuhlausta (Lapin Kansa, juhla-lehti

1.12.1998, 6). Lappilaisessa luontokeskustelussa on havaittavissa pyrkimystä vastata tämänkaltaiseen kritiikkiin. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että Lapin Kansan ja Pohjolan Sanomien kirjoituksissa esitellään erilaisia luonnonkäytön hankkeita, joita perustellaan ensisijaisesti niiden työllistävällä vaikutuksella, mutta joissa sen ohella puhutaan Lapin omaehtoisen kehittämisen mahdollisuuksista ja ennen kaikkea rajoitteista. Työttömyyden hoitoon suunnattujen rahavirtojen pyytämisen sijasta pyydetäänkin mahdollisuutta voimistaa luonnonympäristöjen käyttöä, jotta työllistämisrahavirtojen suunta voitaisiin kääntää tai jopa tyrehdyttää. Tässä puheessa perustelut luonnonympäristöjen käytölle tulevat siis epäoikeudenmukaiseksi ja kohtuuttomaksi koetusta taloudellisesta ja poliittisesta kritiikistä.

Yksi tämän puheen piirre on, että siinä kytketään yhteen luonnon suojelukäyttö ja Lapin talouden ongelmat. Tämä tehdään niin, että ensin otetaan lähtökohdaksi yleinen näkemys Lapin luonnon, talouden ja toimeentulon suhteesta ja siihen nojautuen ihmetellään Lappia kohtaan esitettyä kritiikkiä tyyliin “kun kaikki perustuu luontoon, mutta sitä ei saa käyttää, niin mitä sitten voi tehdä”. Esimerkiksi Lapin Kansan työttömyydenhoitoa käsittelevä pääkirjoitus dokumentoi hyvin tämän puhettavan. Kirjoituksessa kysytään, miksi Lapissa ei voida käyttää luontoa vaikka alueen työttömyysluvut hipovat pilviä. Kirjoituksessa muistutellaan, miten runsaasti Lapissa on työllistämisen mahdollisuuksia, mutta kohtuuttomasti esteitä niiden käyttöönottamiseksi. Muun muassa metsiensuojelu ja Vuotoksen altaan rakentamisiongelmat ovat tekijöitä, joita kirjoittaja pitää Lapin työttömyysongelman ratkaisemisen esteenä. Pääkirjoituksen loppupuolella tehdään päätelmä, jossa esiin nostetaan Lappiin kohdistettu kritiikki.

“Pelkillä sosiaaliavustuksilla Lappia ei hoideta, eikä tarvitse hoitaa. Täällä on taloudellisesti kannattavaa tekemistä kunhan vain siihen annetaan mahdollisuudet”.

(Lapin Kansa 17.8.1995)

Vaatimukset luonnonympäristöjen käytöstä saavat näin tarkasteltuna symbolisen merkityksen, jonka kautta kritisoidaan valtionhallinnon menettelyjä ja samalla tuodaan esille uudenlaista näkemystä Lapista ja sen asemasta. Keskustelussa Lapin vaikea työllisyystilanne käännetäänkin kaikeksi muuksi kuin vain Lapin ongelmaksi. Kirjoituksissa ongelmallisena tilanteena pidetään sitä, että esille nostetut työllistämiseen tähtäävät hankkeet kohtaavat vastustusta esimerkiksi luonnonsuojelun vuoksi ja silti samaan aikaan voidaan esittää kritiikkiä Lapin muodostamasta taloudellisesta rasitteesta muulle maalle. Tähän viittaa esimerkiksi Lapin Yrittäjät ry:n puheenjohtaja Mikko Kemppainen Pohjolan Sanomien haastattelussa.

“Kemppainen kummasteli muutoinkin eri alojen nihkeyttä luonnonvarojen hyödyntämisessä. Hänen mielestään suhtautumistapa on vienyt pohjaa elinkeinoelämän kehittämistyöltä ja ruokkinut käsitystä tukien varassa elävästä maanasta”.

(Pohjolan Sanomat, uutisartikkeli, 18.10.1998)

Tässä puheessa suojelupäätöksiä ei tulkita erillisenä ilmiönä, vaan yhdessä muiden yhteiskunnallis-poliittisten päätösten kanssa. Lappia kohtaan esitetty taloudellinen kritiikki ja tehdyt luonnonsuojelupäätökset nivoutuvat näin paikallisella tasolla yhteen eli ne saavat yhtenäisen mielen. Taloudelliset päätökset eivät jää vain taloudellisiksi päätöksiksi, eivätkä luonnonsuojelulliset päätökset vain luontoa koskeviksi. Ne tulkitaan yhtenäisiksi, saman asian ilmentymiksi. Lapin vaikean työllisyystilanteen aiheuttajaksi tulkitaankin, ei Lapin “arktista hysteriaa”, vaan hallinnon epäjohtamukaisuutta eli sitä, että poliittisten päätösten ja taloudellisten vaatimusten suhde ei ole oikeudenmukainen. Keskusteluissa Lapin luonnonympäristöjen käytöstä on siis nähtävissä symbolista kamppailua itsemääräämisen ja omaehtoisen toiminnan puolesta (ks. myös luku 4).

2.3. Lopuksi

Luvun alussa asetin tutkimustehtäväkseni tarkastella, mistä tekijöistä Lapin luonnon, talouden ja toimeentulon suhteita rakentava puhe koostuu ja minkälaisia eri tulkintoja sille on annettu eri aikoina. Tavoitteenani on ollut analysoida talouskeskustelun niitä elementtejä, joissa Lapin luonnon ja talouden suhteita konstruoidaan, sekä sitä, millaisia luonnon “rooleja”, luonto-objekteja, nämä konstruktiot tuottavat. Toisin sanoen, minkälainen “mahdollisuus” luonto on ollut Lapille eri aikoina?

Kuten on tullut ilmi, näkemys Lapin talouden ja luonnon sidoksesta on keskeinen tätä puhetta määrittävä lähtöoletus. Tätä Lapin talouden luontosidosta konstruoidaan kahdessa puhetavassa: resurssipuheessa ja puheessa “luontaisista mahdollisuuksista”. Resurssipuhe on puhetta, jossa Lapin luonnosta konstruoidaan luonnonvara. Tämä puhe perustuu oletukseen, että Lapin luonnossa on mahdollisuuksia, joiden käyttöönotto ja käyttömahdollisuuksien kehittäminen on ensiarvoisen tärkeää Lapin talouselämän kehittämistä ja sosiaalista hyvinvointia silmällä pitäen. Resurssipuheelle on myös ominaista, että sitä määrittää luonnon taloudellinen arvottaminen, mikä tarkoittaa samalla sitä, että luonnonsuojelulliselle puheelle ei tässä keskustelussa löydy itsenäistä

paikkaa. Resurssipuheen puitteissa on voitava ainakin jollain tavoin vastata Lapin taloutta, työtä ja toimeentuloa koskeviin kysymyksiin, on niiden järjestämisestä sitten mitä mieltä tahansa.

Puhe “luontaisesta pohjasta” on puolestaan puhetta, jossa Lapin talouden luontoperusta “luonnollistetaan”. Tämä puhe perustuu esioletukseen “järkevästä” taloudellisesta toiminnasta ja kehittämisestä. Lapin kohdalla tämä tarkoittaa luonnonvarojen hyödyntämiseen perustuvaa kehittämistä, sillä niiden katsotaan olevan Lapille “ominaisia” toimintoja. Eri aikoina erilaisia hankkeita perustellaan tai kiistetään pohtimalla, onko se Lapille luontaista, “luontaiselta pohjalta” nousevaa. Tätä puhetta voi pitää myös jossain määrin ideologisena, sillä kirjoituksissa “luontaisen pohjan” ideaali johdetaan talouden toimintaperiaatteista. Samalla se rajaa Lapin kehittämismahdollisuuksien ulkopuolelle ne kehittämisenäkymät, jotka eivät perustu luonnonvarojen käyttöön.

Vaikka nämä kaksi puhetapaa ovat pitäneet pintansa koko tutkimusajanjakson ajan, ei talouspuhe kuitenkaan ole kiinteä kokonaisuus, vaan luonto on ollut eri aikoina erilainen “mahdollisuus” Lapille. 1940- ja 1950-luvun keskusteluissa luonnonkäytöllä nähdään olevan tärkeä sosiaalipoliittinen merkitys Lapille. Tänä aikana Lapin luontokeskustelussa puhutaan mm. siitä, miten alueen vaikea sosiaalis-taloudellinen tilanne edellyttää luonnonvarojen tehokkaampaa haltuunottoa ja kuinka alueen kasvava väestö ja siihen nähden yksipuolinen talouselämä asettaa haasteita Lapin sosiaalis-taloudelliselle tilanteelle. Tässä katsannossa luonnonvarojen käyttö näyttää lähes ainoalta ratkaisuvaihtoehdolta.

1960-luvun maalta muuton ja rakennemuutoksen vuosien myötä puhe muuttuu. Nyt Lapin talouden ja toimeentulon ongelmien syiksi oletetaan elinkeinorakenteen yksipuolisuus ja kapea-alaisuus ja ratkaisu katsotaan löytyvän päinvastaisesta eli elinkeinorakenteen monipuolistamisesta ja laventamisesta. 1960- ja 70-luvun kirjoituksille onkin ominaista pohtia, miten tuo monipuolistaminen tapahtuisi. Vaikka elinkeinorakenteen monipuolistamista pidetäänkin selkeästi tavoiteltavana päämääränä, ei sen toteuttamisen kuitenkaan katsota olevan mahdollista miten tahansa. Tämän ajan kirjoituksissa oletetaan, että kehittämistoiminnassa ensisijalla ovat Lapin “peruselinkeinot”. “Peruselinkeinot”-kategorian esitetään muodostuvan maa- ja metsätaloudesta. Muiden elinkeinorakennetta laventavien toimenpiteiden katsotaan kuuluvan lähinnä sivu- tai lisäansiomahdollisuuksien parantamiseen.

1980-luvun aikana puhe muuttuu edelleen. Yhä puhutaan esimerkiksi elinkeinorakenteen monipuolistamisesta, mutta nyt sitä tarkastellaan itsenäisenä ongelmana. Tänä aikana tulee mahdolliseksi tarkastella Lapin luontoa eri elinkeinojen samanaikaisena resurssina. Nyt voidaan puhua esimerkiksi siitä, miten tietty metsäkohde voi olla samanaikaisesti sekä metsätalouden puutuotanto-

käytön että matkailu- ja porotalouskäytön resurssi. Eri elinkeinojen sidos kyseiseen luontoresurssiin on kuitenkin erilainen, mikä aiheuttaa ristiriitoja. Voikin sanoa, että nykyisissä Lapin luonnonkäytön kiistoissa on kyse paljolti eri elinkeinojen välisistä suhteista ja edelleen erilaisten Lapin kehittämissä näkökulmien välisistä suhteista (myös Suopajarvi 2001, luku 6). Epäilemättä tähän on syynä matkailun taloudellisen merkityksen kasvu ja matkailupainotteisten Lapin kehittämissä näkökulmien korostunut asema 1980-luvun aikana.

Matkailun korostunut merkitys näkyy Lapin luontokeskustelussa siinä, että matkailupuhe rupeaa ohjaamaan Lapin luonnonkäytön politiikkaa uudella tavalla 1980-luvulta lähtien. Luonnon suojelukäytön nähdään palvelevan yhä selvemmin matkailullisia tarpeita ja toisin päin, matkailun tarpeista löytyy yhä selvemmin luonnon suojelukäytön perusteet. Toisaalta matkailun merkityksen korostuminen Lapin luonnonkäytön kentällä näkyy siinä, että keskusteluissa puhutaan paljon luonnon tuotteistamisesta. Erilaisista luonnon elementeistä pyritään tekemään matkailun tuotteita, matkailun luonnonvaroja. Tuotteistettu luonto on matkailupuheessa yhdenlainen normi, johon muita luonnonkäytön muotoja suhteutetaan.

Kaiken kaikkiaan sotienjälkeisen ajan Lapin luontokeskustelulle on ominaista, että Lapin talouden ja luonnon välinen suhde nähdään suorana ja kiinteänä. Tässä näyttäisi piilevän myös yksi syy Lapin luonnonkäytön ristiriitoihin. Ensinnäkin jos on niin, että Lapin taloudellisen toiminnan perustaksi tulkintaan luonnonkäyttö, ei ole kovin yllättävää, että Lapissa luonnonkäytön lisäämiseen myös vedotaan esimerkiksi silloin, kun on tarve vastata alueen taloutta ja toimeentuloa koskevaan kritiikkiin. Jos luonto on yhtä Lapin talouden kanssa, voidaan aina kysyä, miten luonnonkäytön rajoitukset ja taloudelliset odotukset tukevat toisiaan? Vai aiheuttavatko ne yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja epäoikeudenmukaisuutta? Toiseksi se, että Lapin luonnon ja talouden suhde tulkitaan suoraksi ja kiinteäksi, merkitsee samalla sitä, että Lapin luontokeskustelun referentti ei ole yksinkertainen luonto tai talous - asetelma, vaan näiden yhteenkietoutuma. Näin ollen Lapissa puhetta luonnosta ei välttämättä tulkita luontopuheena, eikä puhetta taloudesta talouspuheena, vaan Lapin luontoperustaisen talouden kehittämistä koskevan keskustelun eri puolina. Siten argumentit esimerkiksi luonnon suojelukäytön nimissä tulkitaan osana Lapin taloutta ja toimeentuloa koskevaa puhetta eikä vain luontoon liittyvänä argumenttina. Tämä merkitsee sitä, että voidakseen osallistua Lapin luontokeskusteluun on kyettävä ainakin jollakin tavalla vastaamaan Lapin talouteen ja toimeentuloon liittyviin asioihin, muuten keskustelijat eivät kohtaa. Tämä tulee hyvin esille nykyisessä Lapin luontokeskustelussa.

Kuten analyysissä näkyy, 1980- ja 90-lukujen keskusteluissa on selvästi nähtävissä, miten erilaisten luonnonkäytön tapojen puolustaminen on samalla

tietyntyyppisen Lapin kehittämissuunnan nimissä puhumista. Jos esimerkiksi luonnon suojelukäyttöä katsotaan matkailun kannalta tärkeäksi, tarkoittaa se samalla esimerkiksi puuntuotantoon tähtäävän metsätaloustalouden kehittämisen asteittaista vähentämistä tai ainakin merkittävää sovittelua eri luonnonkäyttötapojen välillä. Tältä pohjalta voidaan sanoa, että Lapin luonnonkäytön kiistoissa ei välttämättä ole kysymys luonnon suojelukäytön ja talouskäytön välisestä ristiriidasta, vaan erilaisten Lapin kehittämissuunnitelmien yhtenäistämisestä.

3. LAPPI, LUONTO JA MAISEMA

Puheet Lapin pitkistä etäisyyksistä, ilmaston ankaruudesta sekä maisemallisesta äärevyydestä ovat asioita, joita niin arkipäiväisissä kuin virallisissakin keskusteluissa muistetaan tavan takaa mainita. Lappi-kuvasto onkin suhteellisen vakiintunut ja pitänyt historiallisesti pintansa. Sen vakiintuneisuudesta kertoo mm. se, että suomalaisten kansanrunojen Lappi-kuvasto on hyvin pitkälle samankaltainen kuin mitä nykyisessä matkailupuheessa käytetään. Niissä Lappi on “laaja, lavea, aukea alue” (Itkonen 1955, 183–184), jossa “tärkeintä (...) on ehkä sittenkin luonto – sen arktisuus, puhtaus, kauneus, alkuperäisyys, ainutlaatuisuus” (Lapin Kansa, 70-vuotisjuhlalehti 1.2.1998, 76–77).

Ensi silmäyksellä nämä kuvaukset näyttävät liittyvän Lapin maantieteelliseen sijaintiin ja alueella vallitseviin, jokaisen havaittavissa oleviin luonnon olosuhteisiin. Kuvauksia Lapista ja sen luonnonoloista voidaan kuitenkin käyttää monella eri tavalla, monissa eri tilanteissa. Esimerkiksi heti sotienjälkeisenä aikana sama Lapin karuus ja kylmyys, joka nykyisin on matkailulle niin tärkeä markkinointivaltti, oli maatalousvaltaisen alueen kirous. Myös puheet pitkistä matkoista ja maisemallisesta äärevyydestä voivat olla yhtä hyvin niin aluepoliittisia lausumia kuin argumentteja Lapin luonnon eri käyttötapojen puolesta.

Lapin olosuhteille annetut erilaiset tulkinnat paljastavat, miten kulttuuriset konventiot, tavat nähdä ja tarkoitukset näyttää luonto ja Lappi tietyllä tavalla ovat aina mukana luontokuvauksissa (Karjalainen 1999, 21). Esittämisen tavat eivät ole vain tapoja hahmottaa Lappia ja sen luontoa, vaan myös peruste tavoille toimia Lapissa ja suhteessa Lappiin. Ne ovat suuressa määrin argumentti jonkin puolesta tai jotakin vastaan, eivätkä niinkään maantieteellinen tosiseikka. Luonnonolot tai maantieteelliset alueet eivät tuota itsessään sosiaalista ja kulttuurista luokittelua, vaan ne on pantava merkitsemään, ja tämä merkityksellistämisen tapahtuu kulttuurissa. Kuvaukset luonnonoloista, luonnosta ja alueista ovat diskursiivisia kuvauksia, jotka säätelevät paitsi maiseman lukutapoja, myös spatiaalisia käytäntöjä.

Samalla kun Lapista ja Lapin luonnosta keskustellaan, rakennetaan Lapin alueellista identiteettiä. Alueellisessa identiteetissä on kyse tiettyyn yhteiskunnan alueeseen liitettävistä mielikuvista tai tietoisuudesta. Sen tuottamiseen vaikuttavat keskeisesti kulttuurin tuottamat tilalliset representaatiot. Näitä representaatioita uusinnetaan, vahvistetaan ja muutetaan erityyppisten institutionaalisten, kulttuuristen ja sosiaalisten käytäntöjen kautta (Riikonen 1997,

179). Alueelliset identiteetit ovat Anssi Paasin (1996, 222) mukaan kollektiivisia kertomuksia siitä, keitä ja millaisia “me” ja “he” sekä “meidän alueemme” ja “heidän alueensa” ovat. On kuitenkin muistettava, ettei alueellinen identiteetti, niin kuin identiteetit ylipäättänsäkään, rakennu vain “meidän” kertomuksista itsestämme ja muista, vaan sekä meidän että muiden kertomuksien kohtaamisista. Sekä ei-lappilaisten että lappilaisten kuvaukset Lapista, kuten myös molempien tulkinnat Lapista, ovat osa sitä prosessia, jossa Lapin alueellista identiteettiä ja lappilaisten identiteettiä rakennetaan. Kiinnostavaa onkin tarkastella, miten ja millaista Lapin alueellista identiteettiä keskusteluissa Lapista ja sen luonnosta rakennetaan.

Lähden oletuksesta, että Lappia ja sen luonnonoloja koskeva puhe on historiallinen ja kulttuurinen, ei puhtaasti maantieteellisiin olosuhteisiin liittyvä rakennelma. Tarkastelen seuraavassa ensinnäkin sitä, miten sotienjälkeisenä aikana Lappia kuvataan ja toiseksi, millaista roolia tulkinnat Lapista, luonnosta ja luonnonolosuhteista näissä kuvauksissa näyttelevät. Keskityn tässä luvussa tarkastelemaan erityisesti niitä kuvauksia, jotka koskeva Lapin luonnonoloja, pinta-alallista äärevyyttä ja maisemaa. Vaikka nämä kuvastot ovat pitäneet pintansa koko tarkasteltavana olevan ajanjakson, eivät ne silti ole mitenkään vakioita, vaan ne ovat palvelleet eri aikoina erilaisia tarpeita. Kiinnostavaa onkin, millaisia käytäntöjä ja seurauksia vakiintuneet kuvastot tuottavat eri kulttuurisissa tilanteissa. Tässä luvussa tarkastelen, mikä Lappi-kuvauksissa on kunakin aikana erityistä ja toisaalta ajasta riippumatta yhteistä. Lisäksi pohdin, mitä Lappi ja Lapin luonto -representaatiot merkitsevät Lapin alueellisen identiteetin rakentumisen kannalta ja millaisia muutoksia siinä on nähtävissä.

3.1. Autio ja valloitettava maa

1940- ja 50-lukujen kirjoituksissa Lappia ja sen luonnonoloja painottava puhe palvelee tiettyjä tarkoituksia. Ensinnäkin sen avulla voidaan ottaa Lapin alue ja maaperä diskursiivisesti haltuun, tehdä siitä osa suomalaista kansallista kokonaisuutta. Kuvausten konteksti on kansallinen ja rajat kansallisvaltiolliset. Toiseksi, samalla kun puheessa painottuu Lapin ja sen luonnon taloudellinen ja kulttuurinen haltuunotto, rakentuu siinä myös kuva Lapin luonnonvarojen käyttämättömistä mahdollisuuksista ja luonnonvarojen rajattomuudesta. Lapin olosuhdepuhe ikään kuin perustelee luonnonvarojen voimaperäisen käytön johdonmukaisuuden. Tämä puhe rakentuu neljänlaisista elementeistä: puhutaan Lapin autiudesta, mahdollisuuksista, ilmasto-oloista ja kulttuurin leviämisestä.

Kylmä, karu ja autio maa

1940- ja 50-lukujen julkisessa keskustelussa Lappia kuvataan autioksi ja karuksi mutta luonnonvaroiltaan rikkaaksi alueeksi, missä luonto odottaa vielä käyttäjänsä. Suomen Kuvalehden artikkeli Kemijoen rakentamisesta on hyvä esimerkki tästä puheesta.

“Palatessaan heillä on tietoja Kemijoen vesistöjen hydrografisista ominaisuuksista, vesimääristä, putouskorkeuksista ja kaikesta tuollaisesta, joka tavalliselle ihmiselle ei ole muuta kuin joukko sanattomia numeroita. Mutta insinööreille nuo numerot puhuvat kahdennenkymmenen vuosisadan tekniikan selvällä kielellä: tuohon on edullista rakentaa voimalaitos. Ja rakennetaankin. Varmasti. Rakennetaan, koska se on edullista. Aikanaan se on siinä yhtä varmasti kuin tänään oli tutkimusryhmä, joka antaa noita ihmeellisiä numeroita insinööreille, insinööreille, jotka ovat meidän aikamme poppamiehiä, tietäjiä, jotka numeroista laskevat Lapin tulevaisuuden tänään, niin kuin Lapin noidat tekivät vielä eilen omista merkeistään.

Mutta nyt nuo numerot on noudettava erämaasta. Ja erämaa on kitsas antamaan mitään. Sillä on pakkasia, tuiskuja, tuulia ja myrskyjä vartioimassa salaisuuksiaan talvisin. Keväällä on tulvat, kesällä sääsket ja kuumuus, syyskesällä polttiaisit, hyönteiset, jotka tunkeutuvat silmiin, nenään, suuhun ja kaikkialle tekemään polttavia puraisujaan. Erämaan esteet on voitettava. Nuorten miesten silmistä ei ole sammunut usko ihmisen voittoon. Se loistaa palavana heidän kadotessaan näköpiiristä erämaahan noutamaan aikamme tulevaisuuden numeroita. Ja he tuovat ne varmasti”.

(Suomen Kuvalehti, N:o 17, 24.4.1953)

Insinöörit – Lapin noidat, tulevaisuus – eilinen, ihminen – luonnonvoimat, tekniikka – erämaa: näillä vastakohtapareilla kirjoitus konstruoi kuvan Lapin erityisyydestä, autiudesta, mutta myös muutoksesta, jonka uuden aikakauden esitetään tuovan tullessaan. Kulttuurin (tekniikan) ja erämaan välinen eron-teko erottaa myös aikakaudet toisistaan. Mennyt Lappi on kitsas mutta laaja alue, jossa ollaan ja johon tullaan vaivoin. Nykyaika tekniikkoineen kuitenkin levittäytyy sinnekin hakien “erämaasta” tulevaisuuden tiedot, ja tehtävän onnistumisesta tai oikeutuksesta ei ole epäilystäkään: Lapin luonto on haltuun-otettavissa.

Erilaiset vertaukset, tekniset kuvaukset ja Lapin maiseman autiuden korostaminen ovat puhetta, jossa Lappi alueena ensin ulkoistetaan ja tehdään objekti ja sitten otetaan diskursiivisesti haltuun osoittamalla välineet, tekniikka, joka tämän mahdollistaa. Teknisen puheen käyttö paljastaa samalla, miten Lapin luonnon haltuunottaminen nähdään puhtaasti teknisenä kysymyksenä. Tekniikan

avulla Lapin niukka ympäristö saadaan tuottamaan. Tätä pidetään myös tavoiteltavana asiana. Kehittäminen ja nykyaikaistaminen ovat siten itsessään jo perusteita, miksi Lapin luonto olisi otettavissa ja on otettava haltuun.

Puheisiin kehityksestä ja tekniikasta sisältyy myös se, että kyse ei ole vain siitä, miten Lapin autio maa saataisiin tuottamaan. Kehitys on jotakin, mikä on vääjäämätöntä: se on positiivinen voima, mikä tulee ja jyrää kaiken allensa. Kehitystä ei voida pysäyttää, mutta sen seurauksia voi ja tulisi lieventää.

“Jo Isohaaran rakentamisen yhteydessä on voitu todeta, että nykyaikainen tekniikka jättiaskeleita ottaessaan polkee monien ihmisten varpaille. Valitettavasti se kuuluu kehityksen yleisiin lakeihin. Tilannetta on vaikeuttanut, suorastaan kärjistänyt se, että vanhentunut lainsäädäntömme ei anna selvää ohjetta siitä, miten nykyaikaisia, suuria ja kansakunnallemme joka tapauksessa välttämättömiä vesivoimalaitoksia rakennettaessa on meneteltävä eturistiriitojen sovittelumiseksi. Laki ei selvästi anna rakentajille oikeutta vesirakennussuunnitelmia toteuttaa, mikäli ne loukkaavat maanomistajan etua ja toisaalta ei määritellä selvästi sitä, miten ne uhraukset, joita maanomistaja yleisen edun hyväksi joutuu tekemään, on heille korvattava. Tällainen olotila on luonnon, se aiheuttaa väkisininkin vaikeasti selvitettäviä riitoja, hidastuttaa suunnitelmien toteuttamista ja – kun kehitys jokataapauksessa omalla painolla kulkee eteenpäin – synnyttää jopa katkeruutta puolien ja toisin.”

(Pohjolan Sanomat 13.1.1949)

Edellä olevassa tekstiesimerkissä kehitys on eteenpäin menoa. Se on prosessi, missä ei ole kysymys kenenkään mielipiteistä, tavoitteista tai pyrkimyksistä, vaan todellisuudesta ja tosiasioista. Toinen asia on sitten yhteiskunnalliset pelisäännöt. Vaikka kirjoituksessa yhdellä tavalla alistutaan kehityksen vääjäämättömyyteen, pidetään kehitysten seurausten jakamista yhteiskunnallisen päätöksenteon kysymyksinä. Kehitystä ei voi pysäyttää, mutta yhteiskunta voi eri tavoin sopeutua siihen.

Lupaus mahtavasta tulevaisuudesta

Jos kehittämistä käytetään oikeuttamaan Lapin luonnon haltuunottamista, Lapin luonnonvarat ovat myös eräänlainen pelivara, jota käytetään perusteltaessa, miksi Lappia olisi kehitettävä. Esimerkiksi maantieteilijä Ilmari Hustich kuvaillee sotien välisenä aikana Lappia seuraavasti:

“Lappia pidetään liian usein romanttisena maana, josta tuskin on taloudellisessa suhteessa iloa Suomelle. Siellähän on tuskin muuta kuin poroja ja kotia ja koloita lakeuksia sekä vähän kalaa ja jokunen yksittäinen karhu. Tällainen on

liian kauan ollut yleinen käsitys. Uudessa “Maammekirjassa” on Lappi kuvattava maaksi, jolla on mahdollisuuksia, ei tosin taivasta tavoittelevan suuria, mutta silti arvokkaita.”

(Hustich 1946, 218 – 219.)

Hustich tuo esille, miten Lappi on muutakin kuin maantieteellinen alue. Se on imaginaarinen vyöhyke, joka voi etelästä katsottuna näyttää tyhjältä ja kuolleelta. Kirjoituksessa tämä Lapin erityisyys otetaan itsestään selväksi lähtökohdaksi ja tältä pohjalta lähdetään konstruoimaan uudenlaista Lappi-representatiota. Yllä oleva katkelma tuo hyvin esille, kuinka tämän ajan teksteissä pyritään tietoisesti muuttamaan näkemystä Lapin maisemasta toisenlaiseksi: kylmä, karu ja autio Lappi pyritään kuvaamaan alueeksi, jolla on “romanttikan” lisäksi tarjota “arvokkaita mahdollisuuksia”.¹⁹ Lappi-kuvausten muuttamiseen esitetään kaiken lisäksi olevan tarve. Tämä viittaa siihen, että Lapin asema kansallisessa kulttuurissa ei ole aivan selvä: Lappi on kansallisesti outo.

Teksteissä Lapin outoutta pyritään poistamaan muotoilemalla Lapista ratkaisu kansallisiin tarpeisiin. Tässä tehtävässä Lapin asema tulkitaan lähinnä vastaanottavaksi. Kuten edellisestä tekstiesimerkistäkin tulee ilmi se, Etelä-Suomi on se, jonka käsityksiä olisi muutettava. Mutta kuitenkin Lappi alueellisenä toimijana ei ole se, joka näitä käsityksiä voisi muuttaa. Tässä katsannossa Lappi ei ole aktiivinen toimija, vaan passiivinen objekti. Tätä kuvaa ylläpitävät omalta osaltaan myös Pohjolan Sanomien ja Lapin Kansan kirjoitukset, kuten esimerkiksi seuraavassa:

“Jos kerran etelässä halutaan edelleen ajatella Lappia siirtomaana, ajateltakoon sitä sitten Suomen Kanadana – tulevaisuuden maakuntana – jota on käytävä voimakkaasti kehittämään”.

(Lapin Kansa 31.2.1952)²⁰

Kirjoitusesimerkissä rakennetaan eräänlaista uhrin identiteettiä Lapille, mutta se tehdään tiettyssä mielessä. Tekstissä ensin vahvistetaan Lapille tarjottu subjektipositio, jonka jälkeen kysytään, miten tämä otetaan huomioon. Puheessa

19 Historioitsija Jouko Vahtolan (1991) mukaan Ruotsin vallan aikana Ruotsin hallitsijoiden käsityksiä pohjoisista alueista “hallitsi myytti ehtymättömistä luonnonvaroista, malmeista, lohesta, turkiksista, riistasta, niityistä, viljelykelpoisesta maasta ja niiden valtaamisesta” (mt., 353). Vahtola katsoo, että sotien jälkeen palattiin tavallaan Ruotsin kuninkaiden myyttiin. “Metsiä, vesivoimaa, malmeja, viljelysmaata ja ihmisiä nähtiin Pohjois-Suomessa olevan määrättömästi” (mt., 354; vrt. Kekkonen 1952).

20 Mielenkiintoista on, että siinä missä Suomen Lappia nimitettiin Suomen Kanadaksi, nimitettiin ennen toista maailman sotaa Ruotsissa Pohjois-Ruotsia, Norrlandia, “Ruotsin Amerikaksi” (Sörlin 1988, 49–93).

siis osoitetaan pelivara, tässä tapauksessa Lapin luonnonvarat, ja merkitään se kulttuurisesti. Tätä kautta Lapin luonnonvarojen käyttö saa kulttuurisen mielen, jolloin niiden käyttöönottoneminen tai käyttämättä jättäminen voidaan myös tulkita kulttuurisesti. Toisin sanoen vallitsevan kuvauksen hyväksyminen oikeuttaa vaatimuksen näkemyksen mukaisesta toiminnasta.

Kirjoituksissa Lapin luonnonvaroissa katsotaan piilevän lupaus Lapin mahtavasta tulevaisuudesta. Tästä näkökulmasta katsoen passiivisen roolin haltuunotto on strategista toimintaa, jonka seuraus on kuitenkin jossakin määrin vastakkainen.

“Vähitellen on yhä laajempien piirien tietoisuudessa selkiytynyt vakaumus, että Lapin ei jatkuvasti ole tarpeellista olla vain ottavana puolena, vaan että se tulevaisuudessa voi muulle maalle antaa paljon sellaista, mikä sieltä puuttuu tai alkaa olla vähenemässä. Aivan ratkaiseva merkitys tässä käsitteiden selkemyksessä on ollut sillä seikalla, että Etelä-Suomen teollisuus on ruvennut yhä enemmän tarvitsemaan sähköenergiaa ja kun sen omat rakentamattomat vesivoimavarat ovat uhkaavasti ehtyneet, katset on ollut pakko kiinnittää Lapin ja yleensä Pohjois-Suomen mahtaviin virtoihin.

(...) Lapissa voidaan sen toista luontaista talousmuotoa, maa- ja karjataloutta kohottaa aivan arvaamattomassa määrässä, voimaperäiselle asutus-toiminnalle Lapissa, jos missään on vielä mitä laajimmat mahdollisuudet”.

(Lapin Kansa 17.6.1955)

Tekstiesimerkki tuo esille ensiksi sen, että niin Lapin asema Suomessa kuin Lapin kehittäminenkin ei ole aivan itsestään selvä asia, ja toiseksi, miten myös Lapissa aluetta hahmotetaan muiden antamien kuvausten kautta. Kirjoituksessa oletetaan, että muun Suomen kiinnostus Lappia kohtaan perustuu Lapin luonnonvaroihin ja että tämä on jossakin määrin väistämätöntä. Toisaalta myös Lapin kehittämistä pidetään muiden kuin lappilaisten itsensä tehtävänä. Tämä onkin 1940- ja 50-lukujen kirjoituksille ominainen itsestäänselvä pidetty perusoletus. Siihen myös viitataan ja vedotaan monin eri tavoin. Edellä olevan tekstiesimerkin lopun viittaus Lapin “laajimmista mahdollisuuksista” vahvistaa ja uudistaa tätä näkemystä ja samalla tuottaa ja uudistaa sitä kuvastoa, jonka mukaan Lapissa luonnonvarat odottavat käyttäjänsä. Näin kirjoitus hyväksyy Lapin raaka-ainetuottajan position ja samalla tuottaa kuvauksen Lapista passiivisena alueena. Tämä johtuu siitä, että puhetta käydään kansallismielisessä kontekstissa. Eiväthän vetoamukset Lapin kehittämiseksi olisi edes mielekkäitä, ellei jonkinlaisesta oletusta yhteisöllisyydestä olisi olemassa. Lappilaisten “alemmuutta” korostavat lausumat ovat siten paitsi taktista puhetta oman aseman pönkittämiseksi, myös itse aiheutettua negatiivisen Lappi-kuvan tuottamista, ylläpitämistä ja uudistamista.

Ilmastollinen tekijä

Puhe Lapin ilmasto-olosuhteista on yksi temaattinen kokonaisuus 1940- ja 1950-luvun teksteissä. Näille kirjoituksille on leimallista, että ensin niissä huomioidaan Lapin ilmastollinen “rajoite” ja sitten pyritään puhumaan se pois esimerkiksi vähättelemällä sitä tai tulkitsemalla se aivan joksikin muuksi. Tämä tehdään monin eri tavoin. Yksi tapa on se, missä Lapin karuutta ja sen vaikutusta kasvillisuuteen vähätellään suhteuttamalla esimerkiksi metsien merkitys Lapin talouteen.

“Kun otetaan huomioon Lapin kasvullisten metsämaiden yleisesti karu luonne, ei niiden merkitys nyky-Suomen koko metsäpinta-alaan verrattuna ole niin suuri kuin viimeksi mainitusta luvusta voisi päätellä. Mutta Lapin taloudessa metsillä kuitenkin on aivan ratkaiseva merkitys. Tätä on omiaan osoittamaan sekin, että siellä on metsämaata – olkoonpa karuakin – 38.7 ha asukasta kohden, samalla kun tämä luku Suomen eteläpuoliskossa on vain 3.2 ha.”

(Helsingin Sanomat 28.3.1955)

Lukuihin ja suhteisiin vetoavalla puheella Lapin luonnonolojen karuus saa aivan toisenlaisen, positiivisen, merkityksen kuin mitä tekstin alun perusteella voisi tulkita. Lapille metsävarat näyttäytyvät tässä valossa varsin merkittävänä, vaikka valtakunnallisesti ottaen näin ei olisikaan.

Toinen puhetapa on sellainen, missä korostetaan, ettei Lapin vallitsevia taloudellisia ja sosiaalisia olosuhteita ole aiheuttamassa niinkään luonnonolot, vaan kyse on yhteiskunnallisen toiminnan seurauksista.

“Huomio onkin kiinnitetty juuri läänin huomattavaan vajaukseen elintarvikkeiden tuotannossa, mikä ei johdu yksin ilmastollisista syistä, eikä viljelykelpoisen maan puutteesta, vaan siitä, että asutus on nuorta ja väkiluvun kasvu niin suuri, ettei riittävää viljelysalaa ole ehditty raivata”.

(Pohjolan Sanomat, uutisartikkeli, 7.6.1946)

Tekstissä tuotetaan puutteen ja pakon maisema. Alueellinen kehitys esitetään eräänlaisena luonnonvoimana, joka asettaa ilmastollista syytä enemmän paineita luonnonkäyttöön perustuvalla Lapin taloudelle. Ilmastollinen rajoite ei ole tässä katsannossa kovinkaan merkittävä – ei myöskään kolmannessa tavassa, jossa luonnonolosuhteiden vaikutus tulkitaan pelkäksi olettamukseksi:

“Se, että Pohjois-Suomen elintarvike- ja rehupulaan on vuosikymmenien aikana totuttu, johtuu ehkä siitä, että epäkohtaa on pidetty ikään kuin luonnon lakien

mukaisena eikä sitä ole edes yritetty ratkaisevasti korjata. Niinpä Pohjois-Suomen elintarvikkeiden ja rehun tarve on täytynyt tyydyttää Etelä-Suomen tuotannolla, vaikka se on Etelä-Suomeakin varten aivan riittämätön. Näin on menetelty vuodesta toiseen siitä huolimatta, että Pohjois-Suomessa on suuri viljelys- ja raivauskelpoisia soita yhteensä suunnilleen saman verran kuin koko maassa on peltoa ja nämä suot ovat erittäin sopivia nimenomaan heinän ja rehuviljan ja siis välillisesti myös maidon ja lihan tuotantoon”.

(Helsingin Sanomat 15.11.1946)

Kyseisessä tekstiesimerkissä Pohjois-Suomen elintarvike- ja rehuvarauksen ongelmaksi nostetaan yhteiskunnalliset olosuhteet, ei niinkään Lapin luonnonolosuhteet. Näin luonnonolot politisoidaan. Vallitseva ongelmallinen tilanne ei ole seurausta luonnonolosuhteista, vaan yhteiskunnallisesta saamattomuudesta. Lapin olosuhteet eivät siis ole toimintaa rajoittavia tekijöitä, vaan kyse on yhteiskunnan tahdosta.

Lapin ilmasto-oloja vähättelevällä puheella on tiettyjä seurauksia. Kun Lapin ilmastollinen “rajoite” on puhuttu pois, konstruoivat kirjoitukset sellaisen kuvan Lapista, missä esimerkiksi suot näyttäytyvät rajattomina mahdollisuuksina. Soiden raivaaminen on tässä valossa kansallista aluetta laajentava toimi. Näin käyttämättömän luonnon ääri siirtyy kauemmas ja luo illuusion loppumattomista kansallisista luonnonvaroista. Tämä tulee esille myös niissä puheissa, joissa Lapin haltuunotto tulkitaan kulttuurin levittäytymisen prosessina.

“Nollapisteen” tuolla puolen eli kulttuurin leviäminen

“Toinen metsien käyttöä elvyttävä toimenpide olisi teiden teko. Teitä olisi saatava kaikkialle suuriin koskemattomiin metsiin. Teillä on monta muutakin merkitystä. Ne ikään kuin herättävät eloon kuolleita seutuja.”

(Lapin Kansa 25.5.1949)

Yllä oleva tekstiesimerkki kiteyttää 1940- ja 1950-luvuille ominaisen tavan, jossa Lapin luontoa tarkastellaan taloudellisesta näkökulmasta. Taloudellisessa ja muussakin mielessä tarkasteltuna Lapissa on alueita, jotka ovat käytännöllisesti katsoen kuolleita. Hakkuiden “nollapiste”²¹ eli kannattavien hakkuiden raja on samalla symbolinen raja kulttuurin ja erämaan välillä. “Kuolleiden seutujen herättäminen” on puhetta, jossa konstruoidaan kuva Lapista taloudellisesti syrjäisenä ja ulkopuolisena vyöhykkeenä, kulttuurin rajana. Kuolleet seudut eivät ole vain taloudellisesti kuolleita, vaan myös kulttuurin ulkopuolella.

21 Hakkuiden nollapisteellä tai nollarajalla tarkoitetaan sitä hypoteettista ylintä ja pohjoisinta rajaa, minkä (maantieteellisesti katsottuna) yläpuolella teollinen metsien hakkuu ei ole taloudellisesti kannattavaa (Lehtinen 1991, 111).

“Kun tutkimuksessa on selvitetty myös suoturpeen syvyys ja laatu, mikä luo pohjaa polttoturveteollisuudelle ja antaa mahdollisuuksia suoviljelyn laajentamiseen, on soiden kuivattaminen meillä aivan ensiarvoinen tehtävä. Metsänparannusvarojen myöntämisessä nimenomaan metsänojituksia silmälläpitäen ei valtiovallan tulisi olla kitsas. Onhan siinä koko kansantaloutemme etu kysymyksessä. Kun avosuon ojittamisesta harvoin ojittaja itse pääsee satoa nauttimaan ja tuloksia hyödyntämään, ei yksityisestä etuilemisestä voida juuri puhua. Mutta erityisen tärkeää on se, että soita ojittamalla valloitetaan tähän saakka tuottamatonta maata tuotannon palvelukseen ja korvataan vähitellen aluemenetykset Karjalassa”.

(Aamulehti 5.3.1958)

Vaikka kirjoituksessa puhutaan soiden raivauksesta taloudellisena kysymyksenä, tuo tekstiesimerkin lopun viittaus Karjalaan esille, miten Lapin soiden raivaamisessa ei ole kyse vain maaperän, vaan myös alueen kulttuurisesta haltuunotosta. Samalla teksti vahvistaa tulkinnan siitä, että Lapin luonnonvarojen käyttö ennen sotia ei ollut mitenkään itsestään selvä asia. Sotien seuraukset käänsivät katseet kohti pohjoista ja Lapista löytyi uusi kansallinen periferia, uusi Karjala, jonka löytäminen laajentaa aluemenetysten kutistamaa Suomea (Häyrynen 2000, 43; Rytteri 2002, 71).

Kulttuurin levittäytyminen on muutenkin 1940- ja 1950-luvun teksteille ominainen tapa tarkastella Lapin luonnon käyttöönottamista. Esimerkiksi eräässä Suomen Luonnon pääkirjoituksessa sotienjälkeisen asutuspolitiikan seuraukset nähdään joitakin negatiivisia tekijöitä lukuun ottamatta positiivisena asiana. Tämä siksi, että asutuspolitiikalla nähdään olevan luontoa “kulttuuristava” vaikutus.

“Käynnissä oleva, sodan ja alueluovutustemme aiheuttama valtava asutus-toiminta tulee monilla seuduilla muuttamaan koko maiseman kasvot.

(...) Suomalainen kulttuurimaisema laajentaa voimakkaasti aluettaan. Erämaa väistyy.

Vieläkin suuressa maassamme onkin asutuksella leviämisen sijaa. Viljelykelpoisia koviakin maita on vielä käyttämättä, soista puhumattakaan, sekä maan eteläpuoliskossa että varsinkin Pohjois-Suomessa.

Luonnonsuojelunkaan kannalta ei asutuksen leviämistä sinänsä ole suinkaan valitettava. Suurimmassa osassa maatamme on luonto niin samanlaista, että sitä jää aina riittävästi asutukseen käyttämättäkin.

(...) Myöskin maisemien kauneuden kannalta on asutuksen ja viljelyksen leviämistä pidettävä ylipäättänsä myönteisenä tekijänä. Synkkien, yksitoikkoisten havumetsiemme ja soittemme vastapainoksi tarvitaan peltojen ja niittyjen ja lehtimetsien valoisaa hymyä.”

(Suomen Luonto 1947)

“Suomalaisen kulttuurimaiseman” laajentumisen esitetään tuovan mukanaan monia positiivisia asioita: se monipuolistaisi suomalaista luontokuvastoa, levittäisi maalaismaisemaa, poistaisi luonnon outoutta eli laajentaisi kulttuurin piiriä kauemmas “erämaihin”. Erämaan väistymisen rinnastaminen viljelyyn tuo esille, miten talonpoikaiskulttuurille ominaista maalaismaiseman ihannoitua käytetään perusteltaessa Pohjois-Suomen soiden haltuunottamista. Tätä kautta teksti rakentaa sekä suoraan että epäsuorasti kuvauksen luonnon ja kulttuurin rajasta sekä siitä, että maalaismaiseman ulkopuolinen ääri avautuu vielä äärettömänä. Toisin sanoen luonto on tässä katsannossa vielä rajaton, sillä maanviljelyskulttuurin ulkopuoliset alueet, mukaan luettuna Lappi, ovat tämän mukaisesti vielä luonnonalueita.

3.2. “Valtakunnan lehtolapsi” eli aluepoliittinen Lapin luonto

1960-luvulta lähtien julkisessa keskustelussa kuvattu Lappi on monella tapaa erityinen. Puhutaan esimerkiksi Lapin kehitysalueesta, alituotantoalueesta, nollavyöhykealueesta, pussinperästä ja Suomen siirtomaasta. Kaikki nämä nimitykset paljastavat, mitä kontekstia vasten esitetyt kuvaukset on tulkittava: Lappia ja Lapin luonnonoloja tarkastellaan nyt aluepolitiikan kontekstissa. Toisin sanoen Lapin luonnonolosuhteet ovat tässä katsannossa tekijä, jonka vaikutukset odotetaan huomioitavan aluepoliittisissa käytännöissä. Olosuhteet voidaan tulkita eriarvostavana ja epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavana. Kirjoituksissa Lapin luonnonolosuhteet kuvataan erityisenä ja odotetaan, että tämä erityisyys jollakin tavoin huomioitaisiin. Kirjoittelussa tapahtuva muutos aiempaan näkyy myös siinä, että kun aikaisempina vuosikymmeninä kirjoituksissa painottui kamppailu luonnonolosuhteita vastaan, nyt kamppailua käydään yhteiskunnallisia olosuhteita vastaan. Toisin sanoen luonnon kanssa kamppaileminen on muuttunut aiempaa selvemmin kamppailuksi ”yhteiskunnallisen luonnon” kanssa.

Rajoittava ilmasto

1960- ja 1970-lukujen keskusteluissa Lapin maa- ja metsätaloudesta aiemmille vuosikymmenille ominainen optimismi loistaa poissaolollaan. Maa- ja metsätalouden ongelmista puhuttaessa esille nostetaan nyt Lapin ilmastollisen ja kasvustollisen sijainnin aiheuttamat ongelmat.

“Toisaalta taas kasvu on huomattavasti hitaampaa kuin etelämpänä. Metsä ei siten täällä edusta läheskään samaa arvoa kuin maan muissa osissa.

(...) Puulla ei ainakaan Lapissa päästä rikastumaan, mutta tarpeellista sivutuloa siitä kuitenkin saadaan täälläkin.”

(Lapin Kansa 18.4.1973)

“Laajimmat valtion omistamat metsäalueet sijaitsevat maamme pohjoisosissa. Tuottoa ei kuitenkaan voida mitata samoin perustein, sillä kasvuolot heikkenevät sitä mukaa mitä kauemmaksi edetään. Silti Lapin talouselämän nousu tapahtui aikoinaan puun varassa. Kehitystä nopeutti se, että hakkuiden kohteina olivat tuolloin pääosin koskemattomat metsät.”

(Lapin Kansa 25.2.1982)

Näissä teksteissä Lappi on paljolti toisenlainen kuin aiempien vuosikymmenien kuvauksissa. Nyt Lappi on menettänyt tarunhoiteisuutensa. Se on vähemmän rikas ja vähemmän tuottoisa alue. Esimerkiksi metsistä puhuttaessa saatetaan toisaalta muistuttaa, miten metsien merkitys on ollut Lapin talouselämän kehittymisen kannalta tärkeää, mutta samaan hengenvetoon todetaan, ettei metsien arvo Lapissa ole kuitenkaan samaa luokkaa kuin muualla Suomessa. Yksi selkeä muutostekijä tässä puheessa on se, että Lappi sijoitetaan luonnonmaantieteelliseen paikkaansa ja sillä nähdään olevan myös vaikutuksensa Lapin taloudelle ja sen kehittämiseksi.

“Taloudellisessa mielessähän Lappi on tasavallan ongelmalapsi, jonka pulmiin on vaikea löytää kansantaloudellisesti kannattavaa ratkaisua. Eroonpääsemättöminä syinä ovat maantiede, ilmasto ja heikot liikenneyhteydet”.

(Helsingin Sanomat 23.11.1976)

Ilmastollinen pohjoisuus nousee tämän ajan teksteissä yhdeksi Lappia ja sen olosuhteita määrittäväksi aspektiksi. Pohjoiseen luontoon sijoitettu Lappi on heikosti tuottava, niukka elinympäristö. Esimerkiksi maa- ja metsätalouden osalta voidaan puhua, miten Lapin luonnonolot rajoittavat maa- ja metsätaloutta.

“Lappi on maatalouden varaisen asutuksen ulointa reuna-aluetta, missä nimenomaan ankara ilmasto ja harva asutus asettavat maanviljelijöiden voitettavaksi vaikeuksia, joita muualla ei samassa määrin tavata”

(Pohjolan Sanomat 17.2.1970)

“Avohakkuu soveltuu puunkorjuumenetelmäksi siellä, missä metsänuudistuminen tapahtuu helposti. Edellytyksenä on, että aukot eivät ole kohtuuttoman suuria ja että taimettuminen varmennetaan kylvöin, istutuksin ja tarvittaessa maanpintaa laikuttamalla ja soistuneita kangasmaita ojittamalla. Näiden toimenpiteiden ulottaminen suojametsäalueille on typeryyttä tai perusteetonta

optimismia, sillä suojametsien perustaminen pohjautui huonoon uudistuvuuteen. Sotajoen ja Tsiuttajoen hakkuukeskityksiä ei pidäkään nimittää metsänhoito-toimenpiteiksi. Kysymyksessä on tietoinen metsänhävitys”.

(Suomen Luonto 2–3/1971)

Yhtenä syynä siihen, että Lapin luonnon talouskäyttö on taloudellisesti merkityksetöntä, pidetään Lapin luonnonoloja. Näiden puheiden taustalla on vaikuttamassa yhtäältä se, että 1960-luvulla Lapissa sattui useita peräkkäisiä kylmiä kesiä, mikä koetteli Lapin maataloutta sekä haittaisi metsien viljelyä. Toisaalta 1960-luvun aikana metsien hakkuutoiminta siirtyi yhä pohjoisemmaksi Lappiin, jossa pohjoisen ilmanalan pelättiin vaikuttavan haitallisesti metsien uudistumiseen. Toisin sanoen Lapin luonnonoloissa tapahtuneet muutokset ovat osaltaan vaikuttamassa Lappia koskevien käsitysten muodostumiseen.

Mutta kyse on myös muusta. Lapin luonnonolojen ankaruutta korostava puhe palvelee erilaisia tarkoituksia. Sen kautta voidaan yhtä hyvin kritisoida niin metsätalouden käytäntöjä kuin argumentoida Lapin alueellisen kehittämisen puolesta. Se, että puheissa verrataan tilannetta muuhun Suomeen, osoittaa, miten Lapin metsien heikko tuottavuus ja maatalouden ilmastolliset rasitteet liitetään yhteiskunnalliseen kontekstiin. Tästä syystä Lapin erityisyyden voidaan tulkita aiheuttavan alueellista eriarvoisuutta, etenkin, jos erityisyyttä ei mitenkään huomioida poliittisessa päätöksenteossa. Kirjoituksissa ei esimerkiksi esitetä Lapin metsäteollisuuden tai maatalouden lopettamista, vaikka Lapin olosuhteita pidetään epäkiitollisina niiden harjoittamiseen. Sen sijaan niissä vaaditaan, että ilmaston metsä- ja maataloudelle asettamat rajoitteet otettaisiin huomioon Lapin talouselämään liittyvässä päätöksenteossa. Lapin luonnonolosuhteista puhumista käytetään siis keinona, jonka kautta voidaan vaatia Lapin taloudellis-sosiaalisten olosuhteiden parantamista.

Lapin olosuhteiden luonnetta koskevan puheen muuttuminen ei siis tarkoita, että Lapin luonnon taloudellinen arvo olisi tänä aikana kokenut täydellisen inflaation. Pikemminkin luonnonarvoja vähättelevä puhe on puhetta aluepolitiikan kontekstissa. Samalla kun vähätellään Lapin oloja, voidaan esittää vetoomuksia alueen taloudellisesta tukemisesta.

“Jo yksin maantieteelliset olosuhteet ja etäisyystekijät ovat vaikuttaneet siihen, että lähinnä Etelä-Suomeen on muodostunut muutamia erittäin nopeasti kehittyviä alueita, kun taas muutamissa osin maata taloudellinen kasvu ja yleinen kehittyneisyystaso ovat jääneet keskimääräistä heikommaksi tai jopa alkaneet taantua. Näin hahmottuvat kehitysalueet, alityöllisyysalueet, väestönkatoalueet, jälkijätöiset alueet – mitä nimitystä niistä sitten käytettäneenkin. Ne ovat alueellisessa suhteessa valtakunnan lehtolapsia, joiden adoptoiminen suunnilleen tasavertaisiksi muiden alueiden kanssa on erityisesti lokalisaatiopolitiikan suuria haasteita.”

(Pohjolan Sanomat 26.2.1967)

Tämä tulee esille myös siinä, että 1960-luvulta lähtien Lapin olosuhteet ja etenkin pohjoisuus alkavat kantaa aluepoliittisia konnotaatioita. Kirjoituksissa esimerkiksi pohditaan, missä kulkee pohjoisen raja.

“Pohjois-Suomi-käsite tosin on laaja ja tämän alueen vaikutuspiiristä ollaan jossakin määrin myös eri mieltä. Olosuhteet ja mahdollisuudet eriyvät jo Oulun ja Rovaniemen korkeuksilla ja vieläkin pohjoisempaan.”

(Lapin Kansa 11.6.1961)

“Niinpä viime vuoden kevään vaalitunnelmissä käsitellyissä ja hyväksytyissä kehitysalueissa rajan asettaminen siinä määrin etelään, että “kehittyneestä Suomesta” ei jäänyt paljoakaan jäljelle merkitsi varmaan karhunpalvelusta juuri Pohjois-Suomen niille seuduille, joiden väestö on kaikkein kipeimmin uusien toimeentulomahdollisuuksien eli uusien työmahdollisuuksien tarpeessa”.

(Helsingin Sanomat 25.2.1967)

Tässä pohjoisuus ei ole niinkään luonnonmaantieteellistä pohjoisuutta, vaan yhteiskunnallinen asema. Pohjoisuus on taloudellis-sosiaalista erityisyyttä, jonka määrittely on sopimuksenvarainen ja sillä on tiettyjä yhteiskunnallisia seurauksia.

Siirtomaapuhe

Jo aiemmille vuosille ominainen Lapin alemmuutta korostava puhe saa 1960- ja 1970-luvun teksteissä uutta puhtia. Kirjoituksissa tuodaan esille, miten Lapin luonnonvarojen merkitys suomalaisen yhteiskunnan rakentamisessa on ollut ratkaiseva. Tätä ei kirjoituksissa mitenkään kiistetä. Pikemminkin se on perusta, jonka päälle tulkinta silloisen Lapin ongelmista rakentuu. Etenkin näin tehdään kirjoituksissa, joissa vaaditaan Lapin luonnonvarojen käytön lisäämistä. Näissä teksteissä ongelmana pidetään ensinnäkin sitä, että Lapin luonnonkäytön hyödyt ovat jakaantuneet epätasaisesti, ja toisaalta Lapin luonnonvaroihin perustuneessa suomalaisen yhteiskunnan kehittämisprosessissa Lapille rakentui raaka-aineiden tuottajan positio. Tässä puheessa aiemmille vuosille ominainen kuvaus Lapista altavastaaajana käännetään kuvaukseksi Lapista keskeisenä toimijana yhteiskunnan rakentamisessa.

“Valtakunnallinen hyöty on ilmeisesti ollut suuri ja tämän ohessa olisi toivonut myös Lapin saavan suuremman osan tuotantohyödyistä, minkä se on saanut.

Yhteiskuntaa on rakennettava, kehityksen mukana on kaikilla aloilla pysyttävä. Lapinkin on ollut siihen osuutensa annettava. Toivoa sopii, että Lapin arvo koko maassa monipuolisena ja rikkaana raaka-aine- ja sähkövoiman lähteenä edelleen vahvistuisi niin, että Lappi vastaisuudessa saisi osakseen

myönteisempää mielenkiintoa, kuin se viime aikoina on saanut – puolisiirtomaan luontoisena, kuten täällä on monesti täytynyt todeta.”

(Lapin Kansa 25.4.1970)

Yllä olevassa kirjoituksessa nivotaan yhteen Lapin alueen historiallinen kehitys ja vallitseva yhteiskunnallinen tilanne. Lapin resurssialueen rooli hyväksytään ja samalla sen kautta pyritään saamaan siihen kuuluvaa tunnustusta. Näin kirjoitus rakentaa kuvauksen yhteiskunnallisesta työnjaosta, missä Lapilla on luonnonvarojen tuottajan positio. Tähän nojautuen kirjoituksissa saatetaankin esittää vaatimuksia Lapin luonnonvarojen käytön lisäämisestä.

Näin puhe ikään kuin uudistaa 1940- ja 1950-lukujen visiot luonnonvarojen varassa lepäävästä Lapin tulevaisuudesta. Tässä puheessa menneisyyden käytännöt tulkitaan lupaukseksi paremmasta tulevaisuudesta ja näin samalla tullaan muotoilleeksi tulevaisuudesta paikka, jossa menneisyyden lupauksen odotetaan toteutuvan (vrt. Knuutila 1994, 132–133). Luonnonvaroissa on, ei mahtava menneisyys, vaan pikemminkin suuri tulevaisuus. Näin teksti tulee omalta osaltaan vahvistaneeksi Lapin alemmuusasemaa ja rakentaa eräänlaista uhrin identiteettiä, jonka teho perustuu paljolti aluepolitiikan lupauksiin ja odotuksiin.

Tämä alemmuusaseman konstruointi on sikäli ymmärrettävää, että 1970-luku oli regionalismin aikaa (Paasi 1986), mikä keskusteluissa hyvin näkyy. Lapin “siirtomaapuheessa” tulee korostuneesti esille alueellisen eron konstruointi. Jo erilaiset käsitteelliset kategorisoinnit, kuten puhuminen kehitysalueesta, eksplikoivat tätä. Samaan hengenvetoon voidaan sitten puhua siitä, miten tämä alueellinen ero olisi huomioitava taloudellis-poliittisesti. Tämä tehdään teksteissä juuri siten, että korostetaan olojen surkeutta suhteessa muihin alueisiin.

Kutistunut ja saastevapaa Lappi

1960- ja 1970-lukujen kirjoituksissa Lapin maisema on myös muilla tavoin muutoksessa. Paitsi että Lappi on taloudellis-sosiaalinen “pussinperä” on se myös alue, jonka luonto on yhtäältä “kutistunut” ja toisaalta “puhdistunut”. Kutistumisella tarkoitan sitä, että kirjoituksissa Lapin luonnonympäristö ei enää näyttäydy rajattomana resurssina, vaan monella tavalla haltuunotettuna. Kutistuminen koskee etenkin “luonnontilaista” luontoa, joka on paitsi luonnon teollisen käytön, myös vapaa-ajan käytön myötä yhä kasvavan kulutuksen paineessa.

“Ulkoilu- ja retkeilyalueiden jatkuvan laajenemisen ja moottoriajoneuvojen lisääntymisen myötä on tullut joitakin ongelmia. Luonnon ja siihen liittyvien

elinkeinojen säilyttämisen vuoksi on pakko asettaa joitakin vapaata liikkumista rajoittavia säännöksiä.

Kun aikaisemmin liikuttiin talvisessa maastossa pelkästään hiihtäen ja joskus porollakin, ei liikkuminen sinänsä aiheuttanut minkäänlaisia haittoja. Viime vuosina tapahtunut moottorikelkkojen huvikäytön lisääntyminen on sen sijaan tuonut mukanaan useitakin pulmia.”

(Lapin Kansa 4.4.1976)

Tässä kuvauksessa Lapin maisemasta aiempien vuosien ”erämaisuus” on korvautunut käytön merkitsemällä maisemalla. Lapin luonto ei ole enää odottamassa haltuunottamista, vaan enemminkin käytön rajoittamista, hallintaa ja säätelyä. Keskustelussa esitetäänkin rajoituksia etenkin luonnon matkailukäytölle, sillä matkailun rajoittamattoman kasvun katsotaan johtavan ”luonnon” liialliseen kulumiseen.

”Nykyisen menon jatkuessa matkailu saattaa viedä Suomelta huomattavan paljon sellaisia vaikeasti palautettavia asioita kuin luonnon koskemattomuus ja viihtyvyys”.

(Helsingin Sanomat 26.1.1973)

Lapin luonnon matkailu- ja vapaa-ajan käytön lisääntymisen katsotaan kohdistuvan siihen, mitä käytössä olevien luonnonympäristöjen ulkopuoliset alueet turvaavat. Kasvava luonnon matkailu- ja vapaa-ajan käyttö johtaa siis yhä suurempien pinta-alojen käyttöönottoon, joka samalla tarkoittaa käytöstä vapaiden luonnonympäristöjen määrän kutistumista.

Kirjoituksissa luonnon ”kutistumisen” ohella Lapin luonnonolojen nähdään ylläpitävän erityisyyttänsä siinä, että Lapin luonto on saasteeton. Erityisesti maataloutta ja luontaiselinkeinoja käsittelevissä teksteissä Lapin puhtaus nostetaan markkinavaltiksi.

”Lapin ja muiden kehitysalueiden elinkeinotoiminnan laajentamiseksi on pidetty tärkeällä sijalla vihannesviljelyn lisäämistä. Saastevapaiden tuotteiden markkinoinnista ulkomaillekin on keskusteltu.”

(Lapin Kansa 10.5.1973)

”Laaja-alaiset puhtaat vedet tarjoavat runsaasti luontaisia edellytyksiä.”

(Lapin Kansa 23.2.1979)

Näissä tekstiesimerkeissä nostetaan esille luonnon saastumisen uhka ja asetetaan sen vastakohtaksi Lapin luonto niin, että alueen perifeerisyys ja vähäinen teollistamisen aste ovat ikään kuin takuu alueen luonnon puhtaudesta. Lapin luonnon puhtaudessa esitetään olevan myös Lapin kehittämisen valtti, sillä

sen merkityksen katsotaan korostuneen sen myötä, kun luonnontilainen luonto uhkaa kutistua ja saastua. Tämä Lappi kuvaus nousee 1980-luvulle tultaessa keskeiseksi Lapin hahmottamisen tavaksi.

3.3. Uhattu ja ainutlaatuinen Lappi

1980-luvun ja 1990-luvun kirjoituksissa Lappi ja Lapin luonto ovat edelleen erityisiä, mutta toisella tapaa kuin aiemmin. Keskusteluista voidaan erottaa kaksi erilaista Lapin ja sen luonnon käsitteellistämistapaa. Ensiksi teksteissä on lähtökohtaoletuksena, että Lapin luonto on jollakin tavalla uhattuna. Tämä puhe sisältää sellaisia elementtejä kuin Lapin luonnon herkkyys, karuus sekä arktisuus. Etenkin arktisuus muuttaa voimakkaasti sitä tapaa, millä Lapin luontoa tulkitaan. Toiseksi puheesta voidaan erottaa joukko luontorepresentaatioita, joissa luontoa konstruoidaan aidoksi ja ainutlaatuiseksi. Nämä representaatiot ammentavat voimaansa ensinmainituista esioletuksista. Jos Lapin luonto on uhattuna, se on siksi entistä ainutlaatuempaa. 1980-luvun alkupuolelta lähtien ja erityisesti 1990-luvulla Lappiin ja Lapin luontoon liittyvien kuvausten konteksti on selkeästi toinen. Kirjoituksissa tulee esille, miten Lapin luonnossa on kyse luonnon idean vaarantumisesta; idean, jossa Lappi ja Lapin luonto yhdistyvät diskursiivisesti osaksi globaalia ympäristökysymystä (ks. luku 5.3.)

“Saastekuorman alla huokaileva Lapin luonto”

1980-luvulta lähtien Lapin luontokeskustelussa Lapin luonto näyttäytyy uhanalaisena. Kirjoituksissa rakentuu sellainen kuva Lapin luonnosta, jossa sen viaton alkuperäisen luonnon ideaali on nyt monella tavalla muuttunut ja se on jopa uhattuna. Tämä muutos tulee esille esimerkiksi Pohjolan Sanomien Lapin vesi- ja ympäristöpiirin puheenjohtaja Kari Kinnusen haastattelussa.

“Kinnunen haluaa kaataa harhaluulot Lapin neitseellisestä ja koskemattomasta luonnosta. Hän ei kiellä, etteikö neitseellisyyttä löydy, mutta toteaa, että pohjoisessa on 7000 kilometriä uittoväyliä ja Suomen suurimmat vesistönsäätöaluet. Lisäksi kokeilualueita on satoja neliökilometrejä ja runsaat ojitukset on vedetty suoraan vesistöihin. Suuret avohakkuut, paikalliset kuormittajat sekä happamoitumisen uhka ovat kaikki arkipäivää pohjoisessa.”

(Pohjolan Sanomat, uutisartikkeli, 16.5.1991)

Kirjoitusesimerkissä Lappi esitetään viattomuutensa menettäneenä. Sen nähdään tapahtuneen monella eri tavalla. Lapin luonnon käyttö, sen seuraukset sekä saastuminen ja saastumisen uhka, asettavat käsitykset Lapin luonnon “neitseellisyydestä” uuteen valoon. Lappia koskevien käsitysten katsotaan myös ohjaavan Lapin luonnonkäyttöä koskevaa päätöksentekoa. Tästä syystä kirjoituksessa pyritäänkin purkamaan käsityksiä Lapin luonnon “neitseellisestä” tilasta ja tätä kautta perustelemaan erilaisia Lapin luonnon käyttötapoja.

Tämä tulee esille myös siinä, että uhanalaisuuskeskustelussa muistutellaan tavan takaa, miten Lapin luonto ei ole mitenkään erityistä Lapissa, vaan osa ihmisten elämismaailmaa, elinpiiriä. Näin tehdään esimerkiksi Lapin Kansan pääkirjoituksessa, jossa pyritään purkamaan oletusta Lapin luonnon ainutlaatuisuudesta tuomalla esille, miten ainutlaatuisuus voi olla yhtä hyvin arkipäiväistä.

“Kun se on etelästä tulleelle turistille ainutkertainen kokemus ja eksoottinen elämys, täällä erämaa on jokapäiväinen tuttu tulessa ja tuiskussa, arkena ja pyhänä. Sen riistäminen Lapin ihmiseltä kielloilla ja korkeilla kynnyksillä on käsittämätöntä ajattelua ja ymmärtämättömyyttä.”

(Lapin Kansa 26.5.1996)

Myös tässä tekstiesimerkissä oletetaan, että Lapin luonnonkäytön rajoittamista koskevat esitykset perustuvat virheellisiin mielikuviin Lapin luonnosta. Julkisessa Lapin luontokeskustelussa esiintyykin lausumia, jossa asetetaan erilaisia Lappia koskevia kuvauksia rinnatusten, ja sitä kautta argumentoidaan erilaisten käytäntöjen nimissä. Uhanalaisuuspuheessa keskustelu kiertyy etenkin sen ympärille, miten Lapin luonnon uhanalaisuus tulisi ymmärtää.

“Vätsärissä ei kuitenkaan tulisi sallia minkäänlaisia hakkuita, koska Kuolan teollisuuden saasteet kuormittavat voimakkaasti koko Itä-Lappia. Hakuut olisivat lisärasite saastekuorman alla huokailevalle karulle metsäseudulle.”

(Suomen Luonto 2/1991)

Merkillepantavaa on se, että julkisessa keskustelussa Lappia koskevien kuvausten muuttamista ei pidetä mitenkään merkityksettömänä toimintana. Pikemminkin oletetaan, että Lappia koskevilla mielikuvilla on luontopoliittista toimintaa ohjaava vaikutus. Luontoa koskevista määrittelyistä on tullut siis aiempaa selvemmin poliittisen toiminnan välineitä, ja tästä keskustelijat ovat jossakin määrin myös tietoisia.

Arktinen Lappi

Uhanalaisuuspuheessa näyttelee merkittävää roolia se, että Lapin luonnon aiemmiltakin vuosilta tuttu karuus ja kylmyys sijoitetaan nyt arktisen luonnon kontekstiin; ne ovat arktisen luonnon ilmentymiä. Esimerkiksi Kalevan uutisartikkelissa, jossa käsitellään arktisten valtioiden alkanutta ympäristönsuojeluyhteistyötä, Suomen Lapin tilannetta käsitellään yhdessä muiden arktisten alueiden kanssa. Tekstissä kuvaus Lapin luonnosta on yhteneväinen arktisen luonnon uhanalaisen statuksen kanssa:

“Kaukokulkeutumien lisäksi Kuolasta tuleva kuormitus on Lapille erityisen vaarallinen.

Arktiset alueet ovat monella tapaa herkkiä ja haavoittuvia.

(...) Pohjoisten metsien sietoraja on alempana kuin eteläisten metsien.”

(Kaleva, uutisartikkeli, 16.5.1991)

Käsitteen “arktinen” lisäys vallitsevaan Lappi-käsitteistöön muuttaa sitä tapaa, jolla Lapin luonnon karuus ja kasvukauden hitaus voidaan tulkita. Osana arktista luontoa Lapin luonnonolot alkavat kantaa yhä selvemmin haavoittuvan ja herkän luonnon merkityksiä.

“Tutkimukset osoittavat ilmansaasteiden haittojen korostuvan kylmässä ilmanalassa. Niin ihmiset, eläimet kuin niiden elinympäristötkin kärsivät kylmillä alueilla saasteiden vaikutuksista enemmän kuin leudoilla vyöhykkeillä”.

(Kaleva, uutisartikkeli, 18.10.1992)

“Usein vakavat vauriot ilmaantuvat vuosikymmenten viiveellä ja on muistettava, että Lapin luonto on erityisen haavoittuva ankaran ilmaston ja karun maaperän vuoksi.”

(Suomen Luonto 10/1991)

Arktisuuspuhe tuo esille myös sen, miten Lapin luonnon tarkastelukulma ei enää ole kansallinen, kansallisvaltion rajojen sisäinen, vaan ylipaikallinen ja -kansallinen. Lappi liitetään osaksi paitsi arktista luontoa, myös osaksi globaalia ympäristöä. 1980-luvulta lähtien nämä tekijät alkavat olla sisäänkirjoitettuna Lappia ja Lapin luontoa koskeviin kuvauksiin. Ne ovat tulkintojen perustana.

Näiden arktisuus- ja uhanalaisuuspuheiden seurauksena Lapin luonto konstruoituu entistä ainutlaatuisemmaksi. Kun kyse on uhkaavasta muutoksesta, nousee luonnon suojeleminen entistä tärkeämmälle sijalle. Kaikessa luonnonkäytössä odotetaan huomioitavan Lapin arktisen luonnon herkkyyttä ja ainutlaatuisuutta.

Avara ja laaja Lapin maa

Lapin pinta-alan suuruus ja luonnonympäristöjen laajuus ovat tekijöitä, joita keskusteluissa tavan takaa painotetaan. Näihin tekijöihin voidaan vedota monessakin eri mielessä ja niihin yhdistetään monenlaisia hyvänä pidettyjä asioita. Ensinnäkin keskusteluissa saatetaan olettaa, että Lapin alueen laajuus ja harva asutus olisivat luonnon kulumista ehkäisevä tekijä:

“Vaikka Lapissa on tilaa enemmän kuin missään muualla Suomessa, sielläkin ihminen on suuressa ahneudessaan toiminut vuosikymmeniä hyvin suunnitelmattomasti ja jättänyt luontoon jälkensä, jotka ovat vaikeasti korjattavissa”.
(Helsingin Sanomat 12.3.1997)

Oletus Lapin laajuuden ja luonnon kulumisen yhteydestä antaa mahdollisuuden myös toisenlaisiin tulkintoihin. Laajuutta ja kulumista voidaan käyttää perusteluna, miksi luontoa voitaisiin edelleen voimaperäisesti käyttää. Esimerkiksi Vuotoksen tekoallas ei ole kovin suuri hanke, jos se suhteutetaan Lapin pinta-alaan, kuten Lapin Kansan kolumnissa todetaan:

“Vuotoksen pinta-ala on 0,2 prosenttia Lapin pinta-alasta. Joten se ei täällä ole elinehto puoleen eikä toiseen. Mutta kun saksalaislehdessä puhutaankin, ei prosentin kymmenesosista, vaan 240 neliökilometristä, niin mielikuva on vallan toinen: hirvittävä Lapin tuhoamisoperaatiohan siinä on kyseessä.”
(Lapin Kansa, kolumni, 25.11.1995)

Kirjoituksessa epäillään Vuotoksen vastustuksen perustuvan väärin mielikuviin Lapista ja hankkeen sijoittumisesta sinne. Suhteuttamalla Vuotoksen tekoallas Lapin läänin pinta-alaan on keino, jolla luonnonkäyttöä ja sen merkityksiä voidaan vähätellä. Pinta-alallisesti tarkastellen erilaiset Lapin luonnonkäyttöön perustuvat hankkeet voidaan saada näyttämään yhtäläillä massiivisina luontoa mullistavina hankkeina kuin hankkeina, joiden merkitys pinta-alaan nähden on olematon.

Yksi tekijä pinta-alapuheessa on se, että luonnonalueiden yhtenäisyyttä pidetään luonnonkin kannalta tärkeänä asiana. Tämä tulee esille esimerkiksi Suomen Luonnon pääkirjoituksessa, jossa käsitellään UKK-puistoa kohdanneen syysmyrskyn aiheuttamien tuulenkaatojen kohtaloa ja siitä käytyä keskustelua. Kirjoituksessa ihmetellään puheita, joissa luonnonsuojelualueiden luonnonmukaisuutta on pyritty vähättelemään sillä, mitä kaikkea luonnollista luonnonsuojelualueilla saadaan tehdä.

“Toisaalta näyttää siltä, että luonnonsuojelualueiden pilaamisyrietykset jatkuvat. Saivarrellaan mm. siitä, pitäisikö luonnonkulojen saada palaa luonnonsuojelualueiden yli. Riippuu tietysti mistä asiaa tarkastellaan. Suurin osa suojelumetsistä on pieniä ikimetsän sirpaleita. Niitten suojeluarvo on ikimetsäisyydessä eikä niinmuodoin metsäpalokaan ole niille tervetullut. Toista olisi, jos alueita olisi riittävästi. Mutta kun ei ole.”

(Suomen Luonto 2/1986)

Sen ohella, että kirjoituksessa puheet metsäpalojen kuulumisesta luonnonsuojelualueille tulkitaan “saivarteluksi”, kirjoitus tuo esille, mitä luonnonsuojelussa pidetään epäkohtana. Puhuminen “pienistä ikimetsän sirpaleista” paljastaa, miten suotavana pidetään “sirpaleisen metsän” vastakohtaa eli että luonnonalueet olisivat enemmän kuin pieniä ja sirpaleisia. Luonnonalueiden arvon nähdään piilevän niiden laajuudessa ja yhtenäisyydessä. Esimerkiksi puheet ekologisista käytävistä tai luontokokonaisuuksista liittyvät oleellisesti tähän puheeseen. Lapin kohdalla pinta-alasta puhuminen tekee Lapin luonnosta erityisen, sillä laajat suojelualueet ja “erämaiset” kokonaisuudet nähdään ainutlaatuisina paikkoina. Tässä puheessa Lapin “erämaisuus” ja luonnon idea kytkeytyvät toisiinsa. Lappi alkaa edustaa niitä merkityksiä, joita luontoon liitetään.

“Millainen on sinun Lappisi?”

Torniolaisen Lapin Kulta -olutpanimon vuoden 1999 kilpailuesitteestä käy ilmi, kuinka paljon Lapin luontokeskusteluissa on kyse luonnon idean vaarantumisesta. Kilpailun nimi on “*Lapin Kulta – kultainen Lappi*”. Kilpailuesite puolestaan on otsikoitu “Valitse kaunein Lapin Kulta -maisema”. Esitteessä lukee:

“Lappi on Euroopan viimeinen yhtenäisenä säilynyt erämaa-alue. Kesyttämätön ja karu, voimakas mutta lempeä. Sen vuodenaajat eivät kumarra ketään: kesä on yötön, talvi jäätävä. Siellä voi vielä aistia luonnon sellaisena kuin se on ollut jo tuhansia vuosia: Puhtaana ja koskemattomana, ihmistä suurempana.”

(Lapin Kulta, Valitse kaunein Lapin Kulta -maisema, kilpailuesite 1999)

Kyseisessä tekstissä kiteytyvät monet tälle ajalle ominaiset, yleisesti positiivisena pidetyt määreet: yhtenäinen, villi, alkuperäinen, puhdas ja koskematon luonto. Kaikilla näillä halutaan sanoa, että Lappi on jotakin erityistä, “ihmistä suurempaa”. Kuvaamalla Lappi erämaaksi ja tässä suhteessa ainutlaatuiseksi teksti samalla vahvistaa ja ylläpitää kuvaa Lapista erämaisena alueena, jossa paitsi luonnonolot, myös kaikki luontoon liitetyt odotukset tekevät Lapista erityisen. Lapin erityisyys ei tänä aikana ole vain kansallista, vaan yhä enemmän

ylikansallista erityisyyttä. Tässä tekstiesimerkissä Lappi on erityistä Euroopassa. Lappi liitetään ylikansalliseksi, viimeiseksi myyttiseksi periferiaksi, jonka suojelluissa luonnonympäristöissä nähdään vielä säilyneen illuusio luonnon rauhasta ja kulttuurin ulkopuolisuudesta.

Kyseisessä kilpailuesitteessä on neljä luonnonmaisemakuvaa ja kysymys: “Millainen on sinun Lappisi?” Mainos siis yhdistää luonnon visuaalisen ja luonnon kulttuurisen idean toisiinsa ja samalla tämän kombinaation Lappiin. Lapista tulee yhtä kuin luonnon idea.

Lapin ja luonnon idean yhdistäminen ei ole vain mainosnikkareiden puuhia, sillä tähän Lapin ideaan vedotaan 1980- ja 1990-luvun teksteissä yleisesti. Tästä on hyvänä esimerkkinä keskustelu Olostunturin tuulivoimapuisto-hankkeesta vuonna 1998. Lomamökkiasukkaista koostuva yhdistys ryhtyi vastustamaan kyseistä hanketta. Yhdistys kanteli ympäristöministeriölle Kemijoki Oy:n Olostunturin laelle aloittamista tuulivoimalarakennushankkeen menettelytavoista. Kantelussaan he ensinnäkin esittivät, ettei heitä oltu riittävästi kuultu hallintomenettelyssä, ja toiseksi he halusivat selvitystä hankkeen vaikutuksista ympäristöön. He siis halusivat puhevaltaa tuulivoimala-asiassa. Tässä mielessä tuulivoimalakiista oli hyvin tyypillinen hallinnollinen ongelma. Mielenkiintoinen tässä on kuitenkin syy, miksi tuulivoimala heitä häiritsee. Pohjolan Sanomien haastattelussa asukasyhdistyksen puheenjohtaja Esko Lankila sanoo, että

“tuulivoimala häiritsee sitä luonnon rauhaa, maisemaa ja tunturissa liikkumista, joiden vuoksi asukkaat ovat Olokselta mökkinsä hankkineet.”

(Pohjolan Sanomat 7.10.1998)

Tuulivoimala häiritsee siis asukasyhdistyksen jäsenten ideaa Lapin luonnonympäristöistä, visuaalista ilmettä ja kaikkea sitä, mitä he liittävät luontoon ja Lappiin. Tämä kuvastaa, miten Lapin luonnonkäytössä on paljolti kyse myös siitä, mitä Lappi alueena edustaa. Lappi ja alueen luonto sekä se, mitä kaikkea niiden tulkitaan edustavan, ovat keskusteluissa yhtäläillä kiistan kohteena kuin suoranaiset käytännöt. Tämä tuo samalla esille, kuinka luonnonympäristöjä koskevat luonnehdinnat ohjaavat luonnon tarkastelua ja samalla ideologisoivat sitä. Tulkinnat luonnosta ja Lapista eivät ole viatonta havainnointia vaan aktiivista representaation politiikkaa, jossa puheet Lapista ja luonnosta ovat puhetta luonnon ideasta.

Omaehtoinen Lappi

Kun kyse on paljolti Lapin eli luonnon idean turvaamisesta, tätä vahvistaa edelleen se, että nyt Lapista voidaan puhua myös selvästi kulttuurisesti

erityisenä. Esimerkiksi Lapin Kansan pääkirjoituksessa halutaan poistaa valitseva näkemys Lapista altavastaajana ja tuoda esille tarve rakentaa uudenlaista lappilaista identiteettiä.

“Lappilainen itsetunto on joutunut vuosikymmenien saatossa koetukselle. Kuitenkin usko omaan kykyyn hoitaa asioita on elämänmenon perusedellytys. Lappilaisen uskon ja itsetunnon kohentamisesta ei tule mitään, jos yhä alistumme ajattelemaan Lappia etelän riiston kohteena. Eihän se sitä edes ole, sillä muussa tapauksessa Lapin aineellinen elintaso ei olisi samalla tasolla kuin etelässä.

Parantamisen varaa on paljon aineellisella, mutta ennen kaikkea henkisellä puolella. Siksi meidän on syytä ainakin silloin tällöin kohottaa rintamme ja todeta, että kun etelä tarvitsee Lappia, se ei voi elää ilman Lappia. Ei etelä voi riistää maakuntaa, jonka elinvoimaisuus on sille elintärkeä. Kyse on siis siitä, miten asioita ajattelemme. Kyse on siitä, miten noteeraamme oman arvomme.”

(Lapin Kansa 24.2.1991)

Tekstissä esitetään lappilaisten olevan alistuneita ja kokevat alueensa joutuneen “etelän riiston” kohteeksi. Erityisesti luonnonvarojen käytössä tämän riiston katsotaan toteutuneen käytännössä. Kun tätä tekstiesimerkkiä vertaa 1970-luvun vastaaviin tekstiesimerkkeihin huomaa, miten Lapin alueellista identiteettiä pyritään nyt selvemmin rakentamaan eron kautta muuhun (Etelä-) Suomeen. Ainekset ovat samat, mutta nyt esitetään, että kyse on kahdesta tasavertaisesta toimijasta. Tämä identiteettipolitiikka lähtee siitä, että Lappi on paitsi erityinen, myös jossakin määrin kulttuurisesti toinen. Tämä tulee esille mm. siinä, että Lapin Kansan 70-vuotisjuhlanumerossa esitetään, että Lappia täytyisi hallinnollisesti kohdella kuten Ahvenanmaata. Puhutaan siitä, miten Lappi on samalla tavalla “toinen” kuin autonominen Ahvenanmaakin on. Kyseisessä kirjoituksessa esitellään Lapin Kansan teettämää kyselyä, jossa 54% vastaajista oli samaa mieltä väittämän “Lapille tulisi sallia erityisoikeuksia kuten Ahvenanmaalle” kanssa. Lehden päätoimittaja kommentoi tulosta seuraavasti:

“Vahvana mielipiteenä tuli esiin se, miten Lappia tulisi luotsata kohti samantyyppistä itsehallintoa, kuin mitä Ahvenanmaalla on. Tämä on nähtävä niin, että lappilaiset tuntevat olevansa nyt mielivaltaisen päätöksenteon kohteena. Pinta-alaltaan suurena, mutta vähäväkisenä maakuntana sillä ei ole tarpeeksi voimia vaikuttaa riittävästi omiin asioihinsa.

(...) Lappi on ja haluaa olla rikkumaton osa Suomea. Täällä on kyllästytty siihen, että Lapin asioista päätettäessä kävellään yli lappilaisen mielipiteen. Siksi suuri enemmistö toivoo, että Lappi voisi entistä itsenäisemmin päättää omista asioistaan.”

(Lapin Kansan 70-vuotisjuhlalehti 1.12.1998, s.9)

Kirjoitus tuo esille tavan, jolla Lappi tulkitaan osaksi Suomea. Implisiittisesti on luettavissa, että Lappi tulkitaan kulttuurisesti erityiseksi osaksi Suomea. Tähän vedoten voidaan esittää vaatimuksia itsehallinnosta. Tällainen puhe ammentaa voimansa Lapin oletetusta erityisyydestä sekä samalla ylläpitää ja uudistaa tätä näkemystä.

3.4. Lopuksi

Sodanjälkeisen ajan Lappia ja Lapin luonnonoloja korostava puhe on rakentunut paljolti samankaltaisista elementeistä. Koko tarkastelemani ajanjakson ajan alue on hahmotettu erityisenä. Tätä erityisyyttä rakentavina tekijöinä ovat yhtäältä Lapin luonnonolojen pohjoiset olomuodot kuten karuus ja kylmyys, ja toisaalta Lapin yhteiskunnalliset olosuhteet, kuten harva asutus ja pinta-alan laajuus sekä luontoon tukeutuva talouselämä. Näille on kuitenkin annettu erilaisia merkityksiä ja erilaista painoarvoa eri aikoina. Kuten analyysistä käy ilmi, se, miten Lapin olosuhteita kulloinkin merkityksellistetään, seurailee yhteiskunnallisia muutoksia.

1940- ja 1950-lukujen teksteissä Lapin luonnonolosuhteita tulkitaan selvästi kansallisessa ja kansallisvaltion territoriaalisessa kontekstissa. Katseen suunta on etelästä pohjoiseen, ja tällöin pohjoinen häämöttää autiona, mitaamattomana, raivaamattomana ja tuottamattomana alueena, joka on liitettävä kansalliseen yhteyteen ja pantava tuottamaan. Lapin luonnonolotkaan eivät tässä katsannossa ole este, vaan ainoastaan hidaste. Kuvaukset antavat lupauksen, jossa pohjoinen siintää kaukana, ikään kuin lupauksena mahtavasta tulevaisuudesta. Toisaalta Lappi tulkitaan, ei vain taloudellisesti, vaan myös kulttuurisesti perifeeriseksi alueeksi. Puheet Karjalasta ja viljelysten (kulttuurin) leviämisestä ilmaisevat selvästi, että Lappia ei välttämättä hahmoteta osana suomalaista kulttuuria, vaan perifeerisenä, ulkopuolisena alueena, jonka kehittämistäkään ei pidetä niin tarpeellisena, elleivät sota ja sen seuraukset olisi muuttaneet maan tilannetta. Toisin sanoen Lapin asema kansallisella ja kulttuurisella kartalla ei ole aivan selvä.

Lapille luonnonvarat ovat puolestaan eräänlainen pelivara, jonka kautta voidaan vaatia alueen kaikenlaista kehittämistä. Näin Lapin julkisuudessa Lapille tarjottu luonnonvarojen kautta rakentuva positio otetaan vastaan ja hyväksytään se. Lappi hahmottuu tätä kautta passiivisena raaka-ainelähteenä, alueena, jota on kehitettävä. Tätä kautta kuvaukset tuottavat ja uudistavat Lapin erityisyyttä ja perifeerisyyttä.

1960-luvulta lähtien kuvaukset muuttuvat. Muutoksessa on kysymys siitä, että nyt luonnonolosuhteet voidaan tulkita aiempaa selvemmin yhteiskunnallisessa kontekstissa. Lapin erityisyyden korostus ja luonnonolojen karuus ovat tässä katsannossa merkki kulttuurisesta ja taloudellisesta eriarvoisuudesta. Odotetaan, että erityisyys otetaan nyt aiempaa paremmin huomioon. Tämän ajan kirjoitusten Lappi ei ole enää runsauden valtakunta, vaan niukkuuden ja tiukkuuden maisema.

Tältä osin analyysi vahvistaa sen, mitä Veli-Pekka Lehtola (1997, 245) on aavistellut. Lehtola väittää, että Lapin identiteetin rakentumiseen vaikuttaa 1960-luvulta lähtien harjoitettu kehitysaluepolitiikka. Tähän kehitysalueidentiteettiin kuului voimakas alemmuudentunne ja taipumus nähdä itsensä pelkätään keskustan silmin. Kuten on tullut esille, lappilaisessa julkisuudessa alemmuusaseman ja perifeerisyyden konstruointi voimistuivat tänä aikana. Lapille tarjotaan ja Lappi hyväksyy kehitysaluepolitiikan mukaisen identiteetin.

Myös Maria Lähteenmäki (2001), tarkastellessaan 1960- ja 70-lukujen kulttuurikeskustelujen Lappi-kuvauksia, havaitsi, että 1960-luvulla Lappi-kuvaukset muuttuivat. Sotienvälisen ajan romanttiset Lapin maisemakuvaukset saivat väistyä ”arkipäivän realismin” edessä. Maiseman sijasta kertomusten subjektiksi nousi tavallinen kansa. Kansankuvausten suunta pysyi kuitenkin samana. Keskustelut ohjautuivat pohjoisen yrityksistä huolimatta etelässä määriteltyjen kulttuuri-käsitteiden kautta eli pohjoinen edusti periferiaa, köyhää ja takapajuista aluetta, vallan ja hyvinvoinnin keskuksista kaukana ollutta aluetta, ”ulkomaata”. Lähteenmäen mukaan marginaalisuus määrittyi ennen kaikkea taloudellisista resursseista käsin. (mt., 241.)

Keskusteluissa Lapin erityisyyttä korostavalla puheella on kuitenkin tietty tarkoituksensa. Analyysistä tulee ilmi, että keskusteluissa erityisyyden korostamista käytettiin keinona hankkia resursseja. Lapin alemmuusasemaa korostava puhe on paljolti taktista, jonka seurauksena voi tietenkin olla lopulta se, mitä Lehtola ja Lähteenmäki aavistelevat: Lapin periferisoituminen.

1980-luvulta lähtien Lapin erityisyys saa jälleen uusia merkityksiä. Puhe Lapin luonnonolosuhteista tulkitaan nyt arktisessa kontekstissa. Tämä diskursiivinen siirto vaikuttaa oleellisesti siihen, miten esimerkiksi Lapin luonnon niukkatuottoisuus tai karuus voidaan tulkita. Kun niukkatuottoinen ja karu luonto kytketään osaksi arktista luontoa, luonto nähdään kaikin puolin arkana, kulumisherkkänä ja uusiutumiseltaan hitaana. Lisäksi tietoisuus saasteiden kaukokulkeutumisista ja Lapin luonnonkäytön seurauksista tekevät Lapin luonnosta uhanalaisen. Tästä puolestaan seuraa se, että Lapin luonto tulkitaan erityiseksi, ainutlaatuiseksi, ja siksi suojelemisen arvoiseksi.

Lappia ja Lapin luonnonoloja painottavassa puheessa erityisyyden korostaminen viittaa siihen, että erityisyydellä on edelleen kulttuurissa poliittisesti

tärkeä paikka, muutenhan siihen ei olisi edes mielekästä viitata. Toisaalta tämä tuo esille, miten Lapin luontokeskustelussa on osaltaan kysymys siitä, mikä on Lapin asema yhteiskunnassa. Tämän voi sanoa olevan perustana kulloisillekin tulkinnoille Lapista ja Lapin luonnosta.

Kirjoituksista on myös nähtävissä, miten luonto visuaalisena ja toisaalta sosiaalisena ilmiönä sulautuvat toisiinsa. Mielikuvat, joita Lappiin liitetään, yhdistyvät kaikkeen siihen, miltä Lappi näyttää. Tästä syystä puhe Lapista ja Lapin luonnosta on samalla puhetta, jossa funktiona on esittää, miten Lapissa olisi toimittava ja päinvastoin. Voikin sanoa, että se miten toimitaan, on suhteutettava aina siihen, millainen on vallitseva näkemys Lapista. Jos Lappi tulkitaan kehittämisalueeksi, luonnonolot tulkitaan kehittämisen resurssieiksi. Vastaavasti, jos luonto nähdään teollisen kulttuurin vastapainoksi, niin esimerkiksi tuulivoimalan olemassaolo Lapin tunturilla on vastoin sitä mielikuvaa, mikä rakentuu luonnon idean ja Lapin yhteenniveltämisessä.

Luonto ja Lappi ovat siis visuaalisesti ja sosiaalisesti toisiinsa sulautuneita. Se, mitä Lappi edustaa on samalla sitä, mitä luonnon nähdään edustavan. Lappi hahmottuu tätä kautta selvemmin periferiaksi, kulttuurin ulkopuoliseksi alueeksi. Tämä siksi, että luonnon idea kantaa ajatusta kulttuurin ulkopuolisuudesta; luonto on toista kuin kulttuuri. Tästä syystä Lappi rakentuu erämaaksi ja tätä kuvaa mieluusti käytetäänkin – onhan se matkailuteollisuudesta paljolti elävän Lapin kannalta järkevää. Mutta periferiaksi tai erämaaksi siirtyminen ei ole kuitenkaan pelkkä matkailun tai luonnonsuojelun alueelle tyrkyttämä representaatio, vaan myös, kuten Seppo Knuutila (1994, 132) toteaa, “alueen ihmisten taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen itseanalyysin tulos”.

Lapin alueellisen identiteetin voi sanoa rakentuvan osaltaan sitä kautta, että korostetaan luonnonolojen erityisyyttä ja osaltaan alueen taloudelliskulttuurisen erityisyyden korostamisen myötä. Tästä syystä Lapin perifeerisyys on sekä taloudellista perifeerisyyttä että luonnon idean kautta kulttuurin ulkopuolisuutta. Jälkimmäistä näkemystä markkinoidaan matkailun ja luonnonsuojelun kautta, kun taas edellinen on enemmänkin alueen asukkaiden ylläpitämä ja poliittisesti ja taloudellisesti tärkeänä koettu asia. Näitä molempia puolia yhdistävä tekijä on kuitenkin perifeerisyys. Kuten Leena Suopajarvi (2001, 122) toteaa, aina “kun lappilaiset kuvaavat omaa maakuntaansa ja lappilaisuutta alisteisena etelälle, he samalla paikantavat Lapin periferiaksi aina uudestaan” (ks. myös Suopajarvi 1999). Toisaalta on kysyttävä, voidaanko muuta tehdä, sillä Lapin alueen ja sen luonnon matkailullista merkitystä ei voida väheksyä. Kun Lapin matkailu perustuu alueen luonnon vetovoimaan eli luonnon visuaaliseen ja sosiaaliseen ilmeeseen, niin tähän kuvaan eivät välttämättä sovi sellaiset alueen kehitysideoita, jotka ovat vastoin vallitsevia Lappi- ja luontorepresentaatioita. Onko siis niin, kuten Knuutila tilanteen hieman paradok-

saalisesti ja kyynisesti tulkitsee: “periferioiden lupaus on menneisyydessä” (Knuutila 1994, 124). Onko Lapin kehittäminen edes mahdollista, jos alueella esiin nostetut kehittämisspyrkimykset tulkitaan vastoin kaikkea sitä, mitä Lappi edustaa:

“Nyt näyttää siltä, että veromarkkoja saadaan kasaan ja tahtoa jälkien korjaamiseen riittää myös yrityksissä. Matkailijamäärät halutaan kasvattaa kesäisin, mutta paikat pitää ennen sitä olla kunnossa, jotta Lapin luonto on [matkailu-] keskusten ympärillä odotusten mukainen.”

(Lapin Kansa, uutisartikkeli, 27.2.1996)

4. OIKEUDENMUKAISUUS ERITYISEN JA YLEISEN LUONNON KOHTAAMISISSA

Lapin luontokeskustelun yhtenä ominaispiirteenä on ollut jo vuosien ajan luonnonsuojelukriittisyys, painokkaat vaatimukset alueen luonnonkäytön lisäämiseksi, lappilaisen luontosuhteen itsekorostus sekä perinpohjainen epäily “etelää” ja “etelävetoisia” hankkeita kohtaan. Näitä puheita on tavattu tulkita mm. yksioikoiseksi luonnon taloudelliseksi arvottamiseksi, ymmärtämättömyydeksi luonnonarvoja kohtaan sekä itsekkääksi oman edun tavoitteluksi (esim. Vahtola 1991, 354; Lapin Kansa, kolumni, 5.2.1995; Helle 1997; Nyysönen 1997). Epäilemättä näin voi olla, mutta väitänpä, ettei arvo-intressi-tietoisuus -asetelma yksistään riitä selittämään ilmiötä.

Mainitut argumentit eivät esiinny Lapin luontokeskustelussa yksin, vaan useimmiten yhdessä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaatimusten kanssa – siksi niitä ei myöskään tulisi tarkastella toisistaan irrallaan. Enemminkin on syytä olettaa, että painokkaat vaatimukset esimerkiksi luonnonkäytön lisäämiseksi ovat seurausta lappilaisten epäoikeudenmukaisuuden, eriarvoisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien puuttumisen kokemuksesta (Lehtinen 1994, 279; Suopajarvi & Valkonen 2003). Tämä käy ilmi jo yksin siinä, että kyseiset puheet eivät suoranaisesti koske sitä, miten Lapin luontoa käytetään, vaan kenen ehdoilla, kenen käsityksin ja kenen tarpeisiin käyttö tapahtuu. Tässä ei ole eroa sillä, onko kysymys luonnon suojelu- tai talouskäytöstä. Yhtä lailla kuin voidaan kritisoida “etelävetoista” luonnonsuojelua, voidaan arvostella myös Lapin luonnon yhdenlaista taloudellista hyödyntämistä ja puhua luonnonsuojelun nimeen. Näitä ääniä yhdistävät sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaatimukset, jotka nousevat lappilaisten äänten kantamattomuudesta Lapin luontoa koskevissa asioissa.

Tässä luvussa analysoin Lapin luontokeskustelua olettaen tämän puheen lähtökohdan olevan siinä, että käytäntöjen ja hallinnan kohteena oleva Lapin luonto on olennainen osa paikallisten ihmisten ympäristöä (Di Chiro 1996, 301). Keskusteluissa ikään kuin pyritään muistuttamaan, että Lapin luonnossa myös asutaan ja eletään, ja että Lapin luonnonkäytön muodot ja rajoitukset vaikuttavat paitsi paikalliseen luontoon, myös paikallisten ihmisten elämään. Oikeudenmukaisuuden vaatimukset kohdistuvatkin juuri siihen, että lappilaiset kokevat heillä olevan oikeuden omaan ympäristöönsä ja että tämä myös tunnustetaan ja huomioidaan luonnonkäytön suunnittelussa ja päätöksenteossa.

Toisin sanoen kyse on mahdollisuuksista harjoittaa ja ylläpitää omaa kulttuurista suhdetta luontoon (vrt. Hovland 1999; Jokinen 2002, 13–31).

Tässä keskustelussa Lapin luonnonkäytön jännite rakentuu erityisen luonnon eli ihmisten välittömässä kokemuspiirissä oleva eletyn ja toiminnallisen luonnon sekä yleisen luonnon eli hallinnon ja katseen kohteena olevan, jossa-kin määrin abstraktin ja maisemankaltaisen luonnon kohtaamisesta. Tämä ei ole mitenkään erityisesti Lappiin liittyvä ilmiö, sillä erityiset ja yleiset ulottuvuudet ovat alati läsnä jokaisessa luonnonympäristössä. Konfliktitilanteita syntyy aina silloin, kun erityisen luonnon merkityksille ei anneta riittävästi tilaa yleisen luonnon diskurssissa eli silloin, kun yleinen (universaali) luonto törmää paikalliseen (terrestiseen) luontoon (Lehtinen 1994, 278–279).²²

Tässä luvussa käytän erityisen ja yleisen luonnon erottelua analyttisenä välineenä tuodakseni esille oikeudenmukaisuuspuheen rakentumisen elementit. Luku myös rakentuu erityisen ja yleisen luonnon erottelujen kautta. Luvun alkupuolella käsittelen erityisen luonnon tasolla käytyä puhetta ja luvun loppupuolella analysoin niitä Lapin luontokeskustelun elementtejä, jotka nousevat yleisen luonnon piiristä. Luvun loppuksi vedän tulokset yhteen.

4.1 Erityinen luonto eli puhe oikeudesta omaan ympäristöön

“Jälleen kerran on todettava, kuinka etäällä etelän lainlaatijat ovat kansasta, etenkin Lapin ihmisistä. Kentän ääntä ei ole vaivauduttu edes kuuntelemaan. Lapissa päätös tuntuu suunnilleen samalta kuin jos pohjoisen ihmisille annettaisiin valta päättää siitä, saako Espoossa ajaa bussia vai ei. Eduskunnan päätös on vakavassa ristiriidassa elävän elämän tosiasioiden kanssa.”

(Lapin Kansa 28.3.1985)

Yllä oleva metsästyslakiuudistusta koskevaan keskusteluun osallistuva katkelma on tyypillinen esimerkki lappilaisesta sotienjälkeisen ajan luontokeskustelusta.

²² Erityisen ja yleisen luonnon erottelua ovat käyttäneet tutkimuksissaan myös antropologit Kay Milton (1993) ja Tim Ingold (2000, 189–218) sillä varauksella, että Milton käyttää käsitteitä maa (land) ja maisema (landscape) ja Ingold taskscape ja landscape. ”Erityinen” ja ”yleinen” -erottelua voidaan käyttää myös pohdittaessa erilaisia tietämisen muotoja. Klaus Eder (1998) puhuu kulttuurisen ja operationaalisen tiedon eroista tarkoittaen jälkimmäisellä tieteellistä tietoa ja edellisellä kulttuurisia tietämisen muotoja (ks. myös Haila 2001, 14–17).

Koko tutkimusajanjakson ajan lappilaista keskustelua on leimannut vahva näkemys siitä, että lappilaiset ovat Lapin luonnon käytön, suunnittelun ja hallinnan suhteen altavastajia (ks. luku 3). Tämä tuodaan kirjoituksissa esille monin eri tavoin. Näitä kaikkia tapoja yhdistää se, että luonnonkäytön kysymyksiä tarkastellaan arjen kokemuseräisen, läsnäolevan eli erityisen luonnon kontekstissa. Esimerkiksi Lapin Kansan ja Pohjolan Sanomien pääkirjoitus-toimittajat rakentavat usein puheoikeuttaan tukemalla argumenttinsa luontokokemuksiinsa tai kokemuseräisiin luontohavaintoihinsa. Erityinen luonto on paitsi se perusta, jolta luonnonkäytön sääntöjä, periaatteita ja käytäntöjä arvioidaan, myös lappilaisten oma ympäristö, jonka olemassaololle kirjoituksissa haetaan tunnustusta ja jota keskustelut rakentavat. Tämä näkyy etenkin siinä, että koko sotienjälkeisen ajan lappilaisessa luontokeskustelussa esitetään vaatimuksia päästä osalliseksi aluetta koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon. On sanottu, että oman ympäristön kokemuksen syntyyn liittyy oleellisesti se, että ihmiset näkevät mahdolliseksi oikeuden vaikuttaa ja osallistua ympäristöönsä koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon (Paasi 1986, 295; Palviainen 1999, 254–255; Peuhkuri 2000). Tästä syystä lappilaiset äänenpainot luonnonkäytön suunnittelusta ja päätöksenteosta ovat samalla tapoja, joilla konstruoidaan lappilaista omaa ympäristöä. Tämä keskustelu rakentuu seuraavista elementeistä: puheina asiantuntijuudesta, luottamuksesta, paikallisesta luontosuhteesta, luonnonkäytön hallinnosta sekä paikallistason erityisestä ja yleisestä luonnosta.

Paikalliset olosuhteet ja asiantuntijuus

Yksi tapa, jolla Lapin luontokeskustelussa rakennetaan Lapin luonnon erityisyyttä, on puhe paikallisista olosuhteista ja asiantuntijuudesta. Tämä puhe esiintyy samankaltaisena koko tutkimusjakson ajan ja se lähtee oletuksesta, että ”hyvä” luonnonkäyttö on oikeudenmukaista ja tasavertaista. Toistuvat viittaukset näihin periaatteisiin paljastavat, ettei Lapin luonnonkäytön katsota toteutuneen aina odotusten mukaisesti. Yhtenä syynä tähän pidetään sitä, etteivät valtionhallinnon toimenpiteet kohdennu Lapin olosuhteisiin. Tämä tulee esille esimerkiksi vuoden 1946 helmikuun Lapin Kansan pääkirjoituksessa, jossa käsitellään inarilaisten valtionvaraministeriölle jättämää kirjelmää jälleerakennusta koskevista korvauserusteista:

“[N]ykyiset kiinteistöjen ja rakennusten sotavahinkojen korvausten arvioimis-perusteita koskevat ohjehinnat olisi Inarissa korotettava 100 prosentilla, jotta ne vähänkään vastaisivat niitä kustannuksia, jotka siellä jälleerakentamisesta aiheutuvat.

(...) Korvausten arvioimisperusteet ovat (...) kauttaaltaan liian alhaisia kun niitä verrataan niihin kustannuksiin, mitkä jälleenrakennus täkäläisissä oloissa vaatii. Yleensä korvauksilla voidaan peittää vain pieni osa uudisrakentamisen kustannuksista. Näin on laita varsinkin maakunnan syrjäisimmillä seuduilla.

(...) Yleinen käsitys (...) onkin, että lähes jokainen Lapin jälleenrakentaja velkaantuu korviaan myöten yrittäessään nykyisillä korvauksilla luoda itselleen ja perheelleen uudet elämismahdollisuudet.

Tämähän ei tietenkään ole paikallaan, eikä ole ollut valtiovallankaan tarkoituksena korvausperusteita määriteltäessä vaan pikemminkin tekisi mieli uskoa, että nykyinen tilanne on johtunut enemmänkin asiantuntemattomuudesta ja täkäläisten erikoisolujen tietämättömyydestä. Tämän saman seikanhan havaitsee monesti muutenkin, kun tarkastelee sitä tapaa, millä Lapin asioita Etelä-Suomessa käsitellään ja ratkaistaan.”

(Lapin Kansa 21.02.1946)

Kirjoitusesimerkissä “valtiovallan” kritiikki perustetaan oikeudenmukaisuuden ja tasapuolisuuden periaatteisiin sekä oletukseen, että valtionhallinnon on nautittava kansalaisten luottamusta. Ongelmaksi esitetään, ettei näin ole, mutta syyksi siihen ei osoiteta valtionhallinnon välinpitämättömyyttä tai Lapin epäoikeudenmukaista kohtelua, vaan pikemminkin luottamuspulan katsotaan olevan seurausta valtionhallinnon asiantuntemuksen puutteesta lappilaisista “erikoisoloista”.

Tämä tulkinta perustuu tietynlaiseen, yhä edelleenkin Lapin luontokeskusteluja jäsentävään käsitykseen keskusjohtoisen valtiovallan ja Lapin suhteista. Tässä käsityksessä rakennetaan kuvaus keskusjohtoisesta valtiovallasta, joka toimii etelästä käsin ymmärtämättä pohjoisen erityispiirteitä. “Etelä” kuvataan hallinnon, vallan ja politiikan keskuksiksi, jonka toimien kohteena Lappi vastaavasti on. Jokainen paikallisesti ongelmallinen päätös on samalla paitsi ilmaus valtionhallinnon kyvyttömyydestä hoitaa Lapin asioita myös osoitus lappilaisten vaikutusmahdollisuuksien puuttumisesta. Tietämättömyyttähän ei olisi, jos lappilaiset voisivat vaikuttaa asioihinsa paremmin.

Puhe siis tekee eron Lapin ja valtionhallinnon välille. Lappi on kaukana hallinnollisista keskuksista ja hallinto kaukana Lapista. Tuota eroa selitetään maantieteellisellä etäisyydellä mutta samalla se merkitään myös kulttuurisesti. Lapin ja valtionhallinnon etäisyys ei siis ole luonnollinen vaan yhteiskunnallinen ero, jota ei itse asiassa pitäisi olla. Se on siis mahdollista ja välttämätöntäkin kuroa kiinni. Keinona tähän olisi nimenomaan se, että lappilaiset pääsevät osalliseksi aluetta koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Julkisessa Lapin luontokeskustelussa tämä tuodaan esille eri aikoina, monissa eri yhteyksissä. Näin tehdään esimerkiksi Lapin Kansan metsästyslakiuudistusta arvioivassa pääkirjoituksessa.

“Uusi metsästyslaki on tuonut ketun metsästyksen muutoksia, jotka käytännössä merkitsevät sekä ketun myrky- että rautapyynnin lähes täydellistä kieltämistä. Päätöstä tehtäessä ei ole ajateltu Lapin erikoisolosuhteita, vielä vähemmän maakunnan vähäistä maalintukantaa.

(...) [Kansanedustaja] Lauri Impiön mukaan jäljelle jääneet pyyntitavat – ajometsästys ja lippusiima – eivät sovellu Lapin laajoille, runsaslumisille selkosille.

(...) Lapissa ihmetellään oikeutetusti sitä, kuinka koko maakunta jätettiin kuulematta, kun ketun myrkkypyyntiä on alettu voimakkaasti kieltämään.”

(Lapin Kansa 28.3.1985)

Kirjoittaja perustaa metsästyslain säätämistä koskevan arvostelunsa neljään esioletukseen: 1) lappilaiset olosuhteet poikkeavat yleisistä luonnonoloista; 2) valtionhallinnon olisi ainakin jossakin määrin huomioitava alueelliset erityispiirteet; 3) valtionhallinnon on oltava asiantunteva ja 4) paikalliset asukkaat ovat heitä ympäröivän luonnon suhteen parhaita asiantuntijoita eli asiantuntemus pohjautuu paikallisten olosuhteiden tuntemiseen.

Tämän kaltaiseen tulkintaan on aina mahdollisuus, kun institutionaalinen suunnittelu ja eletty paikka kohtaavat. Suomen alue ei ole luonnonoloiltaan yhteneväinen, jota taas esimerkiksi luonnonkäyttöä koskeva lainsäädäntö on. Lainsäädäntö perustuu aina yleisiin käytäntöihin ja periaatteisiin, joita ei ole kohdennettu erityisesti mihinkään. Pikemminkin, kuten Matti Nieminen (1994) on tuonut esille, lainsäädäntö perustuvat jossakin määrin oletukseen yhdestä luonnosta. Kun lainsäädäntöä toteutetaan ja suunnitelmia pannaan käytäntöön, ne väistämättä paikantuvat ja siten kohtaavat luonnon moninaisuuden. Jos käytäntö ei kohdennu paikkaan vaan on paikallisesti mieleton, herättää se paikan erityispiirteet henkiin (Ruuska 1999, 124–129).

Lapin luontokeskustelussa valtionhallinnon odotetaan kuitenkin olevan toimissaan tasapuolinen. Oletetaan, että hallinnon päätökset kohtelevat kaikkia alueita ja toimijoita tasapuolisesti. Käytännössä tämä tarkoittaa alueiden ja paikkojen erityispiirteiden huomioimista päätöksenteossa. Tämä puolestaan tekee aina mahdolliseksi sellaisen tulkinnan, että kun käytäntö ei toimi, on syynä valtionhallinnon ymmärtämättömyys paikallisista olosuhteista. Tämä taas rakentaa paikallista erityisyyttä aina uudelleen ja vahvistaa näkemystä paitsi paikallisten asiantuntijuudesta, mutta myös vaikuttamismahdollisuuksien puuttumisesta. (Ruuska 1999, 124–129; Suopajarvi ja Valkonen 2003.)

Tässä myös piilee asiantuntijapuheen yksi funktio: perustella asianosaisuus ja puheoikeus käsillä olevassa asiassa. Paikallisten olojen tuntemisen voidaan väittää antavan vahvan perusteen sille, miksi toimijalla on puheoikeus asiassa. Asiantuntijuus tässä mielessä on ikään kuin tae siitä, että puhuja tietää, mistä puhutaan. Näin asiantuntijuuspuhe samalla rajaa asianosaisuutta. Kun Lapin

luonnonkäytön ongelmat määritellään tiedolliseksi, paikallistuntemukseen liittyväksi kysymykseksi, on aina mahdollista esittää, että asiantuntemattomat, ei-paikalliset, ovat myös toisarvoisia suhteessa käsillä olevaan asiaan. Tätä kautta asiantuntijapuheessa myös konstruoidaan luonnon erityisyyttä. (Valkonen 2003, 169–171.)

Luottamus

Toinen tapa, jolla keskustelussa konstruoidaan erityistä luontoa, on puhe luottamuksesta. Myös tässä puheessa lähdetään purkamaan asetelmaa valtiovallan ja Lapin suhteista, mutta se tehdään painottamalla suhteen rakentumiseen liittyviä historiallisia epäkohtia.

“Kun pohjoisten koskien valjastamista ja veden varastoaltaiden rakentamista aikoinaan suunniteltiin ja toteutettiin, ei paikallisilla asukkailla ollut juuri mitään sanansijaa ratkaisuihin.

(...) [V]oimayhtiöt myös monet muut piirit näkivät voimaloiden rakennusohjelman ripeän toteuttamisen suorastaan kansallisena tehtävänä.

(...) Lappia ei ole muissakaan suhteissa aina lailla rakennettu, vaan maankunnan oman väestön edut ovat jääneet toissijaisiksi. Myönteisenä kehityksen ilmiönä onkin merkittävä muistiin pyrkimykset kohti parempaa lainturvaa, perinteisten oikeuksien kunnioittamista ja väestön oman mielipiteen huomioonottamista aina silloin, kun heitä koskevia päätöksiä tehdään.”

(Lapin Kansa 11.04.1973)

Tekstiesimerkki dokumentoi puhettavan, joka on ominaista Lapin luontokeskustelulle 1960-luvulta lähtien. Tämä puhetapa rakentuu kertomuksesta, joka on muurattu kokoon seuraavista elementeistä: 1940- ja 50-lukujen Lapin luonnonvarojen taloudellinen hyödyntäminen tapahtui kansallisen edun nimissä, eikä aina lainmukaisesti, se toteutettiin lappilaisia kuulematta ja hyötyjen ja haittojen jakaantuminen tapahtui Lapin tappioksi. Tämä on eräänlainen lappilaisten yhteisesti jaettu kertomus, joka selittää tapahtumia ja johon uusia luonnonkäytön tapahtumia sovitetaan. Tiivistetysti sanoen, se on konteksti, jota vasten kulloisiakin luonnonkäytön kysymyksiä Lapissa tarkastellaan (ks. Massa 1994, 200–205; Suopajarvi 2001, 136–138; Suopajarvi & Valkonen 2003; vrt. Vahtola 1991).²³

Lapin luontokeskustelussa tämä näkyy hyvin keskusteluna luottamuksesta. Kirjoituksissa käy ilmi, miten kiistanalaisissa asioissa ei ole ratkaistavana vain

23 Tämä kertomus on tuttu lappilaisille. Voidaan kuitenkin miettiä, kuinka paljon se on sukupolvisidonnainen asia (vrt. Autto 2003).

puheena oleva asia, vaan jokainen asiakysymys punnitaan edellä mainitun kertomuksen puitteissa.

“Valtio on lupauksia antanut ja perunut, syönyt niinkin suuria sanoja, että ne kirvelevät Lapissa jatkuvasti.

(...) Mutta eikö olisi aika tunnustaa, että päätös Kessin hakkuista on hätäisesti tehty. Se on tehty tutkimatta ratkaisun vaikutuksia tulevaisuuteen, selvittämättä sen merkitystä edes tähän päivään. Vain se tiedetään varmasti, että 20 metsurille on luvattu työpaikka ja kansallispuisto on perustettu.”

(Lapin Kansa 19.8.1987)

Mikä tahansa käytäntö, hallinnon muutos tai parannus voi johtaa keskusteluun Lapin luonnonkäytön politiikan pysyvyydestä ja tarkoitusperistä eli motivoida luottamuskeskustelua kerta toisensa jälkeen. Kirjoittelussa tätä pidetään myös yhtenä syynä siihen, miksi Lapissa vaatimukset luonnonkäytöstä ovat niin ehdottomia. Kun lappilaisten luottamus valtioonhallintoon on tulehtunut, ei asioissa jousteta.

“Miettikääpä itse, hyvät lukijat. Miten voidaan luottaa pelkkiin päätöksiin, kun maamme maa- ja metsätalousministeriö on aina valmis rikkomaan lakeja ja kansainvälisiä sopimuksia? Mitä tarvitaan Metsähallituksen päätöksen kumoamiseen?

Eipä juuri mitään. Suojelukysymyksissä ei mikään päätös riitä koska mikä tahansa päätös voidaan aina uudella nuijankopautuksella kumota. Lapista löytyy ainakin Vuotoksen kokoinen esimerkki. Uskooko joku vielä, että pelkin päätöksiin suojellaan joku vanha metsätilkku?”

(Lapin Kansa, kolumni, 05.02.1995)

Yllä olevassa tekstiesimerkissä kuvataan Lapin luonnonkäytön politiikka sel-laiseksi, jossa päätökset vaihtelevat liian tiuhaan ja jossa toimijoilla ei ole tois-tensa tarkoitusperistä tietoaakaan. Kun ei ole mitään pysyvää, ei ole mitään mihin luottaakaan. Ongelmana on siis hallinnon epäjohdonmukaisuus ja siitä aiheutuva luottamuspula. Toisin sanoen oletetaan, että toimijoilta puuttuu luot-tamuksen edellyttämää tietoa toiminnan luonteesta, ja siksi heillä ei ole myös-kään luottamusta toinen toistensa tarkoitusperiä kohtaan.²⁴

24 Jani Erolan (2001, 177) mukaan luottamuksella on ainakin kahdenlaisia ulottu-vuuksia. On perusluottamusta, joka tekee tietynlaisen toiminnan mielekkääksi, ja neuvoteltua luottamusta, joka perustuu tiedolle siitä, että johonkin voi luottaa. Perusluottamus on tiedostamatonta, olemiseen ja elämiseen liittyvä ilmiö, kun taas neuvoteltu luottamus edellyttää tietoa ja jotakin jo olemassa olevaa sopimusta toi-minnan luonteesta. (vrt. Giddens 1990, 33, 83–85.)

Keskustelussa syntynyttä tilannetta pidetään vähintäänkin ongelmallisena, ja siksi hallinnolta vaaditaan johdonmukaisuutta ja selviä pelisääntöjä luottamuksen palauttamiseksi. Luottamuksellisten suhteiden synnyttäminen nähdään tärkeänä niin Lapin luonnonkäytön ristiriitojen välttämisen kannalta kuin hallinnon uskottavuuden palauttamisen kannalta.

Paikallinen luonnonkäytön sääntely ja kontrolli

1980- ja 1990-lukujen Lapin luontokeskustelussa puhutaan paljon luonnon suojelu- ja vapaa-ajankäytöstä. Tässä keskustelussa konstruoidaan Lapin luonnon erityisyyttä puitteistamalla luontoa koskevat käytännöt lappilaisen arjen kontekstiin. Yksi keskustelu, jossa tätä puhetta tuotetaan, on riistanhoitokeskustelu.

“Valtion maiden haltija – ei siis omistaja – ei jostakin syystä suostu antamaan minkäänlaista arvoa paikallisten asukkaiden tekemälle riistanhoitotyölle pyrkinessään asettamaan muualta tulevat metsästäjät “samalle viivalle” pohjoisen metsästäjien kanssa.

Äärimmäisyyksiin ovat menneet muutamat metsähallituksen edustajat, jotka jopa kehottavat “säätämään” suurisarviset ja runsaspiikkiset eläimet saksalaisille.

Metsähallituksen politiikassa on jotakin perusteellisesti vinksallaan, mikäli tällaiset puheet jatkuvat. Sanelun sijasta on tullut korkea aika pyrkiä rakentamaan yhteistyöhön Pohjois-Suomen riistanhoitoväen kanssa.

(...) Turhiin kärjistyksiin ei ole aihetta kummallakaan puolella. Minkäänlaisia “hirvisodan” aineksia ei ole olemassa, mikäli näin ei ehdoin tahdoin haluta. Edellytyksenä on kuitenkin se, että metsähallitus kuuntelee tässä asiassa tarkalla korvalla pohjoisen paikallisia asukkaita; he ovat alueensa parhaita asiantuntijoita niin riistanhoidossa kuin metsästyksessä.”

(Lapin Kansa 7.3.1994)

Edellä olevassa tekstiesimerkissä kirjoittaja perustaa Metsähallituksen “sanelupolitiikkaa” koskevan arvostelunsa oletukseen ihmisen luontosuhteesta. Kirjoittajan mukaan Metsähallituksen politiikka ei kannusta paikallisväestöä jatkamaan vapaaehtoista riistanhoitotyötä. Tätä pidetään huolestuttavana, koska riistanhoitotyön esitetään olevan merkityksellinen tekijä ihmisen ja luonnon suhteen rakentumisessa. Ajatellaan, että jos ihmiset lopettavat omaehtoisen riistanhoitotyön tulevat he samalla välinpitämättömäksi omasta ympäristöstään. Tästä luontosuhdetulkinnasta on luettavissa esioletus, jonka mukaan ihmisten mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon

tekee heidät tietoisemmaksi elinympäristöstään, ja siten tiukentaa heidän suhdettaan siihen. Toiminnan kautta ihmiset ymmärtäisivät paremmin riippuvuussuhteensa luontoon ja ympäristöön, ja sitä kautta heidän halunsa suojella elinympäristöään voimistuisi.

Lappilaisessa keskustelussa tähän luontosuhdetulkintaan nojataan etenkin arvosteltaessa “etelävetoista” luonnonsuojelu- ja matkailupolitiikkaa. Näin tehdään esimerkiksi Lapin Kansan kolumnissa, jossa kirjoittaja syyttää ympäristöaktivisteja, “luonnonsuojelijoiksi itseään kutsuvia häiriköitä”, luonnonsuojelun maineen pilaamisesta.

“Pahinta luonnon kannalta on se, että ne, jotka lähimpänä luontoa asuvat ja työtään siellä tekevät, heittävät hanskat tiskiinkin ja irtisanoutuvat kokonaan ympäristöaatteesta vain siksi, etteivät tulisi leimatuksi.”

(Lapin Kansa, kolumni, 26.6.1995)

Puheessa tehdään ero lappilaisten luonnonsuojelun ja “etelän” luonnonsuojelun välille painottamalla, että viime kädessä paikalliset ihmiset huolehtivat suojeltavasta Lapin luonnosta. Näkemys perustuu siihen, että suojelukäytön luontoa tarkastellaan Lapin luonnon kontekstissa sinä luontona, joka on lappilaisten ihmisten asuinympäristö ja käytön kohde. “Etelävetoisen” luonnonsuojelun ongelmaksi esitetään, että päinvastoin kuin paikalliset tavat säännellä ja kontrolloida luonnonkäyttöä “etelävetoisella ympäristöaatteella” ei ole kosketusta tuohon suojelukäytön luontoon. Se on ikään kuin (Lapin) “luonnosta vieraantunut”.

“Kun hallinto Helsingissä tekee suojelupäätöksiä, sen vilpittömyyteen ristiriitaisuuksista huolimatta haluaisi uskoa. Se sanoo pelastavansa Lapin tuleville sukupolville.

Ongelmana on se, että tämä hallinto kovin usein unohtaa ihmiset, jotka haluavat asua pohjoisessa. Kun näin käy, määräykset sotivat oikeustajua ja myös elämisen ehtoja vastaan.

Syntyy vastakkainasettelu, jossa yhteinen tärkeä asia, luonnon suojeleminen, tulee riidan välineeksi. Tämä taas johtaa äärimmäisyyksiin. Ei enää osata ajatella muuten kuin joko–tai, vaikka pitäisi löytää sanat sekä että.

Ilman luontoa ei täällä voi elää. Ihmisen ja luonnon yhteiselämä pitää muistaa ja ottaa myös päätöksenteossa huomioon.

(...) Siksi niin monet luonnon ystävät Lapissa saavat näppylöitä jo pelkästään siitä kun kuulevat sanan luonnonsuojelu siitä huolimatta, että haluavat suojella tämän oman maakunnan suurta voimavaraa kaikin käytössä olevin keinoin”.

(Lapin Kansa, kolumni, 19.2.1991)

Tekstiesimerkissä muistutetaan, että Lapin luonto ei ole tyhjä eikä irrallaan siellä asuvista ihmisistä. Kirjoitus siis nivoo suojelukäytön luonnon yhteen alueen väestön kanssa korostaen luonnon suojelukäytön sijoittumista niin paikalliseen luontoon kuin paikalliskulttuuriinkin. Tämä kytkentä tekee mahdolliseksi sen, että myös luonnon suojelukäyttöä voidaan tarkastella yhtenä luonnonkäytön muotona. Näin puhe kääntää keskustelun luonnon suojelukäytöstä ihmisten väliseksi eli yhteiskunnalliseksi kysymykseksi. Kyseeseen tulee, millainen merkitys Lapin luonnonkäytön kysymyksissä annetaan paikallisille luonnonkäytön sääntely- ja kontrollitavoille ja miksi luonnonympäristöjä on suojeltava ja kenen käytöltä.

Luontosuhdepuheen ilmeisenä tarkoituksena onkin perätä paikallisväestön luonnonkäytön oikeutta, oikeutta omiin käytäntöihin ja tapoihin ylläpitää omaa suhdettaan luontoon. Tätä tulkintaa tukee osaltaan se, että kirjoituksissa puhutaan paljon lappilaisesta eräkulttuurista, luonnon arkipäiväisyydestä ja luontosuhteesta. Näissä keskusteluissa pidetään esimerkiksi valtion jatkuvasti lisääntyvää luonnonkäytön kontrollia ja sääntelyä liioiteltuna ja holhoavana.

“Jo tehtyjen kieltojen, rajoitusten ja tuloshakuisten hinnoitteluiden lista on niin pitkä, että lappilaista luonnossa liikkujaa hirvittää. Jos tätä vauhtia edetään, kohta ollaan tilanteessa, jossa viranomaiselta on kysyttävä lupaa päästä pihan poikki tuvasta hyysikkään.”

(Lapin Kansa 26.5.1996)

“Yhtenä yksityiskohtana on esiin otettu se seikka, ettei tavalliselle puistokunnan asukkaalle suotaisi esimerkiksi metsästysretkellä tulenteko- tai leiriintymisoikeutta. Kuitenkin pohjoisen asukas on iät ajat tottunut siihen, että hän tekee kairassa tulet silloin kun kylmä yllättää tai kahvihammasta pakottaa.”

(Lapin Kansa 29.3.1985)

Nämä tekstit ovat esimerkkejä yhdenlaisesta tavasta puhua luontosuhteesta. Ensin kirjoituksissa tuodaan esille, kuinka Lapissa luonnonympäristöt sijoittuvat historiallisesti ja läheisesti lappilaisten arkiseen kokemusmaailmaan, ja sitten osoitetaan, että tuohon historiallisesti rakentuneeseen luontosuhteeseen perustuvat myös paikalliset tavat säännellä ja kontrolloida luonnonkäyttöä. Näin puheessa ikään kuin esitetään epäsuorasti kysymys, olisivatko hirvet, linnut, metsät, joet, järvet, suot ja ylipäätään koko Lapin luonto hävitetty yhettömiin ilman valtion tai ei-lappilaisten harjoittamaa hallintoa ja huolenpitoa. Lapin luonnon käyttörajoitusten ja -säädösten nähdään suojelevan luontoa lähinnä lappilaisilta itseltään, suojelun tavoitteiden ollessa muiden kuin lappilaisten luontoa koskevien tarpeiden tyydyttämisessä.²⁵

25 Julkisessa keskustelussa tuodaan esille asioita, joissa lappilaiset paikalliset luonnon-

Viimeksi mainittu argumentti tuodaan esille etenkin niissä matkailua kritisoivissa kirjoituksissa, joissa Lapin luonnonympäristöjen käytön ongelmana pidetään sitä, että se perustuu liaksi matkailijoiden tarpeisiin. Ongelmallista se on varsinkin siksi, että matkailijoiden ja paikallisväestön suhde luontoon nähdään erilaiseksi. Siksi myös niiden asettaminen rinnakkain on epäoikeudenmukaista ja paikallisväestön kulttuurisia luontokäytäntöjä loukkaavaa.

“Sääntöjä, kieltoja ja maksuja suunnittelevien pääkaupunkilaisten on luonnollisesti vaikea ymmärtää, mistä on kysymys silloin, kun puhutaan Lapista ja Lapin vanhimmasta kulttuurista: erämaiden käytöstä. Kun se on etelästä tulleelle turistille ainutlaatuinen kokemus ja eksoottinen elämys, täällä erämaa on jokapäiväinen tuttu tulessa ja tuiskussa, arkena ja pyhänä”.

(Lapin Kansa 26.5.1996)

Tässäkin kirjoitusesimerkissä rakennetaan kuva lappilaisen väestön luontosuhteesta: luonto on paikallisille ihmisille osa arkea, jotakin tavanomaista ja olennaisesti elämismailmaan kuuluvaa. Päinvastoin kuin matkailijalle, jolle luonto esitetään kuuluvan vapaa-ajan ja kulutuksen piiriin ja suhde siihen on lyhytaikaista, lappilaiselle luonto on elämisen osatekijä, ja suhde luontoon viestii syvemmästä, historiallisesti rakentuneista tavoista, kokemuksista ja eletystä elämästä.

Kaiken kaikkiaan puheilla lappilaisesta luontosuhteesta ei raivata vain tilaa paikallisten näkemyksille siinä keskustelussa, jossa määritellään luonnonympäristöjen eri käyttötapoja, vaan kyse on myös siitä, minkälaisen sijan Lapin luonnonympäristöt voivat saada paikallisten ihmisten elämismailmassa. Tässä mielessä keskusteluissa luonnonkäytön sääntelystä ja kontrollista on kysymys inhimillisen luontosuhteen hallinnasta eli siitä, miten ja millaiseksi lappilaiset voivat järjestää suhteensa luontoon.

käytön sääntelyn ja kontrollin tavat nähdään tavoitteidenkin kannalta parempina kuin ne, jotka valtionhallinto on asettanut. Yksi tällainen asia on karhun kevätpyynnin lakkauttaminen vuonna 1993. Päätös herätti kummastusta, ei pelkästään karhun pyyntikulttuurin säilymisen kannalta, vaan myös siksi, että sen nähtiin lisäävän karhun salapyyntiä. Tämä väite perustuu siihen, että kun kevätpyynti oli sallittua, liikkui Lapin metsissä karhunpyytäjiä, jotka samalla toimivat toinen toistensa kontrolloijina. Nyt kun kevätpyynti on kielletty, tämä kontrolli puuttuu.

Luonnonkäytön hallinnon ongelmat

Hallinto²⁶ voidaan ymmärtää epäpoliittiseksi, jos politiikan peruskysymyksistä oletetaan vallitsevan yksimielisyys eikä hallintomallin oikeutusta juurikaan kyseenalaisteta. Jos näin on, periaatteessa kaikki konfliktit ovat ratkaistavissa, eikä syviä periaatteellisia erimielisyyksiä ole (Lähde 2001, 302). Kun edellä sanottua vertaa lappilaisessa keskustelussa konstruoituvaa kuvaan luonnonkäytön hallinnosta, voidaan sanoa, että Lapin kohdalla hallinto on kaikkea muuta kuin epäpoliittinen.

1940- ja 50-lukujen kirjoituksissa ei varsinaisesti puhuta luonnonkäytön hallinnosta (ks. myös luku 5). Se nousee keskustelun kohteeksi vasta 1960- ja 1970-lukujen aikana. 1960- ja 1970-luvun keskusteluissa lähdetään ensinnäkin siitä, että hallinnon olisi vastattava kansalaisten oikeudentuntoa.

“Lapissa asuva valistunut väestö pitää tärkeänä, että jos jotakin lakisäateistä toimintaa muutetaan, se tapahtuu avoimesti. Jos esimerkiksi karhun metsästystä säätelevää asetusta muutetaan, olisi jo aikeesta tiedusteltava niin riistanhoitopiireiltä kuin niiltä riistanhoitoyhdistyksiltä ja paliskunnilta, joita asia koskee. Salamyhkäinen päätös, joka tulee täysin ilman ennakkotietoja, herättää ärtymystä ja epäluuloisuutta päättäviä henkilöitä kohtaan”.

(Lapin Kansa 8.5.1973)

Yllä olevassa tekstiesimerkissä kirjautuu monta lähtöoletusta siitä, millaisia ominaisuuksia hyvällä luonnonkäytön hallinnolla tulisi olla: suunnittelun ja päätöksenteon avoimuus, kansalaisten ja muiden “asianosaisten” mahdollisuus osallistua luonnonkäytön suunnitteluun, lainmukaisuus sekä päätösten ennakoitavuus. Kirjoituksessa ei suoraan väitetä, etteikö hallinto perustuisi kyseisiin periaatteisiin. Sen sijaan siinä vihjaillaan, että jo epäily väärinkäytöksistä voi aiheuttaa ristiriitaisuuksia. Tätä kautta kirjoitus konstruoii sen ajan Lapin luontopolitiikasta kuvan, jossa luonnonkäytön hallinto saattaa loukata lappilaisten oikeudentuntoa. Ristiriitojen ehkäisyn kannalta tätä ei oletettavasti pidetä mitenkään suotavana.

26 Tarkoitan hallinnolla paitsi luonnonkäytön menettelytapoja, myös hallinnon periaatteita, joiden pohjalta hallinto on järjestetty. Tämä hallintokäsitys on lähellä sitä, mihin Michel Foucault viittaa käsitteillä ”governmentalité” ja ”gouvernement” (Kantola 2002, 328, loppuviite 6). Tämänkaltaisen tapa puhua hallinnosta vastaa hyvin sitä tapaa, miten kirjoituksissa puhutaan hallinnosta. Kirjoituksissa hallintoon ja hallintaan kohdistuva kritiikki ei koske vain sitä, miten toimitaan, vaan myös sitä, minkälainen näkemys hallinnolla on toiminnasta eli mitkä ovat hallinnon periaatteet tai “menteliteetti”.

Toinen hallinnon järjestämiseen liitetty premissi on, että valtion hallinnon odotetaan kohtelevan kaikkia toiminnan osapuolia paitsi oikeudenmukaisesti myös tasavertaisesti. Kirjoituksissa tällä tarkoitetaan sitä, ettei mikään toimija tai alue saisi joutua kärsimään kohtuuttomasti ”yhteisten asioiden” hoidosta, kuten esimerkiksi kansallispuistojen perustamisesta.

”Kun kansallispuistokomitea jätti parisen vuotta sitten mietintönsä, katsottiin sen rasiusten kohtuuttomasti kohdistuvan Lappiin.

Silloisia suunnitelmia on sen jälkeen supistettu melkoisesti, mutta yhä edelleen tämä maakunta joutuu kantamaan kansallis- ja luonnonpuistojen kehittämissohjelman seuraukset, joten on vain oikeudenmukaista katsoa täkäläisillä näkökannoilla olevan painoarvoa kysymyksessä olevista asioista päätettäessä.”

(Lapin Kansa 16.2.1979)

1980-luvun alusta lähtien edellä mainittujen periaatteiden lisäksi esille nostetaan kysymys hallinnon demokraattisuudesta. Tämä tulee hyvin ilmi esimerkiksi Vesistöhankeiden menettelytapatoimikunnan mietintöä kommentoivassa Lapin Kansan pääkirjoituksessa.

”Laajoja hankkeita suunniteltaessa olisi ennen varsinaista suunnitelmaa tehtävä esisuunnitelma. Kansalaisia, kansalaisryhmiä ja muita etupiirejä on kuultava jo siinä vaiheessa, kun ratkaisuihin voidaan vielä vaikuttaa. Tämä vaikuttamisen mahdollisuus on menneinä vuosikymmeninä usein unohtunut”.

(Lapin Kansa 31.3.1985)

Kyseisessä esimerkkitekstissä tuodaan käänteisesti esille, että tehdyt suunnitelmat ovat yksipuolisia ja ehdottomia ja että valmiisiin suunnitelmiin ei ole juurikaan mahdollisuutta vaikuttaa. Näin kirjoitus tuottaa kuvan suunnittelukäytännöistä, jotka eivät ole riittävän avoimia. Tämän ajan kirjoituksissa rakentuu sellainen kuva Lapin luonnonkäytöstä, että luonnonkäytön päämäärästä ei vallitse yksimielisyyttä ja että kansalaisten luonnonkäyttöä koskevat tarpeet poikkeavat suunnitelmia tekevien tahojen tarpeista. Näiden puheiden mukaan hallinnon epäkohtana on, että kansalaisilla ei ole riittävästi mahdollisuuksia osallistua Lapin luonnonkäyttöä koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Tämä hallintopuhe eroaa aiempien vuosien keskustelusta etenkin siinä, että ennen hallinnon odotettiin olevan toimissaan oikeudenmukainen ja tasapuolinen, nyt kansalaisten ajatellaan voivan vaikuttaa luonnonkäyttöön jo suunnitteluvaiheessa.

1980- ja 90-lukujen kirjoituksista on luettavissa, miten hallinnon ongelmana pidetään myös sitä, että hallinnon papereissa Lapin luonto nähdään erilaisina hyödyntämistä odottavina kohteina. On ikään kuin niin, että jokainen neliökilometri Lapin luonnosta olisi kirjattu ylös ja jokaiselle mahdolliselle taloudellisesti

hyödynnettävälle luontokohteelle olisi olemassa valmis hyödyntämissuunnitelma, olipa niiden tarpeellisuudesta yksimielisyyttä tai ei. Juuri tätä tilannetta kirjoituksissa arvostellaan.

“Olen täysin tietoinen siitä, että metsähallituksella on ja tuleekin olla metsänkäytön suunnitelmat, myös pitkän tähtäimen kaavailut ja tavoitteet. Muutenhan asioita ei pystyttäisi hallitusti hoitamaan. Toisaalta suunnitelmia – mitä tahansa – on oltava valmiit joustavasti muuttamaan, jos tilanne suunnittelukauden kuluessa muuttuu”.

(Lapin Kansa, alakertakirjoitus, 20.9.1987)

Valtionhallintoa arvostelevissa kirjoituksissa katsotaan, etteivät hallinnon suunnitelmat ole riittävän joustavia eikä kansalaisilla ole riittävästi mahdollisuutta vaikuttaa hallinnon suunnitelmiin saati sitten esittää näkemyksiä hankkeiden tarpeellisuudesta. Toisin sanoen hallintoa pidetään myös pakottavana.

“Yhteys etelän ja pohjoisen välillä eli päättäjien ja kohdeväestön kesken ei ole ollut riittävä. Puuttuu luottamusta toinen toistensa kykyihin ja tarkoitukseen. Etelän mielestä asiantuntemus on siellä, mutta tällöin unohdetaan, että Pohjois-Suomen ihmiset, ainakin alkuperäiset, mutta muutkin, kunnioittavat luontoa ja omaavat luontaisen halun sen suojelemisessa kaikessa toiminnossaan. Poikkeuksia tietysti on, mutta ne eivät tee väitettä tyhjäksi.

Tulkoot luonnonsuojelun asiantuntevat, teknilliset järjestäjät muualta, mutta he eivät voi eivätkä saa tehdä mitään omilla ehdoillaan. Heidän on kuultava ja kuunneltava niitä ihmisiä, jotka suojeltavan luonnon keskellä asuvat ja vaikuttavat. Lapin luonnonvarojen käyttöönotolla on jo kolhuja riittävästi aiheutettu. Niitä ei nyt pidä suojelun kohdalla toistaa.”

(Lapin Kansa 10.2.1982)

Viimeistään 1990-luvulta lähtien luonnonkäytön hallinto- ja suunnittelutapoja on pyritty muuttamaan aiempaa avoimemmaksi. On mm. parannettu kansalaisten mahdollisuuksia osallistua elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon sekä kehitetty erilaisia menetelmiä, joiden tavoitteena on saada paikallisten ihmisten näkemykset, kokemukset ja arvostukset esille konkreettisesti luonnonkäytön suunnittelussa (esim. Loikkanen, Simojoki & Wallenius 1997; Kangas & Kokko 2001). Tämä ei kuitenkaan ole johtanut luonnonkäytön kiistojen raukeamiseen. Yhä edelleenkin Lapin luontokeskusteluissa valtion hallintokäytäntöjä kritisoidaan hallinnon toimintaperiaatteista ja etenkin siitä, miten, miksi ja kenen ehdoilla Lapin luontoa käytetään. Toisin sanoen kysymys kiertyy lopulta sen kysymyksen ympärille, kenen luonnosta Lapissa on kysymys.

Lapin paikallistason erityiset ja yleiset luonnot

Tässä vaiheessa on syytä muistuttaa, että erityisen ja yleisen luonnon erottelua ei tule ymmärtää esimerkiksi “etelän keskuksen” ja Lapin “periferian” väliseksi rajanvedoksi. Jyrkät kahtiajaot keskuksen ja periferian välillä on yksi diskursiivinen strategia, jolla konstruoidaan erityisestä luonnosta yleistä ja yleisestä erityistä. Lapissa on omat sisäiset erityiset ja yleiset luontonsa ja niiden väliset jännitteensä. Lapin luonnonkäytön kenttää jännittävistä sisäisistä tekijöistä voidaan erotella ainakin sellaisia kuin eri elinkeinot, eri paikalliskulttuurit, eri paikallistaloudet, aluetalouden painotukset, saamelaisuus, suomalaisuus, maanomistajat ja maata omistamattomat jne. (Valkonen 2003, 168–169).

Tämän tutkimuksen aineistossa paikallistason erityisen ja yleisen luonnon erontekoa käsitteleviä tekstejä esiintyy koko tutkimusajanjakson ajan. Äänekääksi tämänkaltainen puhe kohoaa kuitenkin vasta 1970-luvun aikana, ja mitä lähemmäs tätä päivää tullaan, sitä moni-ilmeisemmäksi se tulee. Tämä puhe seurailee kahdessa edellisessä luvussa analysoimani luonnon moninaiskäytön puheen muotoutumista, jonka vuoksi tässä ei ole tarpeen eritellä puheen rakentumista sen enempää. Erityisen luonnon rakentumisen kannalta oleellista on kuitenkin huomioda, että Lapin paikalliset erityiset ja yleiset luonnot nousevat esiin aina, kun paikallinen luonnonkäyttö problematisoituu, kuten esimerkiksi eri elinkeinon intressien törmätessä toisiinsa. Näin syntynyt konfliktitilanne nostaa paikalliset erityispiirteet näkyville aivan samoin kuin edellä kuvailin tapahtuvan tilanteessa, jossa valtionhallinnon päätös ei kohdennu paikkaan tai alueeseen.

Lapin luontokeskustelussa paikalliset erityiset ja yleiset luonnot erottelevaa puhetta käydään paljolti vasten sellaisia käytäntöjä, joissa Lapin alueen luonnonkäyttöä pyritään esittämään “Lapin yhteiseksi” asiaksi. Näissä kirjoituksissa esimerkiksi painotetaan, miten metsien hakkuut tai suojelukäytännöt kohdistuvat aina johonkin eli niillä on erityisiä paikallisia vaikutuksia.

“Hulluinta on tietysti muualla suoritettavien hakkuiden puolustaminen UKK-puistolla tai jollakin muulla suojelualueella; en oikein jaksa uskoa, että esim. pellolaiset ilahtuisivat suuremmin jos heidän metsänsä osoitetaan “talousmetsiksi” ja neuvotaan sen jälkeen käymään Sodankylässä täyttä metsää katso-massa.

(...) Eikö olisi järkevää suojella vanhoja metsiä siellä missä ei ole suojeltu mitään?”

(Lapin Kansa, kolumni, 5.2.1995)

Yllä olevassa tekstiesimerkissä näkyy, miten tässä puheessa voidaan kritisoida yleisiksi esitettyjä luonnonkäytön hankkeita paikantamalla ne erityisen luonnon piiriin. Tämänkaltainen puhe on ominainen varsinkin luonnon suojelukäyttöä sekä matkailua ja luontaiselinkeinoja painottaville teksteille. Näissä teksteissä rakennetaan ensin kuva luonnon teollisesta käytöstä yleisenä luonnonkäyttönä, sitten paikannetaan sen käytännöt ja vaikutukset paikallistasolle ja sitä kautta pyritään osoittamaan, että kyseisen luontoresurssin käyttö on paikallinen, ei lappilainen yleiskysymys. Näin puhe purkaa paikallista tuottan uusia erityisiä ja yleisiä luontoja.

4.2. Yleiset luonnot

Lapin luontokeskustelussa lappilaisten erityisoikeuksia luonnonkäyttöön, suunnitteluun ja päätöksentekoon ei suoranaisesti kiisteta. Päinvastoin paikallisväestön oikeuksien turvaamista pidetään yhtenä keskeisenä oikeusperiaatteena.²⁷ Koko tutkimusajanjakson ajan Lapin luontokeskustelussa myös pohditaan, miten lappilaiset pääsisivät paremmin vaikuttamaan alueensa luonnonkäytön suunnitteluun ja päätöksentekoon. Tästä huolimatta luontokeskustelussa on tapoja, jotka vaikuttavat siihen, miten esimerkiksi asianosaisuus ja päätösvalta voidaan nähdään niin, että ne edellyttävät paikallisten oikeuksia rajoittamista. Kysymys on tavoista esittää paikallinen luonto. Tällaisia tapoja ovat puheet kansallisvaltiollisesta luonnosta, matkailullisesta luonnosta, luonnon arvosta sekä globaalista luonnosta. Jokaisessa näissä puhettavassa paikallinen luonto kytetään osaksi yleistä luontoa ja näin tehtäessä vaikutetaan niihin tapoihin, miten paikallinen luonto, osallisuus ja politiikat voidaan ymmärtää eli miten paikallisen luonnon suhteen voidaan toimia (vrt. Shields 1991, 48, 59).

27 Esimerkiksi Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteeksi määritellään se, että “mitä lähempänä asuu ja mitä riippuvaisempi taloudellisesti suojelualueella harjoitettavista luontaiselinkeinoista on, sitä laajemmat luonnon käyttöoikeudetkin ovat. Osittain on kyse siitäkin, että suojelualan lähinaapurina asuvan syrjäseudun asukkaan luontaiselinkeinoja on syytä suojata kauempaa tulevilta luonnon hyödyntäjiltä”. Periaatteeseen sisältyy kuitenkin varaus: “paikallisen väestön luonnonkäytön muodot eivät saisi vaarantaa suojelualan perustamistarkoitusta”. (Metsähallitus 2002, 38.)

Kansallisvaltiollinen luonto

Yksi tapa, jolla Lapin luontokeskustelussa rakennetaan yleistä luontoa, on tarkastella Lapin luontoa suomalais-kansallisena luontona. Tämä ei tarkoita vain sitä, että Lappi nähdään osana Suomen kansallisvaltion territoriota. Kyse on enemmänkin siitä, että keskusteluissa paikallinen luonto merkityksellistetään kansallisvaltion luontona. Tässä mielessä Lapin luonto ei ole paikallisesti erityinen, vaan yleistä kansallista luontoa, ja siksi sen käyttökin on osa kansallisia ratkaisuja. Toisin sanoen Lapin luonnon kytkeminen suomalais-kansalliseen luontoon tarkoittaa sitä, että fyysis-sijainnillisesti paikalliseksi määrittyvä luonto ensin irrotetaan kontekstistaan ja sitten uudelleen puitteistetaan osaksi kansallista luontokuvastoa ja kansallisia käytäntöjä.

Tämä puhetapa esiintyy koko tutkimusajanjakson ajan ja sitä käyttävät monet eri toimijat ajaessaan omia päämääriään. 1940- ja 50-lukujen keskusteluissa sitä käytetään yleisesti perusteltaessa Lapin luonnon taloudellista hyödyntämistä.

“Suuria vesivoimalaitoksia rakennettaessa ja niihin liittyviä padotuksia suoritettaessahan on kysymys yleisestä edusta, joka useimmissa tapauksissa, kuten Kemijoessakin, jakaantuu koko maan hyväksi ja josta vain suhteellisen pieni osa koituu hankkeen toteuttamisesta haittaa kärsivien maanomistajien itsensä osalle”.

(Pohjolan Sanomat 13.1.1949)

“Pohjois-Suomen mahdollisuuksista talouselämässämme ollaan kaikissa piireissä yhtä mieltä: niitä on käytettävä hyväksi ja niiden kehittämiseksi on uhrattava varoja”.

(Aamulehti 27.3.1952)

Tässä puheessa Lapin luonto on kansallinen resurssi, jonka hyödyntäminen muodossa tai toisessa katsotaan palvelevan koko maan etua. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö hankkeilla katsottaisi olevan mahdollisia paikallisia haittavaikutuksia. Päinvastoin, mutta niitä pidetään joko “kokonaisedun” kannalta vähäisinä tai valtion kompensatioin korvattavissa olevina.

Vastaavalla tavalla argumentoidaan yhä 1990-luvulla Lapin luonnon teollisen käytön nimissä. Näin tehdään esimerkiksi Lapin Kansan Vuotoksen tekoaltaan rakentamista puolustavassa pääkirjoituksessa:

“Monet tekijät puhuvat altaan rakentamisen puolesta. Vaikka luonnonsuojelijat eivät edelleenkään suostu näkemään hankkeessa mitään hyvää, ja vihreille altaan

rakentaminen lienee hallituskysymys, Vuotoksen tekojärven rakentaminen on sopusoinnussa kestäväen kehityksen ja vastuullisen ympäristöpolitiikan kanssa.

Energiantuotanto kotimaisella, uusiutuvalla luonnonvaralla on järkevää ja kansallisten tavoitteiden mukaista omavastuuta huomisen hyvinvoinnin turvaamisesta.”

(Lapin Kansa 19.10.1995)

Tekstiesimerkistä näkyy, että kun Lapin luonnon hyödyntämiseen tähtäviä hankkeita perustellaan kansallisella tarpeella, myös puhetta luonnosta käydään yleisellä tasolla (myös Suopajärvi 2001, luku 6.). Tekstiesimerkissä Vuotoksen alueen luonnonkäyttö rinnastetaan osaksi yleisiä kansallisia ympäristö- ja energiapoliittisia ratkaisuja. Tässä katsannossa ei jää juurikaan sijaa näkemykselle, jonka mukaan Vuotoksen tekoaltaan rakentamisessa on kysymys hankkeesta, joka vaikuttaa paikallisten ihmisten elämään. Kansalliseen eli yleiseen luontoon kytkeminen irrottaakin sijainnilisesti paikalliseksi määrittyvän luonnon kontekstistaan, etäännyttää ja abstrahoi sen. Siitä tulee yleinen kansallinen kysymys esimerkiksi siitä, miten Suomessa yleensä luonnon kanssa toimitaan. Paikallinen luonto on sekä kansallisten luontokäytäntöjen kohde että konteksti, jota vasten sitä tarkastellaan. Näin paikallisen luonnon kysymykset saavat kantaakseen yleisiä kansallisia merkityksiä, mikä tarkoittaa samalla paikallisen luonnon sosio-kulttuuristen merkitysten jossakin määrin toisarvoiseksi jäämistä.

Tätä puhetta käytetään myös perusteltaessa Lapin luonnon suojelukäytäntöjä. Suojelukäytön kansallisista tavoitteista puhutaan koko sotienjälkeisen ajan. Myös tässä puheessa Lapin paikalliset luonnonympäristöt saavat kantaakseen kansallisia merkityksiä. Näin tehdään esimerkiksi Suomen Luonnon pääkirjoituksessa, jossa painotetaan, että kansallispuistoja suunniteltaessa on kuultava myös luonnonsuojeluväkeä, eikä vain metsätalous- ja matkailuväkeä, saati alueen kuntia. Kirjoituksessa luonnon suojelukäytön paikallinen päätösvaltakysymys kiistetään esittämällä hanke valtakunnalliseksi.

“Voidaan lisäksi oikeutetusti kysyä, onko valtakunnallisten kansallispuistojen suunnittelu lainkaan tunnetusti rahan perään ahneiden kuntien tehtävä”.

(Suomen Luonto 4/1974).

Luonnon suojelukäytön esittäminen kansallisena tehtävänä oletetaan oikeutettavan ohittamaan paikallisväestön odotukset ja tarpeet. Kansallisena luontona suojelualue on ikään kuin enemmän kuin paikallinen luonto, jonka vuoksi siitä päättäminenkään ei ole paikallisen tason asioita. Tämä tulee hyvin ilmi myös Aamulehden pääkirjoituksessa, “Risuparran vai kaivinkoneen oikeus”, jossa

käsitellään Jerisjärven tienrakennuskiistaa vuodelta 1991.²⁸ Kirjoituksessa esitetään kiistan asetelma seuraavanlaisena:

“Vastakkain on kaksi etua: yleinen ja – tässä tapauksessa – lappilainen. Etelän, “lannan” ihmisten mielestä Lapin pitää säilyä heidän patikoimisiansa ja hiihtämisiään varten koskemattomana.

(...) Toisella puolella ovat paikalliset asukkaat. He kysyvät, että pitääkö luonnonsuojelijoiden tulla Lappiin metelöimään, kun etelässä on jo kaikki tuhatta tai miksi nämä eivät suojele Helsingin ilmaa.

He kysyvät myös, eikö 10–15 minuutin säästö lentokentälle kuljettaessa tai työmatkoja lyhentäessä ole mitään. Etelässä vedetään moottoritien suuntaa sen mukaan säästykö minuutti vai ei...

Lappi on iso maakunta ja siitä on eriateisen suojelun piirissä peräti kolmannes eli 3 miljoonaa hehtaaria. Ei ole ihme, että lappilaisten mielestä siinä on enemmän kuin tarpeeksi: he eivät halua asua reservaatissa vaan modernissa, kehittyvässä maakunnassa”.

(Aamulehti 20.2.1991)

Tekstiesimerkissä Jerisjärven kiista rakennetaan erilaisten vastakkainasettelujen kautta: lappilainen – lantalainen, paikallinen – luonnonsuojelija, asuminen – virkistys, moderni – reservaatit. Ensin mainittujen esitetään edustavat erityistä ja jälkimmäisten yleistä etua. Näin tulkittuna Pallas-Ounastunturin kansallispuiston reunalle paikantuva kiista on erityistä etua ajavan “lappilaisen” ja yleistä etua puoltavan “etelän luonnonsuojelijoiden” välinen eturistiriita, kuten myös erityiset puoltavan yleisen Lapin kehittämisen ja yleistä etua edustavan kansallisen luonnonsuojelun välinen kysymys. Tästä huolimatta pääkirjoituksessa kuitenkin päädytään siihen, ettei mitään yleisen ja erityisen edun välistä hankasta ole olemassakaan: “pohjimmiltaan sekä luontoa suojelevien “risupartojen” että kaivinkonetta kuljettavien paikkakuntalaisten edut ovat yhteneväiset.” Miten tämä tulkinta on mahdollinen? Vastaus löytyy kansallisvaltiollisesta luonnosta. Seuraavassa kirjoittaja tulkitsee Jerisjärven tienrakentamisen liittyvän osaksi kansallisvaltiollisia kysymyksiä:

28 Alkuvuodesta 1991 kärjistyneessä Jerisjärven tienrakennuskiistassa oli kysymys Kittilän kunnassa sijaitsevan Pallas-Ounastunturin kansallispuiston alueelle sijoitettavan tien rakentamisesta. Paikallisväestö näki tien rakentamisen hyödyntävän paikallisia työmahdollisuuksia ja matkoja lyhentävästi. Hanketta vastustamaan nousseet luonnonsuojelijat, mm. Suomen luonnonsuojeluliitto, näkivät tien olevan vastoin kansallispuistoasetusta ja pelkäsivät, että toteutuessaan vastaavanlainen toiminta levittäytyisi myös muille vastaaville alueille. (Aaltonen 1994.)

“Hyvinvointivaltio Suomella on oltava varaa säilyttää kallisarvoista luontoon. Jos ja kun Suomella ylipäätään on matkailuvaltteja, ovat ne koskemattomassa luonnossa, mikä matkailusta pitkälti riippuvaisten lappilaistenkin on hyvä muistaa. Kansallispuistoihin ja erämaa-alueisiin sijoittaminen on osoittautuva tuottavaksi toiminnaksi.”

(Aamulehti 20.2.1991)

Tekstiesimerkistä on luettavissa seuraavat esioletukset: Ensiksikin Lapin luonnon suojelemisessa on kysymys kansallisista luonnonsuojelutavoitteista, toiseksi kansallisen luonnonsuojelun hyödyt jakaantuvat tasaisesti koko maahan esimerkiksi matkailuteollisuuden seurannaisvaikutuksina, ja kolmanneksi, ellei näin käy, on valtio velvollinen korjaamaan syntyneet epäkohdat. Tästä näkökulmasta tarkastellen on ymmärrettävää esittää, että Jerisjärven tiekiistan osapuolten edut ovat yhteneväiset. Etujen vastaavuus löytyisi siis oletetusta kansallisesta ykseydestä eli siitä, että kansallisten ns. yleisen edun mukaisten hankkeiden seuraukset jakaantuisivat muodossa tai toisessa tasapuolisesti kaikelle kansalle.

Kansallisvaltiollinen luonto tarjoaa keskustelijoille myös paikan, josta käsin voi perustella omaa osallisuuttaan tai saada oikeutusta erilaisiin poliittisiin pyrintöihin Lapin luonnonkäyttöä koskevista kysymyksistä. Näin tehdään esimerkiksi Helsingin Sanomien yleisönosastokirjoituksessa, jossa kirjoittaja perustaa puheoikeutensa Ylä-Lapin metsäkiistassa kansallisten luontoarvojen puolustamiseen:

“[M]inulla on myös oikeus, jopa velvollisuus ei vain vähäteltyä “mökkiläisenä”, vaan myös kansalaisena ilmaista tuntojani asiassa, jossa kansalliset luontoarvot ovat uhattuina.”

(Helsingin Sanomat, mielipidekirjoitus, 4.12.2000)

Kaiken kaikkiaan kansallisvaltiollinen luonto tarjoaa keskustelijoille paikan, josta käsin voidaan esittää erilaisia vetoamuksia Lapin luonnonkäytöstä. Kun paikallista luontoa tarkastellaan kansallisena luontona, se näyttäytyy kansallisena resurssina, ja siten luontoon liittyvät paikalliset sosio-kulttuuriset merkitykset asettuvat jossakin määrin toisarvoiseen asemaan.

Matkailun ja virkistyskäytön luonto

Keskustelussa Lapin luonnon matkailu- ja virkistyskäytöstä tuotetaan myös yleistä luontoa. Tähän on kuitenkin syytä esittää kaksi varausta. Ensinnäkin kirjoituksissa Lappia pidetään alueellisesti erityisenä ja Lapin matkailun nähdään perustuvan tuohon erityisyyteen. Toiseksi Lapin luonnolla nähdään olevan

paikallisia merkityksiä silloin, kun kysymys on luonnon taloudellisesta hyödyntämisestä. Silloin myös paikallisten ihmisten edut asetetaan selkeästi matkailu- ja virkistyskäyttäjien edelle. Mutta kun puhutaan esimerkiksi luonnon kotitarve- tai virkistyskäytöstä, asia ei ole enää näin yksinkertaista: luonnon merkitys niin paikallisille kuin matkailijoille nähdään paljolti yhtenä ja samana luonnon virkistyskäyttönä. Kuitenkaan näin ei ole ollut aina.

Tässä keskustelussa 1980- ja 1990-lukujen taite näyttää muodostavan eräänlaisen vedenjakajan. Ennen 1990-lukua ilmestyneissä kirjoituksissa paikallisväestön ja matkailijoiden luonnonkäyttö nähdään merkityksiltään paljolti toisistaan poikkeavina. Esimerkiksi Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa, jossa käsitellään Pohjois-Suomen maa- ja metsätalouden tekemää Ylä-Lapin maa- ja metsätalouden koskevaa päätöstä, ulkopaikkakuntalaisten kesämökkien ja huvilatonttien omistajien kalastusoikeuksien rajoittamista ja paikallisväestön oikeuksien parantamista pidetään oikeasuuntaisena ratkaisuna:

“Tähän mennessä tontin omistus on suonut varsin laajat oikeudet kalastaa kunnan alueella olevilla valtion vesillä, vaikka kalastajan kotipaikka onkin ollut muualla. Käytännössä se on merkinnyt mm. sitä, että lomapaikan omistavien järjestöjen jäsenet ovat voineet käyttää kalastusoikeutta laajasti hyväkseen.

Koska lomailijoiden määrä pohjoisessa on varsin suuri, tällaista kalastusoikeuden tulkintaa on pidettävä kohtuuttomana, koska kalastuksella yhä on huomattava merkitys paikallisen väestön toimeentuloon.

Oikein on myös se, että maata omistamattomallakin pohjoisen kunnan asukkaalla on laajempi oikeus kalastusvesiin kuin muualta tulevalle lomailijalla, joka omistaa mökkitonttinsa. Maa- ja metsätalouden on tavoittanut päätöksessään sen hengen, jota pohjoisen asukkaiden ikimuistoinen ja yleinen nautintaoikeus kalavesiinsä edellyttää tänäkin päivänä.”

(Helsingin Sanomat 2.2.1982)

Kirjoittaja perustaa Ylä-Lapin paikallisväestön erityisoikeuksien puoltamista koskevan argumenttinsa siihen, että Ylä-Lapissa luonnolla on paikallisia merkityksiä. Paikallisilla merkityksillä tarkoitetaan yhtäältä taloudellisia eli toimeentuloon liittyviä merkityksiä, mutta toisaalta, kuten kirjoituksen loppuosasta tulee ilmi, paikallisten ihmisten luonnonkäyttöä pidetään myös *luonneteeltaan* erilaisena kuin “lomailijoiden”. Kirjoituksessa siis oletetaan, että vakituinen asuminen ja eläminen tietyllä paikkakunnalla tarkoittaa myös alueen luonnon kannalta toisenlaista suhdetta kuin tilapäinen, virkistykseen ja vapaa-aikaan liittyvä suhde. Tämän oletetun eron vuoksi kirjoittaja pitää myös perusteltuna, että paikallisten erityisoikeuksia vahvistetaan huolimatta siitä, että se samanaikaisesti merkitsee maanomistukseen liittyvien oikeuksien kaventamista.

Tässä puheessa tapahtui 1990-luvun taitteessa muutos. Jos ennen 1990-lukua puhuttiin paikallisten vapaa-ajan luonnonkäytön erityisoikeuksien

turvaamisesta, 1990 -luvulla esitettiin jo suoria vaatimuksia siitä, että näitä oikeuksia olisi kavennettava. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö paikallisten erityis-oikeuksia edelleenkin tunnustettaisi. Pikemminkin päinvastoin, mutta se ei enää ole niin itsestään selvää.²⁹ Tämä tulee ilmi esimerkiksi Lapin Kansan kirjoituksessa, jossa haastatellaan Metsähallituksen Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen silloista aluejohtajaa, Olavi Joensuuta.

“Metsähallitus ei voi aluejohtaja Olavi Joensuun mielestä kantaa yksi vastuuta Ylä-Lapin valtionvesien kestävästä käytöstä. Saariselän vesiviljelyseminaarissa alustanut Joensuu nosti kestävästä käytön uhkatekijöiksi Metsähallituksen oman virkistysbisneksen sijasta Suomen yleisen, yleiskalastusoikeuksiin perustuvan kalastuspolitiikan sekä Ylä-Lapin asukkaiden kalastukseen kohdistuvat erityis-oikeudet ja vapaan kelkkailun.

(...) Hänestä Metsähallitus ei voi nykysäädösten valossa kantaa yksi vastuuta, eikä etenäkään kalastuksen esimerkiksi luontomatkailun myötä mahdollisesti vielä laajetessa.

(Lapin Kansa, uutisartikkeli, 3.2.1999)

Tekstiesimerkissä kirjautuu sellaisia esioletuksia, että Ylä-Lapin vesiluonto on uhanalainen ja jatkossa yhä uhanalaisempi, mikä on seurausta “kalastuspolitiikasta”, Ylä-Lapin asukkaiden kalastuksesta sekä luontomatkailun laajenemisesta. Näistä kolmesta tekijästä viimeinen esitetään eräänlaisena puitteena, joka olisi syytä huomioida pohdittaessa kahden ensimmäitun kohtaloa. Luontomatkailun laajentuminen uhkaa siis luonnontilaa, koska paikallisten luonnonkäyttö on samanaikaista, toisin sanoen, rajallisella resurssilla on yhä suurempi määrä käyttäjiä. Erotuksena edelliseen esimerkkiin, nyt ratkaisuksi ei ehdotetaakaan luonnon matkailukäytön rajoittamista, vaan ongelmaksi nostetaan paikallisten erityisoikeudet. Paikallisen ihmisten luonnonkäytön ensisijaisuus saa siis väistyä matkailullisen käytön tieltä.

Miksi näin sitten on? Tätä muutosta selittää epäilemättä Lapin matkailun taloudellisen merkityksen kasvu. Voidaan ajatella, että kun matkailu hyödyntää Lapin luontoa, niin se samalla hyödyttää alueen paikallisväestöä. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että 1980-luvun alusta lähtien erilaisten Lapin luontoa hyödyntävien hankkeiden perusteet löytyvät yhä selvemmin “matkailun tarpeesta”. Puhutaan siitä, kuinka Lapin luontoa tulisi tuotteistaa ja kuinka

²⁹ Lapin paikallisväestön tarpeet ja odotukset on turvattu luonnonkäytön suunnittelussa ja lainsäädännössä. Ne on kirjattu mm. erämaalakiin sekä lakiin ja asetukseen metsähallituksesta (ks. Metsähallitus 2002). Tästä huolimatta on nähtävissä, että paikallisväestön luonnonkäytön erityisistä muodoista ja tarpeista ei juurikaan puhuta muuten kuin saamelaiskulttuurin, poronhoidon ja luontaiselinkeinojen kohdalla (vrt. Kinnunen ym. 1998; Sandström ym. 1999; Sandström ym. 2000).

tämä palvelisi yhä enemmän myös lappilaisia. Toisaalta muutosta selittää luontoa koskevien käsitysten muuttuminen. 1980-luvun alusta lähtien Lapin luonto esitetään uhanalaisena, mikä vaikuttaa myös puheisiin Lapin luonnon käytöstä. Luonnon uhanalaisuuden vuoksi esimerkiksi paikallisten ihmisten luonnonkäytölle voidaan esittää rajoitteita. Näin tehdään esimerkiksi kirjoituksissa, joissa puhutaan luonnonsuojelualueiden käytöstä.

Muutosta selittänee ennen muuta kuitenkin se, että paikallisväestön luonnonkäyttö nähdään nyt toisenlaisena kuin ennen; paikallisväestön ja ulkopaikkakuntalaisten luonnonkäytöllä ei nähdä olevan suurtakaan eroa. Kummankin luonnonkäyttöä pidetään jossakin määrin nyt rinnasteisina, samankaltaisena luonnon virkistyskäyttönä. Esimerkiksi Metsähallituksen Lapin eri alueiden luonnonvarasuunnitelmissa (Kinnunen ym. 1998; Sandström ym. 1999; 2000) luontaiselinkeinot ja porotalous erotetaan omiksi, erityisesti paikallisesti merkityksellisiksi luonnonkäytön muodoiksi (Sandström ym. 2000, 118–119). Kaikki muu paikallinen luonnonkäyttö – joka siis ei ole luontaiselinkeinoja, porotaloutta, matkailua, metsätaloutta tai muuta teollista luonnon hyödyntämistä – liitetään osaksi yleistä luonnon virkistyskäyttöä. Näin puheessa siis oletetaan, että luonnonkäytön merkitykset, elleivät ne ole selkeästi taloudellisia, ovat samoja riippumatta siitä, kuka luontoa käyttää. Luonnon virkistyskäyttö nähdään siis sosio-kulttuurisilta merkityksiltään samanlaisena Hangosta Nuorgamiin. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että jos paikallisella ja turistikalla luonnonkäytöllä ei ole suurtakaan eroa, ei myöskään paikallisuudella ole mitään erityistä sisältöä. Edelleen, jos paikallisuudella ja paikallisella luonnolla ei ole erityistä suhdetta, ei luontokaan kannakaanlaisia erityisiä paikallisia merkityksiä. Luonto on merkityksiltään yhtä ja samaa, on toimija sitten kuka tahansa. Näin luonnosta tulee yleistä, merkityksiltään paikasta riippumatonta. (Valkonen 2002, 51–53.)

Luonnonarvojen luonto

Puhetta Lapin luonnonkäytöstä käydään myös luonnonarvon näkökulmasta. Lapin luontokeskustelussa luonnonarvopuhe saa varsinaisen painotuksensa 1980-luvun aikana. Tämän ajan luonnonarvopuheelle on ominaista, että luonnonarvoa käytetään selkeästi argumenttina, jolla perustellaan tai arvotetaan erilaisia Lapin luontoa koskevia pyrintöjä (ks. luku 3). Voidaan esimerkiksi väittää, että joku käytäntö on “luonnonmukaista” tai että se tukee “luonnotaloutta” ja parantaa “luonnon tilaa” ja on tai ei ole “ekologisesti kestävä”. Oleellista luonnonarvopuheessa on se, että luonnolla tai luonnonarvolla tarkoitetaan paljon jotakin yleistä, paikasta riippumatonta luontoa ja sen arvoa. Luonnonarvopuheessa voidaan esimerkiksi esittää, että Lapin luonnon arvo

on ikään kuin luonnossa itsessään, “luonnon tilassa”, kuten Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa kuvaillaan.

“Mutta hallituksella on myös velvollisuus muistaa, että Lapin luonnossa on kysymys Euroopan viimeisistä villedistä erämaista, viimeisistä omilla ehdoillaan elävistä alueista, omaisuuksista, joiden merkitys on enemmän luonnon tilassa kuin metsätaloudessa.

Tällaisia alueita ei saa arvioida vain tavanomaisen ympäristönsuojelun näkökulmasta, vaan sen yläpuolella olevana erikoistapauksena.”

(Helsingin Sanomat 25.9.1987)

Kirjoitusesimerkissä Lapin “luonnon tilan” esitetään perustelevan itsessään sen, että luonnon merkitys on suurempi kuin sen paikalliset merkitykset. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että paikallisen, tässä tapauksessa Inarin kunnan, Kessin alueen, metsäluonnon arvo olisi välttämättä sen paikallisessa erityisyydessä. Pikemminkin paikallisen luonnon (erityinen) arvo muodostuu siitä, että se suhteutetaan yleiseen luonnon tilaan, tässä tapauksessa Euroopan alueen luontoon. Näin paikallinen luonto saa kantaakseen eurooppalaisen luonnon luonnonarvoja.

Luonnonarvopuheessa voidaan myös olettaa, että esitetty toiminta on luonnon nimissä tehtyä, ikään kuin luonto antaisi toiminnalle oikeutuksen. Tätä argumenttia käyttävät etenkin luonnonsuojelua ajavat tahot. Kun joku asia-tila tai toiminto perustellaan sillä, että se on luonnon hyväksi, pitää tämä samalla sisällään oletuksen, että asia ei ole myöskään yksilöiden, ryhmien tai yhteisöjen välinen kysymys, vaan yksilöiden, ryhmien tai yhteisöjen *ja* luonnon välinen kysymys (vrt. Vasama 2002). Tämän mukaan “luonnon hyvä” tai “luonnon etu” olisi viatonta, neutraalia “luonnonasianajajuutta”, jollaiseksi esimerkiksi Suomen Luonnossa kansalaisjärjestöjen toiminta esitetään. Luonnonasianajajuus on ikään kuin astumista kaiken inhimillisen tuolle puolelle, julistautumista antipoliittiseksi.

“Jerisjärven tapahtumat Pallas-Ounastunturin kansallispuistossa alkuvuodesta osoittavat, että kansalaisten demokraattisissa vaikuttamismahdollisuuksissa on pahoja puutteita.

On skandaali, ettei valtakunnallista luonnonsuojelujärjestöä katsota oikeudellisesti asianomaiseksi, kun kansallispuisto uhataan viiltää halki tiellä.

(...) Luonnonsuojelijoille luonnonsuojelualueiden koskemattomuus on perustuslain veroinen arvo. Jos Jerisjärven tie voidaan rakentaa, se on vaarallinen ennakkotapaus, joka murentaa kansallispuistojemme koskemattomuutta. Jos siitä tingitään, halutaan luonnonsuojelualueille varmasti rakentaa milloin laskettelukeskus, hotelli, moottorivenesatama, golfkenttä, mönkijärata, puuhaa...”

(Suomen Luonto 3/1991)

Kirjoittaja pitää epäkohtana sitä, että kansalaisjärjestöt eivät voi olla “oikeudellisesti asianosaisia” kansallispuistoasioissa. Tällä halutaan mitä ilmeisemmin sanoa, että ympäristöjärjestöjen asema ‘luonnon asianajajana’ olisi saatava vahvistettua myös lainsäädännöllisesti. Teksti siis rakentaa kuvaa ympäristöjärjestöistä, joiden tehtävänä on toimia ‘luonnon äänenä’ yhteiskunnassa. Näin samalla kaikki asiat, jotka on määriteltävissä ‘luonnon asioiksi’, olisivat myös luonnonsuojelujärjestöjen asioita. Asianosaisuuden kannalta tämä tarkoittaisi sitä, että jos toimijan toimialana on luonnon puolustaminen, on silloin aivan sama, missä luonto sijaitsee. Luonto, jota puolustetaan ja jonka äänellä puhutaan, on yleinen, abstrakti luonto ja sen idea.

Globaali luonto

1980-luvun alusta lähtien Lapin luonnosta aletaan puhua yhä voimakkaammin globaalien luonnon kontekstissa. Tällä en tarkoita vain sitä, että Lapin luontokeskustelussa puhuttaisiin globaaleiksi ymmärretyistä ympäristöongelmista. Tarkoitän lähinnä sitä, että teksteissä ympäristöongelmien ja ympäristöpolitiikan globalisuutta pidetään itsestään selvänä lähtökohtana; eräänlaisena puitteena, joka huomioidaan ja odotetaan huomioitavan pohdittaessa myös Lapin luonnonkäytön kysymyksiä. Toiseksi “globaali” viittaa toimintatapaan eli siihen, että keskustelijat suuntaavat vaatimuksensa osittain muualle kuin perinteisille poliittisille koneistoille tai perustelevat ne kansainvälisillä sopimuksilla ja periaatteilla. Kolmanneksi luonnon globalisuus näkyy siinä, että paikallista luontoa voidaan tarkastellaan yhä selvemmin osana ylikansallista luontoa ja samalla paikallisen luonnon merkitys rakentuu suhteessa globaaliin luontoon. Esimerkiksi erämaalakia esittelevässä kirjoituksessa ympäristöministeriön luonnonsuojelutoimiston ylitarkastaja Pekka Salminen kuvailee Lapin erämaita ja suojelualueita näin:

“Lapin erämaat ja suojelualueet muodostavat Euroopan oloissa ainutlaatuisen, yhteispinta-alaltaan reilusti yli kahden miljoonan hehtaarin laajuisen alueverkon, jonka kansallinen ja kansainvälinen arvo on mittaamaton. Näiden lisäksi Lapissa on muita luonnontilaisia tai erämaisia alueita, joiden käytöstä ehditään tarvittaessa tehdä uusia päätöksiä vielä ensi vuosituhannekin.”

(Helsingin Sanomat, vieraskynä, 19.2.1991)

Tässä tekstiesimerkissä Lapin luonnon suojelukäytön perusteet rakentuvat niin, että Lapin luonnonympäristöjä tarkastellaan suhteessa kansainväliseen tai globaaliin ympäristöön. Paikallisen luonnon kytkemiseen ylikansalliseen tai globaaliin luontoon liittyy myös se, että paikallisen luonnonkäytön ratkaisuilla

nähdään olevan kansainvälisiä seurauksia. Ne myös odotetaan huomioitavan paikallisen luonnon käytön ratkaisuisissa. Tämä tulee esille esimerkiksi Helsingin Sanomien ns. vanhojen metsien suojelutarvetta pohtivassa pääkirjoituksessa:

“[Luonnonsuojelijoiden, teollisuuden ja metsänomistajien väliset] Yhteenotot ovat kolhineet aika ajoin pahastikin Suomen tavoittelemaa mainetta metsäteollisuuden mallimaana.

(...) Yksi osapuoli eli metsäteollisuus on kääntänyt asiassa takkinsa vuoria myöten. Aiempi nihkeä kanta on poissa, ja metsänhoitajat antavat kilvan kiihtosta suojelupäätökselle. Mielenmuutos on ymmärrettävä. Keskieurooppalaiset ostajat ovat vaatineet yhä äänekkäämmin tietoa siitä, millaisesta metsästä heidän ostamansa paperi on lähtöisin. Vanhojen metsien suojelupäätös kirkastaakin paitsi Suomen, myös metsäteollisuuden mainetta siinä sivussa. Se ei ole puusta riippuvaisessa maassa suinkaan vähäinen asia.”

(Helsingin Sanomat 1.7.1996)

Kirjoituksessa vanhojen metsien suojeluohjelmasta rakennetaan sellainen kuva, että tavoitteena on säilyttää metsäteollisuuden kilpailukyky ja Suomen kansainvälinen ympäristömaine. Kirjoituksen mukaan paikallisen luonnon hallintaan liittyvien ratkaisujen perusteet ovat sidoksissa metsäteollisuutta ja Suomen valtiota koskeviin kansainvälisiin odotuksiin ja tarpeisiin. Näiden tarpeiden ja odotusten esitetään asettavan rajoja paitsi sille, miten paikallista luontoa voidaan käyttää, myös sille, miten paikallista luontoa voidaan hahmottaa. Näin puheessa kytketään paikallinen luonto osaksi kansainvälistä ympäristö- ja talouspolitiikkaa. Tämä merkitsee samalla sitä, että paikallisen luonnon kysymyksissä keskeinen toimija ei olisikaan paikallinen ihminen tai edes alueellinen toimija, vaan yhä enemmän kansainvälinen kuluttaja tai esimerkiksi kansainvälisillä kentillä toimiva ympäristöjärjestö tai metsäteollisuusyritys.³⁰

4.3. Lopuksi

Luvussa neljä olen tarkastellut Lapin luontokeskustelua oikeudenmukaisuuden näkökulmasta käyttämällä analyttisenä välineenä erityisen ja yleisen luonnon

30 Esimerkiksi Stora Enso on Ari Lehtisen mukaan merkittävä ympäristöpoliittinen toimija Ylä-Lapissa. Näin siksi, että suurin osa Ylä-Lapin hakatuista metsistä myydään Stora Enson Kemijärven ja Kemin tehtaalle. Minkälaiseksi Stora Enso tulkitsee toimintansa vaikuttavan yhtiön kansainväliseen imagoon, vaikuttaa samalla siihen, miten metsätaloutta Ylä-Lapissa harjoitetaan. (Lehtinen 2002.)

erottelua. Tämän erottelun avulla olen pyrkinyt tuomaan esille ensiksi sen, että Lapin luontokeskustelussa puheet nousevat kahdesta erilaisesta luonnosta: yleisestä, jossakin määrin abstraktista luonnosta sekä kontekstuaalisesta, arjen kokemustason luonnosta. Toiseksi olen pyrkinyt havainnollistamaan, miten Lapin luonnonkäytön ristiriidat syntyvät siitä, että erityisen luonnon merkityksille ei anneta riittävästi tilaa yleisen luonnon diskurssissa silloin, kun yleinen luonto törmää paikalliseen luontoon.

Luvun ensimmäisessä osassa tuli esille, miten erityistä luontoa rakentava puhe saa pontta moraaliseen oletukseen, että Lapin alue on siellä asuvien ihmisten oma ympäristö. Esimerkiksi puheet luontosuhteesta sekä paikallisväestön luonnonkäytön sääntely- ja hallintatavoista ovat keskeinen osa tätä puhetta. Kävi myös ilmi, miten paikallistasolla luonnon suojelukäyttöä tarkastellaan yhtä lailla osana luonnonkäyttöä kuin muitakin luonnon käyttömuotoja. Lappilaisessa keskustelussa painotetaan tavan takaa, miten luonnonkäytöllä on aina vaikutuksia paitsi paikalliselle luonnolle, myös paikalliselle elämismailmalle, jonka osa käytön kohteena oleva luonto on. Analyysi antaa perusteen olettaa, että yhtenä keskeisenä syynä Lapin luonnonkäytön problematisoitumiseen on se, ettei tuolle lappilaisten omalle ympäristölle anneta riittävästi tilaa Lapin luontoa koskevissa suunnittelu- ja hallintokäytännöissä.

Keskustelut kiertyvät paljolti oikeudenmukaisuusproblematiikan ympärille. Tämä tulee esille sekä valtioon ja ylipäättänsä “etelävetoiseen” luonnonkäyttöön kulminoituvana kritiikkinä ja epäluottamuspuheena että suorina vaatimuksina päästä osalliseksi alueen luonnonkäytön suunnittelusta ja hallinnasta. Tässä puheessa on keskeisessä asemassa kertomus, joka muurataan kasaan sellaisista elementeistä kuin vaikuttamismahdollisuuksien puuttuminen, poliittisesti pieni sananvalta, omaa elinympäristöä koskevan päätösvallan puuttuminen sekä luonnonkäytön historialliset epäkohdat. Tätä voi sanoa eräänlaiseksi lappilaisten yhteisesti jaetuksi kertomukseksi, jonka puitteissa Lapin luonnonkäytön kysymyksiä arvioidaan. Näin ollen kiistanalaisissa asioissa ei ole koskaan ratkaistavana vain yksi irrallinen asia, vaan jokainen asiakysymys, hallinnon muutos tai parannus punnitaan tämän kertomuksen puitteissa.

Paitsi että Lapin luonnonkäytön historia toimii eräänlaisena narratiivina, jonka puitteissa asioita ja ilmiöitä punnitaan, toimii se myös lappilaista ympäristökokemusta rakentavana tekijänä. Aina kun Lapin luonnonkäyttö problematisoituu, muodostuu samalla erityinen tilanne, jossa alue aktivoituu muodostaen joka kerta uudestaan poliittisen yhteisön. Lappilaista luonnonkäyttöä uhkaavat voimat esitetään yhteiseksi viholliseksi, joka uhkaa paitsi vallitsevia paikallisia käytäntöjä, myös yhteistä tulevaisuutta. Toisin sanoen luonnonkäytöstä johdetut kokemukset ja niiden tulkinnat rakentavat niin lappilaista yhteisöllisyyttä ja yhteisöä kuin yhteistä ympäristöäkin. Tästä syystä lappilainen

luontopuhe on vahvasti poliittista puhetta. Se on puhetta, jossa lähdetään tuosta oletetusta oman ympäristön olemassaolosta ja samalla pyritään raivaamaan sille tilaa Lapin luonnonkäytön kentälle eli muuttamaan sitä tapaa, jolla Lapin luonnonkäytöstä voidaan keskustella ja jolla Lapin luonnonkäytön ulottuvuuksia voidaan ymmärtää. Luonnonkäytön epäoikeudenmukaisuuden kokemuksen voi siis olettaa toimivan keskeisenä selittäjänä Lapin toistuvissa ympäristö-ristiriidoissa.

Luvun toisessa osassa olen tuonut esille niitä Lapin luontokeskustelusta erotettavissa olevia diskursiivisia elementtejä, joissa erityisestä luonnosta konstruoidaan yleistä. Näitä ovat puhe kansallisvaltiollisesta luonnosta, matkailun ja virkistyskäytön luonnosta, luonnonarvojen luonnosta sekä globaalista luonnosta. Jokaisessa puhetavassa paikallinen luonto kytetään osaksi yleistä luontoa ja näin tehtäessä vaikutetaan niihin tapoihin, joilla paikallinen luonto, osallisuus ja politiikat voidaan ymmärtää eli joilla paikallisen luonnon suhteen voidaan toimia. Kansallisvaltiollisessa puheessa Lapin luonnonkäyttöön liittyvät tekijät ovat kansallisia asioita, matkailu- ja virkistyskäyttöpuheessa paikallinen luonnonkäyttö rinnastetaan yleiseen luonnonkäyttöön, luonnonarvo-
puheessa ja globaaliluontopuheessa paikallista luontoa tarkastellaan yleisten luonnonkäytön periaatteiden lävitse. Kaikissa näissä puhetavoissa paikallinen luonto on merkityksiltään enemmän tai vähemmän ei-paikallista, joka mahdollistaa samalla sen, että erilaiset toimijat voivat osallistua keskusteluun Lapin luonnonkäytöstä ja kokea Lapin luonnonkäytön kysymykset omikseen. Puhetavat avaavat siis Lapin luonnonkäytön kenttää erilaisille toimijoille ja politisoivat entisestään Lapin luontoa (Valkonen 2003, 169–179.)

Luvun ensimmäisen osan lopussa muistutin, ettei Lapin alue ole yhtenäinen ja että Lapissa on omat erityiset ja yleiset luontonsa. Tämä ei silti mitätöi edellä sanottua. On selvää, että Lapin alueen sisällä on omat yleiset ja erityiset luontonsa, sillä se, mikä on yhtäällä erityistä voi olla toisaalla yleistä ja päinvastoin. Jokaisessa erityisessä ovat ratkaistavana omat yleisen ja erityisen luonnon ongelmansa. Tämän luvun tarkoituksena ei kuitenkaan ole ollut selvittää, mitä kaikkia erityisiä ja yleisiä luontoja Lapista löytyy. Tavoitteenani on ollut erityisen ja yleisen luonnon erottelulla havainnollistaa ja analysoida niitä diskursiivisia käytäntöjä, jotka omalla tavallaan jäsentävät Lapin luonnonkäytön politiikkaa. Millaisia erityisiä ja yleisiä luontoja esimerkiksi juuri Lapista on löydettävissä, on aito tutkimuskysymys, joka pitäisi selvittää. Nähdäkseni tässä käyttämästäni erityisen ja yleisen luonnon diskursiivisesta erottelusta voi olla apua myös yksittäisten paikallisten luonnonkäytön kysymysten analysoimisessa (ks. Valkonen 2002; 2003).

Erityisen ja yleisen luonnon erottelu tekee näkyväksi sitä, miten eri toimijoiden tapa jäsentää luonnonkäyttöä vaihtelee. Erityinen ja yleinen luonto ei

ole sama luonto – olkoonkin, että puhuttaisiin jostakin tietystä luonnonympäristöstä. Erityisen ja yleisen luonnon erottelu näkyy pääkirjoitusaineistossani esimerkiksi siinä, että Lapin Kansan ja Pohjolan Sanomien pääkirjoitustoimittajat rakentavat usein puheoikeuttaan nojautumalla luontokokemuksiinsa tai kokemuseräisiin luontohavaintoihinsa. Vastaavasti Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa sekä Suomen Luonto -lehdessä pääkirjoitustoimittajat puhuvat yleisestä luonnosta, vaikka kohteena olisi Lappi ja sen luonto.

Analyysin perusteella yleisen luontopuheen luonto on hallinnon luontoa. Sen perustana on esimerkiksi valtakunnalliset tai kansainväliset ympäristöpolitiikan käytännöt tai päämäärät ja paikallinen luonto on niiden toteuttamisen kohde. Erityisestä luonnosta lähtevän puheen luonto on taas se, josta käsin esimerkiksi kansallisia tai kansainvälisiä ympäristöpolitiikan käytäntöjä arvioidaan. Erityisen luonnon tasolla hallinnon yleinen luonto konkretisoituu ja kohtaa luonnon fyysisen ja sosio-kulttuurisen moninaisuuden. Yleisen luonnon luontopuhe voi koskea “vain” luontoon liittyviä asioita, mutta erityisen luonnon luontopuhe sisältää paitsi käsitykset luonnosta, myös koko sen historiallisen ja sosio-kulttuurisen kudelman, josta paikallinen elämismaailma on rakentunut. Jos paikallisyhteisöllä on esimerkiksi epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia hallintoa kohtaan, välittyvät ne myös siihen, miten luonnonkäyttöön suhtaudutaan. Tällä taas on luonnonkäytön ristiriitojen välttämisen kannalta ensisijainen merkitys.

5. LAPIN SOTIENJÄLKEISEN AJAN METSÄKESKUSTELUN KAUDET

Metsää ja metsätaloutta on pidetty keskeisenä osana suomalaista yhteiskuntaa ja kansallista kulttuuria jo yli vuosisadan ajan. Eri aikoina kansakunnan suhteella metsiin on selitetty kansakunnan henkistä tilaa, suomalaisuutta, sekä kansakunnan olemassaoloa eli suomalaisen kulttuurin ominaislaatua. Metsätalous puolestaan on saanut kunnian toimia niin kansakunnan taloudellisena selkärankana kuin suomalaisen ympäristöpolitiikan kynnyksysymyksenä. Itsenäistymisen alkuvuosista lähtien metsäteollisuus on saatettu liittoon kansakunnan pärjäämisen ja hyvinvoinnin kanssa ja tämä liitto on vahvistettu erilaisten kansallisten kuvastojen ja kertomusten kautta, mistä fraasi ”Suomi elää metsistään” on ehkä tunnetuin esimerkki (Donner-Amnell 1991; Lehtinen 1991).

Myös Lapissa metsät ja metsätalous ovat olleet koko sotienjälkeisen ajan julkisen keskustelun kestoteemoja. Lapin metsät on ladattu erilaisilla odotuksilla ja niiden käytöllä on katsottu voitavan ratkaista monet Lapin taloudelliset, sosiaaliset sekä ”ympäristölliset ongelmat”. Metsien käyttö on myös herättänyt vesistörakentamisen ohella eniten ristiriitoja sotienjälkeisen ajan Lapissa. Metsäkeskustelun keskeisyyden vuoksi on oletettavissa, että siinä kiteytyvät monet kulloisellekin ajalle ja kulttuuriselle tilanteelle ominaiset Lapin luontoon liittyvät odotukset ja näkemykset. Onkin kiinnostavaa tarkastella, mitä nämä odotukset ja näkemykset ovat sekä miten ne ovat muuttuneet ajassa ja tilanteessa.

Lapin metsäkeskustelua voidaan lähteä purkamaan tarkastelemalla esimerkiksi, miten käsitys kestävästä metsätaloudesta on muuttunut. Käsite ”kestävä metsätalous” saa nykyisin aivan toisenlaisen merkityksen verrattuna, siihen merkitykseen, jonka se on aiempina vuosikymmeninä saanut.

”Kestävän metsätalouden kannalta olisi myös tarpeellista luoda edellytyksiä erityisesti syrjäisten seutujen säästyneiden metsävarojen entistä suuremmalle hyväksikäytölle.”

(Lapin Kansa 10.2.1949).

”[1994 uudistetussa laissa Metsähallituksesta] ... korostetaan Metsähallituksen tehtävää hoitaa, käyttää ja suojella hallinnassaan olevia metsä- ja muita luonnonvaroja kestävästi ja monipuolisesti asiakkaiden, kansalaisten ja yhteiskunnan parhaaksi. Ekologinen kestävyys ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen ovat kaikessa huomioon otettavia toiminnan reunaehtoja”.

(Lapin Kansa, alakerta, 6.2.1997)

Ensimmäisessä tekstiesimerkissä vuodelta 1949 metsätalouden kestävyys määritellään raaka-aineen saannin kautta, joka on hyvin toisenlaista kestävyyttä verrattuna jälkimmäisen, 50 vuotta myöhemmän tekstiesimerkin kestävyyskäsitteeseen. 1990-luvun kirjoituksissa metsien eri käyttömuotojen yhteensovittamista pidetään metsäpolitiikan keskeisenä haasteena sekä metsien käytön, suojelun ja hoidon onnistumisen edellytyksenä. Tässä ei ole kyse vain siitä, että teollisen puuntuotannon kestävyudessa on nyt huomiotava muitakin tekijöitä kuin pelkkä puu. Sekä muutokset metsäkäsityksen luonteesta että kulttuurisissa käytännöissä ovat muuttaneet sitä tapaa, jolla käsite kestävä metsätalous voidaan tulkita. Sama lausuma eri aikoina viittaa siis eri asiaan.

Tässä luvussa tavoitteenani on paikantaa ja analysoida juuri tämänkaltaisia Lapin metsäkeskustelussa tapahtuneita diskursiivisia muutoksia. Kysyn, millaisista asioista Lapin metsäkeskustelu on rakentunut, mitä muutoksia siinä on tapahtunut ja mitä seurauksia muutoksilla on ollut. Analyysin kohteena on erityisesti se, millaisia keinoja ja toimintaperiaatteita metsien käytössä on eri aikoina odotettu noudatettavan ja mihin niillä on pyritty. Tavoitteenani ei ole seurata tiukasti vuosien vaihtumista, vaan huomioida keskeiset muutokset eli laajemmat metsäkeskustelua konstituivat diskurssit ja niiden mukaiset käytännöt.

Lapin sotienjälkeisen ajan metsäkeskustelusta voidaan erottaa kolme laajempaa diskursiivista kautta. Ennen 1960-luvun puoltaväliä ilmestyneet kirjoitukset eroavat merkittävästi myöhemmän ajan kirjoituksista ja edelleen 1980-luvun puolestavälistä lähtien kirjoitukset eroavat selvästi tätä aiempien vuosikymmenien kirjoituksista. Olen nimennyt nämä diskursiiviset kaudet 1940- ja 1950-lukujen *tehostamisen kaudeksi*, 1960-luvun puolestavälistä alkavaksi *metsäsuunnittelun kaudeksi* ja viimeisintä, 1980-luvun puolenvälin jälkeen avautuvaa kautta *luonnon monimuotoistumisen kaudeksi*. On huomiotava, ettei kausissa ole kyse yhtäkkisestä puhetapojen muutoksesta, vaan enemmänkin metsäkeskustelun eri painotusten uudelleen muotoutumisesta ja vähittäisestä muuttumisesta. Lopulta voimme havaita, että tietyt puhetavat ovat kokonaan muuttaneet muotoaan ja mukaan on tullut kokonaan uusia puheen elementtejä. Tämän luvun keskiössä on siis se, millaisia metsäpuheen muutokset ovat olleet, millä tavoin havaitut muutokset ovat tapahtuneet sekä millainen on kulttuuristen muutosten dynamiikka.

5.1. Tehostamisen kausi

1940- ja 50-lukujen Lapin metsäkeskustelulle on leimallista, että metsiä tarkastellaan niiden taloudellisen käytön näkökulmasta. Lapin metsät nähdään loppumattomina ja niiden käyttö johdonmukaisena ja välttämättömänä. Tämän aikakauden kirjoituksissa ei esitetä vaatimuksia metsien käytön rajoittamisesta, eikä esitetä minkäänlaisia varsinaisia luonnonkäytön ohjausmuotojakaan. Tämä ei silti tarkoita, etteikö luonnonkäytössä odotettaisi noudatettavan tiettyjä periaatteita. Päinvastoin välittömästi sotienjälkeisen aikakauden keskusteluille on ominaista tehokkuuden ja tehostamisen vaatimukset.

Puhe tehostamisesta tarkoittaa yksinkertaisimmillaan sitä, että luontoa odotetaan käytettävän mahdollisimman tehokkaasti hyväksi. Toisaalta puhe tehostamisesta ja tehokkuudesta ovat samalla periaatteita, joiden pohjalta tehtyjä ja tekemättömiä tekoja arvioidaan ja arvotetaan. Tehokkuus on eräänlainen ajanmukaisen ja asianmukaisen toiminnan odotus, jota keskustelussa käytetään esimerkiksi korostettaessa omaa olemista ja merkitystä yhteiskunnassa.³¹

Tehostamispuheeseen liittyvät oleellisesti keskustelut Lapin teollistamisesta tai teollisesta luonnonkäytöstä. Esimerkiksi Kemijoen rakentamisen kohdalla puhutaan joen teollisesta käytöstä, kuten mm. Suomen Kuvalehdessä tehdään (Suomen Kuvalehti N:o 17, 25.4.1953). 1940- ja 1950-lukujen kirjoituksissa vetoamukset Lapin luonnonympäristön käytön lisäämiseksi käydään teollistamiskeskustelun osana, jolloin viittausten teolliseen voidaan tulkita pitävän sisällään ajatuksen siitä, mikä on ajanmukaista ja oikeansuuntaista. Näin ollen teollistamisesta puhuminen ei ole pelkästään puhetta teollisuudesta tuotannonalana, vaan yhtä lailla metaforista puhetta tehokkuudesta ja tehostamisesta.

Ajatusta tehostamisesta voidaan luonnehtia niin, että tehostamisen perusajatuksen sisältyy ”aineen, työn ja kustannussäästön tavoittelua”

31 Ajatus teollisuudesta tehokkuutena ja tehostamisena sekä muutenkin puhe tehostamisesta oli ominaista 1940- ja 50-luvuille, jolloin tehostamisajattelu oli laajasti kulttuuriin levinnyt (Hankonen 1994; Heinonen 1999). Johanna Hankonen tutkimuksessa *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta* on tuonut esille, miten 1950- ja 60-lukujen asuntorakentamisessa teollinen asuntotuotanto ja -suunnittelu sekä niiden kehittyminen perustuivat tehostamisen ideologiaan. Ideologian perusajatuksena oli aineen, työn ja kustannusten säästön tavoittelu, niin talonrakentamistarvikkeiden kuin maaperänkin kohdalla. Ajatus tehdasmaisesta talojen sarjatuotannosta nähtiin täyttävän nämä odotukset ja siten olevan osoitus ajanmukaisesta ja tehokkaasta toiminnasta (Hankonen 1994, 113, 165–169 ja 217–223).

(Hankonen 1994, 113), ja että siihen liittyy odotus, että tulokset hyödyttäisivät mahdollisimman monia. Tehokkuus on siten yhtä kuin kustannus–hyöty -ajatelu yhdistettynä yhteisöllisiin argumentteihin.

“Tarpeeton hävitys”

Tehostamispuhe tulee hyvin esille niissä tavoissa, joilla 1940- ja 1950-lukujen Suomen Luonnon pääkirjoituksissa keskustellaan luonnonkäytöstä. Suomen Luonnon pääkirjoituksissa “tarpeeton hävitys” on ylimmäinen periaate ja keskeinen käsite, jonka puitteissa luonnonympäristöjen käyttöä tarkastellaan. Lähes kaikissa tämän ajan Suomen Luonnon kirjoituksissa arvioidaan ja eritellään “tarpeettoman hävityksen” puitteissa niitä ongelmia, joita luonnonympäristöjen käytössä nähdään kuten myös sitä, kuinka ongelmat voitaisiin ratkaista. Tarpeetomalla hävityksellä viestitetään sitä, että luonnonkäytössä toimijoiden odotetaan noudattavan mahdollisimman tehokkaita toimintatapoja, jotka toisivat mahdollisimman suuren taloudellisen hyödyn ja josta pääsisivät nauttimaan mahdollisimman monet. Lyhyesti sanottuna: luonnon taloudellinen hyödyntäminen ei ole väärin, jos se vain tapahtuu mahdollisimman tehokkaasti. Tämä tulee ilmi esimerkiksi siinä, että Suomen Luonnon pääkirjoituksissa suhtaudutaan Lokan ja Porttipahdan tekoaltaiden rakentamiseen jokseenkin myönteisesti. Tekoallashanketta käsittelevissä pääkirjoituksissa allashanke nähdään yhtäältä kyllä suurisuuntaisena ja varsin kyseenalaisenakin projektina, mutta toisaalta myös perusteltuna: se mahdollistaa maan tehokkaamman hyväksikäytön alueella.

“Kemijoen vesistöalueella suunnitellut säännöstelytoimenpiteet ovat herättäneet myös Suomen Luonnonsuojeluyhdistyksen piirissä erityistä huomiota. Tämä onkin ymmärrettävää, sillä onhan tässä kysymys poikkeuksellisen laajojen alueiden saattamisesta veden valtaan. Jo kahden ensimmäisen patoamisaltaan, Vuotson länsi- ja itäpuolella Kitisen ja Luiron latvoilla sijaitsevien Porttipahdan ja Lokan altaiden pinta-alaksi tulee n. 750 neliökilometriä. Näin laajoja patoamisaltaita ei ole rakennettu missään muualla koko Euroopassa ainakaan Neuvostoliiton ulkopuolella. Se onkin tietysti mahdollista ainoastaan hyvin harvaan asutuilla erämaaseuduilla, joilla maata muuten ei voida käyttää tehokkaasti hyödyksi”.

(Suomen Luonto 1/1958)

Suomen Luonnon pääkirjoituksissa tehostamisen ja tehokkuuden korostamista käytetään myös yhtenä keinona luonnonsuojelulle paikan konstruoinnissa yhteiskunnassa. Eräässä 1953 vuoden pääkirjoituksessa väitetään, että se, ettei luonnonsuojelun päämääriä ja tehtäviä vielä “riittävästi tunneta”, johtuu

“luonnonsuojelun ohjelman avartumisesta”. Luonnonsuojelulla esitetään nyt olevan kolme päänäkökantaa: sosiaalinen, kulttuurinen ja taloudellinen. Eri-tyisesti taloudellinen luonnonsuojelu on kirjoittajan mukaan uutta ja samalla erityisen keskeinen osa luonnonsuojelua. Se on kirjoittajan mukaan sitä siksi, että luonnonvarojen paremmalla hoitamisella päästäisiin parempiin taloudellisiin tuloksiin eli luontoa voitaisiin käyttää yhä tehokkaammin hyväksi.

“Hyvin hoidettu metsä on meillä taloudellisen luonnonsuojelun tärkein tavoite. (...) On laskettu, että metsiemme tuotto voitaisiin niiden hoitoa tehostamalla lisätä jopa kaksinkertaiseen määräänsä”.

(Suomen Luonto 1953)

Luonnonsuojelun määrittelemisen taloudelliset aspektit sisältäväksi on keino luoda talouspiireille tarve, josta nämä eivät olleet edes tietoisia. Tässä tapauksessa lupaus metsien tehokkaammasta käytöstä on ikään kuin syötti, jolla luonnonsuojeluväki osoitti tarpeellisuuttaan yhteiskunnassa.

Suomen Luonnon kirjoituksista on luettavissa myös oletus siitä, että luonnonkäytön tehostamisen seurauksena käytön ulkopuolelle jäisi yhä suurempia alueita, jotka voitaisiin varata luonnon suojelukäyttöön. Näin luonnonkäytön tehostaminen palvelisi siis myös luonnonsuojelullisia päämääriä.

Metsänhoitopuhe

Viimeksi esittämästäni tekstiesimerkistä käy ilmi, kuinka puheisiin metsänhoidosta sisältyy lupaus tehokkaammasta luonnon hyväksikäytöstä. Lehdistökirjoituksissa metsänhoito nostetaankin metsien käytön kannalta tärkeäksi toiminnaksi. Näissä teksteissä metsätalouden ja metsänhoidon välinen suhde nähdään kiinteänä ja suorana.

“Metsätalous ja siitä johtuva metsien hoito maassamme on suhteellisen nuori, nuorin täällä pohjoisessa. Sodan edellisinä vuosina metsätalouden kehitys kuitenkin vilkastui. Silloin hakkuut tunkeutuivat yhä syvemmälle ja syvemmälle koskemattomiin metsiin. Sodanjälkeinen kehitys sen sijaan osoittaa taantumusta”.

(Lapin Kansa 25.5.1949)

Yllä olevassa tekstiesimerkissä dokumentoituu tälle ajalle ominainen esioletus, että metsätalous ja metsänhoito liittyvät toisiinsa – ne edellyttävät toisiaan. Hakkuiden ylläpitäminen ja hakkuumäärän kasvattaminen tulkitaan metsänhoidon päätavoitteeksi, ja siksi olennaiseksi osaksi metsätalouden toimintaa.

Näin metsänhoitopuheessa ikään kuin piilee lupaus tehokkaammasta metsätaloudesta, jota pidetään yleisesti tavoiteltavan arvoisena. Metsänhoitopuhetta käytetäänkin perusteluna Lapin metsänhakkuiden välttämättömyydelle. Jos Lapin metsien hakkuut ovat liiketaloudellisesti kannattamattomia, voivat hakkuut olla perusteltuja, jos niitä tarkastellaan metsänhoidollisessa mielessä.

Vaikka välittömästi sotienjälkeisenä aikana Lapin metsien hyväksikäyttöä pidetään välttämättömänä, se ei silti ole aivan yksimielistä. Keskustelussa kannetaan huolta etenkin Lapin metsien hakkuun taloudellisesta kannattavuudesta. Kuten ennen sotia, suuri osa Lapin metsistä sijaitsi yhä edelleen kaukana taloudellisista keskuksista. Vaikka sodat tuhosivatkin paljon, Lapin metsien hakkuiden kannattavuusongelmaa se ei siis tuhonnut. Lapin metsien haltuunoton taloudellisuus askarruttaakin keskustelijoita, ja kannattavuuskeskustelua käydään pitkälle 1950-luvun puoleenväliin saakka. 1950-luvun alussa metsätalouden kannattavuuden nimissä esitettiin jopa sellaisia arvioita, että koska suuri osa Lapin metsistä oli kannattavuusrajan ulkopuolella, olisi nämä metsät voitu säilyttää pysyvästi käytön ulkopuolelle näytteenä suomalaisten metsien "luonnontilaisista" oloista (Lihtonen 1951).

Jos Lapin metsävarat eivät taloudellisessa mielessä olleet hakattavissa, metsänhoidollisesti tarkasteltuna asia oli päinvastoin. Metsänhoitopuhetta käytetäänkin perusteluna Lapin metsien käyttöönotolle. Tämä tulee hyvin esille esimerkiksi eräässä Lapin Kansan Lapin metsien teollista käyttöä käsittelevässä pääkirjoituksessa. Tässä kirjoituksessa Lapin metsien käyttöönottamista perustellaan sillä, että hakkuupaine Etelä-Suomen metsiä kohtaan on ollut ja on niin suuri, että näiden alueiden metsien uudistuminen vaarantuu. Ratkaisuna tähän ongelmaan kirjoittaja esittää hakkuiden painopisteen siirtämistä pohjoisemmaksi.

"Tietysti pakkohakkuiden rasitus kohdistui myös Lapin metsiin, mutta niiden ei voi sanoa kärsineen näistä kohtuuttomasti. Etelä-Suomen metsille sen sijaan olisi nyt syytä antaa tarpeellinen hengähtämisaika vajauksen täyttämiseksi.

Useilla tahoilla on jo esitetty lausuntoja Pohjois-Suomen metsävarojen saamisesta hyödylliseen käyttöön. Koko maata ajatellen ollaan tekemisissä vakavan asian kanssa. Puun ja sen jalostettujen tuotteiden vienti muodostaa niin ratkaisevan osan teollisuutemme käyttövoimasta, se muodostaa maataloudelle niin tärkeän perustan, että asiaan on kiinnitettävä huomiota. Metsätöitten painopisteen siirtämistä tähänastista enemmän Pohjois-Suomeen, missä käyttömahdollisuuksien puuttuessa tuhoutuu suuria puumääriä ja niitten mukana aineellisia arvoja joka vuosi, on tämän hetken suuria kysymyksiä".

(Lapin Kansa 28.1.1949)

Tapa, jolla tässä tekstissä kytketään yhteen kansantalous ja metsät on Jacob Donner-Amnellin (1991, 276) mukaan varsin tyypillinen varhaiselle suomalaiselle metsäpolitiikkapuheelle. Hänen mukaansa varhainen metsäpolitiikka perustui ajatukseen, jonka mukaan puuston kasvu johtaa automaattisesti hakkuiden kasvuun, mistä taas seuraa metsäteollisuuden ja kansantalouden kasvu. Donner-Amnell väittää, että tämä "teoria" ilmaistaan eri muodoissa miltei jokaisessa metsiä ja metsätaloutta käsittelevässä kirjassa viime vuosisadan alusta lähtien (mt.). Tämä on myös yksi kolmesta perusteesta, millä metsähoitopuheessa Lapin metsien hakkuita perustellaan.

Metsänhoitopuheessa Lapin metsien hakkuu nähdään tärkeänä ensinnäkin siksi, että metsien uudistumista pidetään metsätalouden "kestävyyden" kannalta tärkeänä. Tämän oletuksen mukaisesti metsänkäytön pelkkä liiketaloudellinen arvottaminen voi johtaa metsien "loppumiseen". Tällä taas olisi vaikutusta metsäteollisuuden toiminnalle, jota pidetään kansantalouden toiminnan kannalta "ratkaisevana". Toiseksi metsänhoitopuhetta käytetään kritisoidessa toimien tehottomuutta. Kuten edellisestä tekstiesimerkistä käy ilmi, Pohjois-Suomen metsien käyttämättä jättäminen esitetään suorastaan tuhlailuna. Tässä piilee samalla metsänhoitopuheen kolmas puoli. Kirjoituksista on luettavissa, että ihmisellä koetaan olevan metsän hoitamiseen moraalinen velvollisuus. Tätä voi kutsua eräänlaiseksi "tilanhoitajan etiikaksi" (Passmore 1982), missä luonto on paitsi hyödynnettävä objekti (talousmetsä), myös jotakin, josta ihmisen on huolehdittava (hoitometsä) (ks. myös Nieminen & Saaristo 1998, 78–79). Kirjoittelussa esiintyykin puhetta metsän hyvinvoinnista, mutta se konteksti, jossa metsän hyvinvoinnin turvaamista tarkastellaan, on metsän talouskäytön turvaaminen. Se on metsänhoidon pääasiallinen tavoite, kuten seuraavassa Lapin Kansan pääkirjoituksessa esitetään:

"Jos tutkii metsien tilaa kasvullisilla mailla, panee merkille, että ikäluokkien jakaantuminen on epänormaali ja kaukana edullisimmasta jakaantumisesta. Suurin virhe on siinä, että vanhoja ja yli-ikäisiä metsiä on liikaa ja nuoria metsiä liian vähän.

(...) Jakaantumisen ollessa oikea, 160 vuotta vanhempia metsiä ei saisi olla ollenkaan ja nuorinta ikäluokkaa pitäisi olla 14,3%. Suunnilleen samanlainen on tilanne Tornio-Muoniojoen alueella. Yli-ikäisten metsien hallussa on Kemijoen alueella n. 755.000 hehtaaria ja Tornio-Muoniojoen alueella 123.000 hehtaaria. Varovastikin laskien näissä metsissä on n. 60 milj. kiinto-kuutiometrin puuvarasto, jonne hakkuut eivät ollenkaan ulotu. Tämä puuvarasto ei myöskään kartu, koska sen kasvu on täysin pysähdyksissä. Huomattavan suuren maa-alan kasvu on siis täysin käyttämättä.

(...) Meillä on siis pohjoisissa metsissämme pääomaa, jota emme voi käyttää hyväksemme läheskään parhaalla mahdollisella tavalla. Kun ajattelee kehityksen vauhtia kaikilla taloudellisilla aloilla, tämä tuntuu hieman ihmeelliseltä.

Luulisi, että uusia puutavarehtaita perustettaisiin lähemmäs raaka-ainelähteitä. On suorastaan ihme, että sellainenkin paikkakunta kuin Kemijärvi on aivan vailla puunjalostustehtaita, vaikka sillä on suuret luontaiset edellytykset tuolaisten tehtaitten perustamiselle ja sinne on jo rautatiekin”.

(Lapin Kansa 25.5.1949)

Metsätalous ja metsänhoito ovat tässäkin esimerkissä tiukasti toisiinsa kietoutuneita. Metsänhakkuut ovat metsänhoidon menetelmä, ja metsänhoidon tavoite on ylläpitää metsien kasvua, kasvattaa metsiä metsätalouden tarpeisiin. Esimerkkitekstin mukaan, metsän käyttämättä jättäminen on ongelmallista ja kohtalokasta, koska tällöin puun kasvu pysähtyy eli se menettää taloudellisessa mielessä arvoaan. Tämä taas ei ole metsätaloudellisesti sen enempää kuin kansantaloudellisestikaan järkevää, vaan tuhlailua.

Metsänhoitopuheessa Lapin metsien vähäistä käyttöä voidaan paheksua, koska se on osoitus toimintojen epätaloudellisuudesta ja tehottomuudesta. Tältä osin puhe muistuttaa vallitsevaa talousajattelua tämän päivän pörssielämässä (Kantola 2002, luku 6.). Rahojen seisottaminen pankkitilillä on pörssikatsannossa järjetöntä. Nehän eivät siellä juurikaan tuota. Samalla tavoin 1940- ja 50-lukujen kirjoituksissa puuta ajatellaan olevan turha seisottaa metsässä, sillä ne vain “kuolevat” siellä. Ne on pantava tuottamaan.

Tekstiesimerkeissä muistutetaan, että talouden ehdoilla toimittaessa hakkuut keskittyvät. Tällä nähdään olevan vaikutuksensa metsätalouden “kestävyyteen”. Teksteissä varoitellaankin, että hakkuiden keskittyminen uhkaa metsätaloutta. Metsätöiden järjestäminen nähdään metsiä hyödyttävänä toimintana ja sitä kautta metsätaloutta tukevana. Mutta metsätöiden keskittyminen merkitsee paitsi laajojen metsäalueiden myös näiden alueiden ihmisten taloudellista syrjäyttämistä. Näin metsien käytössä ei enää ole kyse vain taloudesta, vaan yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta ja tasavertaisuudesta. Alueilla, joissa metsien käytössä esitetään olevan kiinni paljon, ei metsäkauppojen loppuminen merkitse vähempää kuin taloudellista ahdinkoa ja entistä eriarvoisempaan asemaan joutumista.

Lapin Kansan ja Pohjolan Sanomien pääkirjoituksissa käytetään etenkin pienviljelijä-metsätyötalouksien toimeentulokysymyksiä metsien käytön lisäämisen tukena. Näin hakkuiden merkitys ei rajoittunut pelkästään suoriin taloudellisiin vaikutuksiin, vaan yhtäläillä niissä on kiinni suuria sosiaalipoliittisia merkityksiä. Tähän viitataan esimerkiksi Pohjolan Sanomien pääkirjoituksessa, jossa pohditaan puuhakkeen käyttämistä polttoaineena.

“Aivan erityisesti Lapin läänissä, jossa puun vuotuista lisäkasvuakaan ei kyetä nykyisin hyväksi käyttämään.

(...) Kun ei puuta jakseta riittävästi teollisuustuotteeksi jalostaa, niin totta totisesti sen pitäisi edes poltettavaksi kelvata”.

(Pohjolan Sanomat 17.1.1958)

Omavaraisuuspuhe

Visa Heinosen (1999, 77–83) mukaan myös 1940- ja 1950-lukujen kotitalouksia koskevassa valistustyössä korostettiin tehokkuutta ja taloudellisuutta. Tässä kotitalouksien tehostamisvalistuksessa oli rippeitä talonpoikaiskulttuurille ominaisen omavaraisuuden ihanteesta, jonka mukaan kotitalouksien olisi tuotettava suurin piirtein se, mikä kulutettiin (mt.). Ei olekaan ihme, että myös keskusteluissa metsistä ja niiden käytöstä asetetaan omavaraisuuden tavoittelemisen yhdeksi päämääräksi. Tämä tulee esille erityisesti metsienkäyttöä ja maatalouden yhteenkietoutumista käsittelevissä kirjoituksissa.

1940- ja 1950-lukujen Lapin metsäkeskustelulle on ominaista viittaaminen juuri tähän yhteenkietoutumiseen. Tämä ei ole yllättävää, olihan Lappi 1960-luvulle saakka vahvasti maatalousvaltainen maakunta. Sitä se oli selvästi enemmän kuin muu Suomi (Lehtola 1990, 30). Tilojen toimeentulo ei perustunut pelkästään maanviljelykseen, vaan maanviljelyksen, karjanhoidon ja metsätöiden muodostamaan kokonaisuuteen, jota maa- ja vesirakennukseen liittyvät työllisyystyöt tasasivat, ja jota etenkin kausi- ja suhdannevaihteluiden heiluttelemat metsätyöt tarvitsivat (Katajamäki 1988, 38; Rannikko 1989; Lehtola 1990, 26).

Tämä ei välttämättä ole sitä, mitä Lapin elinkeinorakenteelta odotettiin. Keskusteluissa maanviljelyksen, karjanhoidon ja metsätöiden muodostaman kokonaisuuden nähdään lähinnä olevan oire elinkeinojen kehittämisen epäonnistumisesta, ei niinkään luontevasta ja tarkoituksenmukaisesta toimeentulonmuodostuksesta. Tämä taas ei ole se, mihin on pyritty vaan, mihin on jouduttu. Esimerkiksi Lapin Kansan eräässä vuoden 1952 pääkirjoituksessa ongelmaksi nostetaan Lapin tilojen riippuvaisuus tilan ulkopuolisista töistä:

“Jos tarkastelee maakuntamme toistuvia työttömyysilmiöitä, toteaa aina saman perustekijän: riippuvaisuuden vieraasta ansiotyöstä. Lapissa on vain murtoosa sellaisia tiloja, jotka voivat pitää viljelijäperheen yllä tuloillaan. Suurimmalla osalla, mitenkä suuri se lieneekään, on maanviljelys vain sivuelinkeinon asemassa. Tätä eivät aiheuta epäedulliset olosuhteet. Täällä on laajoilla alueilla esim. karjatalousvaltaisella maataloudella erinomaiset menestymisen mahdollisuudet. Mutta peltoa ja niittyä tarvitaan lisää. Metsiähän meillä on, jotka muodostavat maatalouden tuen ja perustan, jos ne vain menisivät tarvittaessa kau-paksi. Niin kauan, kuin peruskysymystemme ratkaisussa tyydytään talvi talvelta jatkuviin hätäratkaisuihin, varatöihin ja elinmahdollisuuksiamme ratkaisevalla

tavalla kohottavia toimenpiteitä näytellään vain muodon vuoksi, niin kauan tämä olotila jatkuu. Kysyä sopii, tuleeko kansantaloudellisesti edullisemmaksi pitää jatkuvasti Lappi vajaatuottoisena alueena, minkä toimeentulo riippuu alin-omaa avustuksista.”

(Lapin Kansa 24.7.1949)

Kyseinen kirjoitus viittaa Lapin maatalouden kannattamattomuuteen ja riippuvuuteen esimerkiksi juuri metsätöistä. Tilanteen kuvaillaan koskettavan samalla koko Lappia. Kaikella tällä kirjoittaja antaa ymmärtää, että Lapin maatalous (ja ilmeisesti siis koko Lappi) ei tule toimeen omillaan. Kirjoituksessa epäillään vielä, että tämän tilanteen korjaamiseksi ei ole tehty riittävästi, sillä kyse ei ole “epäedullisista olosuhteista”. Tätä kautta kirjoitus rakentaa kuvan vajaatuottoisesta maataloudesta (ja Lapista), mihin kirjoittaja perustaa vallitsevan maatalouspolitiikan kritiikkinsä kysymällä, onko vajaatuottoisuus kansantaloudellisesti järkevää vai pitäisikö asialle tehdä jotakin. Vajaatuottoisuus esitetään olevan merkki tarpeettomasta tuhlailusta eli tehottomuudesta. Sitä vastoin tilakohtaiseen ja alueelliseen omavaraisuuteen auttaminen olisi oikeasuuntaista kehitystä. Ihanteena on siis omavaraisuus ja jonkinasteinen riippumattomuus.

Luontaiset elinkeinot ja tehokkuus

1940- ja 1950-lukujen kirjoituksissa metsien muita käyttömuotoja ei juuri huomioida. Tämä ei silti merkitse, että muiden mahdollisten käyttömuotojen merkitystä vähäteltäisiin (vrt. Massa 1994, 205). Pikemminkin niitä pidetään taloudellisessa mielessä merkittävänä. Tämä ilmenee esimerkiksi Helsingin Sanomien eräästä vuoden 1946 pääkirjoituksesta, otsikolla “Luonnonvaraiset elinkeinomme”. Siinä kirjoittaja käsittelee edellisenä vuonna asetetun “kansantaloudellisen toimikunnan” toimeksiantoa. Kirjoituksessa metsästyksen ja kalastuksen sekä luonnontuotteiden keräämisen taloudellinen merkitys nähdään suurena, muttei ajankohtaan nähden riittävän suurena. Tehostamalla tavoitteen päästäisiin, mutta ei ole sellaista hallintoa, joka toimintaa tehostaisi ja ajankohta on “epäkiitollinen” uusien hallintokoneistojen luomiseen. “Suurtuloksia” odotetaan, ja näihin päästään vain tehostamalla:

“Pienempiä, kuten marjojen, sienten ja jäkälän tuotantoja ei meillä toistaiseksi ole täysin järjestelmällisesti tarkkailtu ja ohjailtu valtiotalouden kannalta. Ja kuitenkin esim. luonnonmarjamme edustavat mehu-, hillo- ja alkoholijuomavalmistuksen kannalta painavia kansantaloudellisia arvoja. Suunnaton paljous herkullisia suomuuraimia mätänee vuosittain Lapin soille. Vähemmän kävisi niin, jos olisi olemassa hallintoelin, joka voimallisesti ohjaisi yritteliäisyyttä

marjojen hankintaan ja avaisi sille menekkitieitä. Puolukan vientihän ehti muodostua merkittäväksi ennen sotia. Sieniä kerätään runsaasti. Mutta kun pahin pula on ohi, unohtuu tämä käytäntö niinkuin 1860-luvun suurten nälkävuosien ja ensimmäisen maailmansodan pahojen päivien jälkeen. Ruokavaliomme jäähmettyy taas entiseen yksipuolisuuteensa. Jos valtio ei lopullisesti ota sientä ”ruokalistallensa” on uuden pula-ajan koetellessa sienitalouden aakkoset taas opeteltava. Jäkälän, muurahaisten munien yms:n tuotanto ja vienti edellyttävät menestyäksensä aina tasaisesti laajentuvaa hallinnollista huolenpitoa.

(...) Valitettavasti ajankohta on kovin epäkiitollinen suurista kustannuksista vaativien hallintoelinten luomiseen ilman pikaisia uusia suurtuloksia, joita tässä tapauksessa ei hetikään heltä.”

(Helsingin Sanomat 13.5.1946)

Odotus siitä, että luonnonkäyttö on tehokasta sekä ”yleistä etua” hyödyntävää, asettaa luontaiselinkeinot huonoon valoon, koska ne eivät välttämättä täytä edellä mainittuja odotuksia. Jotta ne vastaisivat tehokkuudelle asetettuja vaatimuksia, olisi niitä kehitettävä eli tehostettava, mihin ei kuitenkaan kustannus-hyöty -ajattelun mukaisesti kannata ryhtyä. Toisin sanoen tehokkuuspuheelle ominaiset tarkastelukeyhykset rajaavat luontaiselinkeinot ulkopuolelle tehden niistä ei niinkään merkitykseltään vähäisiä, mutta aikaansa nähden epäedullisia.

Kaiken kaikkiaan sodanjälkeisen ajan kahden ensimmäisen vuosikymmenen Lapin metsäkeskustelulle on ominaista, että metsien käyttö koetaan keskeiseksi keinoksi ratkaista Lapin talouteen liittyviä ongelmia. Tässä puheessa keskeinen on näkemys luonnonkäytön tehostamisesta ongelmien ratkaisuna. Tehostaminen on yleisesti jaettu näkemys luonnon suojelukäytöstä metsätaloukseen.

5.2. Metsäsuunnittelun kausi

1960-luvun puolestavälistä lähtien Lapin metsienkäytöstä käyty lehdistökeskustelu saa uudenlaisia piirteitä. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö aiemmille vuosille ominaisia puheen elementtejä enää esiintyisi. Esimerkiksi puhe tehokkuudesta on edelleenkin yksi tekijä, jota luonnonkäytössä odotetaan noudatettavan, mutta se, miten tehokkuuteen odotetaan päästävän tai mitä kaikkea käsitteen ”tehokas luonnonkäyttö” oletetaan pitävän sisällänsä, on toisenlainen.

1960- ja 1970-luvuilla Lapin metsiä ja muuta luonnon käyttöä koskevissa kirjoituksissa keskustelijat jakavat käsitykset siitä, etteivät menneet vuodet ja vuosikymmenien teot ole välttämättä sujuneet kunniakkaasti. Kirjoituksissa

tehdään tiliä menneistä vuosista, pohditaan tehtyjä virheitä, katsotaan tulevaan ja mietitään, miten tästä eteenpäin. Yhtenä muutostekijänä on selkeästi se, että nyt kriittisyys metsien puutuotantokäyttöä kohtaan voimistuu. Teksteissä tämä kritiikki perustetaan aiemman metsäpolitiikan konkreettisiin vaikutuksiin luonnossa. Puhutaan mm. avohakkuista, "Osaran aukeista", epäonnistuneista metsänhoitokäytännöistä kuten metsänuudistuksista, metsien aurauksista, kynnöistä ja äestyksistä. Myös monet metsäparannushankkeet ja -ohjelmat (MERA-, HKLN- ja TEHO-ohjelmat) puhuttavat. Metsätalouskriittinen puhe kulminoituu siihen, mitä muuta metsä on kuin puuntuotantoa.

"Keskustelussa todettiin metsäpolitiikan johtoajatukseksi pohjoisessa olevan, että metsässä on vain ja ainoastaan puita. Ja puun ainoaksi kutsumukseksi nähdään sen kaatuminen. Kun tälläkalainen nykyisin kuulee sanan asiantuntija, hän irrottaa heti pistoolista varmistimen. Niin sekaisin ovat mm. metsäalan asiantuntijat söhlineet tilanteen."

(Helsingin Sanomat, uutisartikkeli, 23.8.1970)

Metsäkritiikissä on kuitenkin kyse paljon muustakin kuin vain siitä, että luonnonkäytössä nähdään tehdyn virheitä. Tämä muu tulee hyvin esille Suomen Luonnon pääkirjoituksessa, jossa julistetaan, että "taakse jäänyt kuusikymmentäluku tulee jäämään historiaan luonnonvarojen väärinkäytösten vuosikymmenenä". Väitettä tukemaan kirjoituksessa kirjataan joukko luonnonkäytön ongelmia:

"Suomen luonnonvarain käyttöä on viime vuosina luonnehtinut laajamittainen koealatoiminta. Esimerkkeinä tästä ovat Itämeri (...) Lokan tekoallas (...) sekä Lapin metsät, joissa satojen tuhansien neliökilometrien alueilla voidaan nyt tutkia paljaasihakkuiden, vaotusten ja muiden metsänkäyttötapojen vaikutuksia.

(...) Metsänuudistumista koskeva tutkimustyö kärsii paikallisista olosuhteista, koska vuosisadan aikana kyseisillä leveysasteilla esiintyy vain pari hyvää siemenvuotta. Toisaalta on saatu kokemuksia pariksikin vuosikymmeneksi silleen jätetyistä hakkuaukoista sekä etelämpää tuotujen siementen ja taimien menestymisestä karuissa olosuhteissa. Aivan viime vuodet ovat tuoneet tuntuvaan lisävalaistusta tuholaisten esiintymisestä ns. lentokentillä, hakkuiden vaikutuksesta porotalouteen, siirtolaisuuteen ym."

(Suomen Luonto 2/1970)

Kirjoitus kiteyttää tuona aikana luontokeskustelussa tapahtuvan muutoksen. Nyt luonnonvarojen käytön ongelmat on mahdollista nostaa yhteiskunnalliseen keskusteluun, eli niistä on mahdollista tehdä yhteiskunnallisia ongelmia. Luonnon käytöllä voidaan osoittaa olevan yhteiskunnallisia vaikutuksia. Ne

koskettavat ihmistä ja ihmisten hyvinvointia, kuten tekstiesimerkin loppupuolella todetaan. Lisäksi luonnonkäytön ilmiöitä on nyt mahdollista tarkastella osana yhteiskunnallista päätöksentekoa ja sen ongelmia.³²

Lapin metsäkeskustelussa luonnon yhteiskunnallistuminen näkyy ensinnäkin metsäteollisuuskritiikkinä ja toisaalta siinä, että nyt ryhdytään keskustelemaan metsäpolitiikan harjoittamisesta, sen käytännöistä ja tavoitteista. Tämän aikakauden metsäkeskustelussa puhetta käydään kolmen lähtöoletuksen kautta. Ensinnäkin jos aiempina vuosina metsien käytön kysymyksissä vallitsi yksimielisyys siitä, että metsien tehokkaammalla käytöllä (joka siis piti sisällänsä kustannus-hyöty -ajattelun ja yhteisöllisen tulonjaon) päästään parhaisiin tuloksiin, nyt metsien käytössä odotetaan noudatettavan moninaiskäytön, tiedeellisyden ja kokonaissuunnittelun periaatteita.³³ Kaikki nämä periaatteet nojautuvat siihen, että niin metsien käytössä kuin yleensäkin luonnonkäytössä on ongelmallista, ettei ole huomioitu luonnonkäytön kokonaisuutta. Tätä pidetään syynä luonnonkäytössä aiempina vuosikymmeninä tehtyihin virheisiin.

Metsien moninaiskäytön periaate

Kun aiempina vuosina kirjoituksissa painotettiin tehostamista ja sen merkitystä taloudellis-sosiaalisten ongelmien ratkaisijana, ei tässä puheessa jäänyt juurikaan sijaa pohdinnoille luonnon muista käyttömuodoista ja niiden merkityksestä. 1960-luvun puolenvälin jälkeen keskustelu metsistä ja niiden käytöstä tältä osin muuttuu. Nyt tälle kentälle nousevat aiemmin hegemonista asemaa nauttineen metsätaloudellisen metsänkäytön rinnalle ja sen haastajaksi vetoamukset muiden metsänkäyttömuotojen huomioonottamisesta. Keskeisinä toimijoina tässä Lapin metsätalouskriittisessä diskurssissa ovat paitsi vuonna 1969 uudelleen organisoitunut Suomen Luonnonsuojeluliitto myös lappilaiset kulttuurivaikuttajat, saamelaisaktivistit, porotalouden edustajat sekä tavalliset kansalaiset (Järvikoski 1984, 169; Järvikoski 1991, 168–169; Veijola 1997, 139; Kontio 2003).

32 Yleisesti ottaen 1960-luvulla ympäristökeskustelu sai varsinaisen sysäyksensä, niin että voidaan puhua ympäristövallankumouksesta tai ympäristöherätyksestä. Ympäristövallankumous tai ympäristötietoisuuden synty paikannetaan yleisesti 1960-luvun vaihteeseen. Ympäristövallankumouksesta voidaan todellakin puhua vallankumouksena, sillä ympäristöasioiden esiinmarssi tapahtui hyvin äkillisesti ja samanaikaisesti eri maissa (Kontinen 1998, 21–24; Macnaghten & Urry 1998, 32–49).

33 Toisenlaisissa yhteyksissä nämä periaatteet ja niiden mukaiset käytännöt voisi ilmaista toisinkin. Voitaisiin puhua yhtä hyvin luonnonsuojelusta, saastekontrollista ja maankäytön suunnittelusta.

1960-luvun jälkipuolelta lähtien Lapin metsäkeskustelussa ei enää puhuta vain metsien hakkuista esimerkiksi työllistäjänä, vaan yhtälailla voidaan puhua käpyjenkeräyksestä, matkailusta, metsästyksestä, kalastuksesta, marjastuksesta poronhoidosta sekä monista muista luonnon käyttötavoista sekä niiden yhteensovittamisesta. Puhutaan metsien moninaiskäytöstä. Moninaiskäyttö onkin yksi tällä aikakaudella esiin nouseva luonnonkäyttöä ohjaava periaate. Moninaiskäytön vaatimuksia esitetään, siihen vedotaan, sen odotetaan vahvistuvan ja argumentteja sen toteutumisesta käytetään esimerkiksi arvioitaessa, onko jokin toiminta oikeansuuntaista ja ajanmukaista. Tämä käy ilmi esimerkiksi eräässä Suomen Luonnon pääkirjoituksessa vuodelta 1975. Kyseisessä kirjoituksessa pidetään Lapin luonnonkäytössä ongelmallisena metsien tehotalouskäyttöä ja siihen liittyvää käytön yksipuolisuutta sekä sitä, ettei metsien käyttöä suunniteltaessa ole riittävästi huomioitu muita käyttömuotoja ja käyttäjäryhmiä. Toisin kehitystä tälläkin saralla nähdään tapahtuneen.

“Lapin metsien rajun käsittelyn seurauksena meidänkin maassamme on voitu seurata eräänlaista eroosiota, tuottavan maan muuttumista tuottamattomaksi.

Merkillisen tynesti Suomen kansa on tyytynyt seuraamaan sivusta, miten metsälaissakin mainittua “yleistä etua” on loukattu. Muista käyttömuodoista piittaamatta on kiihdytetty puuntuottoa tavalla, joka on vähentänyt mahdollisuuksia retkeilyyn, marjastukseen, sienestykseen ja muuhun moninaiskäyttöön. Erityisen karkeasti on loukattu porotalouden tarpeita.

(...) Metsän porotaloudellinen, virkistykellinen tai marjastuksellinen merkitys voi olla puuntuotantoon verrattuna moninkertainen, mutta silti se voi olla “joutomaata” tai “kitumaata”.

(...) Metsähallintomme on viime vuosina kehittynyt myönteisesti. On saatu metsien moninaiskäytön ylitarkastaja, solmittu yhteydet porotalouteen, kiinnitetty huomiota sienestykseen ja marjoihinkin, ryhdytty kehittämään kansallispuistojärjestelmää jne.

Suunta on oikea, mutta kuljettava matka on pitkä”.

(Suomen Luonto 1/1975)

Kirjoitusesimerkissä metsätalouden vallitsevat käytännöt nähdään monella tavalla vääränlaisina. Luonnon pilaaminen, piittaamattomuus laista ja yleisestä edusta sekä metsien muiden kuin puuntuotannollisten arvojen väheksyntä ovat asioita, joita metsätalouden tulkitaan loukkaavan. Kirjoittaja ilmeisesti olettaa näiden asioiden huomioonottamisen olevan yleisesti hyväksi tunnustettuja ja ajanmukaisia luonnonkäytön periaatteita. Kuinka näiden päämäärien oletetaan sitten toteutuvan, on metsien “pitkäjänteinen”, muiden käyttömuotojen ja luonnon suojelun huomioonottava luonnonkäyttö. Kuten tekstin lopulla todetaan, moninaiskäyttöä kohti mennään ja siihen suuntaan menoa pidetään myös suotavana.

Moninaiskäytön periaatteeseen vedotaan myös metsätaloutta puoltavissa kirjoituksissa. Näin tehdään esimerkiksi Metsä ja Puu -lehden kirjoituksessa vuonna 1969, jossa pohditaan metsätaloudessa tehtyjä virheitä ja sitä myöten pyritään vastaamaan metsäteollisuuden kritiikkiin. Kyseisessä tekstissä kirjoittaja nostaa esille moninaiskäytön periaatteen käytäntönä, jonka metsätalouskin olisi toimissaan huomionnut, ellei metsätalouden toimintaan olisi olleet vaikuttamassa muutkin kuin metsätaloudelliset seikat. Näillä muilla seikoilla kirjoituksessa viitataan metsätalouteen sidottuihin työllistämiskäytäntöihin. Ilman näitä rajoitteita Lapissa harjoitettu metsätalous olisi kirjoittajan mukaan ollut "pienempimittaista" ja tulisi sellaisena pysymäänkin.

"Kun elinkeinoelämän kehitys (Lapissa) on ollut heikkoa, kohdistuu työllisyyspaine voimakkaana metsätalouteen kahta tietä. Odotetaan, että metsätalous jatkuvasti, huolimatta töiden rationalisoinnista, tarjoaisi tasaisen ja kohoavankin määrän työpaikkoja puun korjuu- ja metsänparannustöissä. Toisaalta vaaditaan, että metsätalouden on kyettävä tuottamaan ja toimittamaan tarvittava raaka-ainemäärä huomattavan laajaksi rakennetulle puunjalostusteollisuudelle. Näiden vaatimusten painostamana on hakkuumäärät jatkuvasti pullistettu äärimilleen ja usein yli sen mitä kestävä metsätalous sallisi. Metsänparannustyöt on myös nostettu intensiteettiin, joka useassa kohdassa on ristiriidassa ilmaston ja maaperän luontaisiin mahdollisuuksiin nähden. Ellei näitä odotuksia olisi ja ellei puunjalostusteollisuuden kapasiteetti olisi niin korkea kuin se on, harjoitettaisiin Lapissa todennäköisesti "pienempimittaista" metsätaloutta kuin nyt. (...) Huomattavan suuret metsäalat jäisivät yksinomaan porotalouden sekä retkeily- ja virkistyskäytön piiriin."

(J. E. Arnkil, Metsä ja Puu 3/1969)

Tekstiesimerkissä dokumentoituu lukuisa joukko esioletuksia. Ensinnäkin Lapin talouselämä nähdään yksipuolisena. Yksipuolisuuden korjaamiseksi katsotaan tehdyn erinäisiä ratkaisuja, jotka liittyvät paljolti siihen, miten metsätaloutta on Lapissa harjoitettu. Toiseksi, ja edellisestä johtuen Lapissa harjoitettu metsäteollisuus on ollut luonnonoloihin eli "luontaisiin mahdollisuuksiin" nähden liian suurta. Kirjoituksessa esitetään myös, miten metsätalous on itsessään rationaalista. Se ei olisi toiminut Lapissa niin kuin se on toiminut, jos toimintaan eivät olisi vaikuttamassa muutkin tekijät.

Tekstin lopussa argumentoidaan metsien moninaiskäytön periaatteen mahdollisuuksista, tässä tapauksessa sen toteutumisen esteistä. Tämä tuo esille, miten tänä aikana metsien moninaiskäytön periaate on asia, jonka kautta metsäpuhetta käydään. Moninaiskäyttö sisällytettiin myös metsien käyttösuunnitelmiin periaatteena, joka metsien käytön suunnittelussa olisi syytä huomioida (Hytönen 1992).

Tästä ei kuitenkaan tule tehdä sellaisia johtopäätöksiä, että toimijat olisivat metsien moninaiskäytön periaatteesta yhtä mieltä tai välttämättä edes ymmärtäisivät sillä samoja asioita. Yllä olevassa tekstiesimerkissä käytetty eräänlainen pakon retoriikka tekee näkyväksi, miten metsien moninaiskäyttö alistetaan metsien teolliselle käytölle ikään kuin jälkimmäinen olisi ensin mainittu edellytys. Tämänkaltainen tapa puhua metsien moninaiskäytöstä on ominainen metsätalouspuheelle. Tätä tulkintaa vahvistaa Teijo Rytterin (2002) huomio siitä, että 1970-luvulla metsäteollisuuden piirissä metsien moninaiskäytön periaate hyväksyttiin, koska sitä ajateltiin voitavan tarjota ratkaisuksi kriittiselle ympäristöliikkeelle. Moninaiskäytön periaate muotoiltiin kuitenkin omalla tavallaan. Sen keskeiseksi tavoitteeksi asetettiin mahdollisimman korkea puuntuotanto ja hyvin hoidetut, monipuoliset metsät, joiden nähtiin avaavan suuremmat mahdollisuudet mm. luonnon virkistyskäytölle kuin “hoitamattomat” metsät (mt., 100–101).

Tieteellis-suunnitelmallista metsienkäyttöä

Tieteellisiin tutkimuksiin perustuvan kokonaisuuden huomioon ottava suunnittelu nähdään kirjoituksissa keskeisenä keinona, jolla parhaiten voitaisiin turvata moninaiskäytön periaatteen toteutuminen. Tätä tieteellisen tutkimuksen ja niiden pohjalta laadittujen kokonaissuunnitelmien merkitystä korostavaa puhetapaa voidaan pitää 1960- ja 1970-luvuille luonteenomaisena (Alasuutari 1996, 108–111). Erilaisten niin luonnonkäytön ongelmien kuin muidenkin yhteiskuntapoliittisten ongelmien ratkaisuksi nähdään tutkimus ja suunnittelu ja vastaavasti näiden puuttumisen nähdään aiheuttaneen tai aiheuttavan ongelmia. Kokonaissuunnittelua pidetään, ei vain keinona, vaan ennemminkin tietynlaisena toimintaperiaatteena, jota toimijoiden odotetaan noudattavan. Esimerkiksi eräässä Lapin Kansa pääkirjoituksessaan vuonna 1973 kritisoi metsähallitusta päätöksestä lopettaa käpyjen “yleiskeräys” vetoamalla juuri tähän.

“Toisaalta ei metsähallituksen kaltainen keskusvirasto voi olla niin välinpitämättömän työttömyyttä kohtaan – varsinkin kun se kumminkin tietää saavansa siitä kaikesta huolimatta osansa kannettavakseen – ettei se ennakolta ole yhteydessä muihin virastoihin ja suunnittele töitä kokonaisuuden huomioonottaen, sen velvollisuuksiin suorastaan kuuluu tällainen yhteydenpito”.

(Lapin Kansa 25.4.1973)

Kokonaisuudet huomioonottavaa suunnittelua pidetään selkeästi asiana, jonka suhteen voidaan arvottaa eri toimintojen asianmukaisuutta tai sitä, onko jokin

toiminta oikeasuuntaista. Tämä tulee esille myös siinä, miten lehdistökeskustelussa Lapin senhetkisen vaikean työllisyystilanteen nähdään johtuvan menneiden vuosien tekojen riittämättömyydestä tai siitä, että ne ovat olleet yksinkertaisesti vääriä. Keskustelussa aiempien vuosien toiminnan oletetaan olleen liian hätäistä ja virheellistä. Näin esimerkiksi Lapin Kansan pääkirjoituksessa tulkitaan käyneen:

“[Lapin] Lähetystö totesi Helsingissä, että Lapin työllisyyden ja elinkeinoelämän jyrkät muutokset osoittavat kiistattomasti valtakunnallisten yleisratkaisujen jääneen vaikutuksetta ajateltaessa edes tyydyttävää tasapainoa Lapin elinkeinoelämässä. “Nousu”- ja laskukaudet seuraavat liian nopeasti toisiaan. Puutteellinen ja väärinmitoitettu koulutus, terveyden ja sairaanhoito, keskeneräiseksi jätetty vesivoimalaitosten rakentaminen ja valtion metsien ylihakkuut osoittavat sen, että Lapin läänin elinkeinoelämään liittyvät ratkaisut eivät perustu riittävän tarkkoihin tutkimuksiin ja niiden pohjalta laadittuihin suunnitelmiin.

Tuo on varmasti totta ja vahvistaa käsitystä, että Lappi tarvitsee oman kehitysohjelman. Maan antimet ja vesivoima odottavat täällä vielä suuressa määrin käyttäjänsä. Niitä on voitava käyttää valtakunnallisesti hyödyksi kuitenkin maakunnalliset edut tehokkaasti huomioonottaen. Soiden kuivatus ja metsien viljely tarjoavat täällä runsaasti tehtävää. Maanviljelyllä ja asutustoiminnalla on Lapissa oma, valtakunnan muista osista eroava taustansa, jota ei sovi jättää huomiotta. Ammattikasvatus ei ole maan keskimääräisellä tasolla jne. Nämä kysymykset vaativat erityistoimenpiteitä, joita valtakunnalliset yleisratkaisut eivät todellakaan paljoa auta”.

(Lapin Kansa 15.2.1967)

Yllä olevassa tekstiesimerkissä nostetaan esille monia epäkohtia: Lapin talous on tasapainoton, koulutus, terveyden- ja sairaanhoito puutteellista ja väärinmitoitettua, voimalaitos- ja muut luontoa muuttavat työmaat ovat jääneet keskeneräiseksi ja valtion Lapin metsät ovat raiskiolla. Nämä kaikki epäkohdat kertovat kirjoittajan mukaan siitä, että “valtakunnalliset yleisratkaisut” ovat epäonnistuneet. Tämän nähdään johtuvan siitä, että ne eivät ole perustuneet riittäviin tutkimuksiin, ja niiden pohjalta tehtyihin kunnollisiin suunnitelmiin. Tämän mukaisesti esimerkiksi metsien avohakkuiden syynä ei ole niinkään väärä asennoituminen metsiin, vaan paremminkin riittämättömät tutkimukset ja suunnitteleamattomuus.

Tutkimuksen ja siihen pohjautuvan kokonaissuunnittelun hyveeksi koetaan myös se, että suunnitelmallisuus tuo mukanaan pitkäjänteisyyttä. Lyhytjänteisyyttä tai lyhytnäköisyyttä pidetään yhtenä syynä metsien tuhlailevaan käyttöön, kuten tehdään aiemmin esittämässäni Suomen Luonnon pääkirjoitus-esimerkissä. Voikin sanoa, että puhe “pitkäjänteisyydestä” liittyy oleellisesti puheisiin suunnitelmallisuuden kaikkivoipaisuudesta.

Tämä tekee myös omalta osaltaan ymmärrettäväksi sen, miksei keskusteluissa maa- ja metsätalouden koneistumista ja siitä seuraavaa työvoimatarpeen vähenemistä, “moottorisahavallankumoukseksi” kutsuttua ilmiötä (Granberg 1989, 50) pidetä aina ongelmana. Keskusteluissa maa- ja metsätalouden “rationalisoinnin” vaikutus työllisyyteen tunnustetaan, mutta rationalisointi ja koneistaminen nähdään ajanmukaisena toimintana, johon ei edes työllistämisen vuoksi pitä puuttua.

“Metsätalouden vaikea pulma, liian korkea kustannustaso, on vuosien mittaan pakottanut kaikissa metsällisissä asioissa kiinnittämään huomiota rationalisointiin. Voimakkaimpana rationalisoinnin vaatimus on kohdistunut hakkuutoimintaan ja kuljetukseen, koska suurimmat kustannukset ovat keskittyneet juuri kannon ja tehtaan välille. Töiden järkiperaistamisessa on saavutettu hyviä tuloksia samanaikaisesti, kun metsätyön luonne on muutenkin ollut huomattavasti muuttumassa. Koneiden avulla on vähennetty miestyövoiman tarvetta ja toisaalta on metsätyömies muuttunut yhä enemmän ja enemmän metsäammattimieheksi, jolle pyritään tarjoamaan työtä läpi vuoden. Tässä kohdin ei kehitys ole vielä saavuttanut huippuaan – niinkuin ei tietysti muussakaan rationalisoinnissa – mutta kehityksen suunta on jo pitkään ollut selvä.

(...) Paitsi sitä, että työntekijäin lukumäärä on vähentynyt, on se yhä enemmän vakinaistunut.

(...) Tämän hyvää vauhtia jatkuvan rationalisoinnin tulokset on kuitenkin työttömyys pannut uhanalaiseksi. Valtio on määrännyt metsähallituksen lisäämään miestyövoimaa viimevuotiselle tasolle välittämättä siitä, mitä se vaikuttaa työn suorittamistapaan. Se merkitsee suorastaan tähän saakka saavutetun rationalisoinnin romuttamista, hyvien tulosten pois heittämistä. Tietysti se merkitsee kymmenille ja sadoille miehille kipeästi kaivattua työtä ja ansiota ja se saattaa juuri tällä hetkellä olla arvokkaampaa kuin kaikki vuosien mittaan saavutettu kehittämistulos. Mutta metsämiehet pelkäävät nyt, että tällainen voi toistuakin ja silloin alkavat kaiken pitkäjänteisen kehittämistoiminnan saavutukset olla lopullisesti vaarassa.”

(Lapin Kansa 2.2.1967)

Kirjoituksessa “metsätalouden rationalisointi”, “metsätöiden järkiperaistaminen” ja “pitkäjänteinen kehittämistoiminta” nostetaan esille periaatteina, joiden oletetaan olevan yleisesti tunnustettuja sekä hyvinä ja tavoiteltavan arvoisina pidettyjä. Tästä syystä työttömyyden “uhan” mukanaan tuomat paineet lisätä metsätöiden määrää nähdään – huolimatta niiden työllistävästä vaikutuksesta – vääränlaisena kehityskulkuna. Vaikka rationalisointi merkitsisi maa- ja metsätalouden työpaikkojen vähenemistä, nähdään sen ansiolina metsätöiden kehittyminen, ammatillistuminen ja vakinaistuminen. Näiden merkitystä pidetään hetkellistä työllistämistarvetta suurempana, ja siksi valtion vaatimukset metsätyöpaikkojen lisäämisestä katsotaan olevan vastoin järkiperaistä ja pitkä-

jänteistä kehittämistoimintaa. Paremminkin on niin, että metsätalouden piiristä pois siirtyvien määrän nähdään merkitsevän yleistä kehittymistä.

“Maa- ja metsätalouden piirissä tapahtuva kehitys Lapissa on useasti nähty osana laajasta ilmiöstä, maaltapaosta, joka on luonteenomaista kaikille kehittyville alueille. Maa- ja metsätalouden piiristä siirtyy väkeä pois, koska rationalisointi ja koneellistaminen aiheuttavat sen, että sama määrä ja enemmänkin maa- ja metsätalouden tuotteista pystytään tuottamaan entistä pienemmällä väkimäärällä”.

(Pohjolan Sanomat, artikkeli, 17.2.1970)

Kaiken kaikkiaan pitkäjänteisyys, moninaiskäyttö sekä näiden toteutumiseen oleellisesti kuuluva (tieteellinen) kokonaissuunnittelu ovat tälle aikakaudelle ominaisia premissejä siitä, miten luonnonkäytön ilmiöitä tulisi hoitaa. Tänä aikana luonnonkäytön suunnittelua myös kehitettiin ja organisoitiin sekä ryhdyttiin tekemään erinäköisiä ja kokoisia kaavasunnitelmia. Esimerkiksi seutukaavasta muodostui yksi keskeinen luonnonkäyttöä ohjaava hallintokäytäntö. Lapissa seutukaavatyön ensimmäisenä vaiheena syntyi vuonna 1974 runkokaava, joka “sisältää yleisen kokonaisselvityksen seutukaava-alueesta, sen luonnosta ja toiminnallisesta rakenteesta sekä jo tapahtuneesta ja tulevasta kehityksestä”. Seutukaavaan kuului oleellisena osana myös luonnon virkistys- ja suojeluvaihekaavojen laatiminen.

Suunnitelmallisuuden ja tieteellisyyden liittäminen luonnonkäytön kysymyksiin tuo samalla esille, miten luonnonkäytön ongelmat koetaan lähinnä teknisiksi, suunnittelun ja hallinnan ongelmiksi. 1960- ja 1970-lukujen teksteille onkin ominaista vahva usko ja vakaa pyrkimys rationaaliseen suunnitteluun ja hallintaan. Voidaan sanoa, että kirjoituksissa oletetaan pelkän ympäristötiedon lisääntymisen jo sinällään ratkaisevan ympäristöongelmat.

“Metsien uudistamiseen uhrattiin runsaasti varoja. Toisaalta ei kuitenkaan ollut vielä riittävästi tietoa, millä tavoin saataisiin aikaan paras mahdollinen tulos. Näin pääsi hyödyn ohella tapahtumaan myös virheratkaisuja. Sitä mukaa kuin tieteellinen kenttätyö on edistynyt, on aikaisempia käsityksiä voitu tarkistaa”.

(Lapin Kansa 24.2.1979)

5.3. Luonnon monimuotoistumisen kausi

Kolmannen metsäkeskustelun kauden alku ajoittuu aineistoni perusteella 1980-luvun puolenvälin tienoille. Tämän aikakauden kirjoituksille ovat ominaisia

kolmenlaiset elementit. Ensinnäkin teksteissä vedotaan aiempaa selvemmin luonnonarvoihin. Luonnosta ja sen muuttamisen asteesta tulee keskeinen toimintaa määrittävä asia. Toiseksi teksteissä vedotaan edelleen luonnon moninaiskäytön periaatteeseen, mutta erotuksena aiempiin vuosikymmeniin on se, että toimijaryhmien hierarkkisuus nähdään toisenlaisena. Kaikkien toimijoiden katsotaan olevan tietyssä mielessä tasavertaisessa suhteessa luontoon ja toisiinsa. Kirjoituksissa pohditaan sitä, miten eri toimijat voidaan sovittaa yhteen Lapin metsäkysymyksissä. Kolmanneksi, kirjoituksissa nousee esille puhe metsäluontosuhteesta. Teksteissä puhutaan aiempaa selvemmin vallitsevan metsäpolitiikan käytäntöjen ja kulttuuristen käytäntöjen ristiriidasta.

Näiden tekijöiden seurauksena Lapin luonnonkäytön kentälle nousee uusia toimijoita omine luonnon merkityksellistämisen tapoineen, mikä johtaa Lapin luonnon merkitysten moninaistumiseen. Siitä tulee muutenkin kuin biologisesti määrittyneen tulkinnan mukaisesti monimuotoinen ja tuon monimuotoisuuden turvaamista kirjoituksissa odotetaan noudatettavan. Tästä syystä nimitänkin tätä kautta luonnon monimuotoistumisen kaudeksi (vrt. Nieminen ja Saaristo 1998, 77).

Luonnonarvopuhe

1980- ja 1990-lukujen metsäkeskustelussa yhtenä Lapin metsien käytön ongelmana pidetään sitä, ettei metsien teollisessa käytössä ole huomioitu riittävästi luonnonarvoja. Puhutaan esimerkiksi luonnonmukaisesta metsien käytöstä ja metsien luonnonarvojen turvaamisesta. Olipa kirjoituksen päämääränä mikä tahansa, viittaavat kirjoittajat tavalla tai toisella metsien luonnonmukaiseen tai luonnonarvot turvaavaan käyttöön. Sitä voikin pitää yhtenä tälle ajalle ominaisena metsäluonnonkäyttöä säätelevänä periaatteena.

Yhtäältä tämä tulee esille keskusteluissa luonnon monimuotoisuudesta. 1980-luvulta lähtien luonnon biologisen monimuotoisuuden turvaamista pidetään luonnonarvojen säilymisen kannalta ensisijaisena, ja keinona, jolla luonnon monimuotoisuutta ajatellaan voitavan turvata, on "luonnonläheinen" metsien hoito ja käyttö. Tätä näkemystä edustavat etenkin metsäluonnonsuojelun puolesta argumentoivat tekstit, kuten Suomen Luonnon pääkirjoitukset.

"Metsäluonnon suojele talousmetsissä on (...) nousemassa yhä tärkeämmäksi. Metsäluonnon monimuotoisuutta ei voida jättää vain luonnonsuojelualueiden varaan, ei etenkaan Etelä-Suomessa, missä metsäluonnon suojelualueet ovat vain rippeitä luonnonmetsien kokonaisuudessa. Kuinka erillisiä ne ovat talousmetsistä, ovatko ne saaria vai luonnonmetsälaikkuja muun rikkaan metsäluonnon keskellä, riippuu siitä miten luonnonläheisesti talousmetsiämme hoidetaan ja käytetään.

(...) muutenkin suojelun olisi lähdeittävä ensisijaisesti biologisista tosiasioista eikä pelkästään romantiikasta tai populismista”.

(Suomen Luonto 8/1988)

Tässä puheessa “luonnonläheisyys” ja “luonnonmukaisuus” määritellään pääasiallisesti luonnontieteellisesti. Luonnon monimuotoisuus on luonnontieteellinen fakta ja siihen perustuva metsien käyttö olisi siis tässä mielessä “luonnonmukaista” eli ikään kuin luonnosta johdettua toimintaa. Tämän tulkinnan mukaan vallitsevan metsäpolitiikan ongelmana on lähinnä se, ettei se nojaudu luonnontieteellisesti määritellyyn luonnontilaan eli ole luontoon mukautunut.

Edellinen tekstiesimerkki valottaa myös sitä, että tässä puheessa odotukset metsien luonnonmukaisesta käytöstä kohdistuvat ennen muuta metsäpolitiikan käytäntöihin. Puheet metsäluonnon luonnonmukaisesta hoidosta eivät sisällä vaatimuksia niinkään luonnon alueellisen suojelun lisäämiseksi, vaan ne ovat puhetta metsätalouskäytännöistä. Tämä ei silti tarkoita sitä, etteikö kirjoituksissa edelleenkin asetettaisi kyseenalaiseksi tiettyjen alueiden metsien käyttöä kokonaan. Näin tehdään esimerkiksi Suomen Luonto -lehden pääkirjoituksessa, jossa ihastellaan Metsähallituksen julkistamia, vuoden 1991 erämaailalla perustettujen suojelualueiden metsien hoito-ohjeita.

“Hakkuuohjeet ovat myönteinen yllätys. Metsähallitus on pystynyt kuoriutumaan vanhoista asenteistaan ja näkemään erämaiden luonteen uudella tavalla. Hakkuuohjeissa on paljon sellaista, mitä metsähallitus aiemmin piti mahdottomana.

Erämaametsien hoito-ohjeiden linjana on luonnonmukaisuuden, keveyden ja pienipiirteisyyden korostaminen. Metsiä luvataan hakata varovaisesti ja maaston luontaisia muotoja kunnioittaen: Vanhoja puita säästetään ja hakkuu-ajat uudistetaan luontaisesti; keloihin, kolopuihin ja pötkelöihin ei kajota, ja maapuitakin luvataan jättää lahottajien iloksi. Metsäautoteitä ei rakenneta, vaan puut korjataan tilapäisiä talviteitä pitkin. Metsiköiden eri-ikäistä rakennetta suositaan, ja erämaissa metsähallitus on valmis käyttämään jopa ns. jatkuvan kasvatuksen periaatteita, jotka se aiemmin on kolmesti kieltänyt.

On hyvä, että erämaiden hakkuuohjeet pyrkivät luonnonmukaisuuteen, mutta metsähallituksen olisi syytä myös vakavasti pohtia, miksi erämaametsiä ylipäätänsä pitäisi kaataa.

(...) Lapin hitaasti kasvanut, kova ja kaunis puu on niin arvokasta, että sitä pitäisi käyttää säästeliäästi ja vain arvoaan vastaaviin tarkoituksiin: rakennus- ja kotitarvepuuksi sekä esimerkiksi huonekaluihin. Sellunkeitto Lapin arvo-
puusta on häväistystä”.

(Suomen Luonto 8/1992)

Kirjoituksessa kiteytyvät lukuisat luonnon moninaistumisen kaudelle ominaiset, yleisesti tunnustetut ja hyvänä pidetyt metsän käytön periaatteet kuten

luonnonmukaisuus, pienipiirteisyys, luontoon sulautettava toiminta, luontainen uudistaminen, monimuotoisuuden ylläpito sekä puun moninaiskäyttö. Vaikka näiden tekijöiden huomioon ottavaa metsien käyttöä pidetäänkin oikeasuuntaisena, ei sen silti nähdä oikeuttavan kaikkien alueiden metsien käyttöä. Eri alueiden metsien luonnonarvo ei siis ole samojen periaatteiden mukaisesti määrittyvää. Toiset luonnonympäristöt ovat kulttuurisesti merkittävämpiä kuin toiset, ja siksi niiden luonnonarvokin määritellään muilla tavoin kuin luonnon-tieteellisten kriteerien mukaisesti.

Yksi tällainen luonnonarvoa määrittävä tekijä on esteettinen luonnontila. Tällainen luonnonarvon tulkinta on ominaista esimerkiksi Lapin metsien teollista käyttöä tukevissa kirjoituksissa. Näissä teksteissä metsien luonnonmukaiseen käyttöön liitetään sellaisia ominaisuuksia kuten varovaisuus, harkinta sekä luonnonmaisemien turvaaminen. Näin tekee esimerkiksi Lapin Kansan pääkirjoitus, missä pohditaan metsäautoteiden tarpeellisuutta ja vaikutuksia luonnolle.

“Metsäteiden lisääntyessä ovat kasvaneet myös vaatimukset luonnonmukaisempien teiden rakentamisesta. Kanto- ja kiviröykkiöt eivät kenenkään silmää ilahduta.

Mihinkään ei päästä siitä, että metsätiet ovat nykyaikaisen toimivan ja tehokkaan metsätalouden ehdoton perusedellytys. Niitä tarvitaan puun kuljetuksen lisäksi myös leimuksia, hakkuita ja valvontaa varten. Ilman metsäteitä saattaa moni metsä jäädä hoidotta.

(...) [M]etsäteiden lisääntyvä määrä merkitsee armotta luonnon kulumista ja sitä tietä suurta uhkaa koko luonnolle. Viimeiset erämaat ja takametsät ovat pian pirstottu. Mökkiasutus leviää joka kolkkaan, roskaantuminen, salametsästys ja muu laiton toiminta lisäänty.

(...) Metsäteiden ei tarvitse välttämättä olla rumia teitä, kuten tähän asti on usein ollut. Myös metsäteiden määrä on huolellisesti harkittava. Koskemattomalla luonnolla on arvonsa, jota ei aina voi markoissa mitata.”

(Lapin Kansa 25.8.1987)

Tässä luonnontila edustaa käyttämättömyyttä sekä maisemallista eheyttä. Näin tarkasteltuna metsien luonnonmukainen käyttö on luonnon visuaalisten piirteiden säilyttämistä ja ylläpitämistä. Luonnonmukaisuus tai luonnon arvo ei siis tässä katsannossa piile luonnon tieteellisissä perusteissa, vaan metsän esteettisessä, ulkoisessa olemuksessa. Tämän tulkinnan mukaan metsäluonto voi säilyttää luonnonarvonsa metsien talouskäytöstä huolimatta, kunhan siinä ei liiaksi pilata maiseman “luonnontilaista” olemusta. Puhutaan siis metsien ja maisemien hoidosta.

Yksi tekijä tämän ajan luonnonarvopuheessa on myös se, että luonnonarvoa ei välttämättä enää mitata paikallisella eikä edes kansallisella mittarilla.

Metsien käytön ristiriitatilanne on tietenkin edelleenkin paikannettavissa johonkin nimenomaiseen paikkaan. Mutta nyt metsäluontoa voidaan tarkastella aiempaa selvemmin ylipaikallisessa kontekstissa, mikä muuttaa kyseisen metsäluonnon arvon toisenlaiseksi. Esimerkiksi Helsingin Sanomien Inarin kunnan Kessin alueen metsäkiistaan kuuluva pääkirjoitus tuo hyvin esille tämän luonnonarvon laajemman kehystämisen seuraukset.

“Inarin kunta ja työttömät metsurit puoltavat kuitenkin luonnollisesti hakkuita. Kysymys on kuitenkin kaikkea muuta kuin Lapin “rahvaan” ja etelän herrojen erilaisista tarpeista. Lapissa eletään myös poronhoidosta ja turismista. Ministerien käydessä paikan päällä mielipiteiden paine puolesta ja vastaan osoittautui yhä tasavahvaksi. Kaikki olivat oikeassa omassa asiassaan.

(...) Etelän väen ja pohjoisen asukkaiden tavoitteita sekä metsätalouden ja ympäristösuojelun ajattelua on voitava yhdistää hallituksessa tavalla, joka ei tee vääryyttä kenellekään.

Mutta hallituksella on myös velvollisuus muistaa, että Lapin luonnossa on kysymys Euroopan viimeisistä villoista erämaista, viimeisistä omilla ehdoillaan elävistä alueista, omaisuuksista, joiden merkitys on enemmän luonnon tilassa kuin metsätaloudessa.

(...) Hylkäämällä molempien ministerien [ympäristö- ja maa- ja metsätalousministerien] esittämät ratkaisut ja jättämällä Kessi pysyvästi luonnon-tilaan hallitus tekisi sijoituksen luonnon pankkiin. Sillä Kessin puut eivät ole korvaamattomia, mutta sen luonto on”.

(Helsingin Sanomat 25.9.1987)

Kirjoituksessa konstruoidaan Kessin kiistan vastakohtapariksi “Lapin rahvas” ja “etelän herrat”. Kirjoituksen ilmeisenä tarkoituksena on poistaa etelän ja pohjoisen välistä ristiriitaa tuomalla esille, että metsurit ja Inarin kunta (Lapin “rahvas”) on vain yksi lappilainen toimijaryhmä kiistassa. Tämän seurauksena ristiriita siirtyy ikään kuin alueen sisäiseksi, metsurien, porotalouden ja matkailun väliseksi kiistaksi. Puitteistamalla metsäkysymys osaksi Eurooppaa, eurooppalaista luontoa, kirjoituksessa kuitenkin siirretään metsäkiista pois paikalliselta tasolta ja näin asiasta tehdään kansallinen ja kansainvälinen kysymys. Tämä muuttaa myös metsien arvon määrittelyn ylipaikalliseksi, ja siksi voidaan esittää, että Inarin Kessin alueen metsien arvo ei ole “puissa”, vaan nimenomaan siinä, mitä metsän katsotaan edustavan eli luonnon ideaa.

Voikin sanoa, että Lapin metsienkäytön aiempi paikallinen ja tilannesidonnainen tarkastelu on tämän kauden teksteissä radikaalisti toisenlainen. Lapin metsää ei enää tarkastella niinkään konkreettisenä, paikallisena metsänä, vaan se ladataan symbolisesti, jolloin voidaan puhua, miten Lapin metsien luonnonarvo on siinä, että ne edustavat “luontoa”.

Puhe ylikansallisesta luonnonarvosta on myös argumentointia, jota erilaiset toimijat käyttävät ajaessaan tavoittelemiansa päämääriä. Ei siis ole niin,

että esimerkiksi Kessin metsäkiista olisi erityisen ylipaikallinen tai globaali asia. Paremminkin on niin, että 1980-luvulta lähtien Suomen valtion sitoutuminen kansainvälisiin suojelusopimuksiin mahdollistaa sen, että toimijat voivat perustaa erilaiset argumenttinsa niihin ja näin konstruoida sijainnillisesti paikallisiksi määrittävistä metsäkysymyksistä kansainvälisiä, globaalien luonnon kysymyksiä. 1980-luvulta lähtien Lapin luontokeskustelussa onkin tavallista, että niissä vedotaan kansainvälisiin sopimuksiin tai toimijoihin.

“Suomen maine luonnonsuojelijana on mennyttä, jos hallitus toteuttaa keski-viikon iltakoulussa kaavaillut luonnonsuojeluohjelmien karsimisesta. Näin viestittivät luonnonsuojelujärjestöt tiistaina Helsingissä.

Suomen Luonnonsuojeluliitto ja Maailman luonnon säätiön rahasto muistuttivat, että Suomi liittyi kesällä Rio de Janeirossa YK:n ympäristökokouksessa luonnon monimuotoisuussopimukseen. Jos suojelualueita karsitaan, se veisi pohjan pois muun muassa uhanalaisten lajien suojelulta.

(...) Luonnonsuojelijat saivat tiistai-iltapäivällä yllättäen tukea Metsäteolisuuden keskusliitolta, joka ilmoitti suhtautuvansa myönteisesti erityismetsien, muun muassa aarniometsien suojeluun. Liitto toteaa tiedotteessaan, että kansainvälisiä imagoasioita ei ole syytä vaarantaa kotimaisen keskustelun ylilyönteillä.

(...) Jos luonnonsuojeluohjelmia karsitaan, tietoa siitä aiotaan levittää maailmalle.”

(Lapin Kansa, uutisartikkeli, 21.10.1992)

Yllä olevassa tekstiesimerkissä Lapin metsiin yhdistetään kysymyksiä Suomen valtion kansainvälisten sitoumusten toteuttamisesta sekä kysymyksiä metsätalouden ja Suomen valtion uskottavuudesta. Tätä kautta kirjoitus tuottaa kuvauksen Lapin metsäkysymyksestä, jossa metsät eivät ole enää Lapin paikallisväestön tai edes paikallisen ekosysteemitason kysymys, vaan enemmänkin kansainvälinen ja biosfääritaso asia. Näin sijainnillisesti määrittävän metsäluonnon arvo irtaantuu paikalliselta tasolta ja siihen liittyvä odotushorisontti laajenee ohi ja ylitse paikallisen. Tämä taas mahdollistaa sen, että uudet toimijat voivat rakentaa osallisuuttaan paikallisen metsäluonnon käyttöön liittyvissä asioissa, joka omalta osaltaan monimuotoistaa Lapin luontoa.

Metsän uudenlainen arvojärjestys

Toinen luonnon moninaistumisen aikakaudelle ominainen keskustelun elementti on metsien käytön aiemman hierarkkisuuden purkaminen. Erityisesti se koskee metsätalouden hegemonista asemaa Lapin metsien käyttäjänä. Purkamista toteutetaan esimerkiksi niin, että osoitetaan Lapin elävän nykyisellään muustakin puusta kuin vain sellun raaka-aineesta. Tähän puheeseen liittyy olennaisesti

metsien moninaiskäytön periaatteen vaatimukset. Esimerkiksi Lapin Kansan pääkirjoituksessa, jossa käsitellään Lapin Metsä 2000 -ohjelmaa, kirjoittaja näkee ohjelmassa haettavan sovittavaa ratkaisua metsien erilaisten käyttäjätarpeiden välillä. Kirjoittajan mukaan ohjelmaa oli jo arvosteltu ja siitä oli vaadittu poistettavaksi “erämaametsät” puutuotannon piiristä.

“Eriävässä mielipiteessä painotetaan ns. erämaametsien olevan merkityksellisiä luonnonsuojelun, porotalouden, muiden luontaiselinkeinojen ja metsien virkistyskäytön kannalta.”

(Lapin Kansa 3.3.1988)

Tämän ohella kirjoittaja ihmettelee, miksi metsäohjelma ei voinut odottaa valtioneuvoston asettaman erämaakomitean työn valmistumista, vaan se julkistettiin nyt, kun metsäasioiden käsittely on muutenkin kesken. Lisäksi kirjoittaja näkee ohjelmassa olevan vielä yhden puutteen:

“Ohjelman toinen puute voi löytyä siitä, että valittu puuntuotanto-ohjelma (...) ei kiinnitä riittävästi huomiota metsien muihin käyttömuotoihin. Vaatimukset metsien moninaiskäytölle ovat kuitenkin viime vuosina voimakkaasti lisääntyneet. Rinnakkaistuotteiden – poro-, riista- ja keräilytuotteiden – merkitys on Lapissa huomattavasti korkeampi kuin muualla Suomessa.”

(Lapin Kansa 3.3.1988)

Tekstiesimerkissä metsäteollisuuden kritiikki pohjataan siihen, että Lapin metsät 2000 -ohjelma nähdään pelkkänä “puuntuotanto-ohjelmana”, joka yksipuolistaa metsien käyttöä ja on siksi vastoin moninaiskäytön periaatetta. Moninaiskäytön periaate, joka nousi jo 1970-luvulla esille, saa tämän ajan puheissa varsinaista painokkuutta, mutta sillä on nyt aiemmista vuosista hieman poikkeava merkityssisältö. Kun aiemmin metsien käytössä odotettiin huomioitavan myös muut kuin metsätalouden käyttötavat, tällä tarkoitettiin sitä, että metsätalous on ensisijainen metsien käyttömuoto ja muut tulevat vasta sen jälkeen. Nyt taas moninaiskäytön periaatteella tarkoitetaan sitä, että metsien taloudellinen hyödyntäminen nähdään vain yhtenä elinkeinona elinkeinojen joukossa ja siksi kysytäänkin, miksi se olisi asetettava etusijalle. Metsää pidetään muidenkin kuin vain metsätalouselinkeinojen hyödyn lähteenä, jolloin kysymys kuuluu, kuinka sovittaa metsän eri käyttömuodot toisiinsa?

Eri teksteissä viitataan metsän eri käyttömuotojen yhteensovittamiseen pohtimatta kuitenkaan sen kummemmin, miten se käytännössä toteutuisi. Näin tehdään etenkin metsätaloutta puoltavissa kirjoituksissa.

“Lapin ankarassa ilmastossa kasvukierto on pitkä: 150 – 200 vuotta. Metsien moninaiskäyttö on myös sitä merkittävämpää, mitä pohjoisemmista lakimetsistä

on kysymys. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi porotalouden tuotto suojametsävyöhykkeen mäntykankailla on moninkertainen metsätalouden tuottoon verrattuna.

Metsäkeskustelussa ei ole kuitenkaan syytä asettaa poroa ja paperikonetta vastakkain, vaan löydettävä tie, joka palvelee niin metsäteollisuutta kuin muitakin elinkeinoja.”

(Pohjolan Sanomat 14.2.1985)

Luonnon eri käyttömuotojen yhteensovittamista pidetään ensisijaisena ratkaisuna luonnonkäytön ristiriitoihin ja myös luonnonkäytön hallinnon asian- ja ajanmukaisen toteuttamisen ja toteutumisen edellytyksenä. Tämä puhe pitää sisällänsä oletuksen, jonka mukaan aiempien vuosikymmenien metsäpolitiikan ongelmana on ollut sen liiallinen metsätaloustaloudellisuus sekä metsien muiden käyttäjäryhmien tarpeiden vähättely.

“Laajoja hankkeita suunniteltaessa olisi ennen varsinaista suunnitelmaa tehtävä esisuunnitelma. Kansalaisia, kansalaisryhmiä ja muita etupiirejä on kuultava jo siinä vaiheessa, kun ratkaisuihin voidaan vielä vaikuttaa. Tämä vaikuttamisen mahdollisuus on menneinä vuosikymmeninä usein unohtunut.”

(Lapin Kansa 31.3.1985)

Tämän aikakauden teksteissä myös tapa puhua elinkeinoista on toisenlainen kuin aiempina vuosikymmeninä. Enää ei puhuta elinkeinoista yhtenäisenä ilmiönä, työllistämisenä yleensä, vaan jokainen elinkeino nähdään itsenäisenä, omia etuja ajavana toimijana. Tällä nähdään olevan vaikutusta juuri siihen, miksi metsäteollisuus ja metsätalouden työpaikat eivät enää ole itsestään selvä asia. Teksteissä metsurityöpaikat nähdään luonnonympäristöjen hyödyntämiseen liittyvänä työnä yhtenä muiden rinnalla, ei niinkään etusijalla olevana, metsien itseoikeutettuna käyttäjäryhmänä. Toisaalta kyse on myös metsätalouden tuotteesta, sellusta. Kirjoituksissa Lapin metsien käyttäminen sellun raaka-aineena ei ole päivän selvä asia. Sen sijaan päivän selvänä pidetään, että “kenellä tahansa” on oikeus osallistua Lapin metsäkeskusteluun.

“Poronhoidosta elävillä, marjastuksella, kalastaen ja metsästäen elantaan täydentävillä on lupa kysyä, onko metsuri häntä arvokkaampi suomalainen. Kenellä tahansa on lupa kysyä, kannattaako kairaa, jossa metsän varttuminen entisen kaltaiseksi kestää vähintään pari vuosisataa, käyttää selluntekoon.”

(Lapin Kansa 19.8.1987)

1980- ja 1990-lukujen teksteissä metsien eri käyttäjäryhmien katsotaan olevan oikeutettuja omiin metsäkäytäntöihinsä. Metsätalous ei siis enää ole se, mihin muiden metsien käyttömuotojen tulisi sopeutua, vaan nyt metsätalouden

odotetaan huomioivan ja sopeutuvan muihin käyttömuotoihin. Tätä voi pitää merkittävänä muutoksena Lapin metsäkeskustelussa. Yhtenä konkreettisena seurauksena tästä on se, että nyt erilaiset toimijaryhmät, kuten matkailijat, luontoaktivistit, mökkiläiset sekä erilaiset paikallisyhdyt, esittävät aktiivisesti vaatimuksiaan Lapin metsienkäyttöä koskevissa kysymyksissä (Valkonen 2003).

Puhe kulttuurisesta metsäsuhdesta

Yksi 1980- ja 1990-lukujen metsäkeskustelun elementti on kulttuurista metsäsuhdetta koskeva puhe. Myös tässä puheessa keskustellaan metsienkäytön menetelmistä ja niiden tavoitteista. Tämä puhe kuitenkin laajenee yli sen, että puhuttaisiin pelkistä metsäpolitiikan käytännöistä. Kirjoituksissa keskustellaan laajemmin siitä, miten metsät sijoittuvat suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin, toisin sanoen, minkälainen kulttuurinen metsäsuhde on tämän päivän Suomen Lapissa mahdollinen.

Tämänkaltaisen kulttuuripuhe on ominaista etenkin Lapin metsien teollista käyttöä kritisoiville teksteille, joissa tavan takaa painotetaan kulttuuristen käytäntöjen ja metsien käytön sidosta, ja pohditaan esimerkiksi, sopiiko tehometsätalous lappilaiseen kulttuuriin. Tämä käy ilmi esimerkiksi siinä, että ongelmana pidetään metsien teollisen käytön aiheuttavan haittaa Lapille “luontaisten elinkeinojen” harjoittamiselle ja kehittämislle. Ongelman ratkaisuksi esitetään ennen muuta siirtymistä pienimuotoiseen luonnonkäyttöön. Erityisen hyvin tämä tulee ilmi Kessin kiistan ohessa julkaistussa Erämaaliikkeen raportissa “Kessinhammas”.

“Kehityksen ohjaaminen metsurityöpaikkoja säilyttäväksi ja metsien monikäyttömahdollisuudet turvaaviksi edellyttää pohjoisen metsätalouden sopeuttamista muihin elinkeinoihin. Erämaametsien alistaminen suurmetsäteollisuuden raaka-aineeksi on lopetettava ja sen sijaan kehitettävä pohjoisessa kasvavan puun erityisominaisuuksiin perustuvaa paikallista jalostusta. Metsätyötä on monipuolistettava, kevennettävä ja jaksotettava. Viimeiset 20 vuotta on pidetty luonnollisena, että metsurit taittavat selkämänsä sahan soiden ympäri vuoden säistä, kalastuskausista, riekonpyynnistä, marjastuksesta ja muista töistä riippumatta. Vaihtoehtoksi voidaan ajatella eri toimintojen yhdistämistä malliin metsurikalastaja, eräopas-metsuri tai rakennusmies-metsuri.”

(Kessinhammas – Erämaaliikkeen väliraportti 1988, sit. Veijola 1998, 102)

Tekstiesimerkissä nousee esille kaksi keskeistä päämäärää: metsurityöpaikkojen säilyttäminen ja metsien moninaiskäytön turvaaminen. Puhe metsurityöpaikkojen säilyttämisestä on selvästi vastaus luonnonsuojelua kohtaan esitettyyn kritiikkiin. Lehdistökeskustelussa luonnonsuojelua on kritisoitu siitä, että

luonnon suojelukäyttö on pääsyy metsätalouden työvoimatarpeen vähenemiseen, mikä on työttömyyden riivaamalla seuduilla huoli sinänsä. Metsurin töiden uhanalaisuutta ei tekstissä toisaalta kielletä, mutta tähän otetaan toisenlainen näkökulma: huoli metsurista itsestään. Tekstissä maalailaan kuvaa metsurista, joka joutuu raatamaan metsätöissä terveytensä uhalla. Työn rasittavuutta lisää se, että metsurilla oletetaan olevan vielä muita töitä, kuten kotitarvekalastusta, riekonpyyntiä, marjastusta ynnä muuta. Yhden toimeentulonlähteen varassa elävä metsuri on siis joutunut ikävään välikäteen yrittäessään selviytyä leipätyön ja muiden töiden sovittelussa. Tässä puheessa oletetaan, että Lapissa on omanlainen kulttuurinsa, jossa luonnon moninaiskäyttö ja toimeentulonmuodostuksen moninaisuus on luonteva osa tuota kulttuuria. Näin “suurmetsäteollisuuden” palveluksessa työskentelevä metsuri toimisi ikään kuin vasten omaa kulttuuriansa. Ratkaisuksi metsätaloustöiden säilyttämiseksi sekä sen ja kulttuurin yhteensovittamiseksi esitetään eräänlaista monitoimimetsurin ammattia. Tälle olisi siis sekä kulttuurinen että käytännöllinen perustansa.

Kulttuurista metsäsuhdetta koskevassa puheessa on kyse nimenomaan valitsevan metsäpolitiikan perustana olevan kulttuurisen metsäsuhteen kritiikistä. Puhe “suurmetsäteollisuudesta” ja niiden käytäntöjen sopivuudesta lappilaisiin olosuhteisiin ei siis ole pelkästään kritiikkiä metsien puuntuotantoon tähtäävää käyttöä kohtaan, vaan kritiikkiä teollista kulttuuria ja sen konventioita kohtaan. Tämä käy ilmi esimerkiksi siinä, miten kirjoituksissa, joissa argumentoidaan Lapin matkailu- ja luontaiselinkeinovetoisen kehittämisen puolesta, nojaututaan siihen, että tälle olisi olemassa valmis kulttuurinen perusta johon nojata.

“Yksi sukupolvi on ottanut oikeudekseen uhrata taloudellisen kasvun alttarilla yhteisen kansallisen pääomamme korvaamattomia luonto- ja ympäristöarvoja.

(...) Vaikea on millään järkisyyllä ymmärtää hakkuita esimerkiksi silloin, kun puu päättyy sellun raaka-aineeksi. Rakennusmateriaalinahan alueen puuston käyttö on marginaalista.

(...) Nykyisillä hakkuilla aivan konkreettisesti sahataan poikki oksaa, jolla pitäisi istua tulevaisuudessa.

Hakkuiden jäljet näkyvät väistämättä Lapin pienyrittäjyydelle luontaisesti rakentuvan elinkeinoelämän pohjan kaventumisena.”

(Helsingin Sanomat, yleisönosastokirjoitus, 4.12.2000)

Kirjoituksessa tuotetaan sellainen kuvaus Lapin metsien teollisesta käytöstä, jossa se esitetään ulkoapäin Lappiin tuotuna ja siksi Lappiin sopimattomana. Puheessa siis oletetaan, että Lapissa olisi olemassa jossain määrin omalaatuinen metsäsuhde, se kumpuaa alueen luonnonympäristöjen olemuksesta. Tätä puhetta viljellään varsinkin 1990-luvun aikana käydyissä Ylä-Lapin metsä-

kiistoissa. Näissä teksteissä puhutaan metsien käytön oikeutuksesta ja etenkin sen suhteessa oletettuun lappilaiseen kulttuuriseen perustaan. Puhetta käytetään moniin eri tarkoituksiin mm. oikeuttamaan Ylä-Lapin metsien teollista käyttöä.

“Porotalous ja metsätalous ovat molemmat luontoon perustuvia elinkeinoja ja valtio tulee edesauttaa tasapuolisesti maillaan toimivien elinkeinojen toimintaedellytyksiä.

Pitää muistaa, että poro on kesytetty villipeurasta, joka on alkujaan tunturien asukas ja siirtynyt vasta elinkeinon harjoittamisen myötä metsäisemmille alueille. Niinpä sekä porotaloudella että metsätaloudella on oikeus hyödyntää metsiä”.

(Lapin Kansa, uutisartikkeli, 5.4.2002)

Äskeisessä tekstiesimerkissä perustellaan Ylä-Lapin metsien käyttöä sen historiallisuudella. Samalla kun näin tehdään, tuotetaan kuvaus metsäsuhteesta taloudellisena hyötysuhteena. Näin tehdään yhtäläillä puhuttaessa pienimuotoisesta ja monipuolisesta metsien käytöstä kuin puheissa, missä painotetaan teollista metsien käyttöä. Tätä voikin pitää ominaisena kulttuurista metsäsuhdetta koskevalle puheelle. Jos kulttuurinen metsäsuhte tulkitaan taloudelliseksi suhteeksi, merkitsee se samalla sitä, että kaikesta luonnosta tulee jollakin tavalla hyödyn lähde ja kaikessa luonnossa on olemassa työn ja toimeentulon potentiaali. Ainoa ero on tietenkin luonnonympäristöjen käytön intensiteetillä ja sillä, mikä merkitys eri käyttömuodoilla on suhteessa toisiin käyttötapoihin.

5.4. Lopuksi

Sotienjälkeisen ajan Lapin metsäkeskustelusta on erotettavissa kolmenlaisia laajempia diskursiivisia kausia, niin että voidaan puhua tehostamisen kaudesta, metsäsuunnittelun kaudesta ja luonnon monimuotoistumisen kaudesta. Tehostamisen kauden kirjoittelulle on ominaista käyttää tehostamista tai tehokkuutta argumenttina, joko jonkin asian puolesta tai sitä vastaan. Tehokkuudella tarkoitetaan teksteissä eräänlaista kustannus–hyöty -ajattelua, johon on kytketty odotus hyötyjen yhteisöllisestä jakaantumisesta. Metsäsuunnittelun kauden kirjoituksissa tehostamisen kauden aikaansaannoksena nähdään se, että luonto on pilattu. Metsät on hakattu paljaksi ja metsien muut käyttömuodot ovat jääneet paitsioon. Näillä teoilla nähdään olevan nyt seurauksia paitsi luonnossa myös yhteiskunnassa. Ratkaisuna siihen, kuinka ongelmat voitaisiin korjata, on moninaiskäytön ja pitkäjänteisen käytön periaatteiden noudattaminen. Keskeistä

tällöin on tieteelliseen tutkimukseen perustuva suunnittelu ja organisointi. Luonnon monimuotoistumisen kauden kirjoitukset puolestaan tuovat hyvin esille, miten luonto, luonnontila ja kulttuurinen metsäsuhde problematisoituvat. Tänä aikana luonnonarvojen kunnioittaminen nousee keskeiseksi metsienkäyttöä ohjaavaksi periaatteeksi. Keinona sen toteutumiseksi nähdään luonnonmukainen ja pienimuotoinen toiminta, jossa huomioidaan luonnon monimuotoisuus ja sellainen metsien moninaiskäyttö, jossa jokainen toimija nähdään tasavertaisessa suhteessa toisiinsa ja luontoon. Luontoa, luonnonmukaisuutta ja monimuotoisuutta käytetään tänä aikana lähes normatiivisina periaatteina, jolloin luonto on se, mihin metsien käyttö on sopeutettava, eikä päinvastoin. Myös aiemmin vallinnut metsäpolitiikka ja sen perustana ollut kulttuurinen metsäsuhde sekä sen poliittinen luonne tulevat näkyville. Kirjoituksissa ryhdytäänkin peräänkuuluttamaan uudenlaisen kulttuurisen metsäsuhteen mahdollisuuksia.

Kunkin kauden tapa puhua Lapin metsien käytöstä pitää sisällensä myös näkemyksen siitä, millaisista asioista luonnonkäytössä katsotaan olevan kulloinkin kysymys. Tehostamisen kaudella luonnonkäyttö nähtiin pitkälti talouden asiana. Lapissa metsiä katsottiin olevan vielä riittävästi, käytön ulkopuolellakin, ja ihmistoimintaa metsien suhteen pidettiin johdonmukaisena. Luonnon käyttäminen oli itsestään selvä asia. Ehkä tuhlailevaisuus ja piittaamattomuus metsien hoidosta ovat piirteitä, joita luonnonkäytössä pidettiin vähemmän suotavina, mutta muutoin ihmistoiminnan vaikutusta Lapin luonnolle ei koettu suurestikaan haitallisena.

Metsäsuunnittelun kauden kirjoituksissa puhe tieteellisestä suunnittelusta ratkaisuna luonnonkäytön ongelmiin heijastaa sitä, että luonnonkäytön ongelmat nähdään pitkälti hallinnollisina ja tiedon puutteeseen perustuvina ongelmina. Paremmalla (tieteellisellä) suunnittelulla sekä kontrollilla ja organisoinnilla luonnonkäytön ongelmat voitaisiin jatkossa välttää. Luonnon monimuotoistumisen kaudella taas ei odoteta vain huomioitavan luontoa, vaan luonnosta tehdään tekijä, jonka suhteen asioiden oikeudellisuutta tarkastellaan. Tämän kauden teksteissä metsienkäytössä ei ole enää kysymys siitä, kuinka vältetään luonnon liiallinen muuttaminen, vaan paremminkin siitä, miten vallitsevat toiminnot muutetaan niin, että ne olisivat tasapuolisia kaikille osapuolille ja myötäilisivät luontoa. Tämä aikakausi eroaa aikaisemmista kausista etenkin siinä, että nyt voidaan problematisoida metsäpolitiikan perustalla oleva kulttuurinen metsäsuhde ja puhua toisenlaisten metsäsuhteiden mahdollisuuksista.

Vastaavanlaisia muutoksia on havaittu myös ympäristöliikkeiden ja ympäristökysymyksen muotoutumista tarkastelevissa tutkimuksissa (esim. Järvikoski 1991; Konttinen 1998; Macnaghten & Urry 1998, 32–62). Suomalaisen ympäristöliikkeen tutkimuksissa on tosin erotettu 1970-luvun loppu ja 1980-luvun alku omiksi kausikseen (Konttinen 1998; Rannikko 1994). Tämä johtuu

siitä, että tutkimuksissa on painotettu erilaisten “avaintapahtumien”, kuten Kojjärvijupakan merkitystä ympäristöliikeddinnän muotoutumisessa. Muuten Lapin metsäkeskustelun kaudet kulkevat pitkälti samoja polkuja yleisessä ympäristökeskustelussa tapahtuneiden muutosten kanssa.

On kiinnostavaa, että Lapin metsäkeskustelun kaudet vastaavat paljolti Pertti Alasuutarin (1996, 104–115) toisen tasavallan kulttuurisia kausia. Heti sodanjälkeisen ajan tehostamisesta ja yhteisöllisyyttä korostavasta puheesta on nähtävissä Alasuutarin mainitsemia moraalitalouteen viittaavia vetoomuksia. Metsäsuunnittelun kausi vastaa suunnittelupuheineen Alasuutarin suunnittelutalouden vaihetta, jossa painottui (tieteellisen) suunnittelun ja organisoinnin merkitystä korostava puhe. Vastaavasti luonnon monimuotoistumisen kaudelle ominainen hierarkioiden väistymistä ilmentävä puhe on sitä, mistä Alasuutari katsoo kilpailutalouden vaiheessa olevan kyse. Keskusjohtoisuuden, valtiokeskeisyyden ja hierarkkisen asiantuntijavaltaisuuden osittainen vähentyminen ja tähän liittyvä entisellä tavalla legitimoitujen auktoriteettirakenteiden kriisiyhtyminen (Alasuutari & Ruuska 1999, 217, 231–236)³⁴ näkyvät siis Lapin metsäkeskustelussa metsätalouden kritiikkinä, hierarkiattomuuspuheena, uudenlaisten toimija-asetelmien muodostumisena ja kulttuurikriittisinä lausumina.

Yleisten kulttuuristen muutosten voi siis sanoa vaikuttavan luonnonkäytön ilmiöiden jäsentymiseen. Se, mikä on kulloinkin yleisesti kulttuurisesti vallitseva käytäntö hoitaa yhteiskunnallisia ongelmia ja asioita, vaikuttaa siihen, miten luonnon asioitakin hoidetaan. Myös Pertti Rannikko (1994, 16) katsoo, että yleiset yhteiskunnan “ideologis-poliittisessa” ilmapiirissä tapahtuneet muutokset ovat yhteydessä ympäristökeskustelussa tapahtuviin muutoksiin. Hänen mukaansa 1980-luvun lopulta lähtien suomalaisessa ympäristökeskustelussa on korostunut alkuperäisen luonnon ja kansallisten kulttuuriarvojen suojeleminen, kun taas teollisuuden saastepäästöihin ei reagoida yhtä laajasti kuin aikaisemmin. Rannikko katsoo ympäristökeskustelun muutoksen heijastelevan yleisiä ideologis-poliittisessa ilmapiirissä tapahtuneita muutoksia, uusliberalismia ja uuskonservatismia. On myös perusteltua olettaa, että 1980-luvulta alkanut kulttuurinen eriytyminen ja hierarkioiden väistyminen selittävät osaltaan sitä, miksi ympäristökiistoissa on osallisena yhä suurempi määrä toimijoita. Ehkä kyse on enemmän tästä, kuin ympäristökysymyksen monimutkaisuudesta, kuten Kimmo Saaristo (2000) on oletanut. Saariston mukaan ympäristökysymyksen monimutkainen luonne on vaikuttamassa siihen, että uusien toimijoiden on ollut mahdollista nousta kilpailemaan ympäristöasiantuntijuudesta (Saaristo 2000). Epäilemättä näin on, mutta voiko olla myös niin, että uudet toimijat tekevät ympäristökysymyksestä monimutkaisen.

34 Alasuutari ja Ruuska pitävät näitä tekijöitä kulttuuriselta kannalta globalisaation merkkeinä.

1980-luvun lopulta lähtien keskusjohtoisuus ja valtiojohtoisuus on vähentynyt ja valtio on avautunut kansainvälisille kentille (Alasuutari ja Ruuska 1999, 217, 231–236). Näiden muutosten seurauksena myös luonnonkäytön kenttä on avautunut niin, että sinne on tullut tilaa uusille toimijoille, mikä puolestaan on mahdollistanut uusia artikulaation ja politiikan mahdollisuuksia. Nykyisin aiemmin kansallisten toimijoiden (valtio, kansalliset luonnonsuojelujärjestöt, teollisuusyritykset ja maakunnalliset toimijat) lisäksi erilaiset ylikansalliset toimijat (esim. kansainväliset luonnonsuojelujärjestöt, kaivosyhtiöt, matkailu-yritykset ja matkailijat), kansalaisryhmät (esim. matkailijat, mökkiläiset ja luontoharrastajat) sekä paikallisyhteisöt ja -kulttuurit (esim. eri elinkeinot, saamelaiset, harrasteryhmät) voivat aiempaa selvemmin kokea asianosaisuuttaan esimerkiksi Lapin luonnonkäytön kysymyksissä ja osallistua aktiivisesti alueen luonnonkäytön politiikkaan. Tutkimusaineistossani tämä näkyy siinä, että kirjoittajat joutuvat huomioimaan monenkirjavan määrän erilaisia toimijoita ja näkökantoja kansallisista kansainvälisiin. Tämä puolestaan monipuolistaa ja monimutkaistaa luonnon käytön kysymyksiä niin, että ne menettävät aiemman “selkeytensä”.

Voidaan todeta, että ympäristökysymysten rakentumisen prosessissa on kyse kulloisellekin ajalle ominaisten yleisten kulttuuristen käytäntöjen ja ympäristöasioiden yhteennivoutumisesta. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö kulloisenakin aikana metsäluonnossa tapahtuneilla muutoksilla olisi vaikutusta metsäkysymyksen muotoutumiseen, pikemminkin päinvastoin. Kuten tässä luvussa käy ilmi, 1960-luvulla muotoutunut kriittinen metsätalouspuhe perustui osaltaan konkreettisiin metsäluonnossa havaittuihin muutoksiin. Analyysin perusteella voi kuitenkin väittää, että pelkästään luonnossa tapahtuneet muutokset eivät yksin selitä sitä, millaiseksi metsäkysymys kulloinkin muotoutuu, sillä siihen ovat vaikuttamassa myös kulloisetkin kulttuuriset tavat hoitaa yhteiskunnallisia ongelmia ja asioita. Kuten Kari Palonen (1988, 98–99) muistuttaa, uusien teemojen mukaan tulo politiikkaan saa vanhat kysymykset esimerkiksi metsäpolitiikasta näyttämään uudenlaisilta, mutta se merkitsee vain vanhojen ratkaisujen legitimiisyyden kyseenalaistamista, ei valmiita ratkaisuja niihin, eikä myöskään vastauksia uusiin kysymyksiin. Toisin sanoen ympäristöasioiden nouseminen politiikkaan, luonnon politisointi, ei välttämättä merkitse vallitsevan politiikan väistymistä, vaan politiikalta odotetaan edelleen vastauksia, nyt vain vanhojen ohella uusiin kysymyksiin. Uusia ilmiöitä katsotaan kulloinkin vallitsevien kulttuuristen käytäntöjen lävitse, jolloin esimerkiksi metsäkäytännöt voivat olla omanlaisiaan, mutta niiden kehittyminen seurailee niitä yhteiskunnassa vallitsevia tapoja, joita yleisesti pidetään hyvinä ja asianmukaisina tapoina hoitaa asioita.

6. POLIITTINEN ELÄIN

Poronhoitoa on totuttu pitämään Lapille ominaisena luonnonvaraisena elinkeinona, joka nojaa vahvasti perinteeseen niin käytettyjen menetelmien kuin elämäntavankin puolesta. 1980-luvun puolen välin jälkeen poronhoito on kuitenkin kohdannut ankaraa arvostelua, mikä on kiertynyt niin sanotun ylilaidunnusongelman ympärille. Ylilaidunnusongelmalla on tavattu viitata siihen sitä, että poronlaitumina käytettyjen luonnonympäristöjen ekologinen tila on jatkuvasti huonontunut eli luonnontieteellisesti ilmaistuna: “nykyisten jäkälikköjen kasvu on vain noin kymmenesosa siitä, mitä parhaassa tuotokunnossa oleva 4–5 sentin pituinen jäkälikkö voisi tuottaa” (Sandström ym. 2000, 76). Poronlaitumien kulumista on selitetty mm. poromäärien kasvulla, laidunkierron puuttumisella, poronhoidon taloudellisella ahdingolla, poronhoidon muutoksella ja sillä, että poronlaitumet ovat kutistuneet, koska muut luonnon käyttömuodot kuten metsätalous, matkailu ja luonnon virkistyskäyttö ovat vallanneet tilaa poronhoidolta. Ongelman ratkaisuksi on esitetty ennen muuta poromäärien leikkaamista. Avoimeksi on kuitenkin jäänyt, mikä olisi taloudellisesti ja ekologisesti optimaalinen poromäärä ja miten siihen edes päästäisiin. (Massa 1994, 214–219; Kemppainen ym. 1997, 121–122; Järvinen 2000, 60; Magga 2000; Sandström ym. 2000, 76; Heikkinen 2002, 249–259; Hukkinen ym. 2002; Heikkilä 2003.)

Huoli poronlaitumien kulumisesta ei kuitenkaan ole uusi, huolta on ollut esillä ainakin sadan vuoden ajan. Ensimmäisen kerran poronhoitoalueen jäkälikköjen tilaa selvitettiin Poronlaidunkomisioonin toimesta vuosina 1900 ja 1912 ja ensimmäinen inventointiluontoinen laidunarviointi suoritettiin vuonna 1966. Myös poronhoidon vaikutuksesta esimerkiksi metsäekosysteemille on kiistelty kauan. Jo viime vuosisadan alussa metsätalouspiireissä poroa pidettiin metsän vihollisena, turmiollisena niiden uudistumisen kannalta huolimatta siitä, että porovahingot olivat tuolloin melko vähäisiä.³⁵ (Nieminen 1993, 84, 88; myös Ruotsala 1997, 75.) Uutta nykyisessä keskustelussa on sen sijaan se, että aiemmin Lapille luontaiseksi ymmärrettyyn poronhoitoelinkeinoon, “luontaiselinkeinoon puhtaimmillaan” (Suomen Luonto 2/1977), ja Lapin “identiteetti-eläimeen” poroon alettiin nyt suhtautua hyvin kriittisesti. Väitetään esimerkiksi,

35 Tosin esimerkiksi vuonna 1914 “vossmestari” Stjernvall vertasi porotokan vaikutusta hunnipäällikkö Attilan ratsujoukkoihin, jotka hävittivät kaiken vihreän maan päältä (Nieminen 1993, 84).

että poronhoitajat riistävät luontoa poron avulla (Järvinen 1994, 49) tai että poronhoito on “käännekohtassa” (Helsingin Sanomat, uutisartikkeli, 10.1.1999) ja “käy ikään kuin väistyvän elinkeinon puolustustaistelua ympäristöstä tulevia hyökkäyksiä vastaan” (Kemppainen ym. 1997, 131). Julkisuudessa on jopa kyseenalaistettu poron luonnollisuus ja on mm. vaadittu, että “poron pitäisi saada olla edelleen luonnon eläin” (Lapin Kansa, uutisartikkeli, 3.2.2000).

Mistä tässä ylilaidunnusongelmaksi kutsutussa kriittisessä porokeskustelussa on sitten kysymys? Onko siinä kysymys luonnontilaa koskevasta huolesta vai poronhoidon tulevaisuutta koskevasta huolesta? Vai onko siinä kyse kenties jostakin muusta? Millaisia erilaisia luontokäsityksiä porokeskustelusta on erotettavissa ja millaisia mahdollisia yhteiskunnallisia taustasitoumuksia niihin sisältyy? Tässä luvussa pyrin vastaamaan näihin kysymyksiin.

Tarkastelen porokeskustelua diskursiivisella tasolla. En siis ole kiinnostunut ylilaidunnuksen ekologisista tai taloudellisista puolista sinällään, vaan tavoista, joilla poronhoidosta, poroista ja laidunnuksesta konstruoidaan ja tuotetaan keskusteluissa erityinen ongelma. Tarkastelun pääpaino on 1980-luvun jälkipuolella alkaneessa ylilaidunnuskeskustelussa, mutta analysoin myös tätä aiempaa porokeskustelua. Tämä on ollut tarpeen siksi, että päästäkseni jyvälle ylilaidunnuskeskustelun rakentumisesta on tarkasteltava siihen johtanutta historiaa. Tämän luvun tavoitteena on paitsi purkaa ylilaidunnuskeskustelua, myös analysoida sitä, millaisia yhteiskunnallisia taustasitoumuksia poronhoidon elinkeino- ja luontopuhe pitää sisällensä.

Tarkastelun kohteena on pääasiassa poronhoitokriittinen puhe; poronhoitajien ääni jää vähemmälle. Tähän vaikuttaa osaltaan aineisto. Poronhoitajien omat äänet eivät kuulu juurikaan julkisessa keskustelussa, mitä poronhoitajien piirissä on syystäkin pidetty ongelmallisena asiana (Hukkinen ym. 2002; Heikkilä 2003). Toisena syynä poronhoitajien näkökulman taka-alalle jäämiseen on se, että olen kiinnostunut nimenomaan niistä syistä, miksi poronhoidosta on muodostunut ongelma, joka tuntuu koskettavan hyvin monenlaisia toimijoita.

Aluksi käsittelen porolaitumista käytyä keskustelua, sitten keskustelua poronhoidosta ja lopuksi, ennen kokoavaa yhteenvetoa, keskustelua porosta eläimenä ja tuotteena.

6.1. Poron laidunpolitiikka

Poronhoito on yksi keskeisin³⁶ ja pinta-alallisesti katsottuna Lapin luontoa laaja-alaisimmin hyödyntävä elinkeino ja kulttuurimuoto. Suomessa poronhoitoalue käsittää Oulun läänin Kiiminkijoen pohjoispuoliset alueet sekä Lapin läänin alueen kokonaisuudessaan Kemin, Keminmaan ja Tornion kuntia lukuun ottamatta. 123 000 km²:n poronhoitoalue kattaa 36 prosenttia Suomen pinta-alasta ja sitä laiduntaa noin 200 000 poroa. Poronhoito ei ole maanomistukseen sidottua, vaan porot laiduntavat valtaosin vapaasti. Myös Lapin luonnonsuojelija erämaa-alueilla poronhoito-oikeus on turvattu lailla. Paitsi Enontekiön Mallan luonnonpuistossa, Lapissa saa harjoittaa poronhoitoa luonnonsuojelu- ja erämaa-alueilla. Poronhoitoalueen Salla–Muonio -rajan pohjoispuoleinen alue on erikseen lailla säädetty erityiseksi poronhoitoa varten tarkoitetuksi alueeksi. Täällä valtion maata ei saa käyttää niin, että siitä aiheutuisi huomattavaa haittaa poronhoidolle. Poronhoidon asema on turvattu myös muiden luonnonkäyttömuotojen rinnalla. Esimerkiksi Metsähallituksen metsänkäsittelyohjeissa poronhoito on huomioitu siten, että poronhoitoalueen valtion metsiin yli viidenkymmenen hehtaarin kokoisten aukkojen hakkaaminen on kielletty. Ylä-Lapin hoitoalueella aukko saa olla enintään kaksikymmentä hehtaaria. (Huttu-Hiltunen 1993a, 40–41; 1993b, 183.)

Ylilaidunnusongelman myötä Lapin luonnonympäristöjen käyttö porolaitumina on problematisoitunut. Ongelman ympärille kehkeytyneessä keskustelussa poronhoidon oikeus hyödyntää Lapin luontoa kyseenalaistetaan kysymällä, mitä muuta Lapin luonto on kuin porolaitumia? Julkisessa keskustelussa tämä tulee konkreettisesti esille kolmen erilaisen keskustelun kautta: keskustelussa petoeläinten suojelusta, keskustelussa luonnonsuojelualueiden käytöstä ja keskustelussa luonnon moninaiskäytöstä.

Pedon merkitys

Aineiston perusteella näyttää siltä, että poronhoito nousee julkiseen keskusteluun ainoastaan silloin, kun siitä on jotakin negatiivista kerrottavaa. Sama on

³⁶ Poronhoidon keskeisyydestä kertoo jo yksin se, että Lapin luontokeskustelussa poro kytkeytyy moniin erilaisiin kysymyksiin. Poronhoidosta puhutaan paitsi suoraan porotaloutta käsittelevissä kirjoituksissa myös kirjoituksissa, joissa käsitellään Lapin taloutta, matkailua, luonnonsuojelua, aluepolitiikkaa, sosiaalipolitiikkaa tai eläintensuojelua.

havaittu myös muissa poronhoitoa käsittelevissä tutkimuksissa (esim. Hukkinen ym. 2002, 24; Heikkilä 2003, 137–141). Yksi tällainen asiakokonaisuus on jo vuosikymmenien ajan ollut keskustelua herättänyt kysymys petoeläinten³⁷ suojelusta.

Lapin luontokeskustelussa kysymykset petoeläinten suojelusta ja poronhoidosta kulkevat käsi kädessä, niin että miltei kaikissa petokysymystä käsittelevissä kirjoituksissa puhutaan myös poronhoidosta. Syykin tähän on selvä. Petoeläinten suojelun toteuttaminen ja poronhoidon harjoittaminen samoilla alueilla ei ole sujunut ongelmitta. Petoeläimet aiheuttavat vuosittain poronhoidolle taloudellista vahinkoa tappamalla poroja ja lisäämällä täten poromiesten työmäärää. Tätä tilannetta on pyritty korjaamaan niin petovahinkokorvausjärjestelmän kehittämisellä kuin poronhoitoalueelle asetetuilla petoeläinten metsästystä koskevilla erityissäädöksilläkin (Nieminen 1993, 192–193). Näiden keinojen onnistuminen on oma keskustelunsa, jota olisi analysoitava. Tässä en sitä kuitenkaan tee osittain siitä syystä, että aineisto on tähän riittämätön ja osaksi siksi, että pyrin fokuosoimaan enemmän siihen, mihin petoeläinten suojelulla esitetään pyrittävän ja millaisen kuvan petokeskustelu tältä osin poronhoidosta tuottaa.

Petoeläinten suojelua ja poronhoidon suhdetta käsittelevissä kirjoituksissa on nähtävissä, että suojelun yleiset tavoitteet ovat pysyneet samoina koko tarkasteltavana olevan ajanjakson ajan. Kirjoituksissa petoeläinten suojelun päämääränä pidetään petoeläinkantojen pitämistä Suomessa elinvoimaisina eli petoeläinten sukupuuttoon kuoleamisen estämistä. Tätä voi pitää itsestään selvänä lähtökohtana, mutta tämä ei ole aivan niin yksinkertaista. Koko tutkimusjakson ajan petoeläinten suojelun perusteisiin yhdistetään suomalaiskansalliseen kulttuuriin ja Suomen kansainväliseen maineeseen liittyviä asioita. Puhutaan esimerkiksi, miten petoeläinten suojelu on kansallinen kulttuuri-tehtävä, missä punnitaan niin Suomen kansainvälinen maine kuin suomalaisen kulttuurin sivistyksellinen tasokin. Näin tehdään esimerkiksi Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa huhtikuun 4. päivänä 1964, missä karhun suojelun toteutumisen esitetään vahvistavan lopullisesti sen, että Suomen kansallisvaltio on siirtynyt menneistä ajoista tähän päivään ja ottanut paikkansa “sivistysvaltioiden” joukossa.

“Suomi on ajat sitten lakannut olemasta eränkävijäin luvattu maa, mutta ajattelutavassamme on silti vielä paljon muistoja niiltä etäisiltä vuosilta, jolloin Tapion anti oli sekä runsas että monipuolinen. Sangen monen asenteista kuvastuu

37 Kirjoituksissa petoeläimillä tarkoitetaan yleisesti karhua, sutta, ahmaa ja ilvestä sekä petolintua, kuten maakotkaa. Kun tässä puhun petoeläimistä, tarkoitan sillä sekä maapetoja että petolintuja.

korvenraivaajan perinteellinen dualistinen näkemys: vastakkain ovat ihminen ja luonto.

Kun tällaista ajattelutapaa esiintyy vielä tänäkin päivänä sangen yleisesti ei ole ihme ettei luonnonsuojelutyössä ole päästy eteenpäin läheskään siinä määrin kuin useimmissa muissa Euroopan maissa.

(...) Kehitystä on epäilemättä tapahtunut ja tilanne on paranemassa, mutta valitettavasti muutos on syntymässä sangen hitaasti. On täysi syy pelätä, että eräät eläinkuntamme harvinaisuudet ja ylpeyden aiheet ehtivät kuolla sukupuuttoon ennen kuin kyetään yleisesti ymmärtämään, mistä tällöin on kysymys.”

(Helsingin Sanomat 2.4.1964)

Yllä olevassa tekstiesimerkissä rakentuu kuva paitsi petoeläinten suojelun ihan-teista, myös sen vastakohdasta: ymmärtämättömyydestä, menneen ajan toi-minnasta, missä ei kunnioiteta kansallisen luonnon symboleita, kuten karhua tai sutta. Ei liene kovin vaikeata päätellä kumpaa toimintaa tällaisella argumen-toinnilla suositaan.

Suomen olemista, tulemista tai säilymistä “sivistysmaana” käytetään muu-tenkin yhtenä argumenttina 1960- ja 1970-lukujen ympäristökeskustelussa. Puhe petoeläinten suojelusta ei edusta tässä poikkeusta.

“Koskemattoman luonnon säilyttäminen ei ole metsäsuomalaisuutta. Se on kulttuurisuomalaisuutta ja on sitä ollut alusta pitäen, jo A.E. Nordenskiöldin, A.K. Cajanderin ja Kaarlo Linkolan ajoista lähtien.”

(Suomen Luonto 2/1965)

“Ellei jokaista jo lapsena opeteta ymmärtämään maiseman ja ympäristön hoi-don arvoa kansallisen kulttuurin erottamattomana osana, ei ratkaisevaa askelta tässä asiassa saada aikaan.”

(Lapin Kansa 29.4.1964)

“Sivistysmaapuhe” ei kuitenkaan ole vain 1960-luvulle ominainen tapa kes-kustella luonnonsuojelusta. Vielä nykyisinkin petoeläinten suojelua käsittele-vissä kirjoituksissa suojelun keskeiseksi perusteeksi nostetaan Suomen kan-sainvälisen maineen ja kansallisen kulttuurin henkisen tilan turvaaminen:

“Susien asema on parantumassa myös Suomessa, ja sudet ovat huhtikuun alusta alkaen rauhoitettuja poronhoitoalueen eteläpuolella. Nyt on vihdoin toivoa, että Suomi pääsee takapajulan maineestaan suurpetojen suojelussa.”

(Helsingin Sanomat 23.5.1999)

“Sivistysmaapuheessa” petoeläinten suojelua tarkastellaan eräänlaisena huma-nistisena projektina, missä luonto, tässä tapauksessa petoeläin, on sekä inhimil-lisen sivistyksen väline ja ilmaisin että jossain määrin myös sen kohde. Juhani

Pietarinen (1984, 145) on kutsunut tällaista asennetta humanistiseksi luontoasenteeksi. Sen “perimmäisenä ajatuksena on “sovittaa” ihmisen ja luonnon vastakohtaisuus niin, että molemmat auttavat toisiaan kehittymään henkisesti eli ”sivistymään” (mt.). Petoeläinten kohdalla luonnon sivistäminen tarkoittaa niiden vetämistä kulttuurin piiriin palvelemaan ja ilmaisemaan ihmisen eettistä ja älyllistä kehitystä. On ikään kuin niin, että mitä enemmän petoeläimiä metsissä liikkuu, sitä henkempi kansakunta on.

“Sivistysmaapuheen” mukaisesti poronhoidon ja petoeläintensuojelun suhteet katsotaan voitavan ratkaista nimenomaan petovahinkokorvausjärjestelmän kehittämällä. Kirjoituksissa puhutaan esimerkiksi siitä, miten se on petoeläinkysymyksen “yhteiskunnallista” hoitoa. Tähän viitataan esimerkiksi Suomen Luonnon pääkirjoituksessa, missä arvostellaan silloisten toimenpiteiden tehotomuutta petoeläinten suojelussa.

“Ministeriön toimenpiteen merkitys on siinä, että näin vihdoin tunnustettiin petokysymyksen hoitaminen kansalliseksi ja valtakunnalliseksi tehtäväksi.”

(Suomen Luonto 1/1976)

“Sivistysmaapuheessa” rakennetaan poronhoitajille sellainen subjektipositio, jossa heidän kuvataan toimijoiksi, joiden suhde petoeläimiin perustuu taloudelliseen laskelmointiin ja jota voidaan “ohjailla” erilaisin yhteiskunnallisin ja talouden keinoin. Petoeläintensuojelussa poronhoitajat siis ilmentävät ikään kuin yhteiskunnan moraalialia, sillä heidän suhtautumisestaan petoeläimiin katsotaan riippuvan niiden tulevaisuuden poronhoitoalueella.

“Tuntemani poromies totesi merkitsevästi, että kotkathan kuolevat nälkään, jos ne tilastojen mukaan saavat saaliiksi vain noin vähän vasoja. Asia hoitui onneksi poromiehiä tyydyttävälle mallille, ja kun viimeksi asiaa kyselin, minulle vakuutettiin, ettei enää ole pelkoa kotkien nääntymisestä nälkään. Nyt ne saavat sopivasti vasoja.

Poromiesten elinkeinon on tullut uusi lisä: he tuottavat biodiversiteettiä, kun verovaroin maksetaan korvauksia kotkien nappaamista vasosta. Hyvä näin. En tiedä miltä poromiehistä tuntuu, kun he näkevät kotkan lähtevän vasaan raadolta. Minusta se tuntuu hyvältä, sillä kotka on suomalaisen luonnon komeimpia ilmestyksiä ja kotkankin on saatava syödäkseen.”

(Suomen Luonto 8/2000)

“Sivistysmaapuheessa” ei ole aineiston perusteella tapahtunut suuriakaan muutoksia tähän päivään tultaessa. Mutta kun poronhoidon ylilaidunnuskysymys nousee julkiseen keskusteluun 1980-luvun jälkipuolelta lähtien, rakentuu siinä uudenlainen konteksti niin poronhoidolle kuin petoeläinkysymyksellekin. Petoeläintensuojelun ja poronhoidon suhteita käsittelevissä kirjoituksissa poron-

laitumien kulumisen syynä pidetään liian suuria poromääriä. Tämän oletetaan johtuvan mm. siitä, että parantaakseen porotalouden kannattavuutta poronhoitajat ovat lisänneet poromääriä ja pyrkineet minimoimaan porokarjaan vaikuttavia haittoja kuten juuri petoeläimiä. Tämän taas väitetään olevan osoitus laajemmasta poronhoidossa tapahtuneesta muutoksesta eli siirtymisestä “tehoporonhoitoon”.

Poronhoitoa kritisoivissa kirjoituksissa konstruoidaan kuva “tehoporonhoidosta”, missä poro ei enää ole se sama “puolivilli kotieläin” kuin mitä sen vielä aiemmin katsotaan olleen. Puhutaan poron kesyyntymisestä ja siitä kuinka se on menettänyt kaiken luonnollisuutensa ja uhkaa muuttua luonnoneläimestä lihakarjaksi. Samoin katsotaan käyneen myös Lapin luonnonympäristöille, joiden katsotaan niinikään menettäneen aikaisemman “luonnollisuutensa” ja muuttuneet porotalouden laidunmaiksi. Kirjoituksissa kysymys petoeläinten suojelun ja poronhoidon suhteista puitteistetaan juuri tähän kontekstiin. Petoeläinten esitetään olevan ratkaisu niin poron, porolaitumien kuin poronhoidonkin ongelmiin.

“Kiistatta kotkat iskevät välillä myös eläviä vassoja, mutta siinä ei ole mitään luonnotonta, vaan se kuuluu pohjoisen luonnon elämänmenoon. Poronhoitoalueelle pitää mahtua vajaan kaksisataa kotkaparia ja enemmänkin.

Myös susia, karhuja, ilveksiä ja ahmoja on suvaittava poronhoitoalueella. Pedot pitävät porokantaa luontevasti kurissa, ja etenkin nyt kun pedot verottavat liialliseksi paisunutta porokantaa, ne tekevät yhteiskunnalle suorastaan palveluksen. Lappiin mahtuisi aivan hyvin nykyistä vahvempi petokanta. Pedot olisivat myös mainio matkailuvallti, joka vetäisi keskieuropalaisia turisteja Lappiin. Jo pelkkä petojen jälkien näkeminen on elämys ja luo vahvaa erämaan tunnelmaa.”

(Suomen Luonto 6/1991)

Tässä puheessa poronhoitajien pyrkimykset kasvattaa elinkeinonsa kannattavuutta esitetään toiminnaksi, joka on vastoin “luontoa”. Tämän väitteen takana on nähtävissä oletus siitä, että luontaislinkeinona poronhoidon on oltava velvollinen sopeutumaan luontoon eikä muuttamaan luonnontilaa itselleen suotuisammaksi. Luontaislinkeinona poronhoidon olisi siis hyväksyttävä luonnon tapahtumat osaksi elinkeinonsa harjoittamista. Tältä pohjalta tarkastellen luonnon tapahtumien, kuten juuri petoeläinten toimien, voidaan väittää “tervehdyttävän” poronhoitoa osoittamalla sille sen luontosidos eli se, mistä poronhoidon katsotaan nyt vieraantuneen.

Petoeläinten suojele katsotaan kirjoituksissa tärkeäksi myös siksi, että tavoiteltavaksi päämääräksi otetaan tietynlainen erämaisen luonnontilan säilyttäminen, joka sekin on nyt poronhoidon takia uhattuna. Kuten edellisestä tekstiesimerkistä on luettavissa, petoeläintensuojelua pidetään tärkeänä juuri siksi,

että sitä tarkastellaan aiempaa selvemmin tietynlaisen erämaisen luonnontilan symbolina. Voidaan esimerkiksi puhua, miten “[e]rämaa ilman petoja on lattea ja jännityksetön paikka”, kuten ympäristöfilosofi Leena Vilka (2002, 84) kirjoittaa. Petoeläimet ovat ikään kuin kaikkea sitä, mitä erämaiseen luontoon katsotaan kuuluvaksi ja petoeläinten suojelun nähdään turvaavan ja tuottavan erämaisyyttä ja luonnontilaisuutta.

“Terveet suurpetokannat vahvistavat kuvaa erämaistaan ja luonnostaan huolehtivasta maasta”

(Helsingin Sanomat 23.5.1999)

1980-luvun loppupuolelta alkaen Lappia tarkastellaan paitsi alueena, jossa on vielä erämaisia alueita, myös alueena, missä erämaisyydellä katsotaan olevan keskeinen merkitys matkailuvetoisen aluetalouden kannalta (ks. luku 3). Kirjoituksissa poronhoidon kritiikki perustetaan osittain siihen, että se nykymuodossaan haittaa Lapin matkailullisten mielikuvien ylläpitämistä. Ylilaidunnuskysymystä tarkastellaan siis myös Lapin aluetalouden sisäisenä ongelmana, mikä näkyy mm. sinä keskusteluna, jossa pohditaan poronhoidon taloudellista tuottavuutta suhteessa muihin elinkeinomuotoihin.

Joka tapauksessa petoeläinten ja poronhoidon suhdetta käsittelevässä keskustelussa poronhoitoa kritisoidaan siis siitä, että poronhoitajat ovat menneet mukaan moderniin elämään kehittämällä poronhoitoa, minkä seurauksena mm. laitumet ovat kuluneet. Toisaalta heitä arvostellaan siitä, että he ovat petopolitiikassaan pysyneet erillään nykyaikaisesta kulttuurista, missä petoeläimiä arvostetaan (Tuulentie 2001, 91). Toisin sanoen poronhoidolta vaaditaan samanaikaisesti sekä nykyaikaistumista että pysymistä vanhassa, mutta päinvastaisessa järjestyksessä kuin mitä poronhoitajien katsotaan tehneen. Poronhoidon tulisi sekä huomioida nykyaika eli petoeläinten ja erämaisyyden suojelutarve että pysyä alkuperäisessä toiminta-ajatuksessaan “luonnontaloudellisesti elinkeinona” elinkeinona.

Poron paikka “kansallisessa puistossa”

Poronhoidon ja luonnonsuojelualueiden suhdetta koskevassa keskustelussa poronhoitoa tarkastellaan suhteessa Lapin luonnon erämaisyyteen ja ekologisesti määritetyn luonnontilan olemassaoloon. Erämaisyyden ja etenkin ekologisesti määritelty luonnontila ovat kirjoituksissa eräänlaisia normatiivisia määreitä, joihin poronhoidon kritiikki perustetaan. Näissä teksteissä ylilaidunnuksen ongelmana pidetään sitä, että porojen laiduntaminen luonnonsuojelualueilla

uhkaa niiden varsinaista tarkoitusta eli alueen luonnon erityispiirteiden, prosessien, lajien ja maisemien suojelua.

Näin ei ole kuitenkaan ollut aina. 1960- ja 1970-lukujen luonnonsuojelukeskustelussa poronhoidon ja luonnonsuojelun suhde näyttäytyy vielä läheisenä, vaikka luonnonsuojelualueiden perusteet ovat tänä aikana pitkälle samat kuin nykyisinkin. Suomen Luonnon kirjoituksissa luonnonsuojelualueiden ensisijaisena perusteena pidetään harvinaisten eläinten, kasvien ja maisematyyppien säilymisen sekä luonnon virkistyskäytön turvaamista. Poronhoidon harjoittamisen kansallispuistoissa katsotaan sotivan “luonnonsuojelun ehdottomimpia periaatteita vastaan”, mutta silti siinä on puolensa:

“On myönnettävä, että perinteiset elinkeinot – varsinkin poronhoito – antavat oman lisäpanoksensa puistojen elämään ja lisäävät niiden arvoa virkistysalueina. Sitä paitsi koskemattomina säilyneet metsät ja suot ovat porotalouden jatkuvuudelle arvokkaita.”

(Suomen Luonto 4/1972)

Porojen ja poronhoidon katsotaan tukevan kansallispuistojen maisemallisia puolia. Niitä pidetään Lapin luonnon maisemallisina elementteinä, erottamattomana osana Lapin luontokuvastoa. Lapin luonnossa poron katsotaan kertovan menneistä ajoista, kun ihminen oli vielä yhtä luonnon kanssa. Poronhoito puolestaan osoitti sopeutumista luonnon tasapainoon ja harmoniaan, mutta on sittemmin kohdannut monia vaikeuksia muiden luonnonkäyttömuotojen paineessa.

Luontoon sopeutuminen on tämän ajan Suomen Luonnon teksteissä yksi premissi, jonka pohjalta erilaisia luonnonkäytön tapoja arvioidaan. Osaltaan tästä syystä poronhoito saa Suomen Luonnossa varsin myönteisen leiman, mutta se saa kantaakseen myös muita merkityksiä. Suomen Luonnon luonnonsuojelupuheessa poronhoidolla näyttää olevan keskeinen osa siinä, että se tarjoaa luonnonsuojelulle argumentin, johon teollisen luonnon ja etenkin metsäluonnon käyttöä koskeva kritiikki voidaan perustaa.

“Konkreettisissa paikallisen tason kysymyksissä se merkitsee kriittistä suhtautumista kaikkiin luontoa pysyvästi muuttaviin hankkeisiin – metsätalouteen, suo-ojituksiin, tekoaltaisiin, tienrakennukseen ja massaturismiin. Lopullinen päättävä valta on annettava paikalliselle väestölle ja nimenomaan sen sille osalle, joka parhaiten tuntee poronhoidon tarpeet. Perustellusti voidaan näet väittää, että vain sen avulla ihminen pystyy sopeutumaan pohjoiseen luontoon ja saamaan siitä elantonsa.”

(Suomen Luonto 2/1977)

Kuten yllä olevasta tekstiesimerkistä käy ilmi, Suomen Luonnon kirjoituksissa luonnonsuojeluväen ensisijaiseksi tehtäväksi asetetaan luontoa muuttavien teollisten toimenpiteiden vastustaminen ja poronhoidon tukeminen. Tässä teollisen maailman kritiikissä poronhoito saa kantaakseen monia myönteisiä merkityksiä. Poronhoito toimii eräänlaisena vertailukohtana ja vaihtoehtona teolliselle elämäntavalle: se on luontoon sopeutuneena elinkeinona osoitus siitä, miten Lapin luontoa voidaan hyväksikäyttää ilman, että sitä tarvitsisi suuremmin muuttaa. Lisäksi poronhoito jatkuvuudellaan osoittaa, että Lapin kehittämiseksi on olemassa muitakin vaihtoehtoja kuin teolliseen luonnonkäyttöön perustuvia. Tässä muodossa poronhoitopuhe esiintyy vielä nykyisinkin eräänlaisena diskursiivisena strategiana argumenteissa Lapin luonnon suojelukäytön puolesta.

1970-luvun luonnonsuojelukeskustelussa poronhoidon ja luonnonsuojelun yhteisten etujen korostaminen on muutenkin ymmärrettävää. 1970-luvun alussa saamelaisaktivistit ja poronhoidon edustajat olivat keskeisiä toimijoita, jotka nostivat Lapin metsien teollista käyttöä koskevat epäkohdat julkiseen keskusteluun (ks. Suomen Luonto 3/1970). Luonnonsuojeluväki siis löysi poronhoidon piiristä tukea omalle toiminnalleen, ja Suomen Luonnon kirjoituksissa korostetaankin, miten poronhoidolla ja luonnonsuojelulla on yhteiset intressit ajettavanaan.

Poronhoidon merkitys luonnonsuojelulle on siinä, että sen kautta on mahdollista kritisoida teollisia luonnonkäytön muotoja. Luonnonsuojelualueet nähdään luonnon turvapaikkoina. Tavoitteena on turvata luonnonalueita teolliselta luonnonkäytöltä ja tässä argumentoinnissa poronhoidolla on selkeä rooli.

1980-luvun aikana luonnonsuojelukeskustelussa tapahtuu muutos, mikä näkyy etenkin siinä, että luonnonsuojelupuheessa luonnonsuojelua ja luonnonsuojelualueita aletaan tarkastella aiempaa selvemmin ekologisen ja biologisen tiedon merkityksen näkökulmasta.

“Muutenkin suojelun olisi lähdeittävä ensisijaisesti biologisista tosiasioista eikä pelkästään romantiikasta tai populismista.”

(Suomen Luonto 8/1988)

Ekologisten ja biologisten määrittelyjen nouseminen keskeiseksi luonnontilan arviointiperustaksi vaikuttaa ratkaisevasti myös poronhoitoon suhtautumiseen. Kun luonnontilaa tarkastellaan ekologisessa ja biologisessa mielessä, jäkälikköjen kulumisen katsotaan osoittavan, miten Lapin luonnonsuojelualueiden luonnontila on kyseenalainen ja uhattuna.

“Suomen 30 kansallispuistoa eivät tarjoa läheskään kaikille eläin-, kasvi- ja sienilajeille tulevaisuutta, eivät varsinkaan suurpedoille. (...) Laajat suojelu-

alueet Lapissa ovat pikemminkin porolaitumia, joilla koko metsäekosysteemi järkkyy ylilaiduntamisen vuoksi”.

(Helsingin Sanomat, vieraskynä,
Metsäntutkimuslaitoksen tutkija, Michael Müller, 7.6.1998)

Tässä puheessa tuotetaan porosta ja poronhoidosta kuvaus, että se olisi uhka luonnolle ja nimenomaan ekologisesti ja biologisesti ymmärretylle luonnolle. Tämä kuva tuotetaan teksteissä monin tavoin. Yksi tapa on se, että kirjoituksissa esitetään kuvia kuluneista jäkäläköistä ja maaperästä ja osoitetaan niiden aiheuttajaksi porot ja poronhoito. Esimerkiksi porojen ylilaidunnusongelmaa käsittelevässä Suomen Luonnon pääkirjoituksessa on kuva hiekkamaasta, missä kasvaa vain paikoitellen kasvillisuutta ja sen alla on kuvateksti:

“Porojen ylilaidunnus on paikoin täysin hävittänyt kasvillisuuden; vain paljas hiekkamaa on jäljellä. – Utsjoki, Karigasniemi.”

(Suomen Luonto 6/1991)

Toinen tapa, jolla konstruoidaan kuva poroista luonnon uhkana, on puhuminen laitumien kulumisen vaikutuksista metsäekosysteemille, kuten esimerkiksi edellä olleessa Helsingin Sanomien tekstilainauksessa tehdään. Tämän puheen muotoutumiseen on ollut vaikuttamassa se, että 1980-luvun jälkipuolella Itä-Lapissa havaittiin metsätuhoja ja puiden neulaskatoja, joiden syyksi epäiltiin Venäjän Kuolan nikkelisulattamojen päästöjä.³⁸ Tutkimukset eivät kuitenkaan vahvistaneet epäilyjä paikkansa pitäviksi, ja mahdollisia muita syitä nousikin esille. Epäilyt kohdistuivat mm. porojen laidunnuksen aiheuttamaan luonnon kulumiseen, mihin julkisessa keskustelussa ahkerasti tartutaan.

“Lapin metsävaurioselvitys herättää uusia huolenaiheita ja lisäkysymyksiä, joihin on etsittävä vastaukset mieluiten tärkeysjärjestyksessä.

Jäävätkö puiden juuret merkittävää suojaa vaille, kun jäkäläkerros on syöty lähes olemattomiin? Mitä Sevettijärvellä mitatut hetkelliset saastepeikit ja niihin liittyvä hapan sumu vaikuttaa metsäkasvien elintoimintoihin? Uhkaako Lapin perukoita myöten korkeaksi kohonnut alailmakehän otsonipitoisuus metsien terveyttä?”

(Helsingin Sanomat 3.6.1994)

Vaikka tutkimuksissa on todettu, ettei porojen laidunnus yksin selitä puiden harsuuntumista, lehdistökeskustelussa epäily elää omaa elämäänsä. Esimerkiksi Helsingin Sanomat uutisoi koko sivun jutullaan poronhoidon vaikutuksista otsikolla “Lapin metsät kärsivät liian isoista porotokista” (Helsingin Sanomat

38 Tästä enemmän Väliaverron (1996).

11.11.1995). Myös tässä kirjoituksessa tuotetaan kuva Lapin luonnon uhanalaisuudesta visuaalisin keinoin. Jutun ohessa on kuva aidan halkomasta luonnonympäristöstä ja alla kuvateksti:

“Poroihin kyllästynyt metsänomistaja aitasi parinkymmenen hehtaarin palsansa 1950-luvulla Muonion Sonkamuotkassa. Metsämaata peittää nyt paksu jäkälikkö; aidan tällä puolella porot ovat syöneet jäkälät.”

(Helsingin Sanomat 11.11.1995)

Näissä kuvauksissa porolle ja poronhoidolle rakentuu uudenlainen paikka osana Lapin luontokuvastoa. Kun poroa tarkastellaan vasten kulunutta luonnontilaa, määrittyy se uudella tavalla Lapin maisemaan. Poro ei ole enää viaton luontokappale tai osa Lapin maiseman “virkistyksellisiä” elementtejä, vaan häittäeläin: Lapin luonnon, sen erämaisyyden ja luonnontilaisuuden uhka. Voidaan esimerkiksi väittää kuten Antero Järvinen (2000, 60) “humanistisessa eläin-kirjassaan”, että laitumien kulumisen on niin suuri ongelma “luonnolle, poroille ja poromiehille”, että “tunturit pelkäävät kuollakseen poroja” (mt.). Lapin luonnon kulumisen viittaa poroihin ja porot ilmentävät luonnon kulumisen mahdollisuutta.

Tässä puheessa ei tehdä suurtakaan eroa sille, minkä alueen poronhoidosta puhutaan, vaikka Lapissa poronhoito vaihtelee huomattavasti alueittain. Yhtenä eri alueiden poronhoitoa erottavana tekijänä on nimenomaan talvi- ja tarharuokinta. Se on vähäisintä Ylä-Lapin paliskunnissa ja suurinta Etelä-Lapin paliskunnissa (Heikkinen 2002, 116–152). Puhuminen poronhoidosta yleistävästi onkin yksi tapa, millä keskustelussa tuotetaan kuvaa poronhoidon haitallisuudesta Lapin luonnontilalle. Kirjoituksissa puhutaan poronhoidon vaikutuksista Lapin luonnontilalle yleensä, mutta tarkastellaan nimenomaan luonnonsuojelu-alueita.

“Sinänsä poronhoito on kannatettava osa Lapin elinkeinotoimintaa ja poro kuuluu Lapin luontoon, mutta ylettömän suuren poroluvun pitäminen on lyhytnäköistä eikä se voi olla porotaloudenkaan etu. Porojen määrä on pikaisesti vähennettävä sellaiseksi, että laitumet sen kestävätkin. Kevon luonnonpuistonkin aluskasvillisuus on kaukana luonnontilaisuudesta; osa puistosta olisikin kokonaan aidattava poroilta, jotta kasvipeite elpyisi ja saataisiin vertailualueita tutkimukselle.”

(Suomen Luonto 6/1991)

Jäkälikköjen suojeleminen esitetään luonnontilan säilyttämisen ja poronhoidon jatkumisen kannalta merkityksellisenä. Mutta kyse ei ole vain tästä, vaan myös siitä, mitä jäkälikköjen kulumisen merkitsee luonnonsuojelualueiden käyttötarkoitusta ajatellen. Juuri tähän viitataan useissa eri yhteyksissä, joissa

puhutaan poronhoidosta ongelmana. Esimerkiksi Suomen ympäristön tulevaisuus -kirjassa poronhoidon harjoittamisen nähdään luonnonsuojelualueilla muuttavan paitsi luonnontilaa, myös suojelualueiden merkitystä.

“Suomessa porojen laiduntaminen on sallittu jopa luonnonsuojelualueilla, vaikka sen on todettu muuttavan luontoa voimakkaasti. Suomen luonnonsuojelualueisiin tutustuneet ulkomaalaiset asiantuntijat eivät voineet ymmärtää, että suomalaiset esittelivät tällaisia loppuun kaluttuja alueita “erämaina” – jopa erityissuojeltuina luonnonpuistoina.”

(Wahlström, Hallanaro & Manninen 1996, 83)³⁹

Tässä puheessa lähdetään siitä, että luonnonsuojelualueet ovat suojelemassa luontoa “alkuperäisimmillään”. Näin ollen porot siis uhkaavat luonnonsuojelualueiden merkitystä, jonka katsotaan olevan myös hallinnollisesti turvattu. Kirjoituksissa viitataankin juuri luonnonsuojelualueiden käyttötarkoitukseen luonnon suojelualueina, mikä antaa mahdollisuuden tulkita, ettei poronhoidon laiduntamista pidetä suoranaisesti luonnon kannalta ongelmana. Jäkälikköjen kulumisen kohdistuu nimenomaan luonnonsuojelualueiden symboliseen merkitykseen eli siihen, mitä luonnonsuojelualueilta odotetaan: ovatko ne esteettisen vai biologisen luonnontilan suojelualueita tai onko kyse sittenkin funktionaalisesta luonnontilasta, jonka tilaa tarkastellaan suhteessa sen käyttötarkoitukseen. Luonnonsuojelualueiden hallinnolliset perusteet antavat keskustelijoille pohjan, jonka ansioista voidaan välttää keskustelu siitä, mitä ja ketä varten luonnonsuojelualueet ylipäätänsä ovat Lapissa.

Poronhoito ja luonnon moninaiskäyttö

“[Ei] poroa ja poromiehiä voida yksi syyllistää talvilaitumien kulumisesta. Myös metsätalous, kaivostoiminta ja matkailu kuluttavat nykyisin porojen laidunalueita.”

(Helsingin Sanomat, uutisartikkeli, 31.12.2000)

Poronhoitajat katsovat, että ylilaiduntamisen syyt eivät ole kasvaneissa poromäärissä, vaan siinä, että muut maankäyttömuodot ovat kutistaneet poronhoitoaluetta. Tähän vedoten he katsovat, että poronhoidon edut pitäisi paremmin huomioida Lapin maankäyttöratkaisuja suunniteltaessa (Hukkinen ym. 2002). Yksi tekijä, jolla porokeskustelussa poronhoidon esittämät vaatimukset voidaan

³⁹ Tekstiesimerkissä mainittujen “ulkomaalaisten asiantuntijoiden” arviot Suomen luonnonsuojelualueiden tilasta on luettavissa julkaisusta “Suomen luonnonsuojelualueiden tilan tekninen arviointi” (Eidsvik & Bibelriether 1994).

kyseenalaistaa, on luonnon moninaiskäytön periaate (ks. myös Heikkilä 2003, 124–129).

Lapin luontokeskustelussa luonnon moninaiskäytön periaate on yksi keskeinen premissi, jota vasten Lapin luonnonkäytön kysymyksiä tarkastellaan 1970-luvulta lähtien. Olipa kysymys sitten luonnonkäytön rajoitusten arvostelusta tai luonnonsuojelullisten päämäärien ajamisesta, saatetaan teksteissä viitata luonnon moninaiskäytön tärkeyteen.

“Muista käyttömuodoista piittaamatta on kiihdytetty puuntuotantoa tavalla, joka on vähentänyt mahdollisuuksia retkeilyyn, marjastukseen, sienestykseen ja muuhun moninaiskäyttöön. Erityisen karkeasti on loukattu porotalouden tarpeita.

(...) Metsän porotaloudellinen, virkistysellinen tai marjastuksellinen merkitys voi olla puuntuotantoon verrattuna moninkertainen, mutta silti se voi olla “joutomaata” tai “kitumaata”.

(Suomen Luonto 1/1975)

“Metsä on teollisuudelle välttämätön raaka-ainelähde. Maa- ja porotalouden täysipainoiselle harjoittamiselle Lapissa se on korvaamaton. Metsäluontoa tulee varata riittävästi myös tutkimus- ja virkistyskäyttöön.”

(Lapin Kansa 25.2.1982)

“Kelkkailun muuttaminen maksulliseksi kaikilla valtion mailla lisäisi kohtuuttomasti erityisesti metsistä toimeentulonsa saavien ja poromiesten kustannuksia.”

(Lapin Kansa 26.5.1996)

Luonnon moninaiskäytön periaate tarjoaa keskustelijoille yhteisen alueen, jonka puitteissa keskustellaan erilaisten luonnonkäytön muotojen suhteista toisiinsa. Tässä puheessa poronhoidolla on tietty rooli. Poronhoidon ansiosta Lapin luonnonympäristöt eivät ole sosiaalisessa tai kulttuurisessa mielessä tyhjiä. Kirjoituksissa tämä tuodaan esille milloin osoittamaan Lapin luonnonkäytön monipuolisuuden huomioimisen tarpeet, milloin esimerkkinä siitä, miten kulloinenkin kyseessä oleva toimi tai hallinnon päätös haittaa monenlaisia luonnonkäyttäjärhymiä. Tässä mielessä poronhoito toimii siis moninaiskäyttöpuheen yhtenä argumenttina, jonka kautta eri toimijat voivat uskottavasti perustella hyvinkin erilaisia päämääriä. Tämä on ymmärrettävää, sillä onhan poronhoidon asema turvattu ympäristöhallinnossa mm. poronhoitolailla. Laissa määrätään, että suunniteltaessa valtion maita koskevia, poronhoidon harjoittamiseen olennaisesti vaikuttavia toimenpiteitä valtion viranomaisten on neuvoteltava asianomaisen paliskunnan kanssa (Raitio 2000, 37). Siksi vetoaminen poronhoidon haittoihin tai etuihin on hallinnollisesti tehokasta argumentointia.

Julkisessa keskustelussa poronhoidon erityisasemaa pidetään myös oikeasuuntaisena ratkaisuna, mutta ainoastaan niin kauan kuin poronhoito ei uhkaa liiaksi toisia luonnon käyttäjiä, kuten esimerkiksi lappilaisia metsästäjiä.

“Metsien monikäyttöä ei pidä saattaa kyseenalaiseksi yhden elinkeinon takia. Porotalous on yksi Lapin luontaisia elinkeinoja, mutta myös metsästys on maanomistukseen sidottu perusoikeus. Sopus mahdollisiin ristiriitoihin on haettava muuten kuin antamalla porotalouden sanella ehdot kaikille muille metsässä kulkijoille.”

(Lapin Kansa 15.2.1991)

Moninaiskäytön näkökulmasta tarkasteltuna poronhoitajien vaatimukset tulla paremmin huomioiduksi Lapin luonnonkäytön suunnittelussa näyttävät osoitukseksi poronhoitajien itsekkästä “intressipolitiikasta”, “sisäänpäinlämpiävyydestä” ja “muiden yhteiskunnan intressien tarpeettoman vähäisestä huomiomisesta”, kuten julkisessa keskustelussa on esitetty. On jopa väitetty, että “poronhoito käy ikään kuin väistyvän elinkeinon puolustustaistelua ympäristöstä tulevia hyökkäyksiä vastaan” (Kempainen ym. 1997, 131). Väite ilmenee etenkin kirjoituksissa, joissa poronhoidon katsotaan uhkaavan Lapin metsätaloutta, matkailua tai luonnon virkistyskäyttöä. Esimerkkinä voidaan mainita Inarin kunnan lausunto, jossa arvostellaan poronhoitajien vaatimuksia tulla paremmin huomioiduksi alueen metsienkäytönsuunnittelussa.

“Inarin kunnan mielestä ahtaasti eturyhmän taloudellisesta näkökulmasta lähetevä toiminta vaarantaa Inarin kunnan alueella kestävän kehityksen sosiaaliset, kulttuuriset ja ekologiset osa-alueet.”

(Lapin Kansa, uutisartikkeli, 14.02.2001)

Moninaiskäyttöpuheessa luonnon eri käyttömuodot asetetaan samalle viivalle, ikään kuin niiden suhde hyödynnettävissä olevaan luonnonympäristöön olisi sama. Näin tässä puheessa jätetään huomioimatta se, että toisilla luonnonkäytön muodoilla on paitsi erilaiset vaikutukset luonnonympäristöön, myös erilaiset valmiudet vastata, huomioida tai sopeutua ympäristön muutoksiin. Esimerkiksi viime vuosina Ylä-Lapissa käydyissä metsäkiistoissa poronhoitajat painottavat, ettei heidän vaatimuksissaan ole kysymys uusista suojele- tai rauhoituspäätöksistä, vaan metsätalouden käytäntöjen muuttamisesta poronhoitoa tukeviksi. Ongelmana on, ettei porotalous ole kyennyt sopeutumaan metsätalouden käytäntöihin. Jokainen uusi hakkuualue pahentaa tilannetta, koska metsänhakkuualueiden uudistuminen on porotalouden kannalta epätoivoisen hidasta. Jokaisen hakkuun myötä käsiteltyjen metsien pinta-ala kasvaa, mikä taas vähentää Ylä-Lapin metsäpaliskuntien kannalta keskeisiä alueita. Ylä-Lapin metsätaloukskäsitellyn seurauksena on jouduttu tilanteeseen, jossa poronhoidon

liikkumavara on merkittävästi huvennut. Tästä syystä poronhoitajat katsovat, että poronhoidon jatkuvuuden kannalta metsätalouskäytäntöjen olisi nyt annettavaa tilaa poronhoidolle eikä päinvastoin.⁴⁰

“Paliskunnille pitäisi antaa mahdollisuus tarvittaessa lykätä metsien hakkuita 5–10 vuoden ajan paliskuntien keskinäisillä talvi- ja kevätlaidunalueilla ja vasonta-alueilla.

Pidennetyllä kierrolla poronhoitajat voisivat lykätä poroille tärkeän alueen käsittelyä, kunnes laidunkierro on voitu sopeuttaa muutokseen tai vastaavanlainen alue on varttunut tilalle.”

(Helsingin Sanomat, mielipidekirjoitus, 12.11.2000)

Poronhoitajat korostavat, että poronhoidolle luonnonkäyttö on ensisijaista, koska poronhoito perustuu siihen. Poronhoitajien mukaan toisin on esimerkiksi tehometsätalouden tai turismin, joista ensiksi mainittu perustuu vain hetkelliseen hyötyyn ja jälkimmäinen kuuluu vapaa-ajan piiriin.

“Toisin sanoen elinkeinojen järjestys Lapissa on niin, että ensin ovat perustoiminnot [poronhoito] vuotuisen kasvun varassa (...) kaivostoiminta ja tehometsätalous ovat semmoisia hetkenhuruksia. Palveluelinkeinoja myös tarvitaan. Muut toiminnot ja harrastukset näillä laitumilla ovat toisarvoisia. Niistä tyhjäänpäiväisimpiä ovat reppuselkäturistit ja sunnuntaimetsästäjät.”

(Lapin Kansa, alakerta: poromies Jouko Alakorva, 6.6.1996)

6.2. Poron lihapolitiikka

Ylilaidunnuskeskustelussa puhutaan poronlaitumien tilan ohella myös poronhoidosta taloutena ja porosta lihakarjana. Myös tässä keskustelussa lähdetään oletuksesta, että poronhoidon ylilaidunnusongelman syynä ja seurauksena on lisääntynyt porojen talvi- ja tarharuokinta. Teksteissä oletetaan, että porolukua pidetään talvi- ja tarharuokinnalla keinotekoisesti korkeana tilanteessa, jossa luonnonlaitumet eivät sitä kestäisi. Tämä taas johtaa siihen, että poroluvun pysyessä ylhäällä jäkäliköt eivät pääse uusiutumaan, mikä edelleen lisää porojen talvi- ja tarharuokinnan tarvetta. Syntynyttä tilannetta pidetään nyky-poronhoidon noidankehänä, josta täytyisi päästä eroon. Mutta syynä siihen, miksi siitä olisi päästävä eroon, ei niinkään pidetä poronlaitumien elpymistä,

40 Ylä-Lapin paliskuntien metsäkysymyksistä enemmän Raitio (2000), Hukkinen ym. (2002) ja Hammastunturin paliskunta ym. muistio 20.–21.3. 2002.

vaan ettei poronhoito muuttuisi tukirahoitteiseksi karjankasvatukseksi. Toisin sanoen tässä keskustelussa poronhoidon kritiikki perustetaan talouteen eikä niinkään ekologiaan. Puhutaan nimenomaan siitä, miten poronhoito taloutena voidaan ymmärtää ja mitä merkitsee se, että poroja talvi- ja tarharuokitaan.

Poro: lihakarjaa vai luonnontuote?

Keskustelu poronhoidosta taloutena rakentuu osaksi puheista porosta ja etenkin siitä, miten talvi- ja tarharuokinta vaikuttaa poroon tuotteena. Pohdinnat talvi- ja tarharuokinnan vaikutuksesta poroille ja poronhoidolle näyttävät ensi silmäykseltä pyörivän sen ympärillä, miten talvi- ja tarharuokinta vaikuttaa poroon luonnoneläimenä. Puhutaan esimerkiksi siitä, miten poronhoito menettää talvi- ja tarharuokinnan myötä “osan toiminta-ajatuksestaan” ja kuinka porot muuttuvat luonnoneläimestä täyspäiväiseksi tarhaeläimeksi.

“Eteläisissä paliskunnissa poro ei kuitenkaan enää pärjää luonnossa, vaan siitä on tullut tarhaeläin. Heti ensilumilta ne juoksevat metsästä kotiin ruokittavaksi.”
(Helsingin Sanomat, uutisartikkeli, 14.11.2000)

Tätä eräänlaista poron etu -puhetta käytetään diskursiivisena strategiana arvosteltaessa poronhoitajien pyrkimyksiä kehittää elinkeinoaan tiettyyn suuntaan. Keskustelussa ikään kuin yhdistetään kaksi erilaista tapaa puhua porosta – poro eläimenä ja poro lihana – yhdeksi ja samaksi poroksi, ja keskustellaan sitä kautta siitä, mistä poronhoidossa on kyse.

“Kun joskus “villiksi kotieläimeksi” määritelty poro voi parhaiten luonnossa, niin sinnehän sen on päästävä. Se takaa myös porokarjalle paremman voinnin kuin laajalti yleistynyt tarhaus.

Jos poro, kuten nykyisin on pitkälti tilanne, on pelkästään tarharuokinnassa, niin väistämättä tulee mieleen – kuten [porotutkija] Mauri Nieminen muistuttaa – että onko jokin toinen eläin poroa parempi lihantuotantoon. Se saattaisi aikaa myöten merkitä melkoista takaiskua koko poronhoidolle.”

(Lapin Kansa 22.2.2000)

Kuten yllä olevasta tekstiesimerkistä on luettavissa, porotalouden katsotaan olevan jokseenkin muuta kuin lihantuotantoa. Poronhoidon ja lihantuotannon eroa selitetään yhtäältä poron “luonnolla” eli että poro on puolivilli – tai riippuen asiayhteydestä, puolikesy – kotieläin, jota hoidetaan samoissa olosuhteissa kuin missä sen villi kantamuoto, tunturipeura, on aikaisemmin elänyt (Helle 2002, 57). Näin ollen porojen talvi- ja tarharuokinnan nähdään olevan vastoin poron “luontoa”. Toisaalta poronhoidon ja lihantuotannon eroa selitetään

sillä, että poroeläimen paikka porotalouden tuotantoprosessissa on toinen kuin esimerkiksi naudalla tai siällä on karjatalouden piirissä. Poro ei ole mitä tahansa lihaa, vaan lihaa, jonka merkitys on riippuvainen poron imagosta luonnontuotteena. Poron imagon katsotaan taas olevan sidoksissa poronlihan tuotantoprosessiin, siihen, että poronhoito tapahtuu “kuten se on ennenkin tapahtunut”, luontaiselinkeinona.

Kun porojen tarhausta ja ruokintaa tarkastellaan tältä pohjalta, näyttävät ne vievän porolta paitsi sen luonnollisuuden myös poronlihan luonnontuoteimagon ja lopulta liittävänsä sen yhä selvemmin karjatalouden piiriin. Porojen tarhaus ja ruokinta muuttaa paitsi poronhoitoa, myös poronlihan merkitystä, koska poronlihan markkina-arvon oletetaan olevan sidoksissa nimenomaan siihen, miten poronliha tuotetaan. Muuten poro voitaisiin rinnastaa mihin tahansa muuhun lihakarjaeläimeen. Kirjoituksissa tähän viitataan toistuvasti, kuten esimerkiksi Maa- ja metsätalousministeriön porotalouden ylitarkastaja Christian Krogell Helsingin Sanomien haastattelussa:

“Poron vapaaseen laiduntamiseen pohjautuva imago ja puhtaan luonnontuotteen markkinavallti on romuttumassa, kun poroja joudutaan ottamaan talveksi lisäruokintaan jo koko poronhoitoalueella.

(...) [J]os porotaloudelle ryhdytään kehittämään täydellistä ruokatukipakettia tai tarhausta, niin puhutaan jostakin muusta kuin siitä luonnontuotteen perustuvasta elinkeinosta, josta vallitsevaa imagoa pyritään pitämään yllä.”

(Helsingin Sanomat, uutisartikkeli, 10.1.1999)

Tässä puheessa esitetään, että poronhoidon erityisyys rakentuu ennen muuta siitä, että se on luontaiselinkeino, joka sanakirjamääritelmän mukaan tarkoittaa “talousmuotoa, jossa ei käytetä rahaa, omavaraistalous” (CD-perussanakirja 1997). Myös poron erityisaseman lihantuotannossa katsotaan perustuvan siihen, että poronlihaa on mahdollista tuottaa ilman sanottavaa taloudellista panostusta. Porojen ruokinnan ja tarhauksen katsotaan vaikuttavan juuri tähän poronhoidon ytimeen, jolloin ne siten haittaavat enemmän kuin hyödyntävät poronhoitoa.

Poronlihan maineen painottaminen on tehokasta argumentointia, sillä jos oletetaan, että poronhoidon kannattavuus on kiinni poron imagosta luonnontuotteena, samalla se tarkoittaa, että käytännössä poronhoitoa olisi mahdotonta järjestää muuten kuin harjoittamalla vapaata laiduntamista. Tämä näkemys on kuitenkin kiistanalainen. Kiistelyä käydään etenkin siitä, missä määrin porojen tarhaus ja ruokinta edesauttavat poronhoidon siirtymistä pois luontaiselinkeinon piiristä. Tämä käy ilmi esimerkiksi Paliskuntain yhdistyksen nimissä kirjoitetussa yleisönosastokirjoituksessa, jossa väitetään tutkija Mauri Niemisen esittämiä väitteitä poron “luonnontuotteettomuudesta” perättömiksi.

“Nykyään teurastetuista poroista 70 prosenttia on vasoja, jotka elävät luonnonravinnolla koko elämänsä. Siitosporot (pääasiallisesti aikuiset porot) hankkivat ravintonsa luonnonlaitumilla 6–8 kuukautta ennen teuraaksi tuloaan. Niistä puolet saa talvella lisäruokintaa kolmen kuukauden ajan.

Lisäravinnon määrä vastaa yhden kuukauden koko ravinnonsaantia. Lisäruokinta on pääasiallisesti omilla pelloilla kasvatettua heinää. Väite, että poro ei ole luonnontuote, ei pidä paikkansa”.

(Helsingin Sanomat, yleisönosastokirjoitus, 24.11.2000)

Poronhoitajien näkökulmasta keskustelu porojen ruokinnan vaikutuksesta poronlihan laatuun ja maineeseen on harhaanjohtavaa, sillä pääasiassa vasa-teurastuksiin perustuvassa porotaloudessa valtaosa poroista elää vain kevästä syksyyn, jolloin poroilla on luonnossa yllin kyllin ruokaa. Mutta vaikka kirjoituksessa kiistetään poronlihaan kohdistunut kritiikki, siinä jaetaan ja myös tuotetaan näkemystä porotaloudesta ja sen toimintaideasta, eli että sen tuotetta, poronlihaa, voidaan markkinoida luonnontuotteena.

Ylilaidunnus ekologisesta taloudelliseksi ongelmaksi

Teksteissä, joissa poronhoitoa tarkastellaan talouden näkökulmasta, lähtökohdina ovat tietyt, osittain aiemmin mainitut esioletukset ylilaidunnusongelmasta: porojen tarharuokinta on seurausta laitumien kulumisesta; poron luonne uhkaa muuttua; poronhoitajien intressit ovat puhtaan taloudelliset; poronhoitajien ratkaisu on ruokinnan lisääminen, joka ei “asiantuntijoiden” mielestä ole järkevää, etenkin taloudellisesti. Tämä kaikki dokumentoituu Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa 15. marraskuuta 2000:

“Porotaloudessa jos missä toiminnan pitäisi perustua taloudellisesti ja ekologisesti kestäväen kehityksen periaatteisiin. Valitettavasti suunta on jo pitkään ollut päinvastainen. Vaikka porokanta todettiin jo vuosia sitten aivan liian suureksi laidunmaihin nähden, ongelmaan on suhtauduttu käsittämättömän leväperäisesti.

Kun syötävää ei riitä läheskään näin suurelle poromäärälle, jäkälämaat ovat päässeet paikoin hyvin huonoon kuntoon, mikä pakottaa porojen laajamittaiseen talviruokintaan tarhamaisissa oloissa. Poro on muuttumassa hyvää vauhtia ruokittavaksi tarhaeläimeksi myös alkuperäisillä elinalueillaan Lapissa.

Asiantuntijoiden mielestä kuluneet talvilaitumet voidaan saada elpymään vain supistamalla porolukua rajusti – jopa kolmanneksella – ja rauhoittamalla osa laitumista väliaikaisesti.

(...) Poromiehet tuskin voivat olla täysin eri mieltä asiasta. Siitä huolimatta välttämättömiä johtopäätöksiä ei suostuta tekemään, vaan ratkaisua haetaan

aivan väärästä päästä: panostamalla porojen ruokintaan, jäkälän ostamiseen jopa ulkomailta.

Uudenlainen päänaavaus Lapin porotalouden kestävämmän kehityksen tiellä on jäkälän tuonnin käynnistäminen Venäjän Karjalasta. Ensimmäisenä tavoitteena kuuluu olevan tuotavan jäkälää kymmentuhatta säkkiä. Tavataan sanoa, että hätä ei lue lakia. Tässä vain ei tunnu olevan kysymys hädästä, vaan määrätietoisesta panostuksesta Lapin porotalouden kehittämiseen – ja tietysti mieluiten EU:n tukirahoilla.”

(Helsingin Sanomat 15.11.2000)

Yllä olevassa tekstiesimerkissä rakentuu kuva poronhoidosta, jossa poronhoitajien toiminta näyttää paitsi ekologisesti myös taloudellisesti vastuuttomana omien intressien ajamisena. Huolimatta siitä, että kirjoituksessa viitataan yllämainitun ekologisiin näkökulmiin, ei ongelman ydin ole siinä, että poronhoito olisi törmännyt luonnollisiin rajoihinsa, mikä tulee ilmi kirjoituksen lopussa. Porojen ruokinnan ja tarhauksen esitetään törmäävän ennen muuta taloudellisiin rajoihin. Porojen ruokinnalla ja tarhauksella poronhoidon ”luonnollisia” rajoja katsotaan voitavan siirtää, mutta eri asia on sitten se, kuinka taloudellista tuotoimintaa on. Toisin sanoen sen, kuinka pitkälle poronhoidon harjoittamisen ”luonnollisia” rajoja on mahdollista siirtää, nähdään riippuvan taloudellisista ratkaisuista sekä siitä, mitä se merkitsee porotaloudelle. Kirjoituksissa talous ikään kuin perustelee, miksi poronhoidon tulisi pysyä luontaistalouden piirissä.

Myös tältä osin ylilaidunnusproblematiikka liittyy poronhoidon olemukseen. Kirjoituksissa porojen talvi- ja tarharuokintaa pidetään mm. ”vippas-konstina”, joka kuuluu enemmän rahatalouden kuin luontaiselinkeinojen keinovalikoimiin. Tästä näkökulmasta porojen talvi- ja tarharuokinnassa on ongelmallista etenkin se, että poronhoidon pelätään muuttuvan vastaavalla tavalla tukirahoitukseksi kuin maatalouden. Tämä myös tuodaan esille erilaisissa teksteissä.

”Porotalous muuttuu silloin intensiivisemmäksi, menettää osan toiminta-ajatuksista, ja alkaa muistuttaa muuta maa- ja metsätaloutta, joka lepää pitkälti ulkoisten tuotantoprosessien varassa”

(Wahlström, Hallanaro & Manninen 1996, 83)

”Poro ei enää tunnu olevan elinkeinon pääasia, vaan raha ja erityisesti tukiraha.”

(Helsingin Sanomat, uutisartikkeli, 14.11.2000)

Talospuheessa rakentuu poronhoidosta kuva, jossa poronhoitajat pyrkivät kaikin keinoin ajamaan vain omia taloudellisia intressejään, minkä seurausta

on myös laitumien kuluminen. Ongelmana ei kuitenkaan pidetä laitumien kulumista, vaan sitä että poronhoito uhkaa muuttua enemmän talousvetoiseksi.

6.3. Poron kehityspolitiikka

Modernin ympäristöajattelun on sanottu sisältävän tradition säilyttämiseen liittyviä piirteitä (esim. Milton 1993; Milton 1999, luku 4; Nevanlinna 1995). Anthony Giddensin (1994, 201, 212 – 218) mukaan tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että ympäristöajattelussa pidetään maaseutumaista maisemaa “luonnollisempana” ja maaseutumaista elämäntapaa “luonnonläheisempänä”, ja siksi arvokkaampana kuin suurkaupunkimaisemaa ja siellä elämistä. Giddens kuitenkin epäilee, halutaanko tai pystytäänkö suojelemaan niitä elämänmuotoja, jotka maaseutumiljööseen kuuluvat. Vai onko sittenkin niin, että vain menneisyyden symbolit jäävät jäljelle, ja ympäristöajattelussa on kysymys niiden suojelemisesta (mt.).

Lapin luontokeskustelulle on tyypillistä, että siinä liitetään Lappiin voimakkaita oletuksia alkuperäisyydestä ja aitoudesta (ks. luku 3). Näin tehdään etenkin keskusteltaessa porosta ja poronhoidosta, minkä voi sanoa tukevan oletusta ympäristöajattelun traditiomyönteisyydestä.

“Nykyäänkin kentillä on Lapissa suuri merkitys. Merkitys on vain toinen: poromiehet hoitavat asioitaan luontevasti kännyköillä, ja usein huolena on se näkykö kenttää. Yleensä se löytyy, kun kiipeää laaksosta vähän ylemmäs tunturiin. Uuden ja vanhan hieno yhdistelmä on, että kännykkää kantavalla poromiehellä voi talvella olla heinät kengissä.”

(Suomen Luonto 8/2000)

Yllä oleva Suomen Luonnon pääkirjoitussitaatti on esimerkki yleisestä puhe-
tavasta, missä poronhoito sidotaan traditionaalisuuteen. Nyky-Suomessa ei luulisi enää olevan mitään erikoista siinä, että ihmiset käyttävät matkapuhelinta. Mutta kun puhe on poronhoidosta, on varsin tyypillistä, että siinä yhteydessä tuodaan esille erilaisia teknisiä välineitä ikään kuin osoittamaan, mitä poronhoito “todellisuudessa” on.

Ylilaidunnusongelman ympärille muotoutuneessa porokeskustelussa ongelmaksi rakentuu se, että poronhoito on muuttunut tai muuttumassa. Tässä puheessa poronhoitoa tarkastellaan eräänlaisena kulttuurisena “toisena”, jollaisena sen myös tulisi pysyä. Julkisessa keskustelussa tämä ilmenee esimerkiksi näkemyksenä, jonka mukaan poronhoito on käynyt vuosien saatossa läpi

erinäisiä teknologisia ja sosiaalisia muutoksia. Tästä huolimatta poronhoitoa tarkastellaan kuitenkin edelleenkin traditionaalisenä luonnonkäytön- ja elämänmuotona, mihin myös sen merkityksen ja sisällön katsotaan perustuvan. Tätä käsitystä ylläpitävät hyvin monenlaiset porokeskustelun toimijat, esimerkiksi matkailuväki, monet luonnonsuojelijat sekä Saamelaiskäräjät. Saamelaiskäräjien lausunnoissa poronhoitoa kuvataan perinteiseksi luonnonkäytön muodoksi sekä siinä käytettyjen menetelmien että kulttuuristen merkitysten vuoksi (Saamelaiden kestävä kehityksen ohjelma 1998). Tässä puheessa toisin sanoen oletetaan, että poronhoidon perusta on menneessä. Tämän esioletuksen mukaan poronhoito on kuin menneisyyden alati läsnä oleva ilmentymä, eräänlainen linkki aikakausien välillä osoittamassa sekä muutosta että pysyvyyttä. Näin kuvaillaan esimerkiksi Suomen Luonnossa:

“Poro on muutakin kuin parisataatuhatta puolivilliä peuraeläintä Pohjois-Suomessa. Poroelo on liitin, joka kytkee ihmiselon vähätuottoiseen luontoon. (...) Pohjoisilla saamelaisalueilla poro on lähinnä luontoa. Siihen perustuva elinkeino on luontaiselinkeinoa puhtaimmillaan, ja siksi luonnonsuojeluväen on poroasioissa keskitettävä huomionsa pohjoisen luonnon terveydenhoitoon. (...) Perustellusti voidaan näet väittää, että vain sen avulla voi ihminen pystyä sopeutumaan pohjoisen luontoon ja saamaan siitä elantonsa.”

(Suomen Luonto 2/1977)

1960- ja 1970-lukujen kirjoituksissa puhutaan poronhoidon muutoksista, kehitymisestä tai nykyaikaistumisesta. Kirjoituksissa puhutaan mm. porotutkimuksista, porotilalaista sekä moottorikelkan käyttöönotosta. Näiden katsotaan vaikuttavan poronhoitoon, ja vaikutusten oletetaan olevan ennen muuta sosiaalisia ja taloudellisia parannuksia.

“Nykyaikaisesti hoidettu porotalous ei tulisi enää toimeen ilman moottorikelkoja. Kelkan käyttö antaa nyt poronhoitajillekin enemmän vapaa-aikaa ja mahdollisuudet normaaliin perhe-elämään, koska heidän ei enää tarvitse asua poronhoitotöidensä takia pitkiä aikoja poissa kotoaan.”

(Lapin Kansa 11.4.1973)

Poronhoidon muutosten tulkitaan myös osoittavan, miten poronhoito on siirtynyt rohkeasti “uuteen aikaan” ja kuitenkin se on esimerkki poronhoitajien ennakkoluulottomasta asenteesta.

“Jos poromiehiä joskus on moitittu vanhoillisiksi, niin nyt nämä puheet on ehdottomasti unohdettava.”

(Lapin Kansa 28.5.1970)

Oleellista on huomioida, että ennen 1980-luvun puoltavaliä teknisten ja sosiaalisten muutostekijöiden ei katsota muuttavan poronhoidon olemusta, vaan parantavan vain poronhoidon käytäntöjä tai poronhoitajien yhteiskunnallista ja taloudellista asemaa. Kun näitä tekstejä vertaa ylilaidunnuskeskustelun lausumiin, havaitaan miten ylilaidunnuskysymyksen myötä poronhoidossa tapahtunut kehitys alkaa selittää syntyneitä ongelmia. Puhutaan poronhoidon “väärästä” kehityksestä. Porokeskustelussa poronhoidon muutoksen indikaattoreiksi esitetään mm. porotalouden teknistyminen⁴¹, ammatillistuminen ja kaupallistuminen kuin myös se, miten poronhoitajat itse käyttävät omia metsiään (ks. myös Järvinen 1994; Nyssönen 1997). Etenkin poronhoidon teknistymisen väitetään etäännyttäneen poronhoitajia perinteisistä käytännöistä, elämäntavasta ja luonnosta, niin että poronhoito on alkanut muistuttaa “nykyaikaista teknologiaa hyväksikäyttävää lihantuotantoa” (Kemppainen ym. 1997, 121). Julkisessa keskustelussa tämä tuodaan toistuvasti esille hämmästellen, miten poronhoito on muuttunut, vieraantunut alkuperästään:

“Luonnonsuojelijat ovat perinteisesti suhtautuneet porotalouteen suojeasti, jopa romantisoiden. Kuva luonnon ehdoilla jutaavista poromiehistä alkaa kuitenkin nykyisin olla varsin kaukana todellisuudesta. Syynä tähän ovat laidunten kestokykyyn nähden aivan liian suuri poroluku ja poromiesten silmitön ja perusteeton petoviha. Myös poronhoidon motorisoituminen moottorikelkkoineen ja etenkin maastoa kuluttavine mönkijöineen on muuttanut sitä luontaiselinkeinosta tehotaloudeksi.”

(Suomen Luonto 6/1991)

Tässä puheessa tehdään siis selvä ero poronhoidon kulttuuristen ja teknisten osatekijöiden välille. Poronhoidon katsotaan perustuneen aikaisemmin kulttuurisiin tekijöihin, nyt sitä katsotaan ohjaavan kulttuuria enemmän tekniset välineet. Tekniset apuvälineet tai tuotannon kasvattaminen eivät viittaa menetelmiin, vaan samalla siihen maailmaan, johon ne katsotaan kuuluvaksi, ja joka on siis eri kuin se maailma, johon poronhoidon väitetään kuuluvan. Tämän näkemyksen mukaan ongelmana on, että poronhoidon hyödyntäessä uusia apuvälineitä se on samalla ikään kuin astunut maailmaan, johon ne apuvälineet kuuluvat, ja tämä taas johtaa perustavanlaatuisen muutokseen paitsi poronhoidon käytännöissä myös poronhoidon suhteessa maahan, luontoon ja poroihin, sekä irrottaa poronhoidon poronhoitokulttuuriin sisältyneistä perinteisistä ja emotionaalisista arvostuksista.

41 Poronhoidon teknistymisellä tarkoitetaan niitä muutoksia, jotka liittyvät moottorikelkan (1960-luvulta lähtien), moottoripyörän (1970-luvulta lähtien), mönkijän (1980-luvulta lähtien) ja viimeisenä helikopterien ja lentokoneiden käyttöönottamiseen poronhoitotyön apuvälineinä.

Tätä puhetta voi pitää eräänlaisena idealisoinnin strategiana, jossa poronhoito sidotaan ensin traditionaalisuuteensa, ladataan se erilaisilla odotuksilla aitoudesta, muuttumattomuudesta ja luonnonmukaisuudesta, ja viimein kiinnitetään katse siihen, millä kaikilla tavoin poronhoito ei enää vastaa tuota idealistista kuvaa. Tätä kautta tekstit tuottavat poronhoidosta sellaisen kuvauksen, että se on menettänyt aiemman viattomuuden tilansa ja siitä on tullut, ei niinkään nykyaikaista, vaan vanhan ajattelun mukaista tehotaloutta.

“Poronhoito on ainoita ammattikuntia Suomessa, joka yhä pyrkii suuntaan, jonka muut ovat hylänneet.”

(Lapin Kansa, uutisartikkeli, 24.11.1996)

Tämän puheen taustalla on nähtävissä kehitysajattelun mukainen oletus siitä, että kaikki kehitys on eteenpäin menoa. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, miten Lapin Kansan pääkirjoituksessa tulkitaan porotutkija Mauri Niemisen esitystä paluusta menneisyyteen “erikoisena”, mutta osana “uutta ajattelua”.

“Erikoista on, että Nieminen olisi valmis ottamaan pari askelta taakse eli kohti paimentamista ja laidunkiertoa. Hän muistuttaa, että poro voi parhaiten luonnossa, jossa se pystyy ihanteellisesti hyödyntämään ravinnon. Kun poro voi hyvin eli luonnossa eläen, poromieskin – jopa hänen perheensäkin – voi hyvin.

Tarhassa poro voi saada elintasosairauksia ja muita sairauksia, jotka tarttuvat helpommin tarhaoloissa. Tarhaoloissa huonokin poroaines selviää helposti talven yli ja pidemmässä juoksussa seurauksena on, että porokanta huononee. Se tuskin on poromiesten edun mukaista.

Yksi askel poronhoidon uuteen ajatteluun ja samalla vanhoihin perinteisiin ja tapoihin turvaamista on suurimpien sallittujen eloporomäärien leikkaus.”

(Lapin Kansa 22.2.2000)

Tekstiesimerkissä perinteinen poronhoito edustaa funktionaalisuutta ja pysyvyyttä, nykyinen taas teknistä luonnon hallintaa ja taloudellista laskelmointia, jota kirjoittajan mukaan ei pidetä enää edes nykyaikaisena, vaan menneen ajan ajattelutapana. Näin teksti tuottaa kuvan poronhoitajista, jotka kulkevat väärään suuntaan, eivätkä näe, että poronhoidon kohdalla nykyaikaistuminen ei tarkoita eteenpäin menoa vaan paluuta menneisyyteen, siirtymistä perinteen viitoittamaan suuntaan. Poronhoidon tulevaisuus olisi siis tämän oletuksen mukaisesti rakennettava tradition päälle.

Kirjoituksissa tätä käsitystä yllä pidetään käyttämällä eräänlaista menetyksen tai paluun retoriikkaa. Puhutaan paljon esimerkiksi pienentämisestä, leikkauksista, siirtymistä, vanhoista menetelmistä, uudesta ajasta ja ajattelusta. Kaikki nämä tavat sitovat poronhoitoa perinteeseen, menneeseen, ja tuottavat kuvauksen ylilaidunnusongelmasta, joka on seurausta poronhoidon epäonnistumisesta, siitä, että poronhoito on pyrkinyt muuksi kuin mitä se on tai voi olla.

6.4. Lopuksi

Luvun alussa asetin tavoitteekseni analysoida poronhoidon ylilaidunnusongelman ympärille kietoutuneessa keskustelun historiallista rakentumista ja sitä, millaisia yhteiskunnallisia taustasitoumuksia poronhoitoa koskeva elinkeino- ja luontopuhe pitää sisällänsä. Olen analysoinut poronhoidon ylilaidunnuskeskustelua kolmen eri keskustelun kautta. Kaikissa näissä ylilaidunnusdebatista erottelemisani keskusteluissa puhe kiertyy ekologisten ja taloudellisten aspektien ohella viime kädessä siihen, mitä poronhoidon odotetaan olevan. Ensinnäkin, puhuttaessa Lapin luonnonympäristön käytöstä, rakentuu teksteissä kuva kahdella tavalla paikaltaan siirtyneestä nykyporonhoidosta. Yhtäältä se on siirtynyt paikaltaan siksi, että sen katsotaan etäänntyneen luontoon sopeutuva toiminnasta, toisaalta siksi, että sen katsotaan haittaavan muiden luontoon perustuvien elinkeinojen harjoittamista. Tämä käy ilmi niin keskusteluissa petoeläintensuojelusta, luonnonsuojelualueiden käytöstä kuin luonnon moninaiskäytöstäkin. Kaikissa näissä keskusteluissa poronhoidon odotetaan pysyvän roolissaan pienimuotoisena ja luonnonmukaisena elinkeinona. Poronhoidon myös odotetaan ylläpitävän omalta osaltaan Lapin luonnon symbolisia merkityksiä, kuten mielikuvia erämaisyydestä ja luonnontilaisuudesta. Esimerkiksi keskustelut luonnonsuojelualueiden käytöstä kiertyvät sen ympärille, mitä merkitsee luonnonsuojelualueiden kannalta, että poronhoito “muuttaa luonnonsuojelualueiden luontoa voimakkaasti”. Onko luonnonsuojelualueiden luonnontilan kuluminen uhka luonnontilalle, vai sittenkin sille, että tehostuessaan poronhoito tekee niistä tuotantopaikkoja. Toisin sanoen, jos poronhoidosta tulee teollista toimintaa, silloin luonnosta tulee tehtaan betoninen lattia, alusta, missä tuotanto tapahtuu. Täten kysymys luonnosta ja luonnontilasta muuttuu muotoaan: kumpi nostetaan tärkeämmälle sijalle, biologisesti ja ekologisesti määrittyvä esteettinen, “ehjä” luonnontila vai funktionaalinen, käytön kautta rakentuva suhde luontoon?

Vastaavalla tavalla keskusteltaessa porosta tuotteena ja poronhoidosta porotaloutena tulee esille lausumia, jotka liittyvät siihen, millaisena poronhoidon tulisi pysyä tai mitä sen pitäisi olla. Näissä keskusteluissa lähdetään siitä, että poronlihan merkitys tuotteena on sidoksissa poronhoidon imagoon luontaiselinkeinona. Porojen tarhaus ja talviruokinta ei ole tässä keskustelussa niinkään ekologinen ongelma, vaan ennen muuta poronhoidon olemukseen liittyvä ongelma. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että porojen tarhauksella ja talviruokinnalla katsotaan voitavan siirtää poronhoidon luontaisia rajoja. Tästä näkökulmasta tarkasteluna ylilaidunnus ei ole luonnon rajojen tuottama ongelma vaan taloudellinen ongelma, koska porojen tarhauksen ja ruokinnan pelätään

tekevän poronhoidosta vastaavalla tavalla tukirahoitteista toimintaa kuin maatalouden katsotaan olevan. Kyse on siis siitä, pysyykö poronhoito rahatalouden ulkopuolella luontaiselinkeinona. Siihen myös porokeskusteluissa pyritään mm. argumentoimalla, ettei poronhoito pärjää muuttuessaan.

Poronhoidon luonnetta koskevassa keskustelussa kiteytyvät monet jo aiemmassa puheessa esille tulleet asiat. Keskustelussa poronhoidon luonteesta ylilaidunnusongelman katsotaan ilmentävän poronhoidon olemuksessa tapahtunutta laajempaa muutosta. Tämä tulee esille mm. siten, että kirjoituksissa tuodaan ensin esille, miten poronhoito on menneisyyden alati läsnä oleva ilmentymä, eräänlainen linkki aikakausien välillä osoituksena sekä muutoksesta että pysyvyydestä. Tämä jälkeen tuodaan esille, millä kaikilla tavoilla poronhoito ei enää vastaa tätä kuvaa, ja lopuksi sen pohjalta arvostellaan poronhoitajia siitä, että nämä eivät ole pysyneet roolissaan traditionaalisen luontaiselinkeinon harjoittajina.

Kaikissa näissä keskusteluissa tuotetaan kuva poronhoidosta, joka on traditionaalista, pienimuotoista, luontoon sopeutunutta toimintaa. Tätä kautta ylilaidunnuksen ongelmaksi muodostuu se, ettei poronhoito nyky muodossaan vastaa kuvaa luontaiselinkeinosta eli mielikuvat poronhoidosta ovat nyt uhatuna. En väitä, että tämä selittäisi poronhoitokriittisen puheen kokonaisuudessaan. Epäilemättä siinä on kyse myös poronhoitoa koskevasta ekologisesta ja taloudellisesta huolesta, minkä myös poronhoitajat itse tiedostavat (Hukkinen ym. 2002). Mutta nähdäkseni kyse on yhtäältä myös siitä, mitä poronhoidon katsotaan olevan ja mitä sen halutaan olevan, kuin toisaalta siitäkin, minkälaisista asioista Lapin luonnonympäristöjen käytön katsotaan rakentuvan ja mitä siinä pidetään tärkeänä. Voidaan aivan hyvin kysyä, miksi jäkälikköjen kuluminen on muodostunut niin suureksi ongelmaksi kuin millainen se julkisen keskustelun perusteella näyttäisi olevan.

Nähdäkseni ylilaidunnusdebatin kärjistymiseen on syynä juuri se, että poronhoidon koetaan pettäneen sille asetetut odotukset luonnonmukaisena ja pienimuotoisena elinkeinona. Porokeskusteluissa tuotetuilla käsityksillä nyky poronhoidosta vaikutetaan olennaisesti siihen, minkälaisen sijan poronhoito saa tai voi ottaa Lapin luonnonympäristöjen käyttöä koskevassa suunnittelussa ja päätöksenteossa. Poronhoidon luonnetta koskevilla lausumilla on siis poliittista toimintaa ohjaava vaikutus, ja siksi ne ovat osa Lapin luontopolitiikkaa.

7. LAPIN LUONTOPOLITIikka: UUDEN POLITIIKAN MAHDOLLISUUDET?

Tutkimuksen alussa asetin tutkimustehtäväkseni tarkastella sotienjälkeisen ajan Lapin luontopolitiikan kentän historiallista rakentumista, sitä konstituivia diskursseja ja niiden muutosta. Luontopolitiikalla olen viitannut paitsi luontoa koskevien väittämien yhteiskunnalliseen ja poliittiseen luonteeseen, myös siihen diskursiiviseen kokonaisuuteen, jonka puitteissa Lapin luonnonkäytön kenttä on muovautunut sellaiseksi kuin se nyt on. Tutkimuksen lähestymistapa, jossa luontoa ei oleteta yhtenäiseksi, tekee näkyväksi, kuinka Lapin luonnonkäytön politiikka on aika- ja paikkasidonnainen, moninaisten luontokäsitysten muodostumisen konfliktinen prosessi. Ne viisi erilaista keskustelua, joita olen tässä tarkastellut, avaavat kukin Lapin luonnonkäytön kentän omalla tavallaan ja antavat hieman toisistaan poikkeavan vastauksen siihen, mistä sotienjälkeisen ajan Lapin luonnonkäytössä on ollut kysymys. Yhdessä ne valottavat Lapin luontopolitiikan ajallista rakentumista tuoden esille, mitkä ovat olleet Lapin luonnonkäytön keskeiset ongelmakohdat eri aikoina. Tässä luvussa käsitelen, millaisia yhdistäviä piirteitä näistä erilaisista keskusteluista on löydettävissä eli minkälaisen Lapin luontopolitiittisen kokonaisuuden ne yhdessä muodostavat. Huomio kiinnittyy etenkin siihen, mitkä ovat ne Lapin luonnonkäytön keskeiset törmäyskohdat, jotka eri keskusteluista on havaittavissa. Lopuksi pohdin, mitä sanottavaa näillä tuloksilla on luonnonkäytön tutkimukselle, ja tarkastelen tulosten valossa uuden luonnonkäytön politiikan mahdollisuuksia.

7.1. Lapin luonnonkäytön ongelmakohdat

Sotienjälkeisen ajan Lapin luonnonkäytön historia on ollut jatkuvaa ympäristön ja sosiaalisen kentän muutosta, johon on osallistunut lukuisia erilaisia toimijoita. Tämä kaikki on merkinnyt sosiaalista kamppailua luonnon merkityksestä, luonnonkäytöstä ja käytännöistä sekä päätösvallasta. Lapin luonnonkäytön politiikan polttopisteet paikantuvat kolmeen kohtaan ja havainnollistuvat kolmena kysymyksenä: (i) millainen mahdollisuus Lapin luonto on ollut yleensä yhteiskunnalle ja Lapille erityisesti, (ii) kenen luonnosta Lapissa on kysymys,

ja (iii) millaisina Lapin luonto ja luonnonkäyttö nähdään. Kaikki tässä tutkimuksessa analysoimani viisi erilaista keskustelua kulminoituvat tavalla tai toisella näihin kysymyksiin.

Erilaiset luontokäsitykset ja Lapin kehittäminen

Sotienjälkeisen ajan Lapin luonnon merkitys on muodostunut siitä, että sillä on taloudellista merkitystä Lapille. Tähän viitataan jokaisessa tässä tarkastelemassani keskustelussa ja sitä ei millään muotoa kiistetä koko tutkimusjakson aikana. Olipa sitten kyse luonnon suojelukäytön tai talouskäytön nimissä argumentoivista tahoista, pidetään luontoa Lapin talouden ja toimeentulon perustana. Myös Lapin kehittämisen katsotaan olevan sidoksissa alueen luontoresurssien hyödyntämiseen. Sen sijaan erontekoa tapahtuu siinä, millaisena Lapin kehittämisen resurssina luontoa kulloinkin pidetään. Tässä piilee yksi Lapin luonnonkäytön politiikan törmäyskohta. Lapin luontokeskustelu on rakentunut kahden erilaisen luontokäsityksen ja niiden perustana olevien erilaisten yhteiskunnallisten näkemysten välisen jännitteen varaan. Nykyisten Lapin luonnonkäytön ristiriitojen ydin on siinä, onko luonto sellaisen Lapin resurssi, jonka talous ja toimeentulo perustuvat ensisijaisesti matkailuun, luontaiselinkeinoihin tai muuhun pienimuotoiseen luonnon hyödyntämiseen vai sittenkin sellaisen Lapin resurssi, jonka talous ja toimeentulo perustuvat teolliseen luonnonkäyttöön, kuten metsä-, kaivos- ja voimateollisuuteen.

Sotienjälkeisen ajan Lapin luontokeskustelusta on erotettavissa kolme laajempaa diskursiivista kautta, joissa jokaisessa Lapin luontoa on tematisoitu hieman toisistaan poikkeavalla tavalla. Ennen 1960-luvun puoltaväliä olevat kirjoitukset eroavat merkittävästi sen jälkeisen ajan kirjoituksista ja edelleen 1980-luvun puolesta välistä lähtien kirjoitukset eroavat selvästi aiempien vuosikymmenien kirjoituksista. Kullekin ajalle ominainen diskurssi pitää sisällensä erilaisia käsityksiä siitä, millainen asema Lapin luonnolla on yhteiskunnassa ja, minkälaista Lapin kehittämistä pidetään oikeansuuntaisena. Myös kulloinkin vallitsevat käsitykset “järkevistä” tai “kestävistä” luonnonkäytöstä ja menetelmistä ovat sidoksissa näihin luontodiskursseihin.

1940- ja 50-lukujen Lapin luonto on kansallinen, taloudellinen ja haltuunotettava resurssi, jonka käyttö on johdonmukaista ja välttämätöntä. Sotien päätymisen jälkeisessä Suomessa tavoitteena oli selvittää sotakorvauksista, jälleenrakentamisesta ja rakentaa kansallista hyvinvointia ja eheyttä. Tässä tilanteessa Lapin luonnonvarojen käyttöönotto näyttäytyi varsin yksimielisenä kansallisena tehtävänä, jonka katsottiin palvelevan monia kansallisia ja alueellisia päämääriä, kuten esimerkiksi ratkaisevan monet yhteiskunnan taloudelliset, kulttuuriset

ja sosiaaliset ongelmat. Tässä tehtävässä köyhälle, mutta luonnonriikkaalle Lapille tarjoutui kansallinen raaka-ainetuottajan asema, joka myös vastaanotettiin ja hyväksyttiin. Lapille luonto oli eräänlainen pelivara, jonka kautta voitiin vaatia alueen kehittämistä ja taloudellis-sosiaalisten olosuhteiden parantamista.

Lapin luonnon haltuunottamisen prosessi ei kuitenkaan ollut toteutettavissa miten tahansa. Heti sotien päätyttyä Suomen taloudellinen tilanne oli tiukka, ja huolta kannettiin toimintojen taloudellisuudesta. Siksi myös Lapin luonnonvarojen käytöltä odotettiin taloudellista tehokkuutta. Luonnonkäyttöä pidettiin talouden kysymyksenä. Talusmaantieteellisesti tarkasteltuna esimerkiksi osa Lapin metsistä oli syrjässä, ja siksi niiden käyttöäkään ei pidetty välttämättä kannattavana. Perusteet Lapin metsävarojen käytölle kuitenkin löytyivät yhtäältä siinä, että luonnonkäytöllä oli sosiaalipoliittista merkitystä Lapille. Lapin sosiaalis-taloudellista tilannetta pidettiin heikkona ja siinä tilanteessa miltei ainoana ratkaisuna näyttäytyi alueen luonnonvarojen voimaperäinen käyttöönotto. Tätä pidettiin myös kansantaloudellisessa mielessä parhaana ratkaisuna. Toisaalta Lapin syrjäisten metsien käyttöönotto oli ”kestävän” metsätalouden näkökulmasta perusteltua ja välttämätöntä. Lapin metsien käyttöönottoa argumentointiin metsänhoidollisena toimenpiteenä, joka lisäisi metsien kasvua ja jonka katsottiin sitä kautta parantavan kansallisen metsätalouden toimintaedellytyksiä. Metsänhoidon tavoitteena oli toisin sanoen tehostaa metsien käyttöä ja metsätaloutta.

Näin Lapin luonnonvarojen käytölle löytyi ajan- ja asianmukainen peruste, nimittäin tehostaminen ja tehokkuus. 1940- ja 1950-luvuilla tehostamista ja tehokkuutta pidettiin eräänlaisena osoituksena toiminnan ajan- ja asianmukaisuudesta. Tehostamisen ja tehokkuuden ajatukseen sisältyy oletus parhaasta mahdollisesta kustannus-hyöty -suhteesta, hyötyjen yhteisöllisestä jakautumisesta sekä teollisen ja suurimittaisen luonnonkäytön konnotaatioista. Niinpä myös erilaisia Lapin luonnonkäytön hankkeita perusteltiin sillä, että ne tehostaisi toimintaa ja tehostamisella päästäisiin parempiin taloudellisiin tuloksiin ja sitä kautta myös muunlaiseen yhteiskunnallisen hyvinvoinnin lisääntymiseen.

1960-luvun aikana käsitykset Lapin luonnosta muuttuivat. Luonto oli edelleenkin Lapin taloudellisten ja sosiaalisten olosuhteiden kehittämisen perusta, mutta ei samalla tavalla kuin aiemmin. Aiempien vuosikymmenien Lapin luonnon teollisen haltuunoton kansallisissa tavoitteissa katsottiin jossakin määrin epäonnistutun ja sen seurauksena Lapin luonto oli ”kulunut” ja ”kutistunut”, Lappi jäänyt köyhäksi, elinkeinorakenteeltaan yksipuoliseksi ja tullut väärinkäytetyksi. Etenkin Lapin tehostuneen metsienkäytön saama suunta sekä vesistö rakentamisiin liittyvät epäselvyydet herättivät kritiikkiä vallitsevaa luonnonvarapolitiikkaa kohtaan varsinkin uudelleen organisoituneen Suomen

luonnonsuojeluliiton toimesta. Myös tavallisten kansalaisten, saamelaispoliitikkojen ja luontaiselinkeinonharjoittajien piirissä oltiin kriittisiä vallitsevaa luonnonvarapolitiikkaa kohtaan.

Näiden tahojen toimesta Lapin tehostuneelle luonnonkäytölle esitettiin vaihtoehtoja. Niiden perusteet löytyivät Lapin elinkeinorakenteen monipuolistamisen tarpeesta sekä huolesta, että tehostunut luonnonkäyttö yksipuolistaa luontoa ja näin kaventaa muiden luonnonkäytön muotojen mahdollisuuksia. Tänä aikana Lapin luonnonkäytön kenttä alkaakin muotoutua niin, että se jännittyy kahden erilaisen luontokäsityksen väliseksi rajanvedoksi. Tämä havainnollistuu, kun tarkastellaan, minkälaisia eri tulkintoja luonnon moninaiskäytölle annetaan.

1960- ja 1970-luvuilla luonnonkäytön ongelmia pidettiin lähinnä teknisinä, suunnittelun ja organisoimisen ongelmina, ja ratkaisuksi nähtiin suunnitelmallinen luonnon moninaiskäyttö. Se onkin keskeinen tälle ajalle ominainen luonnonkäytön periaate, mutta ei kuitenkaan yksimielinen. Erilaiset moninaiskäytölle annetut tulkinnat eroavat etenkin siinä, tarkastellaanko Lapin luontoperustaisen talouden kehittämistä esimerkiksi metsätalouspainotteisesti vai ei.

Tänä aikana hallitsevan Lapin kehittämissuunnan mukaan Lapin kehittäminen perustuu ”peruselinkeinoihin” eli maa- ja metsätalouteen, ja siksi myös esimerkiksi metsäluonnon moninaiskäytössä olisi oltava etusijalla metsien teho- metsätalouskäyttö. Tästä näkökulmasta metsäluonnon moninaiskäytön tavoitteena on mahdollisimman korkea puuntuotanto sekä hyvin hoidetut metsät, joka tätä kautta mahdollistaisi myös muunlaisen luonnonkäytön. Myös Lapin elinkeinorakenteen monipuolistaminen olisi tämän näkökannan mukaan tehtävä niin, että ensin turvataan ”peruselinkeinot” ja vasta sitten mietitään muiden mahdollisten luonnonkäyttöön perustuvien elinkeinojen kehittämistoimia.

1960- ja 1970-luvun taitteessa tätä haastamaan nousee pääasiassa luonnonsuojelijoiden, kansalaisten, saamelaispolitiikkojen sekä luontaiselinkeinonharjoittajien tahojen argumentoima kehittämissuunnitelma (ks. Järvikoski 1984, 169; Järvikoski 1991, 168–169; Veijola 1997, 139; Kontio 2003). Siinä Lapin kehittäminen perustuu luonnon monipuoliseen talouskäyttöön, joka turvaisi myös luonnon suojele- ja virkistyskäytön edellytykset. Tästä näkökulmasta luonnon moninaiskäyttö tarkoittaisi metsien kohdalla muiden kuin puuntuotannollisten arvojen huomioimista sekä eri käyttömuotojen yhteensovittamista. Lapissa harjoitettua metsätaloutta kritisoitiinkin siitä, että se syö muiden luonnonkäyttöön perustuvien elinkeinojen harjoittamismahdollisuuksia ja vähentää mahdollisuuksia luonnon suojele- ja virkistyskäyttöön. 1970-luvun aikana jälkimmäinen kehittämissuunnitelma jää kuitenkin vielä haastavaan asemaan, mutta saa uutta pontta 1980-luvun aikana.

1980-luvun alusta lähtien Lapin luonto uhanalaistuu ja monipuolistuu. Luonnonkäytön toimenpiteiden ja keinojen kannalta tämä merkitsee kahta asiaa: ensinnäkin luonnontilaa ylläpitäviä ja säilyttäviä luonnonkäytön muotoja pidettiin ajanmukaisina ja hyväksyttävänä. Lapin luonnonkäytön odotettiin toteutuvan niin, että se muuttaisi mahdollisimman vähän luonnontilaa – puhuttiin luonnonmukaisesta käytöstä. Toiseksi Lapin luonnon taloudelliset ja kulttuuriset merkitykset monipuolistuivat. 1980-luvun alusta lähtien etenkin luonnon suojele- ja matkailukäyttö raivasivat tilaa Lapin luonnonkäytön kentälle siinä määrin, että voitiin puhua jo Lapin luonnonkäytön matkailullisesta normatiivisuudesta. Luontoa ei nähdä enää esimerkiksi pääasiassa metsätalouden resursseina, vaan nyt on mahdollista kysyä, kuinka hyvin metsätalous turvaa muiden käyttömuotojen toimintaedellytykset tai onko metsätalouden harjoittaminen ylipäättänsä enää järkevää kaikkialla Lapissa? Lapin luonnonkäytön “järkevän” tai “kestävän” toteuttamisen edellytykseksi katsotaan luonnon moninaiskäyttö ja eri käyttömuotojen yhteensovittaminen. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella syinä tähän muutokseen on, että Lapissa matkailun taloudellinen merkitys on kasvanut ja vastaavasti metsätalouden merkitys kaventunut. Myös Lapin metsien tilan katsotaan muuttuneen niin, että on harkittava, onko metsätalouden ulkopuolisten metsien metsätalouden käyttö enää mielekäästä. Tätä keskustelua käydään yhtäältä esimerkiksi juuri porokeskustelussa, missä poronhoidon ongelmaksi on muodostunut ympäristön muuttuminen. Lisäksi kulttuuristen argumenttien painokkuus 1980- ja 90-luvun Lapin luontokeskustelussa antaa viitteitä siitä, että esimerkiksi metsäpolitiikan perustalla olevan metsäsuhteen uudistamiseen näyttäisi olevan tarvetta.

Kaikki nämä tekijät yhdessä ovat vaikuttaneet Lapin luonnonkäytön kentän uudelleenjärjestymiseen. Tämä kenttä on nyt jännittynyt selkeästi kahden erilaisen luontokäsityksen ja niihin perustuvan Lapin kehittämissuunnan välille. Tästä näkökulmasta tarkastellen nykyisten Lapin luonnonkäytön ristiriitojen ydin on siinä, onko luonto sellaisen Lapin resurssi, jonka talous ja toimeentulo perustuvat ensisijaisesti matkailuun, luontaiselinkeinoihin tai muuhun pienimuotoiseen luonnon hyödyntämiseen, vai sittenkin sellaisen Lapin, jonka talous ja toimeentulo perustuvat teolliseen luonnonkäyttöön, kuten metsä-, kaivos- ja voimateollisuuteen. Koskivatpa nykyiset Lapin luonnonkäytön kiistat sitten vesistöarvokkuudesta tai metsienkäyttöä tai olivatpa ne paikallisia tai alueellisia kiistoja, ne järjestyvät pitkälti tämän asetelman mukaisesti (ks. esim. Lehtinen 2002, 34–37; Suopajarvi 2001, 159–162).

Nämä erilaiset luontokäsitykset tekevät eroa myös siinä, millaista luonnonkäytön suunnittelun ja hallinnon keinovalikoimaa pidetään käyttökelpoisena. Esimerkiksi 1980- ja 1990-luvuille ominainen luonnonkäytön periaate, luonnonmukaisuus, voidaan ymmärtää kahdella tavalla, luonnontieteellisesti ja

maisemallisesti. Jälkimmäisessä katsannossa käyttö on luonnonmukaista, jos se ylläpitää luonnon maisemallisia elementtejä, eli ei "tuhlaa" maisemallista luonnontilaa. Ensimmäisen tulkinnan mukaan luonnonkäyttö on luonnonmukaista, jos se ei vahingoita, kuluta tai muuta liiaksi luonnon mekanismeja ja ekosysteemejä. Näistä maisemalliseen luonnonmukaisuuden tulkintaan nojautetaan etenkin Lapin luonnon teollista käyttöä puoltavissa kannanotoissa. Myös muissa pääasiassa Lapissa nousevissa luonnon talouskäyttöä kannattavissa puheissa argumentoidaan maisemallisen luonnonmukaisuuden nimissä. Esimerkiksi poronhoitajat perustavat poronhoidon harjoittamisensa luonnonsuojelualueilla nojautumalla juuri maisemalliseen luonnonmukaisuuden tulkintaan. Luonnontieteellistä luonnonmukaisuutta perätään taas luonnon suojelukäytön nimissä puhuvissa sekä luonnon teollista käyttöä kritisoivissa lausumissa. Tästä näkökulmasta tärkeää on ylläpitää Lapin luonnon "alkuperäisyyttä" ja biologista monipuolisuutta. Luonnon talouskäyttö on hyväksyttävää ainoastaan silloin, kun se ei kuluta luonnon edellä mainittuja ominaisuuksia.

Myös moninaiskäytön periaatteen kohdalla on havaittavissa vastaava jakautuminen. Esimerkiksi puuntuotantoon tähtäävän metsätalouskäytön näkökulmasta metsäluonnon moninaiskäyttö edellyttää sovittelua eli luonnon eri käyttömuotojen yhteensovittamista. Matkailun ja luontaiselinkeinojen näkökulmasta luonnonkäytön politiikka edellyttäisi puolestaan selkeitä alueellisia tai paikallisia painopistelinjauksia, sillä sama luontoresurssi ei voi olla yhtä aikaa esimerkiksi sekä puuntuotantokäytössä että matkailun tuotteena ja toimintaympäristönä. Tämä tulee hyvin esille etenkin nykyisissä Ylä-Lapissa käydyissä porotalouden ja metsätalouden välisissä kiistoissa (ks. Raitio 2000; Hukkinen ym. 2002; Valkonen 2003). Porotalouden näkökulmasta puuntuotantoon tähtäävän metsätalouden ja porotalouden yhteensovittaminen samoilla alueilla on vaikeaa, ellei jopa mahdotonta, koska poronhoito ei ole kyennyt sopeutumaan puuntuotantoon perustuvan metsätalouden käytäntöihin. Jokainen uusi metsätalouskäytön piiriin vedetty metsäluonnonympäristö pahentaa tilannetta, sillä se kasvattaa entisestään jo olemassa olevaa talousmetsäalueiden pinta-alaa ja näin vähentää poronhoidolle tärkeitä alueita. Ja hakkuualueiden uudistuminen on porotalouden kannalta "epätoivoisen" hidasta. Poronhoitajat vaativatkin puuntuotantoon tähtäävän metsätalouden jonkinasteista vähentämistä poronhoidolle tärkeillä alueilla ja metsien käytön uudenlaista priorisointia. Metsätalouden näkökulmasta kysymys on lähinnä hakkuiden suunnittelusta eli luonnon eri käyttömuotojen yhteensovittamisesta. Moninaiskäyttö on tästä näkökulmasta luonnon eri käyttömuotojen asettamista jossakin määrin samalle viivalle ikään kuin niiden suhde hyödynnettävään resurssiin olisi samankaltainen. (ks. Hukkinen ym. 2002; Valkonen 2003.) Näin jää näkemättä, että toisilla luonnonkäytön muodoilla on paitsi erilaiset vaikutukset kyseiseen luontoresurssiin,

myös erilaiset valmiudet vastata, huomioida ja sopeutua ympäristön muutoksiin. Tätä näkemystä painottavat poronhoitajat. Kuten tutkimuksen luvuissa on tullut ilmi, tämänkaltainen asetelma on havaittavissa myös luonnon matkailu-, suojelu- ja virkistyskäyttöä koskevista keskusteluista.

Kaiken kaikkiaan sotienjälkeisen ajan Lapin luonnonkäytön kiistat ovat olleet eri luontokäsitysten välistä kädenvääntöä siitä, millaista Lapin kehittämistä halutaan ja katsotaan mahdolliseksi toteuttaa. Tultaessa 1990-luvulle asetelma, jossa toisella puolella on teollisen luonnonkäytön Lappi ja toisella matkailun ja luontaiselinkeinojen Lappi, on suhteellisen vakiintunut ja vaikuttaa monien erilaisten luonnonkäytön ristiriitatilanteiden taustalla.

Kenen luonto, kenen Lappi?

Lapin luonnonkäytön ristiriitoja voi lähteä paikantamaan myös kahden ääripään välille jännittyneen yleisen ja erityisen luonnon jatkumolta. Toisessa päässä on Lapin paikallinen, kokemusperäinen ja konkreettinen luonto. Toisessa päässä ovat kansalliset ja ylikansalliset ympäristö- ja luonnonkäytön politiikan yleiset luontokäsitykset ja niiden mukaiset käytännöt, jotka säätelevät, rajaavat ja vaikuttavat paikallisen luonnonkäytön ratkaisuihin. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna Lapin luontokeskustelun ongelmakohdat löytyvät siitä paikasta, jossa yleiset luonnot kohtaavat (tai ovat kohtaamatta) paikalliset luonnon merkitykset. Tältä osin Lapin luontokeskustelut kiertyvätkin sen kysymyksen ympärille, mitä Lapin luonto on tai paremminkin, kenen luonnosta Lapissa on kysymys.

Tutkimuksen perusteella Lapin sotienjälkeisen ajan luonnonkäyttöä on hiertänyt se, että lappilaiset kokevat voimattomuutta suhteessa elinympäristöönsä koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Lapin luonnonkäytön katsotaan historiallisestikin tapahtuneen muiden kuin lappilaisten tarpeiden, käsitysten ja käytäntöjen mukaisesti. Myös hyötyjen ja haittojen jakaantuminen olisi tämän mukaan tapahtunut epäoikeudenmukaisesti, hyötyjen valuessa ”etelään” ja Lapin saadessa vain haitat ja seuraukset kannettavakseen. Lapissa luonto on paikka, jossa nämä odotukset ja toiveet, pettymykset ja epäluuloisuus konkretisoituvat, ja luonnonkäyttö on asia, jossa kysymykset Lapin luonnonkäytön politiikan oikeudenmukaisuudesta ja lappilaisten asemasta ja paikasta siinä kulminoituvat ja tulevat keskusteluun. Mahdollisuus toimijuuteen, omaan ympäristöön sekä kulttuuriin käytäntöihin onkin keskeinen osa lappilaista luontopuhetta, mikä tulee esille kaikissa viidessä analysoimassani keskustelussa.

Lapissa luonnonkäytön ongelmana on pidetty sitä, etteivät valtio harjoittamassaan luonnonvara- ja ympäristöpolitiikassa ja eri toimijat vaatiessaan Lapin luonnon suojelua huomioi, että luonto on olennainen osa paikallisten

ihmisten elinympäristöä ja että luontoon kohdistuvat toimet vaikuttavat yhtälailla niin paikalliseen luontoon kuin paikallisväestön elämäänkin. Koska luonto ei ole paikallisesta elämismaailmasta irrallinen, eivät siihen kohdistuneet toimetkaan jää paikantumatta. Lapissa luonnonkäytön päätöksissä odotetaan huomiotavan paikalliset erityispiirteet sekä paikalliset kulttuuriset ja sosiaaliset luonnonkäytön tavat. Keskeisenä tekijänä tässä puheessa onkin se, että Lappiin kohdennettujen käytäntöjen ja tavoitteiden perustalla oleva luontokäsitys ei vastaa paikallista luontoa, eikä paikallisten luontokäsityksiä. Kyse on siis erilaisten ja eri paikoista kumpuavien luontokäsitysten välisestä epäsuhdasta.

Lapissa tähän on liitetty läheisesti kysymykset paikallisväestön päätösvallassa ja oikeudesta vaikuttaa ympäristönsä käyttöön. Tämä näkyy yhtä lailla niin 1940- ja 1950-lukujen keskusteluissa Lapin luonnonvarojen haltuunoton toteuttamisesta, kuin viimeisen parin–kolmenkymmenen vuoden aikana käydyissä kiistelyissä ja keskustelussa luonnon suojelukäytöstä. Voidaankin sanoa, että Lapissa luonnolla on ollut koko ajan kulttuurinen ja poliittinen ”mieli”, joka herää henkiin aina, kun valtion harjoittamat toimet tai erilaiset luontoon liittyvät vaatimukset eivät kohdennu paikkaan eli kun niissä ei huomioida paikallisia tai alueellisia erityispiirteitä.

Tätä puhetta käydään jo 1940- ja 1950-lukujen keskusteluissa, mutta erityistä pontta ja uudenlaisen merkityksen se saa 1960- ja 1970-lukujen taitteessa, kun siihen yhdistetään tulkinta Lapin luonnonkäytön historiallisista vääryyksistä. 1970-luvun aikana rakentuva, 1940- ja 1950-luvuilla toteutettujen Lapin luonnonkäytön epäkohtia painottava puhe kytkee kysymykset oikeudenmukaisuudesta, tasavertaisuudesta ja päätösvalan jakautumisesta tiiviisti yhteen luonnon kanssa. Näin muodostuu eräänlainen lappilaisten yhteisesti jakama kertomus, joka selittää Lapin luonnonkäytön politiikkaa ja johon uusia luonnonkäytön tapahtumia sovitetaan. Tämä kertomus rakentaa myös Lapin luontopoliittisen kentän asetelman selkeäksi vastakkainasetteluksi. Toisella puolella on keskusjohtoinen valtiovallalta (”etelä”), joka toimii ”etelästä” käsin sen tarpeiden ja halujen mukaisesti ymmärtämättä ”pohjoisen” erityispiirteitä, ja toisella puolella on hallinnon, vallan ja politiikan kohde, Lappi.

Tämä asetelma on vaikuttanut keskeisesti Lapin luonnonkäytön politiikkaan 1970-luvulta lähtien. Käytännössä se on näkynyt siinä, että Lapissa paikallisen väestön ja ”muiden” suhde on ollut potentiaalisesti konfliktinen ja se on konkretisoitunut nimenomaan luonnonkäytössä. Lapin luonnonkäytön politiikassa paikalliset äänenpainot ovat saaneet pontta ulkoapäin ohjatuista maankäyttöratkaisuista. Niinpä kun lappilaiset vastustavat esimerkiksi luonnon suojelukäyttöä, tietynlaista luonnon talouskäyttöä tai valtion ympäristöpoliittisia toimia, vastustetaan tavallisesti juuri ”etelää” ja ”etelä vetoista” politiikkaa. Siksi esimerkiksi luonnon suojelukäytölle kriittisten lausumien tavoitteena ei

ole niinkään kiistää kokonaan esimerkiksi kansallisen luonnonsuojelun tavoitteita, vaan mieluummin raivata paikallisille äänenpainoille ja käytännöille tilaa luonnonsuojelupolitiikassa.

Puhe on saanut uudenlaisia piirteitä 1990-luvulla, kun Lapin luonnokäytön kenttä on organisoitumassa uudelleen. 1980- ja 1990-luvuilla Lapin luonnokäytön kenttä on avautunut, on tullut tilaa uusille toimijoille, mikä puolestaan on mahdollistanut uusia artikulaation ja politiikan mahdollisuuksia. Toisin sanoen Lapin luonnokäytön toimijakenttä ja kulttuurinen merkityskenttä ovat monipuolistuneet. Tähän ovat olleet vaikuttamassa yhtäältä 1980-luvulla tapahtunut ympäristöasioiden globalisaatiokehitys (Järvelä & Wilenius 1996), ja toisaalta yleiset yhteiskunnalliset muutokset, kuten keskusjohtoisuuden, valtiokeskeisyyden ja aiemman hierarkkisyyden vähentyminen ja valtion avautuminen kansainvälisille kentille esimerkiksi Suomen EU-jäsenyyden myötä (Alasuutari & Ruuska 1999, 217, 231–236).

Aiemmin kansallisten ja alueellisten toimijoiden (valtio, kansalliset luonnonsuojelujärjestöt, teollisuusyritykset ja maakunnalliset toimijat) lisäksi erilaiset ylikansalliset toimijat (esim. kansainväliset luonnonsuojelujärjestöt, kaivosyhtiöt, matkailuyritykset ja matkailijat), kansalaisryhmät (esim. matkailijat, mökkiläiset ja luontoharrastajat) sekä paikallisyhteisöt ja -kulttuurit (esim. eri elinkeinot, saamelaiset, harrasteryhmät) voivat nykyisin kokea asianosaisuutta Lapin luonnokäytön kysymyksissä ja osallistua aktiivisesti alueen luonnokäytön politiikkaan.

Myös luonnokäytön toimintaperiaatteet ovat monipuolistuneet ja kansainvälistyneet. Nykyisin Lapin luonnokäyttöä säätelevät yhä enemmän kansainväliset ympäristöperiaatteet ja toimijat voivat suunnata vaatimuksensa osittain muualle kuin perinteisille poliittisille koneistoille tai perustella ne kansainvälisillä sopimuksilla tai periaatteilla. Lapin luonnokäytön kysymykset on myös mahdollista kytkeä osaksi laajempia globaaleja ympäristöpoliittisia kysymyksiä. Esimerkiksi paikallisissa metsäkysymyksissä on mahdollista esittää niissä olevan kysymys kansainvälisestä metsäpolitiikasta ja siihen liittyvistä asioista. Tai Lapin luontoa on yhtä hyvin mahdollista tarkastella osana eurooppalaista luontoa ja esittää, että sen käytössä on kysymys eurooppalaisista luonnokäytöistä. Lapin luonto ei siis enää ole vain paikallinen, alueellinen tai kansallinen, vaan myös ylikansallinen ja globaali. Vastaavasti Lapin luonnokäytön suhteen 'paikallinen' toimija voi olla esimerkiksi lappilainen, kansallinen toimija, kansainvälinen kuluttaja, kansainvälinen ympäristöjärjestö tai metsäteollisuusyritys (Valkonen 2003, 167–177).

Näiden eri luontojen ja toimijoiden mahdollinen samanaikainen läsnäolo samassa luonnonympäristössä on herättänyt uudenlaisia kysymyksiä siitä, kenen luonnosta Lapissa on kysymys ja kenen käsityksin, tarpeisiin ja tavoitteisiin

sitä tulisi käyttää. Esimerkiksi kansainvälisten luonnonsuojelujärjestöjen, matkailijoiden tai mökkiläisten tahoilta esitetyt Lapin luontoa koskevat vaatimukset tulkitaan saman asian ilmentymänä, Lapin luonnon “ulosmittauksena”. Lapin luonnon moninaistuminen on siis lujittanut edellä kuvattua Lapin luontopoliittista asetelmaa. Kun ei voida tietää ketkä kaikki kokevat osallisuutta josakin tiettyssä paikallisessa luonnonkäytön asiassa, ei voida myöskään tietää, kenen kanssa asian tiimoilta on neuvoteltava tai voiko jo tehtyihin päätöksiin luottaa. Lapissa tämä näyttää aiheuttaneen puolustuskannalle asettumista, kriittistä suhtautumista erilaisiin hankkeisiin ja toimijoihin.

Lappi on luonto?

On käynyt selväksi, että eri aikoina käydyt erilaiset Lapin luontokeskustelut kulmineituvat monelta osin siihen, mitä Lapin ja sen luonnon katsotaan merkitsevän. Lappia koskevat käsitykset ovat keskeinen osa Lapin luontopuhetta ja vastaavasti luonto on määrittävä tekijä Lappia koskevien käsitysten muodostumisessa. Käsitys esimerkiksi Lapin perifeerisyydestä on paljolti rakentunut luonnon kautta ja Lapin perifeerisyys on ollut merkityksellinen tekijä Lapin luonnonkäytössä.

Koko tarkastelu ajan Lapin luontopoliittisessa konstituutiossa Lapille on rakentunut perifeerisen alueen subjektipositio. Lapin perifeerisyys ei kuitenkaan aina ole ollut yhtä ja samaa, vaan se on konstruoitu eri aikoina eri tavoin ja myös sen yhteiskunnallinen merkitys on vaihdellut. Lapin perifeerisyys on ollut sekä taloudellista ja poliittista syrjäisyyttä että luonnon idean kautta rakentunutta kulttuurin ulkopuolisuutta. Tässä Lapin periferioimisen prosessissa lappilaiset eivät ole olleet ulkopuolisten voimien passiivisia uhreja, vaan olennaisia – vaikkakaan eivät tasavertaisia – toimijoita. Lapin perifeerisyys on voitu esittää erityisyydeksi ja tuo erityisyys on ollut Lapille poliittisesti tärkeä subjektipositio, joka on otettu auliisti vastaan ja omatoimisesti ylläpidetty. Perifeerisyys on ollut myös se tapa, jolla Lapissa on rakennettu eroja suhteessa muihin alueisiin ja toimijoihin, ja siksi se on ollut keskeinen osa Lapin alueellista identiteettiä.

1940- ja 1950-lukujen Lapin perifeerisyys on taloudellista heikkoutta, kulttuurista outoutta ja luonnon kautta rakentunutta ulkopuolisuutta. Alueen käyttämättömät luonnonvarat olivat ikään kuin osoitus Lapin perifeerisyydestä ja vastaavasti niiden haltuunotto perifeerisyyttä poistava toimenpide; luonnon haltuunoton katsottiin kytkevän Lapin osaksi suomalaista kansallista kulttuuria ja talousjärjestelmää. Luonnonvarojen kautta rakentuva Lapin perifeerisyys ei kuitenkaan ollut pelkästään ulkopuolisten tuottama kuvaus Lapista, vaan

myös Lapissa hyväksi havaittu, siihen yhteiskuntapoliittiseen tilanteeseen sopiva subjektipositio. Luonnonvaroistaan Lappi tunnettiin ja niiden avulla Lapin oli mahdollista vaatia taloudellisia resursseja ja alueen sosiaalisen tilan kohentamista aikana, jolloin kansantalouden kunto ei ollut paras mahdollinen ja yhteiskuntapolitiikassa pidettiin tärkeänä yhteisöllisyyden ylläpitämistä yhteiskunta- rauhan säilyttämiseksi. Perifeerisyys oli siis Lapille positiivista erityisyyttä.

1960- ja 1970-lukujen Lapin perifeerisyys on taloudellista ja poliittista, etäisyyttä taloudellisista keskuksista ja poliittista vähäosaisuutta. Tänä aikana Lappia tarkasteltiin paljolti kehitysaluepolitiikan kontekstissa. Siinä yhteydessä lääni oli “valtakunnan lehtolapsi”, kansallinen taloudellinen ongelma, jonka taloudellisia ja sosiaalisia oloja selittivät alueen luonnonmaantieteelliset olosuhteet ja sijainti. Myös Lapissa omaksuttiin tämä kehitysaluepolitiikan mukainen identiteetti, siihen kuuluva voimakas alemmuudentunne ja taipumus nähdä itsensä pelkästään keskustan silmin. Niinpä Lappi edusti pohjoista periferiaa, köyhää ja takapajuista, vallan ja hyvinvoinnin keskuksista kaukana ollutta aluetta, “ulkomaata”. Lappi edusti tavallaan kaikkea sitä, mitä sen luonnon olosuhteet olivat, ja luonnonkäytössä voitiin punnita läänin taloudellisen ja poliittisen olemassaolon kysymyksiä.

1980-luvun alusta lähtien Lapin perifeerisyys on ollut paljolti matkailun ja luonnonsuojelun diskurssien ylläpitämää, luonnon kautta määritettyä syrjäisyyttä. Nykykuvauksissa Lappia luonnehtii erämaisuus. Erämaa on myös se hahmo, joka Lapin katsotaan nykyisin voivat ottaa. Lapissa tätä luonnon kautta rakentunutta perifeerisen alueen imagoa pidetään paradoksaalisesti sekä ongelmana että välttämättömyytenä. Ongelmallinen se on siksi, että Lapin perifeerisyyden, jota luonnehtii erämaisuus ja luonnon koskemattomuus, katsotaan olevan “ulkopuolisten” tuottama ja ylläpitämä virheellinen Lappi-käsitys, joka vaikuttaa haitallisesti alueen luonnonkäytön politiikkaan. Toisaalta sen ylläpitämisen katsotaan olevan välttämätöntä, koska Lapin matkailu elää siitä. Matkailu tarvitsee erämaisen, koskemattoman ja luonnontilaisen Lapin.

Lapin perifeerisyyden konstruktiossa luonnolla on siis ollut keskeinen rooli. Tutkimukseni tukeekin käsitystä, että kullekin ajalle ominainen luonnon idea määrittää kaikkea sitä, mitä Lappi on. Sotienjälkeisessä Suomessa Lapin ja luonnon välille tehdään suora ja kiinteä sidos, niin että se, millaiseksi luonto kunakin aikana käsitetään, kristallisoituu Lapissa. Luonnon idea ja Lappi sosiaalisena ilmiönä ovat sulautuneet toisiinsa. Lappi on yhtä kuin luonto. Se on luonnon symboli jopa siinä määrin, että se, mitä luonnon kulloinkin oletetaan olevan, riittää jo sinällään Lappi-diskurssien perustaksi. Niinpä jos luontoa pidetään kansallisen hyvinvoinnin ja tulevaisuuden perustana, on Lappi “lupaus mahtavasta tulevaisuudesta”, tai jos luonto koetaan uhanalaiseksi ja teollisen kulttuurin vastapainoksi, kiteytyy tämä kaikki Lapissa.

Lappi on eräänlainen suomalaisen luonnon viitetodellisuus, johon on projisoitu eri aikoina erilaisia luontoon liitettyjä odotuksia, toiveita ja pelkoja. Eri aikojen erilaiset luonnon ideaalit ovat saaneet Lapissa konkreettisen hahmon ja alueen luonnonkäytössä on voitu punnita suomalaisen yhteiskunnan luonnon mahdollisuuksia ja mahdottomuuksia. Lapille itselleen tämä on merkinnyt sitä, että eri aikoina vallitsevat luonnon ideaalit ovat määrittäneet alueen olemassaolon edellytyksiä. Tulkinnat luonnosta ja Lapista eivät siten ole viatonta havainnointia tai esittämistä, vaan aktiivista representaation politiikkaa. Ne ovat vaikuttaneet Lappia koskevaan politiikkaan ja sen muotoutumiseen, ja sitä kautta ohjanneet niitä tapoja, joilla Lapin luontoa on käytetty, hahmotettu ja käsitteellistetty.

Myös Lapissa luonto on kietoutunut osaksi Lappi-käsitystä. Luonto on kantanut taloudellisen toimeentulon, hyvinvoinnin ja itsemääräämisoikeuden symboliikkaa. Alueen luonnonkäyttö on ollut aina Lapissa eräänlainen “kohdalon kysymys”, missä on heijastunut Lapin menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden asioita ja ilmiöitä. Tutkimukseni perusteella näyttääkin siltä, että luonnon idean ja Lapin yhteensulautuminen selittää paljolti Lapin luonnonkäytön toistuvaa politisoitumista sekä luonnonkäytön kiistojen kiivautta. Näissä on kyse erilaisten luontoa koskevien odotusten ja toiveiden törmäämisestä niin toisiinsa kuin Lapin sosiaaliseen todellisuuteen. Tämä on kuin omiaan herättämään erilaisia intohimoja, jyrkkiä äänenpainoja ja peräänantamattomuutta niin Lapissa kuin muualla Suomessa.

7.2. Uuden politiikan mahdollisuus?

Kuten edellä on ilmennyt, Lapin luonnonkäytön ongelmakohtien syyt ovat perustaltaan ‘kulttuurisia’. Eri tavalla toimeen tulevien ryhmien edut asettuvat niissä vastakkain. Tähän asetelmaan on nivoutunut aina myös elinkeinon ja siihen liittyvän elämäntavan ja -asenteen myötä muotoutunut, luonnollistunut käsitys siitä, mitä luonto on. Kiistat kulmineituvatkin erilaisiin luontokäsityksiin, jotka ovat historiallisesti vaihtelevia ja sosiaalisesti konstruoituja. Ne pitävät sisällänsä erilaisia näkemyksiä yhteiskunnallisen kehittämisen suunnista ja luonnon paikasta siinä. Myös käsitykset ajanmukaisista ja ‘järkevästä’ luonnonkäytön menetelmistä ovat sidoksissa kullekin ajalle ominaisiin luontokäsityksiin.

Tämä huomio tukee käsitystä, että luontokäsitykset ovat eräänlaisia normatiivisia luontokonstruktioita, joiden kautta tuotetaan kollektiivinen tietoisuus siitä, miten luonnon kanssa on toimittava (Eder 1998; Douglas 2000; Williams 2003). Samalla, kun keskustellaan, mitä epäkohtia luonnonkäytössä on tai ei

ole, tullaan esittäneeksi, mitä yhteiskunnassa pidetään tärkeänä ja mikä olisi suotava yhteiskunnan kehittämisen suunta ja luonnon paikka siinä. Siksi niin teollista luonnonkäyttöä kuin luonnon suojelukäyttöä puoltavilta argumentoijiltakin voidaan yhtäläillä kysyä, minkälaista yhteiskuntaa he ovat luomassa luonnon nimissä (Hajer 1996, 256).

Lapin luonnonkäytön politiikka on ollut (karkeasti jakaen) kahden erilaisen ja eri paikasta käsin esitetyn 'luonnon' välistä epätasaista rajanvetoa. Toisessa päässä on virallinen, hallinnon ja ympäristöpolitiikan luonto ja toisessa Lapin paikallinen sosio-kulttuurinen ympäristö, jonka piirissä luonto sijaitsee. Lapissa toteutetut ja Lappiin suunnatut luontokäsitykset ovat perustuneet paljolti oletukseen yhdestä, kaikkialla läsnä olevasta luonnosta. Kuten on tullut esille, tämä on toistuvasti törmännyt siihen, että mitä lähemmäs alueellista ja paikallista tasoa mennään, sitä lukumäärältään suurempi on luontojen tai luontoperspektiivien määrä. Oletus yhdestä luonnosta käy paikallisesti mielettömäksi, kun se kohtaa paikalliset, moniulotteiset ja monikulttuuriset luontokäytännöt.

Paikallisella tasolla luonto ei ole irrallinen ihmisyyhteisöistä. Tämä merkitsee sitä, että myös käsitys luonnonkäytöstä on muuttuva. Paikallisten ja alueellisten luontojen kontekstissa esimerkiksi luonnon suojelu alueisiin tai luonnonkäyttöä rajoittavat toimenpiteet tulevat tulkituiksi luonnon käytön tapoina. Paikallisella tai alueellisella tasolla luonto ei ole abstrakti, ihmisten elämismaailmasta irrallinen ilmiö. Se on osa paikallisten ihmisten elinympäristöjä, osa sitä historiallista sosio-kulttuurista kudelmää, josta paikallinen elämismaailma on muotoutunut. Luonnolla on oma sosiaalinen ja kulttuurinen historiansa ja luonto on osa paikallisyhteisöjen historiaa. Näin ollen erilaiset luontoon kohdistuvat toimet eivät kohdistu vain "luontoon", vaan siihen paikalliseen elämismaailmaan, ympäristöön, jonka osana se on. Esimerkiksi paikallisen luonnon suojelukäyttö muuttaa vallitsevaa paikallista tilallista rakennetta; sillä on siis ympäristöllisiä vaikutuksia. Jos näissä tilanteissa ei vallitse yksimielisyyttä luonnon suojelukäytön perusteista, luonnonsuojelu politisoituu, sen poliittinen luonne tulee näkyväksi. Paikallisessa kontekstissa kaikilla luontoon kohdistuvilla toimilla on siis paitsi ekologiset, myös ympäristölliset vaikutuksensa, ja siksi sekä luontoa muuttavat että 'säilyttävät' hankkeet ovat tulkittavissa konkreettisena luonnonkäyttönä.

Tämä purkaa käsitystä luonnonkäytöstä tietynlaisena, vaikutuksiltaan yhdenlaisena toimintona. Ympäristökeskusteluja tarkastellessa on nähtävissä, että luonnonsuojelua ei pidetä luonnonkäyttönä lainkaan, vaan luonnon "silleen jättämisenä". Luonnonkäyttö ei kuitenkaan ole yhdenmukainen, kaikkialla yhtäläisesti ymmärretty asiakokonaisuus, vaan paikantunut, kiinteästi paikallisiin

yhteiskunnallisiin ja luonnon todellisuuksiin nivoutunut toiminto. Luonnonkäyttöä olisikin tarkoituksenmukaista tarkastella tilanteisesti ja paikantuneesti, jolloin havaittaisiin erilaisten luontoa koskevien käsitysten ja käytäntöjen kirjo, niiden väliset suhteet ja ongelmakohdat.

Tämä tutkimus tukee Macnaghtenin ja Urryn (1998) käsitystä, että ei ole olemassa mitään yhtä luontoa niin kuin ei yhdenlaista luonnon ja kulttuurin suhdettakaan. Samoin tutkimukseni ilmentää luontokäsitysten aika- ja paikka-sidonnaisuutta, sitä, että luontokäsityksiä konstituoidaan lukuisissa sosiokulttuurisissa prosesseissa, ja ne määrittyvät ja arvottuvat erilailla eri tilanteissa. Ne ovat yhtä aikaa symbolisia ja materiaalisia sekä käytännöissä paikantuvia (Hayles 1994; Ingold 2000; Wehling 2002, 158–162, Haila 2003, 197–200). Luontokäsitykset muotoutuvat siinä pisteessä, jossa viralliset, hallinnon ja ympäristöpolitiikan luonnot kohtaavat käytännöissä paikallisten luontojen merkitykset, sanalla sanoen, luontokäsitykset muotoutuvat siinä missä ne konkretisoituvat.

Luonto on sekä paikallista että 'maailmallista'. Se on yksityistä ja yhteistä, kansallista ja kansainvälistä. Luonto on mukana niin arkisissa askareissa kuin maailmanpolitiikassakin. Jokaisella tasolla luonto on eri tavoin osa inhimillistä kulttuuria, sisältäen useita erilaisia merkityksiä. Ne kukin vaikuttavat myös eri tavoin luontoa koskevan ymmärryksen muotoutumiseen ja siihen, miten luonto, yhteiskunta ja kulttuuri meille hahmottuvat. Luonnon eri puolia ei voida kokonaan kiistää tai kumota. Niinpä esimerkiksi Lapin luonnonkäytön kiistojen ratkaisun avaimet eivät löydy kehittämällä tarkempia luontoa kuvaavia käsitteitä tai selvittämällä luonnon koko 'rakenne' ja mekanismit. Mieluummin tulisi luopua yhden luonnon todellisuudesta ja kiinnittää huomiota koko siihen sosiokulttuuriseen kudokseen, jonka osana luonto alueellisesti ja paikallisesti on.

Tarvittaisiin siis, kuten Phil Macnaghten ja John Urry (1998) ovat peräänkuuluttaneet, uudenlaista paikantunutta luontopolitiikkaa, jossa huomioitaisiin luonnon sosiaalinen ja kulttuurinen moninaisuus eli ne tavat, miten ihmiset puhuvat, käyttävät ja käsitteellistävät luontoa ja ympäristöä jokapäiväisissä aktiviteeteissaan, paikallisesti ja yhteisöllisesti. Macnaghtenin ja Urryn mukaan tähän on tarvetta siksi, että ihmisten ja ihmisyyhteisöjen arkiset ja paikantuneet tavat hahmottaa luontoa ja ympäristöä eroavat virallisista, hallinnon ja ympäristöpolitiikan luonto- ja ympäristökäsityksistä (mt., 2–3). Ihmisten arjen luonnot ja ympäristöt ovat ajan ja paikan leimaamia, mikä on vain harvoin virallisissa, hallinnon ja ympäristöpolitiikan diskursseissa on huomioitu. Viralliset ympäristöohjelmat on asetettu (luonnon-) tieteellisten instituutioiden konstruoimasta ja tulkitsemasta luonnosta käsin, ja kansalaisten tehtäväksi on jäänyt vain positiivinen suhtautuminen hankkeisiin (Nieminen 1994; Irwin 1995, 136). Hallinnon määrittämien luontokäsitysten rinnalla kulkee kuitenkin lukuisia

vaihtoehtoisia, usein merkityksettömäksi julistettuja luontokäytänteitä. Niillä on kuitenkin paikallisesti usein keskeisempi rooli kuin yleensä tullaan ajatelleeksi. Ihmiset tulkitsevat virallisia käytäntöjä omien kokemuseräisten luontotietojensa perusteella, kuten tekevät esimerkiksi Lapin Kansan ja Pohjolan Sanomien pääkirjoitustoimittajat kirjoituksissaan. Näissä pääkirjoituksissa luonnokäyttöä koskevat päätökset ja toimenpiteet paikannetaan Lapin luontoon ja niiden mielekkyyttä arvioidaan sitä vasten. Näillä luontokäytänteillä on siis paikallista merkitystä ja sitä kautta ne vaikuttavat ihmisten toimintaan.

Luonnokäytön politiikassa olisi syytä luopua yhden luonnon ideasta ja otettava paikallisten ihmisten ja ihmisryhmien äänenpainot vakavasti mukaan luonnokäytön politiikkaan. Tämä tarve on nykyisin ajankohtaisempi kuin koskaan, sillä luonnokäytön kenttä on moninaistunut ja luonnokäyttöä säätelevät periaatteet ovat yhä enemmän kansainvälisiä, kuten toimijatkin. Keskeinen kysymys onkin, kuinka paljon kansallisten ja kansainvälisten ympäristöpolitiikan päämäärien toteuttamisessa on paikallista liikkumatilaa. Jotta ne todella paikantuisivat, on ympäristöpolitiikan yleisistä tavoitteista voitava johtaa vaihteleviin olosuhteisiin sopivia paikallisia ratkaisuja (Peuhkuri & Haverinen 1998, 291). Tämä edellyttää myös paikan ja tilan muuttuvien merkitysten huomioimista. Lapin luonto ei ole oma todellisuutensa, vaan kytkeytyy monin tavoin erilaisiin paikkoihin ja tiloihin. Kysymys ei ole vain Lapin luonnon “maailmasuhteesta”, vaan myös siitä, että Lapissa paikallisuus on itsessään jatkuvassa muutoksenteilassa. Maalta ja maalle muutto, vapaa-ajan asutuksen ja omistuksen lisääntyminen sekä kasvanut kansainvälinen kiinnostus esimerkiksi Lapin malmivaroihin ja luontomatkailemisen mahdollisuuksiin vaikuttavat epäilemättä siihen, että Lapin toimijakenttä tulee edelleen moninaistumaan ja moniarvoistumaan. Miten tämä tulee vaikuttamaan luonnokäytön suunnitteluun ja päätöksentekoon, onkin keskeinen kysymys. Siihen ei liene ole yksiselitteistä vastausta. Selvää on kaikesta se, että taloudelliset ja ympäristölliset tekijät koskettavat eri toimijoita eri tavoin. Eri toimijoilla on myös erilaiset mahdollisuudet ja tarpeet sopeutua ja vastata paikallisiin luonnonympäristöihin kohdistuviin hankkeisiin ja pyrintöihin. Siksi onkin tärkeää selvittää, kuinka ehdottoman vastakkaisia esimerkiksi erilaiset elinkeinot ovat tai miten erilaiset luonnokäytön tavat vaikuttavat eri toimijaryhmiin. Tai ketkä kaikki toimijat olisi otettava mukaan luonnokäytön suunnitteluun ja millä tavoin? Asetetaanko esimerkiksi luonnon vapaa-ajan kulutus samalle viivalle muiden käytäntöjen kanssa tai miten erilaisten toimijoiden osallisuus- ja vastuukysymykset ratkaistaan?

Kysymyksellä ei ole merkitystä yksin ympäristöpolitiikan tavoitteiden toteutumisen tai uskottavuuden kannalta, kuten ei myöskään vain ristiriitojen ehkäisyjen kannalta. Se on keskeinen kysymys ennen muuta siksi, että ympäristöpolitiikan tavoitteiden paikallinen sovittaminen vaikuttaa siihen, millaiseksi

ihmisten ja ihmisyhteisöjen suhde luontoon rakentuu. Jos paikallisen luonnon kysymyksiä tarkastellaan esimerkiksi vain globaalien ympäristöperiaatteiden tai -arvojen mukaan, vaikutus voi olla paikallisesti luonnosta vieraannuttavaa tai luonnosta vieraannuttamisen tunnetta vahvistavaa (Haila 1999). Paikallisesti voi olla vaikea käsittää esimerkiksi sitä, miksi lähimetsässä ei enää saisi kulkea ja marjastaa, kun siellä on aina kuljettu ja marjastettu. Näin luonnosta tulee yhä "oudompi" ja samalla se vaikuttaa siihen, miten ihmiset tulkitsevat ympäristöasiat, mahdollisuutensa tai voimattomuutensa, toimijuuden ja luotamuksen.

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna 1994.* Jerisjärven ympäristökonflikti Rauhalan kyläläisten tulkitsemana. Teoksessa Lehtinen, Ari & Rannikko, Pertti (toim.): Pasi-lasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto. Gaudeamus, Helsinki: s. 72–91.
- Alasuutari, Pertti 1996.* Toinen tasavalta. Suomi 1946 – 1994. Vastapaino, Tampere.
- Alasuutari, Pertti 1999.* Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Vastapaino, Tampere.
- Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri 1999.* Post-Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa. Vastapaino, Tampere.
- Apo, Satu 2002.* Viinan voima: näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 759, Helsinki.
- Autto, Janne 2003.* Modernin luonnonsuojelun ja pohjoisen luontosuhteen kohtaaminen. Teoksessa Suopajarvi, Leena & Valkonen, Jarno (toim.): Pohjoinen luontosuhde: Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 43, Rovaniemi: s. 49–60.
- Bauman, Zygmunt 1991.* Modernity and Ambivalence. Polity Press, Oxford.
- Beck, Ulrich 1990.* Riskiyhteiskunnan vastamyrryt. Organisoitu vastuuttomuus. Vastapaino, Tampere.
- Bell, Michael Mayerfeld 1998.* An Invitation to Environmental Sociology. Pine Forge Press, Thousand Oaks, California, USA.
- Benton, Ted 1994.* Biology and Social Theory in the Environmental Debate. Teoksessa Redclift, Michael & Benton, Ted (toim.): Social Theory and the Global Environment. Routledge, London: s. 28–50.
- Bucht, Eivor 1998.* Towards a Third Nature: Conceptions of Nature in Between. Teoksessa Sandberg, Anders L. & Sörlin, Sverker (toim.): Sustainability: The Challenge. People, Power and the Environment. Black Rose Books, Montreal, New York, London: s. 19–26.

- Burgess, Philip 1999.* Human Environmental Interactions in Upper Lapland, Finland. Arctic Center Reports 27. Arctic Center, University of Lapland, Rovaniemi.
- Buttel, Frederick H. & Dickens, Peter & Dunlap, Riley E. & Gijswijt 2002.* Sociological Theory and the Environment: An Overview and Introduction. Teoksessa Dunlap, Riley E. ym. (toim.): Sociological Theory and the Environment. Classical Foundations, Contemporary Insights. Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, Boulder, New York & Oxford: s. 3–32.
- Carey, James W. 1995.* Viestintä kulttuurisesta näkökulmasta. Tiedotustutkimus 2/1994: s. 81–97.
- Di Chiro, Giovanna 1996.* Nature as Community: The Convergence of Environment and Social Justice. Teoksessa Cronon, William (eds.): Uncommon Ground. Rethinking the Human Place in Nature. W.W. Norton & Company, New York & London: s. 298–320.
- Donner-Amnell, Jacob 1991.* Metsäteollisuus yhteiskunnallisena kysymyksenä Suomessa. Teoksessa Ilmo Massa ja Rauni Sairinen (toim.): Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle. Gaudeamus, Helsinki: s. 265–306.
- Douglas, Mary 2000.* Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi. Vastapaino, Tampere.
- Dreyfus, Hubert L. & Rabinow, Paul 1986.* Mitä on täysi-ikäisyys? “Mitä on valistus” Habermasin ja Foucault’n mukaan. Tiede ja Edistys 2/1986: s. 93–111.
- Dunlap, Riley E. & Buttel, Frederick H. & Dickens, Peter & Gijswijt, August (toim.) 2002.* Sociological Theory and the Environment. Classical Foundations, Contemporary Insights. Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, Boulder, New York & Oxford.
- Eder, Klaus 1996.* The Social Construction of Nature. A Sociology of Ecological Enlightenment. Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Eder, Klaus 1998.* Onko todellisuus todella? Realismi ja konstruktionismi ympäristösosiologiassa. Tiede & Edistys 2/1998: s. 96–109.
- Ehrnrooth, Jari 1999.* Kun kulttuuri kutistuu taisteluksi määrittelyvallasta. Helsingin Sanomat 16.6.1999. Kirja-arvio.

- Eidsvik, Harold K. & Bibelriether Hans B. 1994.* Finland's Protected Areas. A Technical Assessment. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A, No 33. Metsähallitus, Vantaa.
- Erola, Jani 2001.* Maksuhäiriöisyys ja luottamusrakenteiden kriisi sosiaalisessa toiminnassa. *Sociologia* 3/2001: s. 174–191.
- Everden, Neil 1992.* The Social Creation of Nature. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Fabion, James D. 1998.* Introduction. Teoksessa Michel Foucault: Aesthetics, Method, and Epistemology. Essential works of Foucault 1954 – 1984 vol 2. Penguin Books, London: s. xi–xli.
- Foucault, Michel 1982.* The Archaeology of Knowledge. Pantheon Books, New York.
- Foucault, Michel 1994.* The Order of Things. Routledge, London & New York.
- Foucault, Michel 1998a.* Seksuaalisuuden historia. Gaudeamus, Helsinki.
- Foucault, Michel 1998b.* What is an Author? Teoksessa Michel Foucault: Aesthetics, Method, and Epistemology. Essential works of Foucault 1954 – 1984 vol 2. Penguin Books, London: s. 205–222.
- Foucault, Michel 2000.* Tarkkailla ja rangaista. Otava, Helsinki.
- Giddens, Anthony 1990.* The Consequences of Modernity. Polity Press, Cambridge.
- Giddens, Anthony 1994.* Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics. Polity Press, Cambridge, UK.
- Granberg, Leo 1989.* Valtio maataloustulojen tasaajana ja takaajana. Suomen tiedeseura, Helsinki.
- Haila, Yrjö 1990.* Vihreään aikaan. Kirjoituksia ihmisen ekologiasta. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Haila, Yrjö 1991.* Ekologiasta yhteiskuntaan. Onko yhteiskuntaluonnontiede mahdollinen. Teoksessa Massa, Ilmo ja Sairinen, Rauno (toim.): Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle. Gaudeamus, Helsinki: s. 49–65.
- Haila, Yrjö 1994.* Metsän puut ja metsä. *Tiede & Edistys* 4/1994: s. 148–154.

- Haila, Yrjö 1999.* The North as/and The Other: Ecology, Domination, Solidarity. Teoksessa Fisher, Frank & Hajer, Maarten A. (eds.): *Living With Nature: Environmental Politics as Cultural Discourse*. Oxford University Press, New York: s. 42–57.
- Haila, Yrjö 2000.* Ekologiasta politiikkaan: kurinpitoa vai solidaarisuutta. *Tiede ja Edistys* 2/2000: s. 81–96.
- Haila, Yrjö 2001.* Johdanto: mikä ympäristö? Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen, Pekka (toim.): *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*. Vastapaino, Tampere: s. 9–20.
- Haila, Yrjö 2003.* ‘Erämaa’ ja ympäristöajattelun moniulotteisuus. Teoksessa Haila, Yrjö & Lähde, Ville (toim.): *Luonnon politiikka*. Vastapaino, Tampere: s. 171–204.
- Haila, Yrjö & Lähde, Ville 2003.* Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta? Teoksessa Haila, Yrjö & Lähde, Ville (toim.): *Luonnon politiikka*. Vastapaino, Tampere: s. 7–36.
- Haila, Yrjö & Levins, Richard 1992.* Ekologian ulottuvuudet. Vastapaino, Tampere.
- Hajer, Maarten A. 1995.* The Politics of Environmental Discourse. Ecological Modernization and the Policy Process. Oxford University Press, Oxford.
- Hajer, Maarten A. 1996.* Ecological Modernization as Cultural Politics. Teoksessa Lash, Scott & Szerszynski, Bronislaw & Wynne, Brian (eds.): *Risk, Environment and Modernity: Towards a New Ecology*. Sage, London: s. 246–268.
- Hajer, Maarten A. & Fisher, Frank 1999.* Editors’ Introduction: Beyond Global Discourse: The Rediscovery of Culture in Environmental Politics. Teoksessa Fisher, Frank & Hajer, Maarten A. (eds.): *Living With Nature: Environmental Politics as Cultural Discourse*. Oxford University Press, New York: s. 1–20.
- Hall, Stuart 1999.* Identiteetti. Vastapaino, Tampere.
- Hammastunturin paliskunta, Ivalon paliskunnan Nellimin tokkakunta, Muddusjärven paliskunta, Muotkatunturin paliskunta ja Paatsjoen paliskunta 2002.* Muistio 20.–21.3 2002 maa- ja metsätalousministeriölle, oikeusministeriölle ja ympäristöministeriölle: Valtion metsätalouden vaikutuksista poronhoitoomme ja esityksiä tilanteen korjaamiseksi.

- Hakkarainen, Pekka 1998.* Sosiaalisten ongelmien määrittely – sosiaalisen konstruktionismin näkökulma sosiaalisiin ongelmiin. Teoksessa Koskinen, Keijo (toim.): Sosiologisia karttalehtiä. Matkaopas yhteiskunnan tutkimiseen. Vastapaino, Tampere: s. 195–209.
- Hankonen, Johanna 1994.* Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta. Otatieto Oy, Gaudeamus Kirja. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Hannigan, John A. 1995.* Environmental Sociology. A Social Constructionist Perspective. Routledge, London and New York.
- Hayles, Katherine N. 1993.* Searching for Common Ground. Teoksessa Soulé, Michael E. & Lease, Gary (toim.): Reinventing Nature. Responses of Postmodern Deconstruction. Island Press, Washington D.C. ja Covellon CA.: s. 47–63.
- Heikkilä, Lydia 2003.* Poronhoitoa koskeva puhe ympäristöhallinnan kontekstissa. Teoksessa Suopajärvi, Leena & Valkonen, Jarno (toim.): Pohjoisen luontosuhde. Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 43, Rovaniemi: s. 115–143.
- Heikkinen, Hannu 2002.* Sopeutumisen mallit. Poronhoidon adaptaatio jälkiteolliseen toimintaympäristöön Suomen läntisellä poronhoitoalueella 1980–2000. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 892, Helsinki.
- Heinonen, Visa 1999.* Niukkuuden ja kulutuksen mentaliteetit modernisoituvassa Suomessa. Teoksessa Näre, Sari (toim.): Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Heiskala, Risto ym. 1993.* Materiaalia ympäristötietoisuudesta 1: Helsingin Sanomat, Suomen Kuvalehti ja Suomen Luonto vuosina 1951–90. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen monisteita.
- Heiskala, Risto 2000.* Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa. Gaudeamus, Helsinki.
- Helander, Elina 1999.* Sami subsistence activities – spatial aspects and structuration. Acta Borealia 2/1999: s. 7–25.
- Helle, Timo 1997.* Tää korutont on kertomaa. Suomen Luonto 9/1997: s. 28.

- Helle, Timo* 2002. Luonnollista vai ihmistoimintaa: poron laidunnusvaikutukset luonnonsuojelu- ja erämaa-alueilla. Teoksessa Saarinen, Jarkko (toim.): Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallinnan ja tutkimuksen kohteena. Metsätutkimuslaitoksen tiedonantoja 827: s. 57–65.
- Hemánus, Pertti* 1972. Sanomalehden pääkirjoituksen päämääristä ja keinoista. Tampereen yliopiston tiedotustutkimuksen laitos, Tampere.
- Hovland, Arild* 1999. Ikke bare land og vann. Teoksessa Eidheim, Harald (toim.): Samer og norfmenn. Temaer i jus, historie og sosialantropologi. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo: s. 165–186.
- Hukkinen, Janne, Jääskö, Outi, Laakso, Ari, Müller-Wille, Ludger & Raitio Kaisa (toim.)* 2002. Poromiehet puhuvat. Poronhoidon ongelmat, ratkaisumahdollisuudet ja tutkimustarpeet Suomen Lapissa poromiesten näkökulmasta. EU:n RENMAN-hankkeen 1. työpaketin poronhoitoa koskevan työpajan loppuraportti, Vuotos, 24. – 26.8.2001. Teknisen korkeakoulun ympäristönsuojelun laboratorion julkaisu, Espoo.
- Hustich, Ilmari* 1946. Tuhottu ja tulevaisuuden Lappi. Kustannustalo, Helsinki.
- Huttu-Hiltunen, Veikko* 1993a. Suomen porotalouden organisaatio ja hallinto. Teoksessa Huttu-Hiltunen, Veikko & Nieminen, Mauri & Valmari, Ari & Westerling, Bengt: Porotalous. Painatuskeskus Oy, Helsinki: s. 32–56.
- Huttu-Hiltunen, Veikko* 1993b. Porotalous ja muut maankäyttömuodot. Teoksessa Huttu-Hiltunen, Veikko & Nieminen, Mauri & Valmari, Ari & Westerling, Bengt: Porotalous. Painatuskeskus Oy, Helsinki: s. 182–185.
- Hytönen, Marjatta* 1992. Metsien monikäytön tutkimus Suomessa 1970–1990. Tiivistelmäbibliografia. Metsätutkimuslaitoksen tiedonantoja 430. Helsinki.
- Häkli, Jouni* 1994. Maakunta, tieto ja valta. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol. 415. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Häkli, Jouni* 1999. Meta Hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen. Vastapaino, Tampere.
- Häyrynen, Maunu* 2000. Kansakunta kaleidoskoopissa: suomalaiskansallinen maisemakuvasto. Teoksessa Saarinen, Jarkko & Raivo, Petri J. (toim.): Metsä, harju ja järvi: näkökulmia suomalaiseen maisematutkimukseen ja -suunnitteluun. Metsätutkimuslaitoksen tiedonantoja 776, 2000. Metsätutkimuslaitos, Rovaniemen tutkimusasema.

- Ingold, Tim 2000.* The Perception of the Environment. Essays in livelihood, dwelling and skill. Routledge, London and New York.
- Irwin, Alan 1995.* Citizen Science. A Study of People, Expertise and Sustainable Development. Routledge, Padstow.
- Itkonen, Toivo I. 1955.* Lappi ja lappalaiset vanhoissa kansanrunoissamme. Lapin sivistysseuran julkaisuja 20, Helsinki.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsti 1991.* Diskursseja rakentamassa. Näkökulma sosiaalisten käytäntöjen tutkimiseen. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia, sarja A, Nro 2.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1999.* Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Mikko 1999.* Saamelaiset ja muuttuvat metsäkäsitykset. Teoksessa Kangas, Jyrki & Lepistö, Jouko & Tasanen, Tapani & Heino, Esa (toim.): Kristinuskko ja metsät. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 744: s. 53–61.
- Jokinen, Mikko 2002.* Kirjoituskilpailu ja tutkimus. Teoksessa Jokinen, Mikko (toim.): Erämaata etsimässä. Kirjoituskilpailu Lapin luonnonkäytöstä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 867: s. 5–35.
- Jokinen, Pekka 1998.* Ympäristö sosiologian tutkimuskohteena. Teoksessa Koskinen, Keijo (toim.): Sosiologisia karttalehtiä. Matkaopas yhteiskunnan tutkimiseen. Vastapaino, Tampere: s. 267–275.
- Järvelä, Marja & Wilenius, Markku 1996.* Ilmatoriski ja ympäristöpolitiikka: suomalaiset ympäristövaikuttajat ja nykyajan ympäristöongelmat. Gaudeamus, Helsinki.
- Järvikoski, Timo 1979.* Vesien säännöstely ja paikallisyhteisö. Turun yliopisto, sosiologisia tutkimuksia, Sarja B:19.
- Järvikoski, Timo 1991.* Ympäristöliike suomalaisessa politiikassa. Kirjassa Massa, Ilmo & Sairinen, Rauno (toim.): Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle. Gaudeamus, Helsinki: s. 162–179.
- Järvikoski, Timo 1994.* Luonnonsuojelu ja kansalaistoiminta. Teoksessa Myllytaus, Timo (toim.): Liikkeen voima – kansalaistoiminta ympäristökysymysten muovaajana. University of Oulu, Research Institute of Northern Finland, Research Reports 122.

- Järvinen, Antero 1994.* Pohjoinen ekologia ja ympäristön muutokset. Teoksessa Kulonen, Ulla-Maija & Pentikäinen, Juha & Seurujärvi-Kari, Irja (toim.): Johdatus saamentutkimukseen. Tietolipas 131, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki: s. 43–52.
- Järvinen, Antero 2000.* Ihmiset ja eläimet. “Humanistinen eläinkirja”. WSOY, Helsinki.
- Kajala, Liisa (toim.) 1996.* Lapin metsästrategia. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2/1996.
- Kangas, Jyrki & Kokko, Ari (toim.) 2001.* Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800.
- Kantola, Anu 2002.* Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä. Viestinnän julkaisuja 6, Helsingin yliopisto, Viestinnän laitos ja Pallas-sarja, Loki-kirjat, Helsinki.
- Karjalainen, Pauli Tapani 1999.* Tunturit maan, mielen ja kielen maisemina. Teoksessa Jokela, Timo (toim.): Tunturi taiteen ja tieteen maisemissa. Taiteiden tiedekunnan julkaisuja, katsauksia ja puheenvuoroja C; 12, Lapin Yliopisto, Rovaniemi: s. 19–21.
- Katajamäki, Hannu 1988.* Alueellisen työjaon muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston maantieteellisen laitoksen julkaisuja N:o 121.
- Kekkonen, Urho 1952.* Onko maallamme malttia vaurastua. Otava, Helsinki.
- Kemppainen, Jorma, Nieminen, Mauri & Rekilä, Virpi 1997.* Poronhoidon kuva. Riista- ja kalataloudentutkimuslaitos, Helsinki.
- Kidner, David W. 2000.* Fabricating Nature: A Critique of the Social Construction of Nature. Environmental Ethics, winter 2000, Volume 22, Nro 4: s. 339–357.
- Kinnunen, Ossi ym. 1998.* Itä-Lapin luonnonvarasuunnitelma. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 16, Vantaa.
- Knuuttila, Seppo 1994.* Tyhmän kansan teoria. Näkökulmia menneestä tulevaan. Tietolipas 129, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kontio, Riitta 2003.* Annikki Kariniemi pohjoisen luontosuhteen kuvaajana. Teoksessa Suopajärvi, Leena & Valkonen, Jarno (toim.): Pohjoinen luontosuhde: Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 43, Rovaniemi: s. 61–76.

- Konttinen, Esa 1998.* Four waves of environmental protest. Teoksessa Konttinen, Esa & Litmanen, Tapio & Nieminen, Matti & Ylönen, Tarja: All Shades of Green. The Environmentalization of Finnish Society. SoPhi, Jyväskylä yliopisto: s. 20–46.
- Kosonen, Katariina 2000.* Kartta ja kansakunta. Suomalainen lehdistökartografia sortovuosien protesteista Suur-Suomen kuviin 1899 – 1942. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 793, Helsinki.
- Käpylä, Markku 1991.* Kohti ympäristökasvatuksen kokonaismallia. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja Kasvatus 22, 5–6: s. 439–445.
- Laine, Markus & Jokinen, Pekka 2001.* Poliitiikan ulottuvuudet. Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen, Pekka (toim.): Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino, Tampere: s. 47–64.
- Lapin Liitto 2003.* Tilastoja Lapista: työpaikat ja työllisyys. http://www.lapinliitto.fi/tilastokuvat/linkit_11e.html (poimittu 25.3.2003)
- Latour, Bruno 1993.* We Have Never Been Modern. Harvard University Press, Cambridge, Ma.
- Lehtinen, Ari Aukusti 1991.* Northern Natures. A study of the forest question emerging within the timber-line conflict in Finland. Geographical Society of Finland. Fennia 169:1, s. 57–169.
- Lehtinen, Ari Aukusti 1994.* Ympäristökamppailut tutkimushaasteena. Teoksessa Lehtinen, Ari & Rannikko, Pertti (toim.): Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto. Gaudeamus, Helsinki: s. 273–285.
- Lehtinen, Ari Aukusti 1998.* Pohjoinen: uhan ja hallinnan maisema. Terra 110:1.
- Lehtinen, Ari Aukusti 2002.* Kenen maa? Kysymys oikeudenmukaisuudesta erämaapolitiikassa. Teoksessa Saarinen, Jarkko (toim.): Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallinnan ja tutkimuksen kohteena. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 827: s. 21–41.
- Lehtola, Ilkka 1990.* Kylät murroksen puristuksessa. Lapin seutukaavaliitto, sarja A, julkaisu nro 106. Rovaniemi.
- Lehtola, Teuvo 1996.* Lapinmaan vuosituhannet: saamelaiden ja Lapin historia kivikaudelta 1930-luvulle. Kustannus-Puntsi, Inari.
- Lehtola, Veli-Pekka 1997.* Rajamaan identiteetti. Lappilaisuuden rakentuminen 1920 ja 1930-luvun kirjallisuudessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 665, Helsinki.

- Lihtonen, V. 1951.* Syrjäiset metsät taloutemme tukena. Metsätaloudellinen aikakauslehti N:o 4: s. 99–193.
- Linkola, Martti 1983.* Lapin luonnon ja maiseman yleispiirteet. Teoksessa Lappi 1. Suuri, kaunis, pohjoinen maa. Karisto, Hämeenlinna.
- Linjakumpu, Aini & Suopajärvi, Leena (toim.) 2003.* Sellainen seutu ja sellainen maa. Erot, vastarinta ja uuden politiikan vaatimus Lapissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 44. Rovaniemi.
- Lohiniva, Seppo 2001.* Erämaaluonto matkailun ympäristönä ja näyttämönä. Eko- ja luontomatkailun diskurssi. Sosiologian julkaisematon pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Loikkanen, Teppo & Simojoki, Timo & Wallenius, Pauli 1997.* Osallistavan suunnittelun opas. Metsähallitus.
- Luoma, Pentti 1989.* Markkinat ja muutos Pohjois-Suomessa: suuren muuton yhteiskunnallisten taustojen ja vaikutusten tarkastelua. Oulun yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 16.
- Luostarinen, Heikki 1994.* Julkisuus ja intressikamppailut. Alkoholipolitiikka 59(1994) 2: 131–134.
- Luostarinen, Matti 1985.* Pohjois-Suomen vesistö rakentaminen esimerkkinä ympäristömuutosten sosiaalis-taloudellisista vaikutuksista. Suunnittelu- maantieteen yhdistyksen julkaisuja 20. Helsinki.
- Luostarinen, Matti 1986.* Pohjois-Suomen koskisotien alueellinen ja yhteiskunnallinen problematiikka. Suunnittelu- maantieteen yhdistyksen julkaisuja 25. Helsinki.
- Lähde, Ville 2001.* Sanasto. Teoksessa Yrjö Haila & Pekka Jokinen (toim.): Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino, Tampere: s. 302–310.
- Lähteenmäki, Mirja 2001.* Pohjoiset reservit. Lappi kuvina ja mielikuvina 1960-70 -luvun kulttuurikeskustelussa. Historiallinen aikakauskirja 3/2001: s. 233–245.
- Löytömäki, Jukka 1998.* Kannanottoja uutisessa. Poliittiset uutiset sanomalehden taustan ilmentäjänä. Julkaisematon lisensoitettua. Jyväskylän yliopisto.
- Macnaghten, Phil & Urry, John 1998.* Contested Natures. Sage, London.

- Magga, Juhani 2000.* Poronhoidon tulevaisuuden näkymiä. Teoksessa Seurujärvi-Kari, Irja (toim.): *Beaivvi Mánát. Saamelaisten juuret ja nykyaika.* Tietolipas 164, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki: s. 168–170.
- Massa, Ilmo 1983.* Ihminen ja Lapin luonto. Lapin luonnonkäytön historiaa. Suomen antropologisen seuran toimituksia 12, Helsinki.
- Massa, Ilmo 1994.* Pohjoinen luonnonvalloitus. Suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa. Gaudeamus, Helsinki. Massa, Ilmo 1994. Pohjoinen luonnonvalloitus.
- Mäkelä, Klaus 1990.* Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta.* Gaudeamus, Helsinki: s. 42–61.
- Metsähallitus 2002.* Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet. Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja B nro 63. Metsähallitus, Vantaa.
- Mattila, Eero 1989.* Lapin metsävarojen kehitys. Valtakunnan metsien investointeihin perustuva tarkastelu. Teoksessa Saastamoinen, Olli & Varmola, Martti (toim.): *Lapin metsäkirja.* Acta Lapponica Fenniae No. 15. Lapin tutkimusseura, Rovaniemi: s. 52–60.
- Milton, Kay 1993.* Land and landscape – Rural planning policy and the symbolic construction of the countryside. Teoksessa Murray, Michael & Greer, John (eds.): *Rural Development in Ireland: a challenge for the 1990's.* Aldershot, Avebury: s. 129–150.
- Milton, Kay 1999.* Environmentalism and Cultural Theory. Exploring the role of anthropology in environmental discourse. Routledge, London and New York.
- Moring, Inka 2000.* Heimojen maa? Paikallistamisen politiikka ja identiteetti alueellisissa lehdissä. Teoksessa Tapper, Helena (toim.): *me median maisemissa : reflektioita identiteettiin ja mediaan.* Yliopistopaino, Helsinki: s. 80–113.
- Murphy, Raymond 1997.* *Sociology and Nature. Social Action in Context.* Westview Press, Oxford.
- Müller-Wille, Ludger 1989.* Finnish Lapland between south and north: developments in anthropology and human geography since the 1920. *Terra* 101: 1/1989: s. 67–77.

- Myerson, George & Rydin, Yvonne 1996.* The Language of Environment. A new rhetoric. UCL press, London.
- Nevanlinna, Tuomas 1995.* Modernisuus ja luonto. Teknokratian ja romantiikan riippuvuudesta solaraasiin hahmotelmiin. Teoksessa Haila, Yrjö & Sepälä, Marketta (toim.): *Ikijää – Permafrost*. Porin taidemuseon julkaisuja: s. 133–154.
- Niemi, Tapani 2000.* Kaihon kotimaa. Lapin matkailun lappikuva: kulkuri matkalla. Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja n:o 58. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Nieminen, Matti 1994.* Rantojensuojeluohjelma – kilpailevia tulkintoja ja vertautumatonta rationaalisuutta. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 59, Jyväskylä.
- Nieminen, Matti 2003.* Globaalin ja paikallisen kohtaaminen luonnonsuojelussa. Teoksessa Suopajarvi, Leena & Valkonen, Jarno (toim.): *Pohjoinen luontosuhde: Elämäntapa ja luonnon politisoituminen*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 43, Rovaniemi: s. 145–161.
- Nieminen, Matti & Saaristo, Kimmo 1998.* Suomalaisen luonnon lait. *Alue & Ympäristö* 27:2: s. 72-89.
- Nieminen, Mauri 1993.* Porolaitumet. Teoksessa Huttu-Hiltunen, Veikko & Nieminen, Mauri & Valmari, Ari & Westerling, Bengt: *Porotalous*. Painatuskeskus Oy, Helsinki: s. 76–90.
- Nyyssönen, Jukka 1997.* Luonnonkansa metsätalouden ikeessä? Saamelaiset ja tehometsätalous. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki (toim.): *Luonnon ehdoilla vai ihmisen arvoilla? Polemiikka metsien suojelusta 1850-luvulta 1990-luvulle*. Atena Kustannus, Jyväskylä: s. 99–127.
- Nyyssönen, Jukka 2000.* Murtunut luja yhteisrintama: Inarin hoitoalue, saamelaiset ja metsäluonnon valloitus 1945–1982. Suomen historian julkaisematon lisensiaatintyö, Jyväskylän yliopisto.
- Paasi, Anssi 1986.* Neljä maakuntaa. Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittymisestä. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 8, Joensuu.
- Paasi, Anssi 1988.* Suomen Lapin muodostuminen maakunnaksi ja sen nykyinen identiteetti. Lapin tutkimusseura, vuosikirja XXIX. Rovaniemi.

- Paasi, Anssi 1996.* Alueellinen identiteetti ja alueellinen liikkuvuus: suomalaisten syntypaikat ja nykyiset asuinalueet. *Terra* 103:3, 293–241.
- Palonen, Kari 1988.* Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon. Vastapaino, Tampere.
- Palviainen, Simo 1999.* Konsensus vai konflikti – ympäristöristiriidat ja luonnonvarojen käyttö. Teoksessa Hakala, Kirsi (toim.): *Suo on kaunis*. Maahenki Oy, Helsinki.
- Passmore, John 1982.* *Man's Responsibility for Nature*. Duckworth, London.
- Pennanen, Vuokko 1988.* Väestö ja työvoima Lapissa 1960–2030. Lapin seutu-kaavaliitto, Sarja A, julkaisu N:o 88. Rovaniemi.
- Perelman, Cháim 1996.* Retoriikan valtakunta. Vastapaino, Tampere.
- Peterson, Anna 1999.* Environmental Ethics and the Social Construction on Nature. *Environmental Ethics* vol. 21, nro 4/1999: s. 339–357.
- Peuhkuri, Timo & Haverinen, Risto 1998.* Ympäristöongelmat paikallisena kysymyksenä. Teoksessa Koskinen, Keijo (toim.): *Sosiologisia karttalehtiä. Matkaopas yhteiskunnan tutkimiseen*. Vastapaino, Tampere: s. 291–303.
- Peuhkuri, Timo 2000.* Tiedon rooli ympäristökonfliktissa. Keskustelu Saaristomeren rehevöitymisestä ja kalankasvatuksesta. *Sociologia* 1/2000: s. 30–47.
- Pietarinen, Juhani 1984.* Luonto välineenä ja päämääränä. Teoksessa Launis, Riitta & Reittu, Asko & Ronkainen, Matti & Turunen, Pekka & Vuorivirta, Matti (toim.): *Metsä huutaa*. WSOY, Porvoo, Helsinki, Juva: s. 139–153.
- Pietilä, Kauko & Sondermann, Klaus 1987.* Luonnoksia joukkoviestinnän sosiologisen tutkimuksen metodeiksi. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampereen yliopisto, Sarja B 50. Tampere.
- Pietilä, Kauko & Sondermann, Klaus 1994.* Sanomalehden yhteiskunta. Vastapaino, Tampere.
- Piispa, Matti 1997.* Valistus, holhous, suojele. *Acta Universitatis Tamperensis* 564. Tampereen yliopisto, Tampere.

- Ponnikas, Jouni 1999.* Suojelua talouden ehdoilla. Pohjoissuomalaiset vaikuttajat ja luonnonsuojelu. Teoksessa Tuominen, Marja & Tuulentie, Seija & Lehtola, Veli-Pekka & Autti, Mervi (toim.): Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit, osa 2: Tunturista tupaan. Lapin yliopisto, Rovaniemi ja Kustannus Puntsi, Inari: s. 34–42.
- Posio, Asser 1975.* Lapin maatalous 1959–1969. Lapin seutukaavaliitto, Sarja A, julkaisu N:o 9. Rovaniemi.
- Raitio, Kaisa 2000.* Ristiriidat ja valta saamelaisalueen maankäytössä ja sen suunnittelussa. Julkaisematon ympäristönsuojelutieteen pro gradu -tutkielma. Limnologian ja ympäristönsuojelun laitos, Helsingin yliopisto.
- Rannikko, Pertti 1989.* Metsätyö-pienviljelykyliä. Tutkimus erään yhdyskuntatyyppin noususta ja tuhosta. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 12. Joensuu.
- Rannikko, Pertti 1994.* Ympäristökamppailujen aallot. Teoksessa Ari Lehtinen & Pertti Rannikko (toim.): Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto. Gaudeamus, Helsinki.
- Rantanen, Päivi 1997.* Suolatut säkeet. Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muototoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 690. SKS, Helsinki.
- Ricoeur, Paul 2000.* Tulkinnan teoria. Diskurssi ja merkityksen lisä. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Riikonen, Heikki 1997.* Aluetietoisuuden sisältö paikallisyhteisössä. Sukupolvet ja muistinvaraiset alueet. Teoksessa Tuukka Haarni & Marko Karvinen & Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.): Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Vastapaino, Tampere: s. 179–189.
- Ruotsala, Helena 1997.* Poro, paimen ja palkinen. Muuttuva poronhoito esimerkkinä tämän päivän luontaiselinkeinosta. Teoksessa Korhonen, Teppo & Leimu, Pekka (toim.): Näkökulmia kulttuurin tutkimukseen. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku: s. 57–82.
- Ruuska, Petri 1999.* Kohti alueiden Suomea. Teoksessa Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri: Post-Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa. Vastapaino, Tampere: s. 108–131.

- Ruuska, Petri 2002.* Kuviteltu Suomi. Globalisaation, nationalismin ja suomalaisuuden punos julkisissa sanoissa 1980–90 -luvuilla. Sähköinen sosiologian väitöskirja. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 156 (<http://acta.uta.fi>). Tampereen yliopisto, Tampere.
- Rytteri, Teijo 2002.* Metsäteollisuusyrityksen luonto. Tutkimus Enso-Gutzeitin ympäristö- ja yhteiskuntavastuun muotoutumisesta. Joensuun yliopisto, maantieteen laitos, julkaisuja No 10.
- Saamelaisten kestävän kehityksen ohjelma 1998.* Löytyy Saamelaiskäräjien verkkosivuilta osoitteesta: <http://www.samediggi.fi/suomi/suindex.htm> (21.2.2003)
- Saarinen, Jarkko 2001a.* The Transformation of a Tourist Destination. Theory and Case Studies on the Production of Local Geographies in Tourism in Finnish Lapland. Nordia Geographical Publication Volume 30:1. The Department of Geography, University of Oulu.
- Saarinen, Jarkko 2001b.* Kestävä matkailu ja kantokyky. Teoksessa Kangas, Jyrki & Kokko, Ari (toim.): Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800, 2001: s. 134–145.
- Saaristo, Kimmo 2000.* Avoin asiantuntijuus. Ympäristökysymys ja monimuotoinen ekspertiisi. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 66, Jyväskylän Yliopisto.
- Sandström, Olli ym. 1999.* Länsi-Lapin luonnonvarasuunnitelma. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 22, Vantaa.
- Sandström, Olli ym. 2000.* Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 38, Vantaa.
- Schiffrin, Deborah & Tannen, Deborah & Hamilton, Heidi E. (toim.) 2001.* The handbook of discourse analysis. Blackwell, Malden (Mass.).
- Shields, Rob 1991.* Places on the Margin. Alternative geographies of modernity. Routledge, London.
- Sippola, Anna-Liisa 1989.* Lapin luonnonsuojelualueiden tutkimus. Teoksessa Saastamoinen, Olli & Varmola, Martti (toim.): Lapin metsäkirja. Acta Lapponica Fenniae No. 15. Lapin tutkimusseura, Rovaniemi: s. 143–159.

- Soper, Kate 1995.* What is Nature? Culture, Politics and the Non-Human. Blacwell, Oxford.
- Suhonen, Pertti 1994.* Mediat, me ja ympäristö. Hanki ja jää, Helsinki.
- Suistola, Jouni 1985.* Ryysyrannan raunioilta hyvinvointivaltion osaksi – Pohjois-Suomi 1939 – 1985. Teoksessa Julku, Kyösti (toim.): Faravidin maa. Pohjois-Suomen historia. Kustannusosakeyhtiö Pohjonen, Oulu: s. 312–345.
- Summa, Hilikka 1989.* Hallinnon retoriikka ja politiikkojen synty. Onko retoriikalla vielä merkitystä? Politiikka 3/1989.
- Suomen ympäristökeskus 1998.* Natura 2000 -verkosto.
Www-sivut: http://www.vyh.fi/luosuo/n2000/natura_i.htm
(poimittu 26.3.2003)
- Suonpää, Juha 2002.* Petokuvan raadollisuus. Vastapaino, Tampere.
- Suopajärvi, Leena 1999.* Lappi etelän peilissä. Lappilaisuuden rakentuminen Vuotos- ja Ounasjokikamppailussa. Teoksessa Tuominen, Marja & Tuulentie, Seija & Lehtola, Veli-Pekka & Autti, Mervi (toim.): Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit, osa 2: Tunturista tupaan. Lapin yliopisto, Rovaniemi ja Kustannus Puntsi, Inari: s. 15–22.
- Suopajärvi, Leena 2001.* Vuotos- ja Ounasjokikamppalujen kentät ja merkitykset Lapissa. Acta Universitatis Lapponiensis 47, Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Suopajärvi, Leena 2003.* Lapin luonnon modernisoituminen toisen maailmansodan jälkeen. Traditionaalisesta yhteiskunnasta refleksiiviseen moderniin. Teoksessa Linjakumpu, Aini & Suopajärvi, Leena (toim.): Sellainen seutu ja sellainen maa. Erot, vastarinta ja uuden politiikan vaatimus Lapissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 44. Rovaniemi: s. 137–155.
- Suopajärvi, Leena & Valkonen, Jarno (toim.) 2003.* Pohjoinen luontosuhde: Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 43, Rovaniemi.
- Sörlin, Sverker 1988.* Framtidslandet. Debatten on Norrland och naturresurserna under det industriella genombrottet. Acta Regiae Societatis Skytteanae Nr 33. Skytteanska Samfundets Handlingar & Carsson Bokförlag, Stockholm.

- Tanskanen, Minna 2000.* Näkyvän takana: tutkimus metsäojituksen suomalaisen kulttuurisuudesta. Joensuun yliopisto, maantieteen laitos. Joensuu.
- Teikari, Erkki 1990.* Suomalainen sanomalehti varovainen kannanottaja. Tiedotustutkimus. 13(1990) : 3, s. 56–63
- Tuulentie, Seija 2001.* Meidän vähemmistömmme. Valtaväestön retoriikat saamelaisien oikeuksista käydyissä keskusteluissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 807, Helsinki.
- Törrönen, Jukka 1997.* Intohimoinen teksti. Pysäytetty kertomus suostuttelun makrorakenteena. Teoksessa Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.): Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Gaudeamus, Helsinki.
- Ursin, Martti 1980.* Pohjois-Suomen tuhot ja jälleenrakennus saksalaissodan 1944 – 1945 jälkeen. Pohjoinen, Oulu.
- Vahtola, Jouko 1991.* Lapin valtaus historiallisessa katsannossa. Oulun yliopisto, historian laitos, eripainossarja N:o 279, s. 335–354.
- Valkonen, Jarno 2002.* Erämaa, paikallisuus, hallinta. Teoksessa Saarinen, Jarkko (toim.): Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallinnan ja tutkimuksen kohteena. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 827: s. 43–55.
- Valkonen, Jarno 2003.* Ylä-Lapin luontopolitiikka ja luonnon paikallisuudet. Teoksessa Suopajarvi, Leena & Valkonen, Jarno (toim.): Pohjoinen luontosuhde: Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, B. Tutkimusraporteja ja selvityksiä 43, Rovaniemi: s. 163–182.
- Valtonen, Sanna 2000.* Katoava kansakunta? Tiedotustutkimus 2/2000: s. 102–104.
- Vasama, Veikko 2002.* Kommenttipuheenvuoro Heikki J. Hyvärisen esitelmään ”Erämaat ja saamelaisten perustuslaillinen asema”. Teoksessa Saarinen, Jarkko (toim.): Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallinnan ja tutkimuksen kohteena. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 827: s. 155–158.
- Veijola, Pertti 1997.* Suomen metsänrajametsien käyttö ja suojele. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 692.

- Viitala, Liisa 1992.* Meidän metsät. Lapin metsävarat ja kestävä kehitys. Lapin seutukaavaliitto, Sarja A, julkaisu nro 115. Rovaniemi.
- Vilkkä, Leena 2002.* Lapin erämaat ympäristöfilosofin silmin. Teoksessa Saari-
nen, Jarkko (toim.): Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallin-
nan ja tutkimuksen kohteena. Metsätutkimuslaitoksen tiedonantoja 827:
s. 69–86.
- Virtanen, Anne 2000.* Tilasta paikkaan, estetiikasta ekologiaan : maantieteelli-
siä tulkintoja eletystä kaupungista. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja
C. osa 155. Turku.
- Väliverronen, Esa 1994.* Tiede ja ympäristöongelmat julkisuudessa. Tampe-
reen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A 83/1994.
- Väliverronen, Esa 1996.* Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, media ja metsän
sairaskertomus. Vastapaino, Tampere.
- Wahlström, Erik & Hallanaro, Eeva-Liisa & Manninen, Sanni 1996.* Suomen
ympäristön tulevaisuus. Suomen ympäristökeskus, Oy Edita Ab, Hel-
sinki.
- Wehling, Peter 2002.* Dynamic Constellations of the Individual, Society, and
Nature: Critical Theory and Environmental Sociology. Teoksessa
Dunlap, Riley E. ym. (toim.): Sociological Theory and the Environment.
Classical Foundations, Contemporary Insights. Rowman & Littlefield
Publishers, Lanham, Boulder, New York & Oxford: s. 144–166.
- Williams, Raymond 2003.* Luontokäsitykset. Teoksessa Teoksessa Haila, Yrjö
& Lähde, Ville (toim.): Luonnon politiikka. Vastapaino, Tampere:
s. 40–66.
- Wilson, Alexander 1992.* The Culture of Nature. North American Landscape
from Disney to the Exxon Valdez. Blachwell Publishers, Cambridge
and Oxford.
- Yearley, Steven 1996.* Sociology, Environmentalism, Globalization. Sage,
London.

LIITTEET

LIITE 1: TUTKIMUSAINEISTO

Tutkimusaineisto (519 kirjoitusta) koostuu seuraavasti:

Suomen Luonto: pääkirjoitukset (52 kirjoitusta):

- 1949: Valtioneuvostolle
- 1955: (ei otsikkoa)
- 2/1957: Matkailu ja luonnonrikkauksien suojelu
- 1/1958: Kemijoen patoamisaltaiden tutkinen ja Sompiojärven säilyttäminen
- 3/1959: Kemijoen tutkimuksemme toteutumassa

- 1/1960: Kuusamon kosket ja Torniojoki
- 2/1964: Lapin kasviharvinaisuuden vaarassa

- 2/1970: Laajat koealat
- 2–3/1971: Suojametsä ja saamelaiset
- 4/1972: Luonnonsuojelualueittemme alennustila
- 4–5/1973: Kansallispuistojen vastustajat asutuvat esiin
- 4/1974: Pallastunturi on jälleen vaarassa
- 1/1975: Joko metsä alkaa näkyä puilta
- 1/1976: Petojen paikka
- 1/1977: Huono esimerkki
- 2/1977: Luontaiselinkeinojen suojelu
- 2/1979: Jokainen voitto on työvoitto

- 2/1980: Koilliskairasta toimiva kansallispuisto
- 2/1982: Näennäispäätöksiä ja vitkuttelua
- 6–7/1982: Vuotos ja Ounas tiennäyttäjänä
- 5/1982: Päätöksenteon piirileikki
- 6/1984: Ainahan on maksettava...
- 2/1983: Kuninkaan kalat ja kansan velat
- 4/1983: Markat metsään!

- 8/1984: Suomi elää metsistä – mutta mistä metsistä
 1/1986: Näpit irti UKK-puiston tuulenskaadoista
 2/1986: Luonnonsuojelualueiden hoito ei saa tuhota luonnonsuojeluarvoja
 6/1986: Ammutaanhan karhujakin
 8/1987: Luonto maksaa huvinveron laskettelusta
 7/1987: Vuotoksen haamu kummittelee
 8/1988: Aarniometsän arvot
 2/1989: Erämaalaki – rauha erämaihin?
 3/1989: Vuotoksen haamu kummittelee yhä
 8/1989: Metsäkuolema on jo ovella...
- 3/1991: Ympäristödemokratiassa on kaivinkoneen mentävä aukko
 5/1991: On aika hukuttaa Vuotoshanke
 6/1991: Tehoporotalous kuluttaa Lapin laitumet
 8/1991: Metsästyksessä on paljon epäkohtia
 9/1991: Jäätä hattuun ministeri Juhantalo
 10/1991: Kuolan kauheus ja kauneus
- 5/1992: Vuotos-hanke haisee
 8/1992: Saavatko erämaametsät huokaista helpotuksesta?
 9/1992: Vesioikeus: vonkamies, ajopuu vai uppotukki?
 9/1993: Vuotoshanke tukehtumassa kasvihuonekaasuihin
 10/1994: Kohtuuttoman vahva kaivoslaki uhka suojelulle
 12/1994: Vuotoksella hukkuu ihminenkin
 8/1995: Porotalouden maine vaarassa
 12/1995: Vuotospiina jatkuu
 8/1996: Oikeusfarssi Vuotoksella?
 3/1997: Tervetuloa luontopoliisi!
 10/1999: Pääsymaksu ei sovi kansallispuistoihin
 8/2000: Elämää tuntuilla

Aamulehti: pääkirjoitukset + kolumnit (51 kirjoitusta):

- 1.2. – 11.6.1952 (1)
 14.1. – 8.5.1955 (1)
 18.1. – 23.4. 1958 (4)

3.2. – 5.5. 1961 (3)
7.2. – 26.5. 1964 (2)
17.2. – 10.5. 1967 (5)

15.2. – 30.8. 1970 (4)
5.2. – 9.6. 1973 (4)
22.2. – 16.5. 1976 (3)
11.2. – 6.3., 24.10. – 11. 1979 (4)

1.2. – 22.4. 1982 (2)
27.1. – 31.3. 1985 (3)
1.7. – 1.10. 1987 (3)

1.2. – 25.3. 1991 (3)
10.2. - 16.2., 17.3. – 5.5. ja 21.5. – 20.6. 1994 (3)
1.2. – 30.4. 1997 (3)
1.2. – 31.3.2000 (3)

Helsingin Sanomat: pääkirjoitukset (58 kirjoitusta):

1.1. – 31.12. 1946 (4)
15.2. – 6.9. 1949 (3)

7.2. – 30.7. 1952 (3)
4.2. – 29. 7. 1955 (1)
5.2. – 25.9. 1958 (2)
18.2. – 4.4. ja 2.10. – 22.11.1959 (1)

8.2. – 3.3., 5.7. – 11.8., 1.10. – 24.10. ja 12.12. – 31.12.1961 (2)
9.2. – 21.4.1964 (2)
7.2. – 27. 2., 19.7. – 14.8. ja 31. 11. – 19.12.1967 (6)

1.1. – 7.2 ja 15.8 – 21.10.1970 (1)
19.1. – 18.4.1973 (4)
20.11. – 29.12.1976 (4)
10.2. – 13.3. ja 29.10. – 25.11.1979 (3)

1.2. – 15.5.1982 (5)
25.1. – 15.2. ja 26.2. – 29.3.1985 (3)

1.7. – 1.10.1987 (2)
5.2. – 25.3., 26.7. – 16.8. 1988 (1)

17.1. – 16.3. ja 16.8. – 28.9. 1991 (2)
21.4. – 5.7. 1994 (2)
24.11.1995 (1)
1.7.1996 (1)
17.3.1997 (1)
21.3.1999 (1)
1.11. – 31.12. 2000 (3)

Lapin Kansa: pääkirjoitukset ja kolumnit (173 kirjoitusta):

1.1. – 12.7. 1946 (5)
4.1. – 10.9. 1949 (20)

12.1. – 17.8. 1952 (8)
26.2. – 6.8. 1955 (5)
10.5. – 17.9. 1958 (7)

22.2. – 30.6. 1961 (4)
8.2. – 5.5. 1964 (5)
27.1. – 30.4. 1967 (5)

19.3. – 31.5. 1970 (13)
30.3. – 31.5. 1973 (17)
13.1. – 15.5.1976 (8)
1.2. – 31.5. 1978 (2)
6.2. – 20.3. 1979 (8)

26.1. – 15.4.1982 (7)
21.1. – 24.4. 1985 (6)
27.1. – 2.4. 1987 (6)
16.1. – 31.3. 1988 (5)

1.1. – 31.3. 1991 (4)
13.1. – 5.3. 1994 (3)
1.1. – 31.12 1995 (19)
1.1. – 31.3.1996 (3)

1.2. – 5.3.1997 (2)
1.2. – 31.3.2000 (12)

Pohjolan Sanomat: pääkirjoitukset + kolumnit (116 kirjoitusta)

12.1. – 28.2. 1946 (6)
4.1. – 24.2. 1949 (6)

16.1. – 29.2. 1952 (2)
21.1. – 8.3. 1955 (5)
16.1. – 1.3. 1958 (7)

5.2. – 18.3. 1961 (3)
26.1. – 29.2. 1964 (6)
4.2. – 28.2. 1967 (8)

1.2. – 24.2. 1970 (5)
16.1. – 15.2. 1973 (11)
20.1. – 15.2. 1976 (8)
1.2. – 5.3. 1979 (5)

21.1. – 20.2. 1982 (5)
8.2. – 1.3. 1985 (4)
26.1. – 25.2. 1988 (10)

3.2. – 27.2.1991 (9)
1.2. – 28.2.1994 (5)
1.2. – 28.2.1997 (7)

1.2. – 29.2.2000 (4)

Lapin ympäristökeskuksen sanomalehtiartikkelikokoelmasta kerätty aineisto
(69 kirjoitusta):

Lapin Kansa: artikkeleita vuosilta 1945 – 1999 (29)

Pohjolan Sanomat (+ Pohjois-Pohja): artikkeleita vuosilta 1945 – 1999 (40)

TUTKIMUSAINEISTO YHTEENSÄ: 519 kirjoitusta

LIITE 2:
SANOMALEHTIEN PÄÄKIRJOITUSTEN (398
kirjoitusta) JAKAUTUMINEN ERI POLITIIKAN
LOHKOIHIN

Helsingin Sanomat (58)

	1940- ja 50-luvut	1960-luku	1970-luku	1980-luku	1990-luku
Alue- politiikka	5	4	5	3	1
Talous- politiikka	7	1	1		
Sosiaali- politiikka		3	3		1
Metsä- politiikka	1				2
Ympäristö- politiikka		1		5	2
Matkailu			2	3	1
Luontais- elinkeinot					3
Muut	1	1	1		1
Yhteensä	14	10	12	11	11

Aamulehti (51)

	1940- ja 50-luvut	1960-luku	1970-luku	1980-luku	1990-luku
Alue- politiikka		3	5	2	
Talous- politiikka	4	1	1		
Sosiaali- politiikka		1	2		
Metsä- politiikka	1	2	1		
Ympäristö- politiikka		1	2	1	3
Matkailu			1	3	5
Luontais- elinkeinot			1		2
Muut	1	2	2	2	2
Yhteensä	6	10	15	8	12

Pohjolan Sanomat (116)

	1940- ja 50-luvut	1960-luku	1970-luku	1980-luku	1990-luku
Alue- politiikka	8	10	12	6	6
Talous- politiikka	3	1	2	6	2
Sosiaali- politiikka	2	2	3		
Metsä- politiikka	3	2	1	2	3
Ympäristö- politiikka		1		2	6
Matkailu		1	2	1	3
Luontais- elinkeinot	2		3		3
Muut	8		6	2	2
Yhteensä	26	17	29	19	25

Lapin Kansa (179)

	1940- ja 50-luvut	1960-luku	1970-luku	1980-luku	1990-luku
Alue- politiikka	21	1	11	3	5
Talous- politiikka	7	1		2	5
Sosiaali- politiikka	6	3	13	1	3
Metsä- politiikka	2		2	5	2
Ympäristö- politiikka	1	5	13	6	16
Matkailu	1	2	3	3	7
Luontais- elinkeinot	2	1	4	2	2
Muut	5		2	2	3
Yhteensä	45	13	48	24	43

ABSTRACT

Politics of nature of Finnish Lapland: the study of the public discourse 1946–2000

The subject of the research is the post-war use of nature of Lapland. This study deals particularly with cultural conceptions and textual practices of nature. I argue that politics of the use of nature is based on these constructions which vary in different times and situations. Politics of nature is approached in the research through five different discussions.

The main research material used in the study consists of the editorials of the newspapers Helsingin Sanomat, Aamulehti, Lapin Kansa, Pohjolan Sanomat, and Suomen Luonto -magazine. In addition, various public discussions and previous research concerning the topic have been utilized as material. The aim of the analysis has been to examine discourses constituting the field of Lapland's politics of nature and to localize statements of these discourses. The time-scale of the research extends from 1946 to 2000.

The research belongs to the field of cultural environmental sociology. The theoretical and methodological basis of the research is constructionism and the method used is discourse analysis. The focus of the research is the idea that discussions which conceptualize Lapland's nature are cultural politics, i.e. politics of nature in which the statements concerning nature are influencing the practices by which the relation between society and nature is arranged in different time periods. In practice this means that in the research attention is centered towards different definitions, conceptions and practices concerning Lapland's nature and on their historical and cultural construction and change.

The research highlights how Lapland's nature is a particular kind of reference to reality of the Finnish nature to which different expectations, wishes, and fears are projected during different times. I argue that the idea of nature and Lapland as a social phenomenon are fused together in Lapland. Lapland means same as nature. It symbolizes nature as such a degree that what nature is imagined at anytime to be serves as the basis of the discourses on Lapland. Thus, if nature is seen as a foundation of national well being and future, the Lapland is "a promise of the glorious future". On the other hand if nature is seen endangered and as counterbalance to industrial culture, this becomes crystallized in Lapland. Fusing together the idea of Nature and Lapland explains much of the repeated politicization of the use of Lapland's nature and the

severeness of the conflicts concerning the use of nature there. Different expectations and wishes concerning nature are colliding with each other and also with a social reality of Lapland.

The research shows that there does not exist only one nature but several natures, which can even be opposite to each other. Nature is the same time local and global, material and symbolic. Therefore, it is reasonable to examine the nature temporally and locally situated in order to be able to perceive the scale of different nature conceptions and practices, their relations and problems.